

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 60

Том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 6 від 04.04.2023 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головні редактори серії: доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування **В.Я. Мізецька**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**.

Редакційна колегія серії «Філологія»:

С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська**, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бігенська**, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадамський**, доктор філологічних наук, доктор габлітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2023

© Міжнародний гуманітарний університет, 2023

МОВОЗНАЧСТВО

Апоненко І. М.,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук
Дніпровського державного медичного університету

ОСОБОВІ ІМЕНА В УСТАЛЕНИХ ЗВОРОТАХ «КАЗКИ ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Анотація. «Казка про калинову сопілку» Оксани Забужко – це багаторівневий художній синтез, представлений як у поєднанні жанрів (казка, міф, повість, балада), так й у використанні особових імен. До вивчення імен у фразеологізмах звертались Т. Вільчинська, О. Нестерчук, М. Торчинський, В. Ужченко та інші. Однак ономастичним розвідкам твору письменниці присвячено недостатньо робіт (наприклад, В. Мислива, О. Остроушко, В. Скорук, Р. Яцків), що зумовило актуальність вибору теми статті. Метою даної публікації є дослідження особових імен саме в усталених зворотах «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко, аналіз етимології, лексико-семантичної репрезентації в тексті твору, висвітлення стилістичного та функційного навантаження.

Особові імена в усталених зворотах казки увиразнюють і поглиблюють художні образи, розкривають характерні особливості персонажів і загалом працюють на художнє ціле. Наприклад, дотепність фразеологізму з особовим ім'ям *Гриць* відображена письменницею при описі ставлення сестер Ганни та Олени одна до одної, використанню цього фразеологізму в тексті твору сприяли, зокрема, рима й ритм. Оксана Забужко в казці описує українські традиції та обряди, створює підтекст свого твору також із застосуванням усталених виразів з особовими іменами (від *праотця Адама, вбирати на Лелю*). У казці часто вживаються усталені звороти з теонімним компонентом *Бог/Господь*, які передають менталітет, традиції та вірування народу. Письменниця застосовує їх, наприклад, для вираження заспокоєння, морального полегшення, подяки тощо (*Слава тобі Господи; Слава Богу; Прости Господи; Дякувати Богові* та ін.). Окрім того, особовим іменам у фразеологізмах казки притаманна поліфункційність (номінативна, хронологічна, характеризуюча, експресивна, ритмічна, фатична функції). Оксана Забужко з великою відповідальністю, виважено добирає усталені вирази та імена в них.

Ключові слова: особові імена, усталений зворот, фразеологізм, теонім, функції імен, казка.

Постановка проблеми. Літературна казка кінця ХХ ст. синтезувала багатотомні традиції народних казок та досвід авторської казки попередніх століть. Індивідуально-авторські казки цього періоду систематизуються з труднощами, оскільки створені з урахуванням ускладненого жанрового синтезу, нерідко орієнтовані не стільки на конкретні фольклорно-казкові сюжети, як на їх сукупність, на «образ» казки. Такою є й «Казка про калинову сопілку» Оксани Забужко – надзвичайно багатий на барвисту українську лексику, зокрема розмаїті імена, твір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує чимало літературознавчих досліджень творчості письменниці (М. Маслової, М. Ситковської, А. Соколової, Н. Філоненко,

І. Хижняк та ін.), натомість лінгвістичних розвідок (І. Бабій, Д. Кузьма), зокрема ономастичних, дуже мало. До вивчення імен звертались, наприклад, В. Мислива («Інтертекстуальність імен у творчості Оксани Забужко») [1]; О. Остроушко («Семантичні й функціональні особливості онімів у поезіях І. Жиленко, О. Забужко, Ю. Покальчука») [2]; В. Скорук («Власні назви персонажів у творах О. Забужко») [3]; Р. Яцків («Імена Бога та біблійних персонажів у поетичному дискурсі Оксани Забужко») [4] тощо. Таким чином, вибрана тема є актуальною в українському мовознавстві. Що стосується особових імен в усталених зворотах, фразеологізмах, передусім прислів'ях, їх активно досліджують та інтерпретують: О. Бодик «До питання про антропоніми в українській фразеології» [5]; Т. Вільчинська «Фразеологічні одиниці з теонімним компонентом як маркер національно-мовної картини світу українців» [6]; О. Нестерчук «Особові власні імена та їхні варіанти у стійких словосполученнях Західного Полісся» [7]; М. Торчинський та Н. Торчинська «Зіставна характеристика українських і польських усталених виразів з онімним компонентом (на матеріалі «Короткого українсько-польського словника усталених виразів: еквіваленти слів, фразеологізми, прислів'я та приказки» Т. Космеди, О. Гоменюк, Т. Осіпової») [8]; В. Ужченко «Народження і життя фразеологізму» [9]; О. Чеснакова «Фразеологічні одиниці з компонентом-онімом *Бог* (на матеріалі української, турецької та англійської мов)» [10] та ін.

Мета статті – дослідити особові імена в усталених зворотах «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко, завдання – проаналізувати їхню етимологію, лексико-семантичну репрезентацію в тексті твору, висвітлити стилістичне та функційне навантаження.

Виклад основного матеріалу дослідження. У фразеологічному мовленні зустрічаються зазвичай не лише найбільш частотні для певного народу особові імена, але й такі, що формують, за словами дослідників, відповідну семантику чи, швидше, прагматику фразеологічних одиниць [11, с. 122]. Такі особові імена, зауважує В. Ужченко з посиланням на В. Даля, «взяті навмання або для рими, співзвуччя, розміру» [9, с. 22]. З цим погоджується чимало дослідників, наприклад, О. Мороз, яка додає, що «найбільшу здатність до фразеологізації виявляють звичні для українців особові імена» [12, с. 6]. О. Карпенко наголошує, що «у функціонуючому фразеологізмі, наприклад укр. *язиката Хвеська*, рос. *Федот*, да не тот, англ. *Jack of all trades is master of none* “Джек на всі руки майстер, але поганий”», особове ім'я втрачає індивідуальність, наближається до апелятивів» [13, с. 100].

Так, наприклад, серед неофіційних форм особових імен багато додаткових смислових конотацій має ім'я *Гриць*. Як

зазначає В. Жайворонок, «Гриць – легковажний гуляка», що підтверджують численні приклади (*Такий уже Гриць, що повна голова дурниць; Не лакомся, Грицю, на дурницю* тощо) [14, с. 225–227]. Т. Космеда, О. Гоменок, Т. Осіпова, досліджуючи українську фразеологію, пишуть, що «обрана народом власна назва при цьому цілком умотивована: *Григорій=Григір=Грицько (Григір=Гриць=Ригір=Ригор)* (від гр. gregoreo – «не сплю, пильную», буквально – «той, хто не спить»), що в приповідках часто стає об'єктом гумору» [11, с. 122]. О. Нестерчук зазначає, що «вживані у фразеологізмах усічені варіанти імен асоціюються із негативними вчинками або з неприйнятною поведінкою» [7, с. 212]. Таким чином, в українських усталених зворотах особове ім'я *Гриць* характеризує людину, яка постійно втручається в чужі справи, викликаючи в оточуючих несхвалення, іронічне ставлення, осуд. Саме таке влучне вживання фразеологізму спостерігаємо в казці Оксани Забужко в художньому описі головних героїнь твору (сестер Ганни та Оленки): «щойно Ганнуся замірялася зрушити кудись у світ – хай не до ворожки, хай за дружку на сусіднє село, куди її прохано на весілля й де, переказували мало не за півроку наперед, такого-то буде полкового люду, самого сотника сподіваються! – як у рішучу хвилину – *тиць, бабин Гриць!* – безпреміно устрявала Оленка з якою-небудь своєю долегливістю, зазвичай нестак тяжкою, як марудною, що, однак, на пню розбивала всі старанно наріхтовані заміри, ще й так, що не присікаєшся, – не станеш же, справді, докоряти бідаці, що звихнула пальця або втяла серпом ногу, аж три дні відлежати мусила!...» [15]. Традиційно в такому виразі використовуються ритмомелодичні особливості особового імені, зокрема – можливість римування з апелятивом [8]. Дотепність фрази, зокрема й рима, ритм, сприяли доцільному використанню особового імені та цього фразеологізму в тексті твору.

У фразеологізмах також репрезентується релігійно-обрядова сфера життя, особові імена лише додають більше глибоке розуміння української культури та міфології. Оксана Забужко в тексті казки описує українські традиції та обряди, створює міфологічний підтекст свого твору із застосуванням усталених виразів, тим самим підкреслює характер та зовнішність старшої сестри Ганни: «круг неї (*Ганни-панни*) водили танок на гаївки, *вбирали на Лелю* й на «тополю», вона незмінно несла і перший сніп, і обжинковий вінок, тобто була між дівчатами наче обрана напоказ, для похвальби, – найприкметніша, але від того мовби й не своя, а – осторонь від решти» [15]. Так, *Леля* – це весняне втілення Лади (її донька), дружина Ярила. Походить «ймовірно від ліла (санскр. लीला, līlā) – гра. У слов'янській традиції – богиня закоханих молодих пар, є джерелом любові для люблячих сердець. *На честь Богині Лелі дівчата обирали найкрасивішу дівчину*, одягали її в найкращий одяг і водили хороводи, виконували обрядові пісні. Дівчата мали звичай прикрашати дерево Лелі стрічками і рушниками» [16].

За дослідженнями О. Карпенко існують й «проблиски онімічності, тобто історичної реальності, у ряді прислів'їв з особовими іменами» [13, с. 100]. Наприклад, у «Казці про калинову сопілку» письменниця показує ставлення старшої сестри Ганни до молодшої Оленки та використовує як порівняння такий усталений зворот: «не здихаєшся (*Оленки*), не видереш з корінням, як *оцей Петрів батіг*, із думки, з серця, вічно гнитиме в ній, ширячи каламутно-жовтятий дух переможної несправедливості, – а не бути ж цьому!» [15]. Народну назву

рослини *Петрів батіг*, а також вживання особового імені пояснюють тим, що, за давньою легендою, сам апостол *Петро* підганяв цією рослиною овець, коли пас їх [17].

У казці зустрічається фразеологізм біблійного походження з особовим іменем *Адам*, яке виступає в якості хрононіму («... і це той первородний гріх, який усі ми на собі волічемо *від праотця Адама...*» [15]) та позначає з *давніх-давен*.

Типовим для творчості Оксани Забужко є вживання теонімів¹. Саме усталені звороти з теонімним компонентом, як зауважує Т. Вільчинська, послідовно передають народний менталітет, традиції та вірування народу [6, с. 85]. Цілком закономірно, що серед фразеологічних одиниць з теонімним компонентом переважають фразеологізми із власною назвою *Бог*. Значимо, що письменниця яскраво демонструє особливості мовної системи, звертаючись до використання теоніма *Бог* у фразеологізмах та прислів'ях. Здебільшого у тексті «Казки про калинову сопілку» О. Забужко в таких усталених зворотах активізує:

- висловлювання всього доброго (*Дай Боже*);
- побажання приємного, легкого в роботі (*Славити Бога; Слава Богу*);
- вживає їх для вираження заспокоєння, морального полегшення, подяки (*Дякувати Богові*);
- почуття спокою, затишку, повної безпеки, життя в достатку (*Як у Бога за пазухою*);
- для застереження від чого-небудь лихого, поганого (*Крий Боже*);
- показує покладання людей на Бога в усіх своїх справах (*Тільки Богові звісно; Що тобі Бог дав; Дасть Бог; Як кому Бог дає; Бог наділив силою*);
- використовує тоді, коли треба відповісти тому, хто просить прощення за провину (*Хай Бог простить*).

Як зазначає Т. Вільчинська, етнокультурна семантика, пов'язана з Богом, експлікуються також в антитетичних пареміях [6, с. 87], що продемонстровано письменницею в казці у виразах: *Дай Боже – Бог не дає*.

У «Казці про калинову сопілку» О. Забужко фіксуються, крім теоніма *Бог*, й інші назви (*Господь* та застаріла назва *Біз*):

- вирази на позначення згоди, примирення (*Ну та Господь з ним*);
- подяка, заспокоєння (*Слава тобі Господи*);
- прощення (*Прости Господи*);
- здивування, що утворене за допомогою тавтології та виступає експресивним семантико-стилістичним засобом (*Бігме-Боже*).

Окрім того, в казці представлені займенники на позначення теоніма *Бог*, написані з великої літери в якості особового імені, наприклад: *Бога славити – Його славити*.

Нерідко у казці теоніми в складі фразеологізмів використовуються як звертання: *Боже, де ж Твоя правда? Господи, за що мені се дав?*

Оксана Забужко вживає й фразеологічні одиниці з відтеонімними прикметниками: *Боже благословення; Божа ласка*.

Р. Яцків пише також про особливе стилістичне забарвлення номена *Бог* у поезії Оксани Забужко: «поетеса послуговується здібніло- або ж інтимно-пестливими суфіксами: «Задля кого

¹ Як пише О. Остроушко, у своїх поезіях О. Забужко достатньо часто звертається до біблійних антропонімів, міфонімів. Із теонімів найпоширенішим є *Бог*, наприклад: *З моїх предків, хвалити Бога, / Заволокам ніхто не служив!; Ах ти Господи, як це навівно!* [2, с. 246–247].

згоріти, ой *Боженьку мій*, перед ким!»; «Осінь, о *Господи-Боженьку*, це ж бо осінь!» [4, с. 360]. У «Казці про калинову сопілку» письменниця також застосовує суфікс *-еньк-* у теонімі: *Боженьку*, а скільки ж буде поговору!

У тексті казки зафіксовані фраземи-прислів'я зі теонімом *Бог*, які поширені в народній традиції: *Казав Бог дати, лиш треба ждати*; *Чоловік каже, а Бог своє в'яже*; *Як кому Бог дає, то вже й обіруч*; *Я ж не в Бога теля з'їла*.

Що стосується функційного навантаження особистих імен в усталених зворотах казки О. Забужко, можна виділити такі:

Номінативна функція притаманна всім особовим іменам твору.

Хронотопічна функція представлена лише один раз (від праотця *Адама*).

Характеризуюча функція, за якою онім, як пише М. Мельник, кваліфікує саме свого носія [18, с. 33]. Ця функція водночас підкреслює етнолінгвістичні особливості особового імені в казці та виступає як порівняння. Так, авторка за допомогою фрази «*тиць тобі Гриць*» порівнює невчасність дій молодшої сестри Оленки стосовно Гани або, наприклад, красу старшої: «...круг неї (*Ганни-панни*) водили танок на гаївки, *вбирали на Лелю* й на «тополю»...»).

Експресивна функція проявляється в небагатьох прикладах: *Гриць*, *Боженька*.

Ритмічна функція традиційно використовуються в усталених зворотах, є показником римування з апелятивом: *тиць* – *Гриць*.

Фатична функція представлена на рівні фразеологізмів з теонімом *Бог*, заміна особового імені займенником є достатньо традиційною для релігійного вжитку (*Бог* – *Його славити*, *Твоя правда*).

Висновки. Особові імена в усталених зворотах «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко підкреслюють художні образи головних героїнь твору (Ганни та Оленки). Письменниця передала красу Ганни фразеологізмом з використанням особового імені (*вбирали на Лелю* й на «тополю»), описала за допомогою паремій ставлення сестер одна до одної (як *Петрів батіг*, *тиць*, *бабин Гриць!*). Численними в тексті казки виявилися фразеологізми з теонімом *Бог/Господь*, здебільшого у фразеологізмах-побажаннях, застереженнях, при заспокоєнні тощо (*Дай Боже*; *Слава Богу*; *Крий Боже*; *Прости Господи* та ін.). Окрім того, особовим іменам у казці притаманна поліфункційність (номінативна, хронотопічна, характеризуюча, експресивна, ритмічна, фатична функції).

Таким чином, особові імена в усталених зворотах наповнюють текст казки багатою українською лексикою, більш глибоким змістом, виявляють філософські, релігійні, культурні погляди та настанови, сприяють образному втіленню художнього задуму письменниці.

Перспективою подальших наукових розвідок бачаємо дослідження традицій та новаторських рішень вживання усталених зворотів з особовими іменами в сучасних літературних казках.

Література:

1. Мислива В. М. Інтертекстуальність імен у творчості Оксани Забужко. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Випуск 58. Філологічні науки. Житомир, 2011. С. 174–177.
2. Остроушко О. А. Семантичні й функціональні особливості онімів у поезіях І. Жиленко, О. Забужко, Ю. Покальчука. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 2012. Вип. 8. С. 242–258.
3. Скорук І. Д. Власні назви персонажів у художніх творах О. Забужко. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2011. С. 124–128.
4. Яцків Р. Імена Бога та біблійних персонажів у поетичному дискурсі Оксани Забужко. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Мовознавство. Тернопіль, 2017. №1 (27). С. 357–361.
5. Бодик О. П. До питання про антропоніми в українській фразеології. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01003yaw-a68a.doc.html> (дата звернення: 12.04.2023).
6. Вільчинська Т. Фразеологічні одиниці з теонімом компонентом як маркер національно-мовної картини світу українців. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Ужгород, 2020. Вип. 2 (44). С. 84–89. DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2020.2\(44\).84-89](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2020.2(44).84-89)
7. Нестерчук О. Особові власні імена та їхні варіанти у стійких словосполученнях Західного Полісся. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 2019. Вип. 48. С. 209–212.
8. Торчинський М., Торчинська Н. Зіставна характеристика українських і польських усталених виразів з онімним компонентом (на матеріалі «Короткого українсько-польського словника усталених виразів: еквіваленти слів, фразеологізми, прислів'я та приказки» Т. Космеди, О. Гоменюк, Т. Осіпової). *Полігранна філологія без кордонів (до 65-літнього ювілею професора Тетяни Анатоліївни Космеди)*: колективна монографія. Харків: Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 567–579.
9. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму. Київ: Рад. школа, 1988. 279 с.
10. Чеснакова О. К. Фразеологічні одиниці з компонентом-онімом *Бог* (на матеріалі української, турецької та англійської мов). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика, 2021. Том 32 (71). №4. Ч. 2. С. 157–162. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021/4-2/26>
11. Космеда Т., Гоменюк О., Осіпова Т. Українська фразеологія в польській аудиторії: проблеми засвоєння. *Українська мова у світі*: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, 9–10 листопада 2016 року. Львів, 2016. С. 117–127.
12. Мороз О. А. Фразеологічні одиниці з компонентом «власне ім'я» в сучасній українській мові: структурно-семантичний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2002. 19 с.
13. Карпенко О. Ю. Власні назви як концепти. *Проблематика когнітивної ономастики*: Монографія / О. Ю. Карпенко. Одеса: Астропринт, 2006. С. 9–106.
14. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси: навчальний посібник. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
15. Забужко О. Казка про калинову сопілку. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=3288> (дата звернення: 09.11.2022).
16. Леля (міфологія). URL: <http://wiki.kubg.edu.ua/Леля> (дата звернення: 10.04.2023).
17. Цвітуть Петрові батоги... URL: <https://chomomorka.com/archive/22275-22276/a-15264.html#:~:text=Назва%20«Петрів%20батіг»%20пояснюється%20тим,Рослина%20має%20багато%20цілющих%20властивостей> (дата звернення: 03.04.2023).
18. Мельник М. Р. Функційне навантаження онімкону в поезії Ліни Костенко. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2021. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.5>

Aponenko I. Personal names in fixed expressions “Tale about a pipe of snowball tree” by Oksana Zabuzhko

Summary. Oksana Zabuzhko’s «Tale about a pipe of snowball tree» is a multi-level artistic synthesis presented both in combination of genres (fairy tale, myth, novel, ballad) and in the use of personal names. T. Vilchynska, O. Nesterchuk, M. Torchynskyi, V. Uzhchenko and others studied names in phraseology. Few works are devoted to onomastic research of the writer’s work (for example, V. Myslyva, O. Ostroushko, V. Skoruk, R. Yatskiv), which determined the relevance of the research topic search. The purpose of the article is the study of personal names in the fixed expressions of Oksana Zabuzhko’s «Tale about a pipe of snowball tree», analysis of etymology, lexical-semantic representation in the text of the work, highlighting the stylistic and functional load.

Personal names in the fixed expressions of the tale emphasize and deepen the artistic images, reveal the characteristic features of the characters and generally work for the artistic whole. For example, the wit of the idiom with personal

name *Гриць* in the writer’s description of the sisters Hanna and Olena’s attitude to each other, the use of this idiom in the text was facilitated, in particular, by rhyme and rhythm. Oksana Zabuzhko describes Ukrainian traditions and rites in the fairy tale, creates a mythological subtext of her work also using the fixed expressions with personal names (*від праотця Адама, вбирати на Лелю*). In the fairy tale fixed expressions with theonymic component *God/Lord* are often used, which convey the mentality, traditions and beliefs of the people. The writer uses them, for example, to express reassurance, moral relief, thanks, etc. (*Слава тобі Господи; Слава Богу; Прости Господи; Дякувати Богові* etc.). In addition, personal names in the idioms of the fairy tale are characterized by polyfunctionality (nominative, chronotopic, characterizing, expressive, rhythmic, phatic function). Oksana Zabuzhko carefully selects fixed expressions and names in them with great responsibility.

Key words: personal names, fixed expressions, idiom, theonym, function of names, fairy tale.

Аскерова І. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янських мов
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ПОЛЬСЬКИЙ ЕМОТИВ *BAĆ SIĘ* «БОЯТИСЯ»: СИНХРОННО-ДІАХРОННА ХАРАКТЕРИСТИКА

Анотація. Стаття присвячена комплексному опису семантико-структурних та валентісних характеристик емотива пол. *bać się* на сучасному синхронному зрізі, а також здійсненню поглибленого історико-етимологічного аналізу відповідної лексеми (та її дериватів). Страх є одним із фундаментальних психічних феноменів. Мовною свідомістю він сприймається й оцінюється як негативно конотований душевний стан, проте, з погляду біології і психології, це переживання відіграє важливу захисну реакцію людини (тварини) перед обличчям реальної чи позірної небезпеки. Досліджувана емоція достатньо широко об'єктивована у польській мові. До лексико-семантичного поля «Страх» входить низка вужчих парадигматичних утворень: група відчуття страху, група спричинення страху, група схильності до відчуття страху, група появи страху та ін. Для номінації та дескрипції відповідної емоції у польській мові використовуються всі повнозначні частини мови – іменники, прикметники, дієслова і прислівники, а також аналітичні форми й фразеологічні звороти. Аналіз фреквенційних показників і семантичних ознак довів, що до ядра відповідного лексико-семантичного поля належить вербатив *bać się*, який позначає сильне емоційне переживання страху. Мотивацією пол. *bać się* є, як правило, відчуття безпосередньої, реальної загрози, тоді як в похідних емотивах *obawa*, *bojaźń* сема «інтелектуальна оцінка ситуації» переважає над змістом «емоція, переживання». Експерієнцером таких переживань, як *obawa*, *bojaźń* виступає переважно людина; емоція, вербалізована за допомогою дієслова *bać się*, властива як людині, так і іншим живим істотам. Аналізоване дієслово має великий словотвірний потенціал, що виявляється в наявності низки похідних формацій. Дослідження валентісних характеристик емотивного предиката дозволило встановити моделі керування відповідного вербатива та синтаксичні конструкції, до складу яких він уходить.

Здійснений історико-етимологічний аналіз пол. *bać się* довів, що це дієслово, як і похідний від нього іменник *bojaźń*, входить до спільнослов'янського лексичного фонду; лексема *obawa* належить до групи польсько-чесько-словацько-українських ізоглос. Вивчення емотивної лексики у двох хронологічних площинах – синхронії і діахронії – доводить доцільність і ефективність такого поєднання у плані встановлення й аналізу відповідного фрагмента мовної картини внутрішнього світу людини. Реконструкція первісної внутрішньої форми назв емоцій дозволяє повніше розкрити їхнє цілісне значення в польській мові і культурі, а простеження значеннєвої та формально-дериваційної еволюції цих одиниць дає змогу детальніше висвітлити зміни, що відбувалися у свідомості та світосприйнятті носіїв мови.

Ключові слова: емотивна лексика, мовна картина світу, семантика, етимологія, внутрішня форма слова, синхронія, діахронія.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У фокусі сучасного мовознавства перебувають лінгвокогнітивні та лінгвокультурологічні аспекти вивчення мовних одиниць, адже мова у парадигмі наукових пошуків сьогодення розглядається не просто як інструмент комунікації, а як цінне джерело інформації, що накопичували народи впродовж багатьох століть свого існування. Ця інформація втілена у мовній картині світу, важливим фрагментом якої є концепти внутрішніх почуттів і переживань – як позитивних, так і негативних. Останні, зокрема образи страху, глибоко закорінені у польській мовній свідомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі лексичні та фразеологічні засоби, що використовуються для номінації / вираження емоції страху, вже розглядалися польськими лінгвістами у працях із семантики чи лінгвістичного аналізу художнього тексту (І. Новаковська-Кемпна, А. Спагінська-Прушак, А. Карась, К. Томчак, Е. Єнджейко, М. Якубович та ін.), однак вони все ще не дістали всебічного наукового опису. Слід особливо підкреслити, що діахронний аспект цього лексико-семантичного поля досі залишається найменш висвітленим у сучасних лінгвополоністичних студіях.

Формування мети статті. Метою статті є комплексний аналіз семантики, структури та валентісних ознак вербатива пол. *bać się* на сучасному синхронному зрізі з характеристикою його історичного підгрунтя. **Об'єкт** дослідження становить польський емотив *bać się*, який належить до ядра семантичного поля «Страх» у польській мові, а також його деривати, що позначають це негативно конотоване психічне переживання (*bojaźń*, *obawa* та ін.). **Предметом** є семантичні, граматичні та лінгвокогнітивні властивості зазначених лексичних одиниць.

Матеріалом для аналізу слугували численні тлумачні, фразеологічні, етимологічні, історичні та діалектні лексикографічні джерела польської й інших слов'янських мов, словники синонімів і близькозначних слів, Національний корпус текстів польської мови, а також наукові розвідки у галузі психології емоцій та почуттів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страх є одним з найважливіших емоційних переживань у житті людини. І хоча, як правило, в оцінному плані ця емоція беззастережно кваліфікується як негативно конотований душевний стан, психологи ж убачають у страху захисну біологічну реакцію

людини (тварини) в ситуації реальної або позірної небезпеки для її здоров'я та благополуччя [1].

Страх – це результат когнітивної оцінки потенційно небезпечної ситуації. Суб'єктивно він може переживатись як передчуття, невпевненість, повна незахищеність, ненадійність свого становища, як загроза (фізична або психологічна) своєму існуванню [1]. У стані страху людина намагається припинити вплив на себе небажаного фактору й для цього ладна сховатися, втекти тощо. Страх виявляється в двох основних формах – пасивно-захисних реакціях (наприклад, у заціпенінні, ступорі з загальним м'язовим напруженням, дрижанням) та активно-захисних реакціях (у мобілізації своїх можливостей для попередження небезпеки за допомогою втечі).

Зовнішні прояви страху досить характерні: у людини дрижать руки, ноги, нижня щелепа, зривається голос, ширше розкриті очі тощо. Вегетативні зміни при сильному страху також яскраво виражені. Це, як правило, прискорення серцевих скорочень, підвищення, рідше – зниження артеріального тиску, порушення ритму дихання, «холодний» піт, зблідніння, розлад кишечника та деякі інші показники.

У межах семантичного поля страху в польській мові можна виділити такі групи:

1. Група **відчуття страху**: іменники *strach, obawa, lęk, przerażenie, trwoga, niepokój, zaniepokojenie, przestrach, bojaźń, panika, popłoch, groza, trema, cykor*; дієслова *bać się, obawiać się, lękać się, przerażać się, trwożyć się, niepokoić się, przestraszyć się, wystraszyć się, płoszyć się, drżeć, trząść się, drętwieć, tremować się, truchleć*; прикметники і дієприкметники *przerażony, przestraszony, zaniepokojony* та ін.; аналітичні форми *czuć / poczuć strach, trwogę, żywić obawę, żyć w niepokoju / w trwodze, lęk dręczy kogoś, niepokój trawi kogoś, trwoga ściska czyjeś serce* тощо; фразеологічні звороти *mieć stracha / boja / cykorię / pietra / mojra, dusza siedzi komuś w piętach (ze strachu), siedzi komuś na ramieniu; nogi drżą / uginają się komuś / pod kimś ze strachu, łydki trzęsą się komuś z przerażenia; krew krzepnie / lodowacieje / staje / stygnie / ścina się / zastyga w kimś / w czyichś żyłach; śmiertelne poty biją / uderzają na kogoś (ze strachu, z trwogi); serce bije / wali komuś jak młotem, zamiera / podchodzi do gardła ze strachu / od strachu / z trwogi / ze zgrozy* та ін.

2. Група **спричинення страху**: іменники *postrach, groza* (у першому значенні), *strach* (у другому і третьому значенні), *groźba, straszdyło*; дієслова *niepokoić, płoszyć, przerażać / przerażać, straszyć, przestraszyć / przestraszać, postraszyć*; прикметники і дієприкметники *groźny, niepokojący, przeraźliwy, przerażający, straszliwy, straszny*, а також утворені від них прислівники *groźnie, niepokojąco, przeraźliwie, przerażająco, straszliwie, strasznie* тощо; вербо-номінальні конструкції – *budzić strach / trwogę / niepokój / obawę, napawać strachem, napelniać trwogą, wywołać niepokój*; фразеологічні звороти *napędzić komuś strachu / pietra / cykora* тощо.

3. Група **схильності до відчуття страху**: прикметники *bojaźliwy, lękliwy, płochliwy, strachliwy, trwożliwy*; відприкметникові прислівники й іменники – *lękliwie, bojaźliwie; lękliwość, bojaźliwość, tchórzostwo*, а також іменники-назви осіб, які схильні до відчуття аналізованої емоції, – *panikarz, tchórz, cykor* та діалектні форми *bojas, bojaźliwiec, boin* (жін. р. *boinka*), *bojacz* (жін. р. *bojaczka*), *bojahur, straxlińc, straxoblivc* та ін.

4. До групи **появи страху** належать такі аналітичні конструкції, як *strach oblatuje, strach / lęk / niepokój / przerażenie ogarnia, niepokój wkrada się do serca, strach pada na kogoś, trwoga opanowuje kogoś, strach zakrada się do serca / duszy / mózgu, trwoga / postrach pada na kogoś, niepokój wzrasta w duszy, wkrada się do serca; фразеологічні звороти – dusza idzie / ucieka komuś w pięty, serce zamiera / podchodzi do gardła ze strachu* та ін.

5. Групу **опанування страху** складають переважно аналітизми: *zdlawić strach, opanować lęk, zwalczyć bojaźń* та ін.

6. До групи **зникнення страху** належать конструкції *ochłnąć ze strachu / z przerażenia, obawa pierzcha / ustaje* тощо.

7. Групу **вираження страху** утворюють конструкції *strach / trwoga / przerażenie / przestrach / niepokój maluje się na czyjejs twarzą / w czyichś oczach, wypowiadać obawy* тощо.

8. У межах групи **результатів стану страху** функціонують фраземи *zastygnąć / zemdleć ze strachu, oniemić z przerażenia, umrzeć ze strachu / z trwogi, najeść się strachu, komuś włosy stanęły dęba ze strachu* тощо.

Як антонімічні найменування до позначень страху словники польської мови фіксують лексеми *bitność, wojowniczość, śmiałość, dzielność, nieustrasność, bohaterstwo, heroicność, twardość* та деякі інші [SA, с. 804-805]. Уважаємо, що ці одиниці можна кваліфікувати як протилежні за змістом лише до групи схильності до відчуття страху, оскільки вони виражають не емоційний стан особи як такий, а радше стійкі риси її характеру. Відтак полярної позитивно маркованої пари до семантичного поля страху в польській мові не існує.

За даними Частотного словника сучасної польської мови, найбільшу частотність має вербатив *bać się* (122). На другому місці розташовується субстантив *strach* (44). Інші синонімічні найменування характеризуються значно нижчою частотністю вживання, пор. *lęk* (14), *przerażenie* (10), *popłoch* (4) та ін. [SFPW].

Вербатив *bać się* тлумачиться у словниках польської мови як: 1. "відчувати страх" (*bać się ciemności, piorunów, kary*); 2. "непокоїтися, турбуватися про когось, щось" (*bać się o zdrowie, o przyszłość, o dzieci*); 3. по відношенню до рослин і предметів "не підлягати шкідливим впливам чогось" (*drzewa iglaste nie boją się mrozu*); 4. "не насмілюватися, не наважуватися щось зробити" (*bać się coś powiedzieć, zrobić*) [SJPSz 1, с. 104]. З наведених сенсів лише перше є позначенням аналізованого емоційного стану, а серед інших найближчим є четверте.

А. Вежбицька, описуючи семантичну структуру емотива пол. *bać się*, пропонує таку його дефініцію: «Він боїться = він відчувається приблизно так, як ми відчуваємося, коли вважаємо, що з нами може статись щось погане, і хочемо, щоб цього не сталося» [2, с. 39]. При цьому авторка наголошує на наявності семантичного компонента «хочемо, щоб не...». В основі страху, на думку дослідниці, лежить бажання, щоб не сталося те, що не залежить від нашої волі.

З морфологічного погляду, *bać się* є дієсловом недоконаного виду, яке не має своєї аспектуальної пари. Натомість, із семантичної точки зору, такою парою можемо вважати дієслово *przestraszyć się* та його корелят *wystraszyć się*, що мають значення «несподівано відчувати страх, перелякатись» [SJPSz 2, 961].

Дієслово *bać się*, як правило, є двовалентним. У реченні воно поширюється суб'єктом (назвою людини / тварини, які зазнають емоції) і об'єктом (назвою загрози). Приклади сполучуваності аналізованої лексеми можна поділити на кілька груп:

• "Дієслово *bać się* + іменник у Р.в.", що вказує на причину виникнення страху: *bać się ojca, własnego cienia, nosu, ciemności*.

• "Дієслово *bać się* + прийменник *o* + назва об'єкта чиєїсь турботи, опіки у 3. в". Представлена модель ілюструє друге значення вербатива *bać się*, а саме "непокоїтись, турбуватись про когось, щось", наприклад, *bać się o dziecko, o przyszłość* [SFJP 1, 93] – "Podobno *boi się o młodszych synów, żeby się nie zarazili od ojca*" (СКМ 1999, nr 8), "*Boję się o nią, kiedy długo nie wraca do domu*" (Karan 1995, nr 9-10), "*Dziś w Polsce ponad połowa mieszkańców boi się o swoje miejsce pracy*" (RP 2001, nr 05.19). Наведені приклади свідчать про те, що об'єктами досліджуваного переживання є близька людина, робота, матеріальні цінності, тобто все те, що важливе для особи і з чим вона емоційно пов'язана. При цьому ментальний компонент переважає над власне душевним. До цієї групи належить також фразеологізм *bać się o własną skórę*, значення якого С. Скорупка трактує як "побоюватися за власну справу або за власну особу", пор.: "*Każdy bał się o własną skórę*" [SFJP 1, c. 93].

• "Дієслово *bać się* + підрядне з'ясувальне речення, приєднане сполучниками *że, co*", що вказує на причину виникнення страху: "*Ostatnie zdanie chłopiec wykrzyknął tak głośno, jakby bał się, że mu ktoś przeszkodzi w wypowiedzeniu się do końca*" (Плomyk 1953, nr 11), "*Trochę bała się, co będzie, gdy pokaże się w Palae*" (Świdorski B. Słowa obcego).

• "Дієслово *bać się* + дієслово в інфінітиві в ролі додатка": "*Mówiłam ci, że bałam się dzisiaj jechać tym autobusem*" [розмова про щоденні справи], "*Boję się wyjść, – powiedziała*" (Przybylska E. Dotyk motyla), "*Nie myślał w tym momencie o tym, że boi się powiedzieć, a wiem, że coś nie tak jest*" (розмова про школу).

• Зворот з дієсловом *bać się* в наказовому способі "*Bój się (bójcie się) Boga!*" "схаменись, задумайся": "*Bój się Boga, co ty się tak wiecznie martwisz*" [SFJP 1, c. 93].

• "*Nie* + дієслово *bać się* в наказовому способі" зі значенням "заспокойся": "*Podszedł do mnie i powiedział: "Nie bój się, wszystko będzie dobrze"*" (Perspektywy 1980, nr 4), "*Nie spadnę, nie bój się*" (Stachura E. Sie).

• Фразеологічні звороти *bać się jak Boga / jak ognia / jak diabeł święconej wody / jak diabeł krzyża / jak nietopeż słońca / jak pies jeża* "дуже боятись" [NKPP 1, c. 47].

До групи спільнокоренових лексем у сучасній польській мові належить субстантив *bojaźń* "відчуття страху" (*drżec z bojaźni, odczuwać bojaźń*). Причиною виникнення цієї емоції є передбачення небезпечної ситуації, яка може завдати конкретної шкоди суб'єкту. При цьому істотним є те, що в семантичній структурі аналізованого емотива в польській мові переважає релігійний компонент, пор. *bojaźń Boga / Boża / Boska* "боязнь Бога; визнання сили, величі і святості Бога й залежності від нього" [PSWP 5, c. 128]. Цей субстантив мотивує прикметник *bojaźliwy* "такий, якого легко налякати; лякливий, полохливий" (*bojaźliwe dziecko*), від якого, у свою чергу, походять іменник типу *nomina essendi bojaźliwość (chorobliwa / wrodzona bojaźliwość)* і прислівник *bojaźliwie (oglądać się bojaźliwie za siebie)*.

Похідними вербатива *bać się* є також лексеми *obawa* "стан, відчуття невизначеності, неспокою щодо наслідків чогось; страх" (*mieć / żywić obawę; lekka, bezpodstawna obawa*) та *obawiać się* "відчувати страх, непокоїтись, боятись" (*obawiać się ciemności / choroby. Obawiać się ludzi*) [SJPSz 2, c. 385]. Як писав

К. Бродзінський у XIX ст., "*Obawa jest więcej, jak niespokojność, a mniej jak bojaźń*" [SW 3, c. 438]. А. Вежбицька, аналізуючи наведені вище лексеми, зазначає, що *obawa* є чимось наближеним до *strachu, trwogi i lęku*. Той, хто побоюється, також уважає щось за можливе і прагне, аби цього не сталося. Але в цьому випадку можливий стан речей не є таким страшним, як при страху й тривозі. *Obawa* взагалі не є емоцією: у змісті цього слова компонент "відчуваю" підпорядкований ментальному компонентові "мислю, думаю, вважаю", а отже, *obawiam się* є тотожним змістові "вважаю, що може статись щось і прагну, щоб цього не сталося" [2, c. 42]. При цьому досліджувана емоція є цілком контрольованою, про що свідчать мовні факти, пор. *uśpić obawę, rozproszyc obawy, obawa pierzcha / ustaje* тощо. Таким чином, в емоції *obawa, obawiać się* має місце інтелектуальна оцінка ситуації при майже повній відсутності переживання, пор.: "*Liczba zwolenników wejścia do Unii Europejskiej wzrosła do 40 proc. Największe obawy obywateli wywołuje jednak zanik tożsamości narodowej*" (Przekrój 2001, nr 2930), "*Kiedy z każdej strony docierają negatywne informacje, rynek obawia się coraz gorszej sytuacji finansowej*" (Radio RMF FM, 2001), "*Jej lekarz odradzał kosmetyczną operację: obawiał się komplikacji*" (Świdorski B. Słowa obcego).

Аналізуючи низку похідних вербатива *bać się*, варто згадати лексему *boj*, яка вживається виключно в розмовному звороті *mieć boja* й означає "боятись", пор.: "*Beldonek już wcale teraz nie wychodził na porębę, miał boja*" [SFJP 1, c. 107; SJPSz 1, c. 174]. Синонімічним можна вважати структурно близькі звороти *mieć stracha / cykora / tchórza / mojra / pietra* з аналогічним значенням. Цікавою є флексія цих субстантивів, оскільки закінчення *-a* у знахідному відмінку однини в сучасній польській мові мають лише іменники-назви істот (за винятком кількох виключень, властивих розмовній мові, на зразок *palić papierosa, zjeść kotleta, wysłać maila*), пор.: *mieć brata, mieć kota*, але *mieć dom, mieć komputer*. Наявність подібного закінчення у звороті *mieć boja* та ін. можна, зоврема, пояснити міфологічним уявленням про уособлений страх, мару, небезпеку. Понадто ж флексія *-a* є свідченням розмовного характеру вживання досліджуваних фразем.

Серед похідних формацій дієлова *bać się* фіксується значна кількість лексем типу *nomina attributiva* на позначення лякливої, боязкої людини, які не властиві польській літературній мові, натомість широко представлені в материкових діалектах, пор. *bojas, bojaźliwiec* [SGO, c. 34], *boin* (жін. р. *boinka*), *bojacz* (жін. р. *bojaczka*), *bojahur, bojahuz / bojahus, bojak* [SGP 2, c. 348], *bojak* (жін. р. *bojačka*), *bojin* (жін. р. *bojinka*) [Skasz 1, c. 54], *boja, bojda, bojaczek, bojaczka* [SGS 1, c. 120–121] та ін.

Перейдемо до історико-етимологічного аналізу вербатива пол. *bać się*. Він походить із форми плл. **bojati se*, що реконструюється на множині її безпосередніх відповідників у сучасних слов'янських мовах, а саме: пол. *bać się*, чес. *báti se*, слл. *bat' se*, влуж. *bojeć so*, нлуж. *bójas se*, укр. *боятися*, блр. *баяцца*, болг. *боя се*, макед. *bou се*, серб. *bojati се*, хорв. *bójati се*, слн. *bojati се, bati се* із загальним значенням "боятись".

Праслов'янське дієслово споріднене з лит. *bijóti(s)* "боятися", лтс. *bítiés* "боятись", лит. *bajùs* "страшний", *bájmė, báilė* "страх", дінд. *bháyatē* "боїтись", авест. *bayente* "(вони) боятись", дінд. *bhīti-* "страх". Воно є атематичним за походженням. Зіставлення наведених вище форм, а також загальна типологічна закономірність напрямку фонетичного розвитку *i / ei* >

oj дозволяє припустити вторинність вокалізму в корені праслов'янського дієслова. Більш ранній вокалізм *i*, який виступав, як правило, у претерито-презентних формах, праслов'янській мові був невідомий. Щодо *-o-* вокалізму, то найвірогіднішою видається точка зору на нього як на первинний перфект з подальшою функцією теперішнього часу [Machek ESJCS, с. 27; Zubatý 1, с. 79–80].

Польська форма *bać się* утворилася з *bojać się* у результаті контракції групи голосних *-oja-*, подібно як *stać* із *stojąc* та *pas* із *pojas* [Brückner, с.10]. Форма без стягнення послідовно зберіглася у більшості діалектів польської мови, пор. *bajac się, bojać się, bojeć się* [SGPK 1, с. 34–35], *boić się, bojoć się* [SGP 2, с. 348, 352] з аналогічним до сучасного значенням.

Цікавим є припущення сучасного польського етимолога А. Баньковського про те, що постфікс *się*, з яким уживається досліджуваній вербатив, є свідченням існування давнього праслова **bojiti* з каузативним значенням "страшити, лякати когось" [Bańkowski 1, с. 34]. Проте в деяких діалектах польської мови нам удалося зафіксувати форми без постфікса, сенс яких їх є синонімічним до значення дієслова *bać się*, пор.: "*Jedzie, družba, jedzie, Nie boi nikogo*", "*Nie bój, malenki!*" [SGPK 1, 34].

Основне питання, що постає при етимологізуванні псл. **bojati se*, є відтворення первинного значення праслов'янської форми.

У науковій літературі існує кілька етимологічних версій походження цієї лексеми, найпоширенішою і достатньо обґрунтованою з яких є точка зору, згідно з якою псл. **bojati se* зводиться до того самого кореня іє. **b^hoi- / b^hai- / b^hi-*, що й псл. **biti* [Zubatý 1, с. 79–90; Sławski 1, с. 25]. Паралелями подібного семантичного розвитку від сфери суто соматичних відчуттів, пов'язаних із неприємним впливом дотику, до сфери емоційно-афективних станів у лексико-семантичному полі страху можна вважати пол. *przerazić się*, де значення "злякатись" є вторинним по відношенню до "вдарити, простромити" та пол. *trwoga*, яке походить від псл. **terti* "терти" → "мучити". Пор. також кашуб. *cěsk* "неспокій, страх, переляк" < **tiskati* "давити, тиснути, притискати" [SEK 1, с. 200].

У старопольську добу дієслово *bać się* означало "непокоїтися", пор.: "*Boym szye tego a proszmy wasz: nawczycze nasz*" [Sstp 1, с. 56] і мало паралельну форму *bojeć się*, а також низку похідних префіксальних корелятивів – *obać się, ubać się, wzbać się, ubawać się*.

У процесі історичного розвитку лексема розширила своє значення і вже у XVI ст. означала "відчувати страх; передбачати щось; непокоїтися; відчувати відразу", пор.: "*Czego Sie zły człowiek boi / to rado przychodzi nań*" [SP XVI 1, с. 277]. До вторинних належали лексико-семантичні варіанти "бути слухняним, покірним", "слухатись, шанувати, поважати когось", "захоплюватись кимось", "рахуватися з кимось" – "*Alexander SynPhilipow...ktory Sie krolem wSzego Swiata nazywa iegoż Sie gwiazdy niebieSkie boiq*", а також "не зносити чогось, підлягати знищенню, гинути під впливом чогось", як правило, із запереченням – "*Drzewo nád rzeką / ktorego korzenie nigdy nie podeSchną / ktore Sie vpalenia i wiátru nie boi / á rodić zázwdy moze*" [тж].

До похідних формацій у цей період належали префіксальні дієслова *ubać się, zbacć się, przybawać się, przyboiwać się*, а також прикметник *bany* "той, якого слід боятись, соромитись, уникати", пор.: "*Dáleko Sie cięzey máyq być báne táyemne nieprizyázni niżli yáwne odpowiędzi*" [SP XVI 1, с. 303].

У XVII–XVIII ст. аналізований вербатив мав значення "лякатись, страшитись, непокоїтись" – "*Niech nienawidzą, byle by się bali*", а також "боятись когось / чогось" – "*Nietylko okrutnych zwierząt, ale i maluczki robaczków boją się ludzie dla jadu, który jest przy nich*" та в колокації з прийменником *o* означав "переживати, турбуватись за когось" – "*Ja o pana mego... bać się przestane, aż go bóg do Krakowa zdrowego przyniesie*" [Linde 1, с. 141].

До похідних утворень в аналізований період, яких сучасна польська мова не засвідчує, належали лексеми *bojaźny* ("*Dzika koza jest zwierzę bardzo bojaźne*"), *bojaźnięc* "лякатись, відчувати страх" ("*Gdyby czarci nową o tym wieść mieli, znowuby zbojaźnieli*") та nomina attributiva *bojaźliwiec* "трус, боягуз" ("*Jak bojaźliwiec ostatni od walki się oddalił*") [тж, с. 142–143].

У XIX–XX ст. дієслово *bać się* вживалося зі значенням, наближеним до сучасного [SW 1, с. 81].

Щодо питання про іменниковий корелят вербатива псл. **bojati se*, який би мав форму **bojъ*, то його продовження знаходимо лише в сучасній польській колокації *mieć boja*, що вживається, як правило, у розмовній мові в жартівливому контексті [SFJP 1, с. 107; SJPSz 1, с. 174]. Серед історичних словників поодинокі фіксації лексеми *boj* у формі родового відмінка однини містить лише Словник польської мови XVI ст., пор.: "*Kączká iáko ná psie raz / niemáSz w niey boiu / Ná to mieySce gździeS Strzelil /mknie by do pokoiu*" [SP XVI 2, с. 301]. У деяких діалектах польської мови фіксується ад'єктив *bojny* "який викликає страх, жаж; грізний, жакливий" [SGO, с. 34], "полохливий, лякливий" [SGP 2, с. 352], словотвірна будова якого може свідчити про те, що його мотивуючою основою був субстантив *boj*.

Автори Варшавського словника, наводячи етимологічне витлумачення пол. *obawa*, виводять цю лексему з псл. **BOJ* > *O* + **Bawa* [SW 3, с. 438]. Згадаймо також зафіксований Є. Желехівським у його "Малоросійсько-німецькому словнику" український зворот *mae боя* зі значенням "боїтись" [Желехів. 1, с. 29], а також іменник *biu* "страх", відомий діалектам української мови [ЕСУМ 1, с. 242].

Від дієслова **bojati se* за допомогою суфікса *-zнь* на праслов'янському ґрунті утворився іменник типу nomina actionis **bojazнь*, континуанти якого широко представлені в усіх слов'янських мовах із загальним значенням "страх, неспокій", пор. пол. *bojaźń*, нлуж. *bojazń*, влуж. *bojazń*, чес. *bázeň*, слц. *bázeň*, болг. *bojazъn*, укр. *bojazнь*, блр. *bojazь* та ін.

У старопольській та середньопольській періоди цей іменник виражав сенс "боязнь Бога", пор.: "*Boiazni boszej nauczo was*" [Sstp 1, с. 124; Linde 1, с. 142], а похідний прикметник *bojaźliwy* означав, поряд з "лякливий", "богобійний" – "*A człowiek ten byl sprawyedlywy a boyaszlywy*" [Sstp 1, с. 123]. Зауважимо, що релігійний компонент у семантичній структурі цієї лексеми зберігся й досьогодні. Синонімічними лексемами були ад'єктив *bojaźny* і його дериват *bojaźność*. У XVI ст. субстантив *bojaźń*, крім значення емоційного переживання, мав сему "послушання, повага, шана; обережність, делікатність" [SP XVI 2, с. 304–308].

Словник польської мови XVI ст. фіксує рідкісну форму досліджуваної лексеми – *baźń*, яка утворилася у результаті контракції голосних, про що вже йшлося, від *bojaźń* за аналогією *bać się* < *bojać się, stać* < *stojąc* тощо. Пор. також пол. діал. *baźń* – "*Kiedyby nie było kaźni, toby też nie było baźni*" [SGPK

1, с. 101] та заст. *baźń, baźnienie* "боязнь" [MSZP, с. 19]. Однак підкреслимо, що ці фіксації є поодинокими, в сучасній польській мові існує форма без стягнення.

У польській, а також чеській та словацькій мовах функціонують продовження від **obojawa, *obavati się*, похідних від дієслова **bojati się*, пор. пол. *obawa* "непокої у передчутті зла", *obawiac się* "відчувати страх, непокоїтися" та чес. і слц. *obava* із загальним значенням "страх, побоювання, тривога" [Brückner, с. 369; Zubaty 1, с. 213; SW 3, с. 438; ЕСУМ 4, с. 125]. В українській мові іменник *обава* вважається запозиченням із польської з аналогічним сенсом [ЕСУМ 4, с. 125]. Старопольська мова не засвідчує відповідних найменувань. У XVI ст. аналізований вербатовий *obawiac się* мав два значення, перше з яких мало сему тривоги – "сподіватись, що може статись щось погане", пор.: "*Lecz Sie wprawdzie obawiam / by Sie nie zemściła Nad Sobą własną ręką / by Sie nie zabiła*", а друге означало "відчувати страх" [SP XVI 19, с. 56–57]. Іменника *obawa* словник відповідної доби не фіксує.

Як свідчать лексикографічні джерела, досліджуваній емотив з'явився в польській мові приблизно у XVIII ст. А. Баньковський наводить дату появи цього слова – 1785 р. і приписує його авторство Й. Пишибильському [Bańkowski 2, с. 331].

Відомий письменник і публіцист епохи Просвітництва Ю. У. Немцевич подав таке визначення цього стану людської психіки: "*Obawa, pośredni stan bojaźni, w którym człowiek, lubo się lęka nieprzyjemnego zdarzenia, nie jest atoli pewnym, że się zdarzy, nie jest bez nadziei, że odwróci*" [Linde 3, с. 371]. У цей період у польській мові функціонували такі похідні від дієслова *obawiac się*, як префіксальний модифікаційний дериват *przybawiac się* "побоюватися" [MSZP, с. 270], прикметники *obawiany* "якого бояться" ("*Nad całą puszcza powinien być przełożony człowiek obawiany, w sztuce leśnej doskonały*") й *obawny* "такий, якого варто побоюватися" ("*Żale prawdziwe w jej sercu obawne; Gdyby zdradzieckie, nie były by jawne*") [Linde 3, с. 371].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямку. Страх як один із фундаментальних психічних феноменів яскраво і багато об'єктивований у польській мові за допомогою численних засобів номінації, дескрипції та експресії. Комплексний семантико-структурний та історико-етимологічний аналіз домінантного вербалізатора цього переживання – дієслова пол. *bać się* «боятися» та низки його похідних – дав змогу виявити, що досліджувана емоція має свою специфіку в аспекті тлумачення, мотивації, вираження, а також значеннєвої і формально-дериваційної еволюції. Перспективою подальших пошуків у галузі всебічного відтворення мовної картини емоційного світу людини (на матеріалі польської мови у порівнянні і зіставленні з іншими слов'янськими мовами) вважаємо поглиблене дослідження всіх конститuentів, які формують лексико-семантичне поле «Страх».

Література:

1. Лазуренко О.О. Психологія емоцій: підручник. К.: Книга плюс. 2018. 264 с.
2. Wierzbicka A. Kocha, lubi, szanuje. Warszawa: Wiedza Powszechna. 1971. 279 s.

Джерела:

1. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7-ми тт. Гол. ред. О. С. Мельничук. К.: Наукова думка, 1982-2002. Т. 1–4.
2. Желехів. – Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словар. Львів, 1886. Т. 1–2.

3. Bańkowski – Bańkowski A. Etymologiczny słownik języka polskiego. Warszawa: PWN, 2000. Т. 1–2.
4. Boryś – Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005. 864 s.
5. Brückner – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1970. 806 s.
6. ISJP – Inny słownik języka polskiego / Red. nac. M. Bańko. Warszawa: PWN, 2000. Т. 1–2.
7. Linde – Linde S. B. Słownik języka polskiego. Lwów: W drukarni Zakładu Ossolińskich, 1854-1860. Т. 1–6.
8. Machek ESJČ – Machek V. Etymologický slovník jazyka českého. Praha: ČSAV, 1968. 866 s.
9. Machek ESJČS Machek V. Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. – Praha: ČSAV, 1957. 627 s.
10. MSZP – Mały słownik zaginionej polszczyzny. Red. naukowy F. Wysocka. Kraków: Wydawnictwo Lexis, 2003. 397 s.
11. NKPP – Nowa księga przysłów polskich. Red. nac. J. Krzyżanowski. Warszawa: PIW, 1969-1978. Т. 1–4.
12. PSWP – Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny / Pod red. H. Zgólkowej. Poznań: Kurpisz, 1994-2004. Т. 1-48.
13. SA – Dąbrowka A., Geller E. Słownik antonimów. Białystok: Horyzont, 2000. 874 s.
14. SEK – Boryś W., Popowska-Taborska H. Słownik etymologiczny kaszubszczyzny. Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 1994-2004. Т. 1–4.
15. SFJP – Słownik frazeologiczny języka polskiego. Pod red. S. Skorupki. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1974. Т. 1–2.
16. SFPW – Kurcz J., Lewicki A., Sambor J., Szafran K., Woronczak J. Słownik frekwencyjny polszczyzny współczesnej. Red. Z. Saloni. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1990. Т. 1–2.
17. SGO – Kąś J. Słownik gwary orawskiej. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2003. 1091 s.
18. SGP – Słownik gwar polskich. Pod red. M. Karasia. Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1982–1994. Т. 1–5.
19. SGPK – Karłowicz J. Słownik gwar polskich. Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1900–1911. Т. 1–6.
20. SGŚ – Słownik gwar śląskich. Red. nauk. B. Wyderska. Opole: Państwowy Instytut Naukowy, Instytut Śląski w Opolu, 2001. Т. 1–5.
21. SJPSz – Słownik języka polskiego. Pod red. M. Szymczaka. Warszawa: PWN, 1995. Т. 1–3.
22. Skaszub – Sychta B. Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1967–1976. Т. 1–5.
23. Sławski – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków: TMPI, 1952–1978. Т. 1–5.
24. SP XVI – Słownik polszczyzny XVI wieku. Pod red. R. Mayenowej. Wrocław etc: PAN, 1966–2004. Т. 1–31.
25. SSG – Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich. Pod red. K. Polańskiego. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980–1992. Т. 1–5.
26. Sstp – Słownik Staropolski / Pod red. S. Urbańczyka. Wrocław etc.: PAN, 1953–2001. Т. 1–11.
27. SW – Słownik języka polskiego. Ułoż. pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego i W. Niedźwiedzkiego. Warszawa: Nakładem prenumeratorów w drukarni E. Lubowskiego i S-ki, 1900–1927. Т. 1–8.

Askerova I. Polish emotive *bać się* 'to be afraid': synchronic-diachronic characteristics

Summary. This article is dedicated to a comprehensive description of the semantic, structural, and valency characteristics of the Polish verb "bać się" (to be afraid) in contemporary synchronous usage, as well as conducting an in-depth historical and etymological analysis

of the corresponding lexeme (and its derivatives). Fear is one of the fundamental psychological phenomena. Linguistic consciousness perceives and evaluates it as a negatively connoted mental state, but from a biological and psychological perspective, this experience plays an important protective role in humans (and animals) in the face of real or apparent danger. The studied emotion is quite widely objectified in the Polish language. Thus, the lexico-semantic field "Fear" includes a number of narrower paradigmatic formations: the group of feelings of fear, the group of causing fear, the group of propensity to feel fear, the group of appearance of fear, etc. All significant parts of speech – nouns, adjectives, verbs, adverbs, analytical forms, and phraseological expressions- are used to nominate and describe the corresponding emotion in the Polish language. The analysis of frequency indicators and semantic features proved that the core of the corresponding lexico-semantic field belongs to the verb "bać się," which denotes a strong emotional experience of fear. The motivation for "bać się" is usually a feeling of direct, real threat, whereas in derivative emotions, such as "obawa" (apprehension) and "bojaźń" (dread), the semantic feature "intellectual assessment of the situation" predominates over the meaning of "emotion, experience." In addition, while humans mostly experience emotions like "obawa" and "bojaźń," "bać się" is

characteristic of both humans and other living beings. The analyzed verb has a large derivational potential, manifested in the presence of several derivative formations. The study of the valency characteristics of the emotional predicate allowed us to establish the models of control of the corresponding verb and the syntactic constructions into which it enters.

The conducted historical-etymological analysis of the verb *bać się* proved that this verb, as well as its derived noun *bojaźń*, belongs to the Slavic lexical fund. The lexeme *obawa* belongs to the group of Polish-Czech-Slovak-Ukrainian isoglosses. The study of emotional vocabulary in two chronological planes – synchrony and diachrony – proves the expediency and effectiveness of such a combination in establishing and analyzing the corresponding fragment of the linguistic picture of the inner world of a person. The reconstruction of the original internal form of the names of emotions allows a more complete disclosure of their integral meaning in the Polish language and culture, and tracing the semantic and formal-derivational evolution of these units makes it possible to more fully highlight the changes that have occurred in the consciousness and worldview of language speakers.

Key words: emotive vocabulary, linguistic worldview, semantics, etymology, internal word form, synchrony, diachrony.

Бабич М. Є.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Національного транспортного університету

Слива Т. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри слов'янських мов
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗНИХ ЗНАЧЕНЬ ЧЛЕНІВ АСОЦІАТИВНО-СЕМАНТИЧНИХ ГРУП

Анотація. Статтю присвячено аналізу образних значень слів – членів асоціативно-семантичних груп. Образність є однією з найважливіших структурно-семантичних властивостей слова. Серед усіх мовних одиниць саме слово має найбільший образний потенціал, здатність відображати асоціативні зв'язки явищ позамовної дійсності, втілювати уявлення людини про навколишній світ.

Різні науки використовують терміни «образ» і «образність» (філософія, мистецтвознавство, літературознавство, лінгвістика, лексикологія тощо), оскільки образ є одним із способів розуміння світу. Відмінність у тому, що є втіленням образу: витвір мистецтва чи художньої літератури, матеріальний світ загалом чи окреме слово. Але всі сходяться на думці, що образ є результатом відбивної (пізнавальної) діяльності.

Один із аспектів вивчення образності в лінгвістиці – психолінгвістичний, у якому образність досліджується за даними асоціативних експериментів. Виявляються психологічні засади образності мовних одиниць, усвідомлення образності носіями мови. Крім того, образність досліджується у зв'язку з мовною картиною світу, аналізується роль образних засобів у її формуванні.

Об'єктом дослідження є образні лексичні одиниці. Матеріалом дослідження – образні лексеми та лексико-семантичні варіанти лексем – членів асоціативно-семантичних груп. Асоціативно-семантична група – лексико-семантична парадигма, асоціативний зв'язок елементів якої підтверджується семантичним зв'язком.

У результаті дослідження у складі асоціативно-семантичних груп виявлено низку власне образних слів (*снігур, сніжноягодник* тощо), а також багатозначних слів, що мають образні значення (наприклад, *крути*). Окрім того, лексеми набувають образності у певних контекстах, вживаючись у переносному значенні. Наприклад, у назвах сезонів актуалізуються 'пробудження', 'початок', 'пора кохання', 'щаслива пора', 'в'янення', 'глибока старість', 'кінець', які переносяться на міжособистісні відносини та соціальні явища. У перспективі планується дослідження образних слів та образних значень членів інших асоціативно-семантичних груп.

Ключові слова: образ, образність, асоціативно-семантична група, каузема, рефлексема, сема.

Постановка проблеми. Образність є однією з найважливіших структурно-семантичних властивостей слова. Слово порівняно з іншими мовними одиницями має найбільший образний потенціал, воно здатне відображати асоціативні зв'язки

явищ позамовної дійсності, втілювати уявлення людини про навколишній світ. Саме за допомогою слова образ як категорія відображення перетворюється на знак.

Властивістю людської свідомості є нерозривна єдність логічного та образного відображення дійсності. Логічне (понятійне) сприйняття світу пов'язане з аналітичною діяльністю, образне – спрямоване на наочність. У процесі побудови мовлення образні компоненти доповнюють логіко-знакові, пов'язують висловлювання з позамовною дійсністю, з особистим досвідом мовця. Цим зумовлена багатозначність термінів «образ» і «образність», які застосовуються у різних галузях наукового знання: у філософії, мистецтвознавстві, літературознавстві, психології, лінгвістиці тощо. Кожна з наук по-своєму тлумачить ці поняття. Відмінність зумовлена різними джерелами образу. Це може бути весь навколишній світ, твір мистецтва або художній твір і навіть окреме слово тощо.

Найширше тлумачиться образ у філософії. «Філософський енциклопедичний словник» дає таке його визначення: «Сполучна ланка між суб'єктом і об'єктом пізнання, завдяки якій суб'єкт і об'єкт пізнання, хоча й залишаються реально різними, але набувають єдності. Заміняючи предмет, річ, О. поєднується з суб'єктом пізнання завдяки тому, що має той чи інший ступінь подібності до предмета пізнання. Ці О. поділяються на чуттєві, в яких присутній максимум ознак індивідуальних речей, та умоосяжні.» [1, с. 443].

Тобто в загальному сенсі розуміння образу спирається на теорію відображення, згідно з якою образ – це «2. Специфічна для літератури і мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності.» [2, 5, с. 560].

Тож, образ існує у двох іпостасях – ідеальній (чуттєве уявлення про об'єкт) і матеріальній (форма вираження в комунікативній ситуації). Його визначальною рисою є здатність викликати в реципієнта відповідні уявлення про певні явища навколишнього світу, що збігаються з уявленнями мовця.

З. Й. Куньч зазначає, що «важливим складником культури мови є образність – ознака, яка полягає в здатності формулювати думку, залучаючи розмаїті художні засоби, що сприяє емоційності сприймання та робить мовлення влучним, яскравим, довершеним, експресивним. <...> образність мови розглядають як засіб вираження думки, адже звертаючись до чогось нового, складного, мало зрозумілого, людина передусім намагається використати для осмислення елементи іншої, краще відомої, зрозумілішої сфери, і в цьому разі їй допо-

магають метафора, порівняння та інші засоби увиразнення думки» [3, с. 15–16].

Дослідження образності в лексико-семантичному аспекті було започатковано О. О. Потебнею («Думка і мова», «Із записок з теорії словесності. Поезія і проза. Тропи і фігури», «Психологія поетичного та прозового мислення», «Естетика і поетика слова» тощо) та Ш. Баллі («Французька стилістика»). Наразі теорія образності є самостійним напрямом сучасної лінгвістики (передусім семантики та стилістики).

«Образність насамперед аналізують як здатність викликати за допомогою мовних засобів наочно-чуттєві уявлення, а також як уміння оперувати наочно-образними уявленнями, які постають і перетворюються у свідомості людини» [4, с. 72].

Образність лексичних одиниць традиційно вивчали у зв'язку з дослідженням ідіостилю письменника або загальних закономірностей мови художнього твору (П. В. Білоус, М. Ф. Виноградов, Н. С. Болотнова, М. Н. Кожина, С. М. Мезенін, Г. М. Склярєвська та ін.). Окрім того, досліджується образність слів різних стилів (Н. І. Бойко, Н. І. Голубінка, Т. Є. Гуцуляк, В. В. Зайцева, З. Й. Куньч, О. А. Куцик, О. Г. Литвин та ін.) [3], [5], [6], [7], [8].

Поступово лінгвісти переходять від дослідження образного вживання слів у мовленні до аналізу образності як властивості слова, тобто як до факту мовної системи (Е. С. Азнаурова, А. Л. Коралова, М. І. Черемисіна, О. А. Юріна, Н. О. Ілюхіна та ін.). При цьому увага лексикологів та семасіологів зосереджена на структурі лексичного значення образних лексем, а також на особливостях їх функціонування в мовленні.

Як зазначає О. А. Юріна, наукові дослідження, присвячені образності як семантичній категорії, проводяться в різних аспектах: власне семасіологічному (досліджується семантика образних одиниць порівняно з семантикою необразних лексем), ономасіологічному (розглядається образна номінація), психолінгвістичному (виявляються психолінгвістичні основи образності), когнітивному (розглядаються моделі образного мислення) та багатьох інших.

Проте, на думку лінгвістики, семантика образних лексем є недостатньо дослідженою. Потребують подальшого вивчення структурно-семантичні розряди і семантичні типи образних слів, власне образні лексеми, неекспресивні образні одиниці з предметним характером образності тощо. Усе зазначене свідчить про актуальність нашого дослідження, присвяченого аналізу образності слів, пов'язаних асоціативно-семантичними зв'язками.

Формування мети статті. Метою нашого дослідження є виявлення образних лексем та лексико-семантичних варіантів лексем, що входять до складу асоціативно-семантичних груп (АСГ); визначення особливостей їх функціонування та участі у процесі категоризації дійсності; з'ясування умов, за яких члени АСГ набувають образних значень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження типології вербальних асоціацій, а також семантичних відносин між словом-стимулом та асоціатом дозволило нам виділити особливу парадигму – асоціативно-семантичну групу, асоціативний зв'язок елементів якої підтверджується семантичним зв'язком. Кореляція членів АСГ відбувається на рівні гіпер- і гіпосем. АСГ, будучи частиною асоціативного поля, як і будь-яка інша лексична парадигма, включає граматично однорідні лексеми, в семантичній структурі яких представлені однакові елементи. При цьому гіперсема вихідного слова (кау-

земи) у семантичній структурі асоціатив (рефлексем) репрезентує диференційну семантичну ознаку, тобто виступає в ролі гіпосеми, і навпаки, родові семи рефлексем у складі кауземи є семами видовими.

О. А. Юріна виділяє два структурно-семантичні різновиди образних засобів мови: мовні метафори та власне образні слова. Серед членів АСГ, кауземами яких є назви пір року, представлена низка власне образних слів, наприклад, *сніжно-ягідник*, або *коралина* («Кущ родини жимолостевих з гарними білосніжними ягодами» [2, 4, с. 285]), *снігур* («Невеликий співучий птах родини в'юркових з червоним оперенням грудей у самців і бурувато-сірим у самок» [2, 9, с. 425]). Вони є рефлексемами кауземи *зима*, з якою їх пов'язує сема 'сніг', експлікована в дефініціях та в кореневих морфемах.

Рефлексемою слова *весна* є лексема *веснянки* («Дрібні жовтувато-бурі або коричнюваті пігментні плями на шкірі (перев. обличчя) деяких людей, що особливо помітними стають навесні; ластовиння») [2, 1, с. 341] та ін.

У деяких лексемах виділяються лексико-семантичні варіанти з образним (метафоричним) значенням, наприклад, у слова *крупи* наявний ЛСВ «2. Атмосферні опади, схожі на дрібні кулясті зернята. *Засвістів, заплакав у холодній грубі вітер. Заторохтіли крупи в биті вікна* (Степан Васильченко)» [2, 4, с. 372]).

Проте образності в певних контекстах можуть набувати інші лексеми (зокрема кауземи) в результаті вживання в переносному значенні.

У словниках назви пір року характеризуються передусім за темпоральними ('частина року', 'слідування в часі') і квалітативно-темпоральними (наприклад, 'тривалість світлового дня', 'температура'), а також квалітативно-предметними ('стан природи') ознаками. Так, *зима* визначається як «1. Найхолодніша пора року між осінню і весною» [2, 3, с. 566], *весна* – «1. Пора року між зимою і літом, яка характеризується подовженням дня, потеплінням, появою перелітних птахів, розквітом рослин і т. ін.» [2, 1, с. 341]; *літо* – «1. Найтепліша пора року між весною й осінню [2, 4, с. 530]), *осінь* – «1. Пора року між літом і зимою, яка характеризується скороченням дня, поступовим похолоданням, відльотом птахів у вирій, скиданням рослинами листяного покриву і т. ін.» [2, 5, с. 766].

Ядерна сема 'пора року' пов'язує лексеми зі словом *рік*, у семантичній структурі якого представлені периферійні семи 'весна', 'літо', 'осінь', 'зима', тобто для назв сезонів слово *рік* є кауземою. Асоціативно-семантичний зв'язок кауземи й рефлексем виявляється на рівні тексту: *Весна того року запам'яталася холодним березнем і невідоротним стрімким своїм приходом на початку квітня: одного ранку лід на Дніпрі став сірим і пористим* (С. Батурич); *Весна цього року в Україні буде теплою* (ІР), *Грудень рік кінчає, а зиму починає* (Нар. тв.). Ба більше, кожна з рефлексем (або кілька з них) може вживатись у функції кауземи на позначення року загалом: *За пару зим я повернусь до хати*. (В. Стус), *А коли йому минула шістнадцята весна <...> Аріон утік із Лесбосу на купецькому кораблі*. (І. Білик), *За весною весна минає Під запашне зідхання лип*. (Є. Маланюк), *Скільки весен процвіло не знаю* (М. Воробйов), *Три осені був у строку саме під війну германську*. (А. Головка), *Либонь, уже десяте літо, Як людям дав я «Кобзаря». А їм неначе рот зашито* (Т. Шевченко), *Не одна осінь минула, а груші так і нема*. (О. Гончар).

Серед усіх лексем на позначення пір року лише в слова *літо* значення 'рік' є лексикографічно закріпленим: («2. *рідко*. Те саме, що рік. [2, 4, с. 530]). У слова *зима* виокремлено значення 'навчальний рік' [2, 3, с. 566], слово *весна* набуває значення 'рік' лише при позначенні віку кого-небудь [2, 1, с. 341]: *Може, і вона була вродлива у свою сімнадцяту весну* (В. Коломієць). Як бачимо з попередніх прикладів, в мовленні кожна з назва пір року може виступати в значенні каузема.

Слід зазначити, що за умови одночасного використання усіх або кількох назв сезонів в одному контексті зазвичай актуалізується семантична ознака 'відрізок часу', при цьому сезонні слова не називають певну частину року, а вживаються на позначення невизначеного (абстрактного) проміжку часу: *Скільки літ – і скільки зим, і осеней, і весен – а все здається: випливе нараз із очерету човен*. (В. Стус). Дані проведеного нами асоціативного експерименту свідчать, що основні (*зима* й *літо*) та перехідні (*весна* й *осінь*) сезони зазвичай взаємоасоціюються: *Була сподівана розмова / Минули літо і зима. / Тепер лиш мова Бажанова* (А. Малишко); *Проходжу їхні осені і весни* (Т. Коломієць).

За одночасного вживання в текстах назв перехідних сезонів зазвичай актуалізуються антонімічні семи 'період відродження' (*весна*) і 'період в'янення' (*осінь*): *Гетьте, думи, ви, хмари осінні! То ж тепера весна золота!* (Леся Українка), *Особливо ж любила осінь. Та не ту, що несе вогні, хмарні дні, пожовкле листя й холодні бурі, а ту, що красою рівна весні*. (О. Кобилянська), *А в мене – в осінь побрела весна* (С. Йовенко).

Окрім назви сезону, слово *весна* має ще одне, номінативно-непряме, лексикографічно закріплене значення – 'молодість' (*весна* – «2. *перен.* Молодість, роки дитинства і юності.» [2, 1, с. 341]). Ознака 'частина року' транспонувалась в ознаку 'частина життя (людини)'. В цьому ЛСВ лексем зазвичай реалізується в художніх текстах: *Зараз весна твого життя*. (Л. Кудрик), *Моя весна її відтанцювала* (С. Йовенко), *Я буду пити келих муки, Весь жах розлуки І поминать свою весну* (О. Олесь) та ін.

Ознака 'період життя людини' представлена також у семантичній структурі назв інших пір року, її актуалізація відбувається за умови переносного вживання сезонних лексем, хоча лексикографічно вона закріплена, поруч з *весною*, лише у слова *осінь* як відтінок значення (//Час наближення старості, згасання почуттів, життя [2, 5, с. 766]): *Стала на порозі, як тихе літо, як видиво його, Тритузного, юності, що прийшло глянути на його осінь* (О. Гончар), *Коли довершено плоди і вже нема куди спішити, коли засипано сліди опалим листям днів прожитих, тоді виходиш за село, і відблиск осені смутної тобі лягає на чоло*. (І. Жиленко), *Вже не весна, але йще не осінь, Нашого літа ще засяє просинь!; Йще не осінь та вже нема кохання!..* (В. Губарець), *О дерева життя, вже йде на зиму?* (В. Стус), *Ось на мені сивина, зима мого життя, – вона розділяє нас*. (О. Гончар), *Неминуче насувається зима старості*. (О. Гончар).

Слід також зазначити, що слово *весна* частіше, ніж інші сезонні слова, реалізує емотивні значення 'пора любові', 'пора надій', 'щаслива пора', 'краща пора (року або життя)' тощо, що підтверджено численними контекстами: *Я першим поглядом завжди дивлюсь на тебе, тобі присвячую я літ своїх світання, весну думок, весну свого кохання*. (М. Вінграновський), *Бо не було весни у нашій серці*. (Леся Українка), *В душі у вас ні літа, ні весни!* (М. Вінграновський) та ін.

У нашому сприйнятті весна є періодом пробудження природи, літо – періодом зрілості, розквіту; осінь – періодом в'янення, але й періодом збору врожаю; зима – останнім, суворим періодом року (унаслідок чого в лексемі розвинулось переносне значення 'глибока старість', 'смерть'). Таке сприйняття сприяло перенесенню відповідних значень ('пробудження', 'початок' / 'зрілість' / 'в'янення' / 'глибока старість', 'кінець') на міжособистісні стосунки й соціальні явища: *Осінь весни нашої*. (В. Дрозд), *І саме тут, як у казкових снах, Така жадана, трепетна і світла, Зустрілась нашій осені весна І сакурами ніжними розквітла* (В. Попелюшко), *Залишаться колишні почуття І та весна, що серця не зігрів, І та сльоза, що душу обліка, І тихий щем від ніжного прощання, Та знай, Лиш тільки раз цвіте в душі весна, Мене і не повернеться вона* (Ю. Цар), *Як запахом цвітка, ділитись коханням; у неї ж проснулася перша весна!* (Ю. Кравченко), *Починалось властиве життя міста, весна його творчості, такої замкненої в мурах і разом такої безмежної*. (В. Підмогильний), *Серце! Серце! Тримайся! Не треба. Не бийся. Терпи. Осінь косить серця споловілі*. (В. Стус), *А на душі у мене ніч а на душі у мене осінь* (М. Семенко), *І, як вино, світилась осінь, святкова осінь у душі*. (І. Жиленко), *Минуло ся кохане, Минула ся весна, Зморозив душу холод, Настала в ній зима*. (М. Колцуняк), *На душі – зима* (Л. Дашвар).

Образних значень назви сезонів набувають за умови вживання в певних контекстах замість своїх рефлексем. Наприклад, серед рефлексем назв пір року наявні назви опадів, температурних умов, характерних для відповідного періоду. (В семантичній структурі сезонних слів наявні периферійні семантичні ознаки 'вид опадів' і 'температура повітря', а в семантичній структурі рефлексем – ознака 'час реалізації', що свідчить про наявність асоціативно-семантичного зв'язку між ними). У деяких контекстах відбувається комунікативна заміна каузема рефлексемою. Наприклад, у реченнях *Весна прийде, гаряче літо, чи морози* (О. Неприцький-Грановський), *Хай сніг чи небо голубе, Весна шумить чи плаче осінь* (Є. Будницька) лексеми *морози* та *сніг* реалізують значення 'зима', чому сприяє їх використання поруч з назвами інших пір року: *весна – літо – морози; сніг – весна – осінь*.

Можлива й зворотна заміна рефлексемою кауземою: *Весна виникала, де тільки могла: трава на фронтонах, дощі і сухоти, і тепла брукувка; <...> квела весна зеленіла зі стін* (Ю. Андрухович), *Стирчать руїни, мов після чуми і пожежі, що пройшли нероздільно через село, а сліди притрусил зима* (В. Барка).

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Усе зазначене ілюструє положення про те, що одним з основних засобів надання слову образності є вживання його в переносному значенні, тобто провідне місце в актуалізації асоціативного (потенційного) значення лексеми належить передусім контексту. Під час дослідження було з'ясовано, що для членів асоціативно-семантичних груп одним із специфічних чинників набуття образного значення є функціональна взаємозаміна каузем і рефлексем.

Перспективою дослідження є виявлення образних значень членів інших АСГ, зокрема тих, що формуються словами різних частин мови.

Література:

1. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002, 751 с.
2. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
3. Куnych З. Й. Образність мовлення як ознака культури мови (на прикладі метафори). *Український смисл*. 2018. № 2018. С. 14–22.
4. Фоміна І. Л. Роль образності мовлення під час навчання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2014. № 11. Т. 1. С. 72–74.
5. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика в словнику, мові та мовленні. Ніжин : НПДУ ім. М. Гоголя, 2002. 217 с.
6. Гуцуляк Т. Є. Образність як елемент розмовного мовлення і як компонент мовної семантики. URL: <https://www.academia.edu/16880830>
7. Зайцева В. В. Дещо про вторинну номінацію (на матеріалі українськомовної газети). *Український смисл : наук. зб. / за ред. проф. І. С. Попової*. Дніпропетровськ : Ліра, 2016. С. 202–211.
8. Куцик О. А. Слова-символи як образно-смысловий центр формування фразеологізмів (на матеріалі укр. та рос. мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дрогобич, 1997. 20 с.

Babych M., Slyva T. Peculiarities of actualizing the figurative meanings of members of associative-semantic groups

Summary. The article is devoted to the analysis of figurative meanings of words – members of associative-semantic groups. Imagery is one of the most important structural and semantic properties of a word. Among all linguistic units, the word itself has the greatest figurative potential, the ability to reflect the associative connections of phenomena of extra-linguistic reality, to embody a person's idea of the surrounding world.

Different sciences use the terms "image" and "imagery" (philosophy, art history, literary studies, linguistic stylistics, lexicology, etc.), because the image is one of the ways of understanding the world. The difference is in what that the image embodies, that is a work of art or fiction, the material world in general or a single word. But everyone agrees that the image is the result of reflective (cognitive) activity.

One of the aspects of the study of imagery in linguistics is psycholinguistic, in which imagery is studied on the basis of associative experiments. The psychological foundations of the imagery of language units and awareness of imagery by native speakers are revealed. In addition, imagery is studied in connection with the linguistic picture of the world, the role of figurative means in its formation is analyzed.

The object of research is figurative lexical units. The research material is figurative lexemes and lexical-semantic variants of lexemes – members of associative-semantic groups. An associative-semantic group is a lexical-semantic paradigm, the associative connection of its elements is confirmed by a semantic connection.

As a result of the research, associative-semantic groups revealed a number of actually figurative words (*снігур*, *сніжноягодник*, etc.), as well as polysemous words that have figurative meanings (for example, *крути*). In addition, lexemes acquire imagery in certain contexts, being used figuratively. For example, in the names of the seasons, 'пробудження', 'початок', 'пора кохання', 'щаслива пора', 'в'янення', 'глибока старість', 'кінець' are actualized, which are transferred to interpersonal relations and social phenomena. In the future, a study of figurative words and figurative meanings of members of other associative-semantic groups is planned.

Key words: image, imagery, associative-semantic group, causeme, reflexeme, seme.

*Близнюк К. Р.,**orcid.org/0000-0001-8394-3079**кандидат філологічних наук,**старший викладач кафедри загального і слов'янського мовознавства
Національного університету «Киево-Могилянська академія»*

«ТАЄМНИЦЯ СТАРОГО ЛАМИ» ДОРЖА БАТУ ЯК ПРИКЛАД МОДЕЛЮВАННЯ БАГАТОМОВНОГО СУСПІЛЬСТВА У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

Анотація. Стаття присвячена особливостям моделювання багатомовного суспільства через використання у творі інтерлінгвальних включень. В ході аналізу літератури визначено, що інтерлінгвальні включення можуть бути обов'язковою частиною створеного в тексті хронотопу, без них він не відчуватиметься як цілісний чи реалістичний. Автор вимушений вдаватися до запозичень, коли в головній (нейтральній) мові тексту відсутні вербальні аналоги номінацій описуваних реалій, традицій, артефактів тощо. Найчастіше у цьому випадку об'єктом запозичення постають не цілі фрази, а окремі слова – екзотизми. Крім відтворення місцевого колориту, іншомовні включення можуть також слугувати для реалістичного запису мовлення корінних жителів.

Повість «Таємниця старого лами» є унікальною для української літератури, адже поєднує в собі українську мову як нейтральну, базову мову викладу, російську як мову радянських функціонерів і їхніх дітей, бурят-монгольську (саме так, а не бурятською, її називають у тексті) як мову корінного населення та тибетську мову як елемент релігійної традиції.

«Таємниця старого лами» презентує українському читачеві екзотичний і далекий світ Бурят-Монголії, вдало моделюючи його багатомовне населення. Інтерлінгвальні включення відіграють роль показників національної та релігійної ідентичності, допомагають протиставити своїх і чужих, показати належність до певної спільноти чи підсилити протистояння. Екзотизми створюють автентичну атмосферу, наповнюючи хронотоп тексту побутовими й обрядовими об'єктами, ритуалами, діями, місцями, що не мають еквівалентів у мовах світу. Поряд із українською як базовою, нейтральною мовою викладу, що знайома й легка для читачів, автор використав у тексті також бурят-монгольську, тибетську та російську. Окреме місце в тексті займає графічне відтворення в епіграфі традиційного староуйгурського чи старомонгольського письма – особливої вертикальної системи каліграфії, що протягом восьми століть слугувала об'єднувальним фактором для багатьох монгольських народів.

Ключові слова: запозичені слова, інтерлінгвальні включення, багатомовність, ідентичність, реалістичний опис.

Постановка проблеми. Тексти сучасних письменників виявляють тяжіння до реалістичного відтворення навколишнього світу. Дедалі частіше натрапляємо на відхід від використання виключно однієї мови у межах її літературних норм для творення мовного ландшафту в текстах і при моделюванні

мовних особистостей героїв. Якщо поява діалектизмів, застарілих слів чи неологізмів має довгу традицію, то насичення мовлення персонажів жаргонізмами, сленгізмами й суржи́ком активізувалося в епоху постмодернізму. Складнішу історію має використання запозичень, адже вони є невід'ємною частиною сфери освіти, науки, технологій та інших, крім того ще з часів реалізму автори вдавалися до інтерлінгвальних включень для відтворення спілкування у багатомовному суспільстві. Сучасний глобалізований світ провокує змішування представників різних етносів, отже, носіїв різних мов у межах одного простору, тому щораз більше перед авторами, редакторами, перекладачами стоять питання, як реалістично змоделювати мовлення у такій спільноті, але й не перевантажити читача незрозумілими елементами. Ситуація видається не такою критичною, якщо в тексті з'являються вкраплення споріднених мов (наприклад, інші слов'янські в українськомовному творі) або мов міжнародного спілкування, що можуть бути знайомі багатьом читачам, проте вона ускладнюється, коли автор вирішує ввести у текст екзотичну, маловідому як за своїм звучанням, так і за графічним оформленням мову.

Аналіз останніх досліджень. Особливості введення іншомовних елементів у текст були об'єктом аналізу в працях зі стилістики української мови П. Дудик, А. Коваль, Л. Мацько, О. Мацько, О. Пономарева, О. Сидоренко та інших. Сучасні автори розглядають їх як різновид мовної інтерференції [1], звертають увагу на адаптацію запозичень до норм української літературної мови [2], розкривають їхній стилістичний потенціал [3], розмірковують, чи активізація їхнього використання пов'язана з модою або з логічним розвитком мови [4]. Поряд із лексичними та фразеологічними запозиченнями як окремими явищами в тексті, сучасні мовознавці говорять про комплексне явище інтерлінгвальності, тобто «включення у текст іншомовних елементів на рівні слова, словосполучення, фрази або цілого абзацу» [5, с. 462]. Таке іншомовне включення зазвичай виступає «в якості актуалізованого компонента, що контрастує з не актуалізованим фоном» [5, с. 464], а тому привертає додаткову увагу, має стилістичне навантаження, може поглиблювати емоційно-експресивний рівень і символіку тексту.

Інтерлінгвальні включення можуть бути обов'язковою частиною створеного в тексті хронотопу, без них він не відчуватиметься як цілісний чи реалістичний. А. Ладиненко доходить такого висновку: «...кожен хронотоп має певний просторово-часовий каркас. У його організації беруть участь різні лінгвокомпозиційні засоби. Інакше кажучи, іншомовні

включення – реалії допомагають організувати хронотоп твору, будучи непрямими індикаторами простору й часу. Ці індикатори актуалізуються, коли іншомовні включення допомагають створити місцевий колорит і атмосферу того, що відбувається» [6, с. 67]. Автор вимушений вдаватися до запозичень, коли в головній (нейтральній) мові тексту відсутні вербальні аналоги номінацій описуваних реалій, традицій, артефактів тощо. Найчастіше у цьому випадку об'єктом запозичення постають не цілі фрази, а окремі слова – екзотизм: «У складі іншомовної лексики екзотизми займають особливе місце, оскільки це слова, що відображають специфічні реалії іншомовної картини світу, характеризуються яскраво вираженим національним і локальним забарвленням та не мають точного еквівалента в мові-реципієнті, оскільки відсутні реалії, які позначаються цими словами» [7, с. 131]. Уведення таких елементів у текст завжди є не випадковим і свідомим, вони чітко протиставляються нейтральній основній мові викладу й завжди наділені певною роллю. Водночас варто розуміти, що до екзотичної лексики належать не тільки загальні назви (номінації відсутніх у мові-реципієнті реалій), а й «власні імена людей (антропоніми), назви географічних об'єктів (топоніми), серед яких найчастіше зустрічаються назви поселень, країн, територій, одиниць адміністративно-територіального поділу тощо» [7, с. 131–132]. Саме такі елементи викликають найменший спротив у читачів, бо є очевидними й очікуваними під час опису екзотичного хронотопу. Читач прагне натрапити на іншомовні імена, бо саме їх мають носити мешканці описаної території, та іншомовні топоніми, бо вони додають реалістичності зображеному, дозволяють зіставити уявлення з тексту із даними мап чи довідників, таким чином розширивши знання про місце подій. Крім того, іншомовні власні назви, якщо не мають додаткового символізму, не потребують пояснень у тексті чи перекладу в примітках, що полегшує читання, водночас створюючи автентичну атмосферу.

Крім відтворення місцевого колориту, іншомовні включення можуть також слугувати для реалістичного запису мовлення місцевих жителів: «Подібні репліки з діалогів, а точніше їх уривки, стають непрямими індикаторами локусу, місця дії у творі, а також культурно-соціального середовища, в яке потрапляють персонажі твору. Репліки в таких діалогах можуть бути повністю перекладені базовою мовою розповіді, але автор спеціально відтворює їх в автентичному вигляді, аби створити ефект занурення читача у відповідну іншомовну атмосферу» [6, с. 68]. Репліки з інтерлінгвальними включеннями увиразнюють умовні біографії персонажів через риси їхніх мовних особистостей як представників різних соціальних та етнічних груп [8, с. 18].

Через таку свою функціональність, інтерлінгвальність набула ознак типової риси сучасного художнього тексту й дедалі більше авторів вдається до іншомовних вставок, а часом і цілих діалогів, написаних мовою відмінною від головної (нейтральної) мови викладу. Проте залучення таких елементів у текст може створювати дискомфорт для читачів і змушувати їх відмовлятися від прочитання через потребу постійно докладати зусилля, щоб зрозуміти написане. Особливо це стосується екзотизмів: «Кількість екзотизмів у художньому творі повинна бути помірною, тому що іншомовні слова даного типу належать до лексики обмеженого вживання. І надмірне використання їх, як

і будь-яких іншомовних слів, робить мову малозрозумілою, руйнує її систему, розхитує усталені закони» [7, с. 132].

Мета статті. Метою статті є дослідження засобів моделювання багатомовного суспільства через використання інтерлінгвальних включень у повісті «Таємниця старого лами» Доржа Бату.

Для досягнення поставленої мети буде виконано такі завдання: вичленувати та погрупувати інтерлінгвальні включення із тексту «Таємниця старого лами» Дуржа Бату; простежити їхню роль у формуванні автентичного простору та моделюванні реалістичних мовних особистостей жителів Бурят-Монголії на початку ХХ ст.; виявити емоційно-експресивне та оцінне навантаження запозичених елементів; прокоментувати стратегії введення інтерлінгвальних включень у текст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчість Доржа Бату є малодослідженою в українському мовознавстві. Про мовне питання в романі «Франческа. Повелителька тракторій» пише Л. Савченко [9, с. 259], репрезентацію людини з аутизмом у тому самому романі аналізує О. Деркачова [10], про мотив дива в оповіданні «Різдвяна магія» коротко згадує О. Колінько [11]. Тобто досі відсутній аналіз мовного рівня у тексті «Таємниця старого лами», хоча він є унікальним для української літератури, адже поєднує в собі українську мову як нейтральну, базову мову викладу, російську як мову радянських функціонерів і їхніх дітей та бурят-монгольську (саме так, а не бурятською, її називають у тексті) як мову корінного населення.

Зокрема текст починається із бурят-монгольської мудрості, написаної трьома варіантами: спершу її оригінал бурят-монгольською подано староуйгурським або старомонгольським вертикальним письмом (тут не наводимо приклад через відсутність можливості відтворити старомонгольську каліграфію в електронному форматі), щоб читач познайомився відразу з однією з найбільших культурних цінностей корінного населення, а не лише текстом; далі знаходимо ту саму мудрість бурят-монгольською, записану кирилицею, щоб дати змогу прочитати й відчутти звучання тексту; останній варіант – український переклад – відкриває зміст прочитаного: «Хөлөө алдсанаар / *Замая алдана*. / Хэлээ алдсанаар / *Амиа алдана*. / Бичгээ алдсанаар / *Байдагаа алдана*) і «Утративши ногу – / *Утратиш дорогу*. / Утративши мову – / *Зубиш життя*. / Утратиш писемність – / *Зникне буття*» [12, с. 9]. Цей епіграф відразу вказує на цінність мови й писемності для бурят-монголів. Згідно з їхньою легендою старомонгольське письмо розробив на основі уйгурського писар Тататунга після захоплення Чингісханом на початку XIII ст. Головне завдання розробника письма було об'єднати всіх монголів, навіть якщо вони говорять різними діалектами. Як для давніх, так і для сучасних монгольських народів староуйгурське/старомонгольське письмо є важливою частиною минулого, зараз його намагаються відновити, повернути в школи й публічний простір [13, с. 57]. Довгий час саме це письмо було об'єднувальним фактором: «На початку двадцятого століття монгольське письмо використовувалося різними монгольськими групами, особливо халха, основною етнічною групою Монголії, бурятами та монголами Внутрішньої Монголії. Незважаючи на те, що розмовна мова мала деякі відмінності, особливо серед бурятської групи в порівнянні з іншими монгольськими групами, існувала спільна письмова

мова» [14, с. 76]. Протягом майже восьми століть особливе вертикальне письмо об'єднувало всі монгольські народи, а водночас відокремлювало їх від інших, воно стало важливою частиною обрядовості й релігійних ритуалів, саме ним зроблені культові написи, наприклад на камені Чингісхана, тобто це письмо стало однією з основ національної ідентичності монголів. Проте з приходом радянської влади почалися спроби спершу латинізації, потім кирилізації монгольських мов: «Після спроби латинізації в 30-х рр., яка не зайшла далі, ніж за видання частини газет латинським шрифтом до 1932 р., і короткочасного рішення знову використовувати латинське письмо в 1941 р., зміна письма з уйгуро-монгольського на кирилицю відбулася 25 березня 1941 р., але реально останню ввели в користування лише з 1946 р.. Протягом п'ятдесяти років кирилиця була єдиним офіційним письмом Монгольської Народної Республіки, у цей час у Монголії було викорінено неписьменність. Проте протягом усього цього періоду уйгуро-монгольське письмо продовжувало використовуватися. Люди, які вивчили уйгуро-монгольське письмо до повного впровадження реформи кирилиці, тобто майже до 1950 року, все ще використовували його для особистих нотаток, оскільки це письмо набагато швидше писати, ніж кириличне письмо для тих, хто справді ним оволодів» [13, с. 49]. Крім того, перші спроби переведення бурятно-монгольської мови на кирилицю збігалися з «масовими репресіями 1937–1938 років, зокрема провідних учених, які вивчали та розвивали національну культуру і бурятську літературну мову» [15, с. 135], тому можлива втрата традиційного старомонгольського письма відчувалася занадто болісною і суспільство чинило спротив кирилізації: «Аж до 1940-х років висловлювалися думки про необхідність збереження старомонгольської писемності з урахуванням незначних реформ, проте після “чисток” запанувала “одностайність”. Одночасно проходила й зачистка мови, були вилучені так звані панмонголізми, слова монгольського та тибетського походження, багато суто бурятських слів» [15, с. 136]. Безперечно десятиліття насильницького радянського введення кирилиці, поєднані з масовою стандартизованою освітою на основі кириличного письма й російської мови, призвели до втрати позицій старомонгольським письмом, але саме тому сучасні монголи прагнуть його відродити та підтримати, адже бачать у ньому свою ідентичність. Тому початок твору «Таємниця старого лами» саме з такої народної мудрості і записаний саме традиційним вертикальним письмом є потужним посилом до читачів про те, якою буде ідентичність головних героїв тексту і наскільки важливою буде лінія збереження – втрати історії, релігії та культури у сюжеті, що далі розгортатиметься.

Протягом усього тексту читачі занурюються в екзотичний для українців світ Бурят-Монголії через активне використання екзотизмів: «*Батьки хотіли б, щоб я став професійним музикантом, як вони самі і як мій **натаса**. Та мені всього одинадцять, і я **хубараг** у буддійському монастирі [...] і я навчаюся деяких примудростей у мого **багша** **Чімітдоржа-лами***». [12, с. 13]; «*А щодо знань, то вчитель міг перевершити будького, бо він був **емчі** – так у нас називають **лам-лікарів**, які знаються на традиційній тибетській медицині*» [1, с. 18]; «*Ну, річ у тім, що буддійські **дацани** в наших землях були чимось на зразок... Школи, інституту, лікарні, наукового центру і храму одночасно*» [12, с. 19]; «*Захворів? Йди в монастир до **емчі-лам**. Треба дати ім'я дитині або дізнатися, чи варто вирушити*

*в далеку дорогу? Тоді вам до лам, які зветься **зухрайши**. Турбують питання про те, хто ми, для чого живемо і як володіти своїм тілом? Тоді вам до філософів-практиків із **Чойра-дугану**» [12, с. 19] та ін. Іноді значення таких лексем зрозуміле з контексту, але частіше ї пояснюють у примітках, одночасно даючи додаткову, цінну, на думку автора, інформацію. Так, через примітки дізнаємося, що всі виділені слова походять із бурят-монгольської: *натаса* означає діда по материнській лінії; *хубараг* – нового учня, послушника у буддизмі; *лама* – ченця; *багша* – учителя, духівника; *дацан* – це у бурят-монголів монастир із функціями школи чи університету; *зухрайши* – астрологія, що поєднується з математикою, біологією, спостереженням за природою і людською поведінкою; *Чойра-дуган* – філософський факультет у буддійському монастирі Даши Чойнхорлін.*

Говні персонажі – ченці та їхні учні – за походженням бурят-монголи, тому не дивно, що, моделюючи їхнє спілкування, Дорж Бату вкладає їм в уста не тільки екзотизми для називання унікальних безеквівалентних реалій, опису релігійних ритуалів чи побуту, а й вставляє цілі діалоги бурят-монгольською. Наприклад, після порятунку з печери головний герой Доржо прокидається в лікарні й бачить свого вчителя Чімітдоржа-ламу:

– «*Мэндээ, Доржо! Йонин?* (тут і далі переклад із приміток від автора – *Вітаю, Доржо! Новини/як справи?*)

Я захотів. Лежу тут невідомо де, щойно очі продер, а Вчитель так буденно питає мене про новини, ніби ми не в лікарні, а збираємось у храм на ранкову службу.

– *Мэндээ, багша! Хуу бараг!* (*Вітаю, Вчителю, дякую, все в порядку!*)

– *Эсээгиш?* (*Втомився?*)

– *Зорёолно гут?* (*Жартусте?*)

– *Де Белір?*

– *Він у порядку, в сусідній палаті. Я щойно від нього прийшов»* [12, с. 189].

У ситуації неформального, розслабленого й довірливого спілкування з близькими людьми ми маємо тенденцію переходити до найближчого нам варіанта мови: діалекту, суржику, рідної мови, відмінної від домінуючої у суспільстві. Це відбувається тому, що ми не відчуваємо тиску правил поведінки чи вимог спільноти говорити так, а не інакше. Тому очікувано, що в спілкуванні між вчителем та учнем буде використовуватися бурят-монгольська, що й показано протягом усього тексту. Для зручності читачів вона записана кирилицею, знизу сторінки подано переклад, а на берегах – qr-код, що веде на ютуб-канал, де Дорж Бату зачитує діалоги, щоб можна було почути їхнє справжнє звучання, і за потреби – додатково пояснює деякі реалії. Такий прийом створює ефект гіпертекстуальності, адже коментарі автора доповнюють головний текст і розширюють обізнаність читачів в історії та культурі Бурят-Монголії.

Крім неформального спілкування, фрази бурят-монгольською також слугують засобом ідентифікації своїх (представників корінного населення) та чужинців, допомагають передавати інформацію між своїми в присутності інших без небезпеки розкриття її змісту. Крім того, персонажі звертаються до бурят-монгольської, коли хочуть різко протиставити себе й інших, наприклад:

– «*Ти, лисий, ти чьо?! Я тебе, тля, гаварю, ауе!* [...]

– *Чьо у тебя галава, как жопа?! – не вгамовувався розбишака.*

– *Я хубараг. Оройдоо ши яажга байнабиши, бээз бариши угы юддөө (Що ти витворяєши, ану вгамуйся), – спокійно відповів Беліг, не обертаючись.*

– *Што?! Кто?! Анудисуда! – нахаба явно не розумів бурят-монгольської.*

– *Сам підійдеши»* [12, с. 23–24].

Із цим діалогом читач уперше дізнається, що герої книжки розмовляють кижингинським діалектом, у примітках є переклад фраз бурят-монгольською, а за qf-кодом – оригінальна вимова. Тут важливе протиставлення бурят-монгольської як ідентифікатора місцевого населення та освіченої, вихованої згідно з традиціями людини – стиль мовлення Беліга набагато стриманіший і поміркованіший, ніж у його опонента. Натомість російська мова ідентифікує чужинця, агресивного загарбника, що прийшов на несвою землю й намагається утискати місцеве населення. Цією мовою говорять дорослі переселенці, представники радянської системи, але також діти, народжені в їхніх сім'ях, тобто занурені в ідеологію зверхності й зневаги щодо місцевих. Проте діти досі мають шанс на виправлення й збереження своєї людяності, про що свідчить розвиток описаної вище ситуації:

– *«Лан, пацани. Ви ето, ізвіняйте, што я тут насхал на вас.*

– *Буває, – філософськи зауважив Беліг.*

– *В следуюцій раз, еслі кто так прыгать будет, ти сразу в пятак давай.*

– *У мене свої методи.*

– *Ну лана, как знаєши. Удачі, братва!»* [12, с. 26].

Варто відзначити, що, моделюючи мовлення російською, автор іде іншим шляхом, ніж із бурят-монгольською. Там кожна фраза була записана оригінальною коректною кирилицею й доповнена поясненням у тексті чи підсторінковою приміткою. Проте у випадку з російською, по-перше, пояснення відсутні, а по-друге, застосований не запис реплік цією мовою, а своєрідна імітація їхньої вимови через українські літери. Такий прийом з одного боку служить для створення ефекту викривлення, насмішки над мовцем, а з іншого показує, що автор розраховує на знання чи принаймні базове розуміння мови читачами.

Крім того, російська мова виступає мовою радянської системи. Нею говорять представники спецслужб і нею написані документи, що цілком відповідає загальній настанові на реалістичність опису в тексті. Наприклад, Доржо й Беліг знаходять у монастирській бібліотеці такий документ НКВС: *«Прин. 25.10.1949 г. Статуи б-жеств Хаягр. Ямантака. Инв. номер 4450329, 4450330. Конфискован. 07.07.1937 г. ГПУ Восточно-Сибир. Крайкома и Упр. НКВД Бурят-монгольской респ. из мон. Г.Ч. в местности Улзыто Хоринского айм. Внес. в реестр 29.07.1937 г.»* [12, с. 118]. Скорочення, аббревіатури, максимально щільний і змістовний телеграфний стиль викладу цілком вдало наслідують офіційно-діловий стиль радянських документів, дозволяють повірити в реалістичність написаного й додають нової інформації про хронотоп твору.

Наявність інтерлінгвальних включень російською мовою в тексті є обґрунтованою, адже на момент описуваних подій російська досить активно витісняла місцеві мови й діалекти: *«Остаточне оформлення нова мовна політика отримала в постанові ЦК ВКП(б) та Раднаркому від 13 березня 1938 року “Про обов’язкове вивчення російської мови у школах національних республік та областей”:* в усіх школах російська мова

починала викладатися з першого класу (раніше вона вводилася з другого чи третього)» [15, с. 137]. Її примусовий активний вжиток у публічній сфері й особливо в освіті сприяв швидкому засвоєнню російської мови й розвитку бурятсько-російської двомовності: *«Радянська державна система, свідомо втручаючись у функціонування та розвиток бурятської мови, переслідувала конкретну мету: формувати російську політичну орієнтацію носіїв бурятської мови, “коректувати” промонгольську орієнтацію, що мала місце в їхньому середовищі»* [15, с. 137]. Насильницьке витіснення мови накладалося на масові репресії, що також знайшло відбиття в творі *«Тасмниця старого лами»*.

Поряд із бурят-монгольською та російською як мовами місцевого й прийшлого населення у тексті також функціонує тибетська. Із приходом буддизму на територію розселення монголів вони запозичили культові тексти цією мовою, тому не дивно, що на сторінках повісті натрапляємо на молитви, написи на артефактах чи послання, записані тибетською. Щоправда, варто відзначити, що в реальній історії монголів існувала диграфія: одночасний запис монгольської мови старомонгольським і тибетським письмом. Старомонгольська система письма домінувала у світському житті, але в релігійному перевагу мала тибетська: *«З літургійних міркувань (тобто для доступу до релігійних текстів буддистської віри) останнє було першим письмом, якому навчали в монастирях, і часто було єдиним письмом, відомим ченцям, які також використовували його для запису монгольської мови. Ця практика збереглася до 1930-х років, коли навіть тоталітарний режим використовував її для публікації спрямованої на ченців пропаганди монгольською мовою, але написаної тибетським шрифтом, перш ніж майже всі форми релігійної діяльності в Монголії були повністю придушені»* [14, с. 77]. Тобто написи, що графічно виглядали як тибетські, могли належати як до тибетської, так і до монгольської мови, проте для зручності читачів, що й так уже могли б бути перевантажені незвичними іншомовними елементами, автор не проводить розмежування між тибетською й монгольською, а скрізь у таких випадках у примітках зазначає, що використана саме тибетська. Майже завжди її передають кирилицею: *«Семчен там-че дунгел данг дунгел-гі г’ю данг дрелвар чжюр джі!»* (тобто: *«Хай від страждань позбавляться всі живі істоти і позбавляться від причин страждань!»*) [12, с. 70]. Лише при першому знайомстві читачі бачать текст, записаний оригінальним тибетським письмом, і його транслітерацію через латинських алфавіт. Одно разу головні герої звертають увагу на тхагку (сувій), що висіла поряд із монастирським вівтарем. Там зображена мапа й видніється тибетський підпис. У книзі підпис зафіксований оригінальним тибетським письмом і дубльований у примітках транслітерацією за методикою Вайлі: *«kha dog sngon po dang dmar po bsnol mtshams nas tgo rus ta rnyed par ging la rko dgos»* [12, с. 29]. Перекладу читачам не пропонують, адже самі персонажі не розуміють значення виразу. Таким способом автор створює ефект занурення й мовної гри. Читач стає одним із персонажів і разом із ними прагне розгадати тасмницю мапи й невідомого підпису. Натомість решту фраз герої розумію, тому вони записані звичною для читачів і персонажів кирилицею.

Висновки й перспективи. Повість Доржо Бату *«Тасмниця старого лами»* презентує українському читачеві екзотичний і далекий світ Бурят-Монголії, вдало моделюючи його багатомовне населення. Інтерлінгвальні включення

відіграють роль показників національної та релігійної ідентичності, допомагають протиставити своїх і чужих, показати належність до певної спільноти чи підсилити протистояння. Екзотизми створюють автентичну атмосферу, наповнюючи хронотоп тексту побутовими й обрядовими об'єктами, ритуалами, діями, місцями, що не мають еквівалентів у мовах світу. Поряд із українською як базовою, нейтральною мовою викладу, що знайома й легка для читачів, автор використав у тексті також бурят-монгольську, тибетську та російську. Полегшення сприймання насиченого іншомовними елементами тексту для читачів забезпечили регулярні підсторінкові примітки з тлумаченнями й додатковими історіями, а також відеокomentarі на ютубі. Перспективами подальших досліджень бачимо, з одного боку, аналіз мовного рівня інших текстів Доржа Бату, а з іншого – вивчення особливостей репрезентації багатомовного суспільства в інших українськомовних текстах, особливо присвячених території Монголії.

Література:

1. Лисенко О. Іншомовні слова як різновид лексичної інтерференції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 7(75). С. 174–176.
2. Гремалюк, Т. В. Лексика іншомовного походження: проблеми норми в контексті історичного розвитку української літературної мови. *Записки з українського мовознавства*. 2021. Вип. 28. С. 52–61.
3. Присташ А. А. Стилістичні особливості використання арабізмів у творчості І. Франка (на прикладі переспівів арабських казок «Коваль Бассім», «Абу-Касимові капці»). *Нова філологія*. 2021. Вип. 83. С. 222–229.
4. Косович О. В. Ужиток іншомовних слів: логіка мови чи данина моді? *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Сер. Філологія. Одеса : Гельветика, 2020. Вип. 44. С. 35–36.
5. Ямчинська Т. І. Лінгвокреативний потенціал художньої інтерлінгвальної. *Теоретична і дидактична філологія*. 2017. Вип. 25. С. 461–466.
6. Ладиненко А. П. Використання іншомовних включень у англійських художніх текстах для створення атмосфери часу та місця дії. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 10 (1). С. 67–70.
7. Картава Ю. К. Функції екзотизмів у художніх творах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 43. С. 131–133.
8. Близнюк К. Р. Взаємодія мовного ландшафту й мовних особистостей героїв у романі О. Ільченка «Місто з химерами». *Актуальні питання сучасної лінгвістики : тези доповідей міжнародної наукової конференції*. Київ : НАУКМА, 2022. С. 13–19.
9. Савченко Л. Г. Мова як генетичний код нації. *Інновації та традиції у мовній підготовці іноземних студентів: тези доповідей міжнародного науково-практичного семінару*. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2018. С. 257–260.
10. Деркачова О. Теорія і практика впровадження дисципліни «Література та інклюзія» у навчальний процес для студентів педагогічних спеціальностей. *Особистісно-професійний розвиток учителя*

нової української школи: світові освітні практики, український контекст. Мелітополь, 2019. С. 80–85.

11. Колінько О. Різдяні історії: між дивом і реальністю (на матеріалі зарубіжної та української літератури). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71) № 3, ч. 2. С. 171–178.
12. Бату Дорж. Тасмниця старого Лами. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 204 с.
13. Grivelet S. Reintroducing the Uighur-Mongolian Script in Mongolia Today. *Mongolian Studies*, vol. 18, 1995, pp. 49–60.
14. Grivelet S. Digraphia in Mongolia. *International Journal of the Sociology of Language*, 2001 (150). pp. 75–93.
15. Отрошенко І. В. До історії мовних реформ у Бурят-Монголії. *Сходознавство*. 2010. № 51. С. 119–142.

Blyzniuk K. Dorje Batu's "Secret of the Old Lama" as an example of modeling a multilingual society in fiction

Summary. The article is devoted to the peculiarities of modeling a multilingual society through the use of interlingual inclusions in the texts. While analyzing the literature, it was determined that interlingual inclusions are mandatory parts of the chronotope created in the text, which will not be felt as integral or realistic without them. The author is forced to resort to loanwords when the main (neutral) language of the text lacks verbal analogs of the nominations of the described realities, traditions, artifacts, etc. Most often, in this case, the object of borrowing is not whole phrases, but individual words – exoticisms. In addition to reproducing the local flavor, foreign language inclusions can also serve to realistically record native speakers.

The novel "The Secret of the Old Lama" is unique in Ukrainian literature, because it combines the Ukrainian language as a neutral, basic language of presentation, Russian as the language of Soviet officials and their children, Buryat-Mongolian (not Buryat, it is called this way in the text) as an indigenous language and Tibetan as an element of religious tradition.

"The Secret of the Old Lama" presents the exotic and distant world of Buryat-Mongolia to the Ukrainian reader, successfully modeling its multilingual population. Interlingual inclusions play the role of indicators of national and religious identity, help to contrast one's own and others, show belonging to a certain community, or strengthen opposition. Exoticisms create an authentic atmosphere, filling the chronotope of the text with everyday and ceremonial objects, rituals, actions, and places that have no equivalents in the languages of the world. Along with Ukrainian as basic, neutral language of presentation that is familiar and easy for readers, the author also used Buryat-Mongolian, Tibetan, and Russian in the text. A special place in the text is occupied by the graphic reproduction in the epigraph of the traditional Old Uyghur or Old Mongolian writing is a special vertical system of calligraphy that served as a unifying factor for many Mongolian peoples for eight centuries.

Key words: loanwords, interlingual inclusions, multilingualism, identity, realistic description.

Боговик О. А.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри філології та перекладу

Українського державного університету науки і технологій

ХАРАКТЕРИСТИКА МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК НА ПРИКЛАДАХ ВЖИВАННЯ ПРЕДИКАТІВ ЗНАННЯ У РОМАНІ ІЕНА МАК'ЮЕНА "LESSONS"

Анотація. Останні лінгвістичні наукові розвідки все більше і більше зосереджують увагу на вивченні впливу гендерного фактору на мовлення учасників комунікативного процесу. Найчастіше зазначається про характерне для жінок більш емоційне, порівняно з чоловічим, мовлення; варіювання жіночої і чоловічої мовленнєвої поведінки залежно від їх статусу; вивчення впливу стереотипів на мовлення різногендерних мовців.

Статтю присвячено аналізу вживання предикатів знання у жіночому мовленні з метою передавання знань або повідомлення інформації. Ілюстративним матеріалом слугують приклади з роману сучасного британського письменника Іена Мак'юена "Lessons" (2022), який є хронологією подій сучасної історії. Автор не дотримується хронологічного порядку викладення, включаючи описи подій різної давнини і локацій у художню тканину твору, натомість концентрує увагу на житті головного героя Роланда Бейнса, яке розгортається на фоні масштабних історичних подій та катастроф: від Суецької кризи та аварії на Чорнобильській АЕС до пандемії COVID-19.

Дотепер не існує дослідження, яке було б зосереджене на вивченні вживання предикатів знання у мовленні представників різних гендерних груп, зокрема у зв'язку з їх професією чи роллю наставника. Вибір предикатів знання для здійснення дослідження продиктований ще й тим, що мовлення безпосередньо пов'язане з мисленням, а тому вивчення вживання зазначених лексичних одиниць окремим героєм, дозволяє додати рис до його образу.

У пропонованій розвідці увага звернена на жіночі персонажі, майстерно вписані у канву художнього твору, без згадки про які, читач не отримав би належного розкриття образу головного героя. Дослідження здійснене на аналізі мовлення трьох героїнь, які зіграли ключову роль у житті Роланда: матір, вчителька і дружина. Авторська репрезентація мовленнєвої поведінки цих персонажів є відображенням їх поведінки у цілому, а тому героїні стають більш зрозумілими завдяки аналізу їхнього мовлення. Такий підхід дозволив краще зрозуміти характер жіночих персонажів, які вирізняються своєю небагатослівністю, а також виокремити фактори, які впливали на їх характер, а потому сформулювали їх мовлення.

Ключові слова: предикат, комунікація, гендерна мова, художня література, мовлення.

Постановка проблеми. Мовленнєва поведінка учасників комунікативного акту постійно знаходиться у фокусі вивчення лінгвістів, адже дослідження вживання лексичного матеріалу дозволяє не лише зрозуміти інтенції комунікаторів, але й оприлюднити приховані мотиви, додати характеристики до

образу, визначити статус та інтелектуальні здібності. Оскільки вивчення вживання предикатів знання у мовленні жіночих персонажів, у зв'язку з їх професією чи роллю наставника, дотепер не ставало предметом наукових досліджень, запропонована розвідка зосереджена на аналізі впливу різних факторів на вибір зазначених предикатів у мовленні героїнь постмодерністського роману сучасного британського письменника Іена Мак'юена "Lessons".

Аналіз останніх досліджень. Вивчення впливу гендеру на вибір лексичного матеріалу для здійснення комунікативного акту тривалий час знаходиться у фокусі зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед дослідників варто згадати імена таких вчених, як О. Есперсен, У. Лабов, Дж. Холмс, О. Горошко та ін. В основному роботи науковців зосереджуються на двох основних підходах: *вивчення гендерної мови*, тобто мовлення представників різної статі; *вивчення мови про гендер*, що полягає в аналізі лексики, яка використовується для опису мовлення представників різної статі. У нашій роботі використовується перший підхід, який базується на вивченні вживання предикатів знання у мовленні жінок для здійснення комунікативного акту з метою передавання знань або повідомлення інформації.

Ментальним предикатам, до яких зараховуємо предикати знання, присвятили свої наукові розвідки З. Вендлер, А. Залізник, Ч. Мейер, Я. Мудрак, В. Гак та ін. Зосібна Я. Мудрак визначає знання як «форму існування і систематизації результатів пізнавальної діяльності людини; суб'єктивний образ об'єктивної реальності, тобто адекватне відображення зовнішнього і внутрішнього світу в свідомості людини у формі уявлень, понять, суджень, теорій» [1, с. 161]. А. Дж. Айєр зауважує, що в ментальних станах думки і знання немає різниці [2]. Предикатам знання притаманний синкретизм думки і мовлення, що виражається в ідеї про те, що думка передую мовленню, а архісема *знати* визначається «ядром лексико-семантичного поля предикатів знання, яка корелює з поняттям отримання знань, інформації, відомостей чи знайомства з кимось або чимось, що є результатом мисленнєвого узагальнення відомостей» [3, с. 157].

Ієн Мак'юєн майстерно використовує художній твір, щоб зрозуміти думки і дослідити людську природу [4, x]. Постмодерністському роману "Lessons" властива естетична якість на змістовно-образному і стилістичному рівнях. Така література привертає увагу дослідників, адже чим вищий рівень насиченості літературного тексту сюжетними лініями, стильовими, жанровими елементами, образами, лексичним матеріалом, тим вищий зв'язок з реальністю та бажання проаналізувати певні

феномени на матеріалі твору. Насиченість історичними сюжетами та катастрофами губиться на фоні особистих переживань головного персонажа Роберта Бейнса, які у дещо меланхолійний спосіб знаходять відображення на сторінках роману, а масштабні події слугують фоном для опису сподівань, прагнень, розчарувань та емоційних злетів героя. Натомість, в окремих епізодах, другорядні персонажі стають головними, а мовленнєва поведінка стає основою для розуміння героїнь та факторів, які сформували їх мовлення.

Оскільки матері та вчительці притаманна роль наставника, що полягає у передачі знання і досвіду, а дружина, яка супроводжує чоловіка протягом значного періоду життя, має значний вплив на його становлення і формування, тобто їй так само властива певна настановча функція, то саме ці персонажі зацікавили нас у зв'язку з живанням у їх мовленні предикатів знання, які використовуються на сторінках роману з метою передавання знань та повідомлення інформації. Аналіз зазначених предикатів визначив **мету наукової розвідки**.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сюжет роману Ієна Мак'юена "Lessons" зосереджений на описі життя головного героя Роланда Бейнса, його сподіваннях, прагненнях, розчаруваннях, емоційних злетах, коханні та страхах. Народжений у минулому столітті, протягом 72 років, персонаж ставав свідком та учасником масштабних історичних подій та катастроф, які вплинули на формування його характеру та особисте життя.

Значну роль у житті Роланда відіграли три жінки: мати Розалінда Бейнс ("Roland was one of her close friends" [5, с. 38]), вчителька музики Міріам Корнел та дружина Аліса Еберхардт ("It was perverse to blame both women, but he did: Miss Miriam Cornell, the piano teacher who meddled in his affairs by novel means over distances of time and place; Alissa Baines, née Eberhardt, beloved wife, who held him in a headlock from wherever she was" [5, с. 22]). Кожна з них супроводжувала героя протягом певного періоду життя та вплинула на формування його особистості. Дослідження характерних рис мовленнєвої поведінки зацікавило нас ще й зв'язку з авторською майстерністю розкрити персонажів, які не вирізняються багатослівністю.

Розалінда Бейнс

Характер і мовлення Розалінди Бейнс, матері Роланда, формувалися під впливом зовнішніх факторів. Вона не отримала належної освіти: "She ... had left school at fourteen" [5, с. 38], що відобразилося на її вмінні формулювати думки, які в основному виражалися за допомогою простих речень. Небагатослівна, через вдачу чоловіка, який мав згубну звичку пиячити щодня, вона перетворилася на залякану, замкнену і мовчазну жінку: "Easily intimidated, fearful of Robert when he drank, which was every day" [5, с. 38]. Найближчою людиною для Розалінди став її син, з яким вона проводила увесь час, що викликало роздратування у батька, який вважав поведінку Роланда занадто «дівчачою»: "Captain Baines thought his son was too girlishly close to his mother. He helped her out with the housework, slept in her bed when the Captain was away on manoeuvres, still held her hand, even at the age of nine" [5, с. 38].

Багато пізніше Розалінда, втомлена поведінкою постійно невдоволеного чоловіка та його манерою спілкування, починає поводитися більш незалежно, що виражається у поодиноких репліках на його адресу. Так, отримавши від нього відчутного стусана у спину, як «комплемнт» за смачну їжу, жінка робить йому зауваження щодо недоцільності такої поведінки: "Robert,

I wish you wouldn't do that. ... I've asked you so many times. You know it hurts" [5, с. 230]. Розалінда вживає у мовленні предикат знання *to know* здебільшого апелюючи до власного досвіду і сподівання на розуміння ситуації адресатом, адже «знання і розуміння не існують поодинокі: не можна розуміти те, чого не знаєш, і навпаки» [6, с. 51]. Подекуди знання може збігатися у значенні з розумінням або нерозумінням чогось, оскільки «інваріантне значення лексем, які відносять до предикатів знання, створюється на основі абстрактної семи «знати», яка набуває ствердну або заперечну емоційно-оцінну кваліфікацію» [7, с. 7]. Не здатна пояснити повернення чоловіка під час воєнних дій, вона говорить сину: "Or he got compassionate leave. I don't know" [5, с. 270]. Така відповідь вказує на небажання співрозмовника продовжувати бесіду чи пояснювати ситуацію.

У наступному епізоді груба поведінка Роберта провокує жінку до більш активної дії. Вона штовхає його, що призводить до випадкової смерті чоловіка. Налякана і розгублена жінка телефонує своєму синові і зізнається у скоєному: "I killed him" [5, с. 260]. Намагаючись заспокоїти матір, Роланд запевняє її, що чоловік помер ще до того, як впав: "Put that thought away. If there was blood coming out of his mouth, he was already gone" [5, с. 260]. Бажання відчутти себе непричетною до смерті чоловіка, абстрагуватися від негативних емоцій, змушує Розалінду звернутися до сина: "'Say that again,' she said. 'I want to hear it again'" [5, с. 260]. Предикат *to hear* означає не лише імпліцитне отримання знання або інформації, але і спосіб, за якого суб'єкт «сприймає об'єкт за допомогою органів чуття і спрямовує це сприймання на досягнення гіпотетичного результату» [8, с. 79].

Мовлення матері характеризується уживанням здебільшого простих речень, що пояснюється недостатньою освітою, а вибір предикатів знання зводиться до вживання семантичних примітивів. Її персонаж флегматичний та вирізняється небагатослівністю та замкненістю на своїх думках.

Міріам Корнел

Бажання батьків забезпечити сина можливістю отримати освіту, якої вони були позбавлені, наштовхнуло їх на думку віддати його до англійської школи-інтернату: "Robert and Rosalind wanted for Roland the education they had been denied" [5, с. 38]. Саме це рішення стало визначальним у житті Роланда і посприяло його знайомству з вчителькою музики, яка зіграла в його житті ключову роль і змусила героя, попри майбутні звинувачування, відчутти власну особливість: "he felt like a god" [5, с. 229].

Для вчительки Міріам Корнел характерне вживання речень у наказовому способі, що можна пояснити наміром автора зобразити жінку, яка за суворою поведінкою приховує власні почуття: "Try again" [5, с. 4]; "Sit down. You'll start again!" [5, с. 5]; "You'll do as you're told and sit down" [5, с. 5]. Головний персонаж також зазначає про звичку вчительки жувати теперішній тривалий час, щоб вказати на найближче майбутнє: "His piano teacher was using the present continuous to condition the near future. 'You're sitting straight, your chin is up. You're holding your elbows at right angles. Fingers are ready, slightly bent, and you're letting your wrists stay soft. You are looking directly at the page'" [5, с. 9].

У мовленні жіночого персонажа натрапляємо на випадки вживання предиката *to listen*, який має значення набуття знання за допомогою слухового сприйняття: "Listen. It's an easy rippling sound" [5, с. 3]. Такий вибір вербати можна пояснити тим, що для опанування музичною грамотою характерне нав-

чання за допомогою прослуховування мелодій та розпізнавання нот. Для повідомлення важливої, на думку адресанта, інформації, значення предиката може підсилитися за допомогою прикметника, що змушує адресата до більш уважного зосередження на тому, що повідомляється: “I want you to listen carefully” [5, с. 11]. Семантична реалізація у таких реченнях відбувається за допомогою перцептивного відношення, за якого «суб’єкт сприймає об’єкт органами чуття» [9, с. 31].

Серед предикатів знання, які вживаються з метою інформування, знаходимо приклади із вербативом *to remind*, що позначає цілеспрямовану дію щодо запам’ятовування інформації адресатом: “I’ll send you a card to remind you” [5, с. 12]. До предикатів, які вживаються зі значенням навчати когось, відносимо вербатив *to say*: “‘You haven’t said my name.’ ‘Miriam.’ ‘Say it three times’ ... ‘Say something to me. With my name’” [5, с. 121]. Таке використання характеризується створенням повідомлень у наказовому способі. Вживання суб’єктної синтаксеми у позиції підмета вказує очікування адресанта щодо здійснення дії конкретною особою: “‘That’s better. And what do you say now?’ He struggled for an answer. ‘You say thank you, Miss Cornell’” [5, с. 56]. Спонування до дії допомагає визначити семантику предиката у конкретному прикладі.

У мовленні Міріам натрапляємо на непоодинокі випадки вживання предиката *to think*: “I thought you wanted me to call you Miriam” [5, с. 122]. Трактують знання як істини, зазнає певної семантичної трансформації у твердженнях від першої особи і може бути помилковим, адже впевненість у володінні достовірної інформації не означає, що вона правильна. Саме такого висновку дійшов Н. Малкольм, який зазначав, що для людини характерний стан, коли вона сама не може визначитись щодо того, що вона дійсно знає, або лише думає, що знає [10, с. 69–81]. Натомість послідовне вживання *I thought + I knew* вказує на попереднє помилкове сприйняття інформації, що підкреслює останнє речення у прикладі: “I thought I knew you well enough by then to be convinced you were lying when you said you’d been practising the first Bach prelude. But I was wrong” [5, с. 315].

На сторінках роману Міріам постає самовпевненою жінкою, яка вважає свою думку єдиною правильною. На питання Роланда щодо її розуміння подій, які стосувалися Карибської кризи, вона відповідає: “I know what’s happening” [5, с. 125]. Якщо ранжувати знання за шкалою імовірності, можна стверджувати, що жінка максимально впевнена в інформації, що повідомляється. Аби переконати хлопця у правильності своїх висновків про поточну ситуацію, Міріам наводить слушні, на її думку, пояснення: “Listen, Roland. It’s very, very unlikely. They might be stupid, but both sides have too much to lose. Do you understand?” [5, с. 126]. Знанню передують впевненість у розумінні ситуації та вмінні відрізнити об’єкт розуміння від інших мотивацій [11]. Аби передати переконання жінки у тому, що вона знає і у чому впевнена, автор використовує предикат *to know* з прислівником частотності *always*: “I always knew that you’d come... I’ve been very patient, but I knew... even though you didn’t” [5, с. 126]. Така конструкція позбавляє адресата можливості заперечити правильність висловленої думки, адже, як правило, такі висловлювання вживаються постфактум, після того, як відбулися певні події, що вкладається у твердження З. Вендлера: «Вимоги, які я повинен виконати, якщо хочу показати, що справді знаю щось... стосуються не майбутнього,

а теперішнього чи минулого: очевидно, що про майбутнє я можу лише мати ту чи ту думку» [12, с. 396].

Очевидно, що для героїні Міріам характерне визнання власної думки як істини: “I know what’s best for you. And I’ve decided” [5, с. 236]. Це твердження є справедливим і стосовно її судження про людей, що підкреслюється вживанням особового займенника *I* і предиката *to know*: “That Clayton’s an idiot. I know him. Always interfering. It’s none of his business” [5, с. 224]; “She put her hand on his arm and said warmly, ‘I know you are. I know you are’” [5, с. 226]. Сполучення *you + know* у кінці речення вказує на те, що адресант впевнений у тому, що адресат обізнаний з інформацією, яка повідомляється: “Let me say it again. I took you upstairs. And then, well, you know” [5, с. 318]. Подекуди таке вживання використовується з метою переконання співбесідника в існуванні єдиної правильної думки. Саме таку техніку переконання застосовує Міріам у діалозі з Роналдом.

Наголошуючи на своїй впевненості щодо високого ступеню обізнаності з якоюсь інформацією, Міріам використовує допоміжне дієслово *to do* у препозиції до основного предиката знання: “I’ve something to add if you can bear it. I don’t know if you went to another school or what you did with yourself over the years. But I do know that you didn’t become a professional, a concert pianist” [5, с. 320]. Аби підкреслити безпомилковість власного судження, жінка згадує про спосіб отримання інформації: “I know because for years I kept looking and asking around and hoping that somehow the damage I did might be lessened by your success” [5, с. 320]. Переконання героїні у власній правоті суголосно позиції Г. Прічарда, який підкреслює про здатність самої людини визначати чи вона знає щось чи лише має думку стосовно чогось [13, с. 62]. На ґрунті визначеного компонента суб’єктивності знання, переконання Міріам набуває статусу об’єктивної істини: “You’ll spend the rest of your life looking for what you’ve had here. That’s a prediction, not a curse. ... You happened to meet the right person for you when you were eleven. You were far too young to know it, but I did” [5, с. 238].

До окремої групи предикатів знання зараховуємо ті, що мають семантику навчання когось шляхом передавання умінь та навичок. Під час останньої зустрічі вже дорослого Роланда зі своєю вчителькою, чоловік, намагаючись розібратися в собі, спробував з’ясувати мотиви стосовно її поведінки у минулому. Міріам, не заперечуючи своєї ролі у житті героя, але намагаючись захистити себе, зазначає про свої вчинки виключно у зв’язку з професійною діяльністю: “I taught you piano a long time ago” [5, с. 312]. Перехідний предикат *to teach* містить валентно зумовлені суб’єктну та об’єктну позиції. Вербативи такої семантики вимагають згадки про особу-об’єкт впливу: “I was giving you hours of piano tuition a week. In fact, you were making incredible progress” [5, с. 319]. Не зважаючи на те, що професія жінки чітко зазначена автором на сторінках роману, предикати із семантикою передавання знання майже не зустрічаються у мовленні персонажа.

Людині властиво вірити у те, що вона бачила на власні очі, адже ментальна та емоційна сфери людини тісно пов’язані. У творі натрапляємо на непоодинокі випадки вживання предиката *to see* у значенні *розуміти*, що є характерним для англійської мови: “You were leaving me behind. We gave that concert in Norwich. The time went so quickly and as I saw it, there was an intolerable situation ahead of us, ahead of me” [5, с. 319]. Таке знання визнається як безпомилкове, адже «найдостовірнішим

для людини стає те, що вона бачила на власні очі. Отже, відбувається синтез вірогідності та зорового сприйняття» [14, с. 51]. Аби вказати на неправильне розуміння інформації Роландом, Міріам підкреслює, що його попереднє сприйняття було помилкове через недостатній досвід: “It might help you to stop seeing it all through the eyes of a child” [5, с. 315].

Для передавання або повідомлення інформації, персонажем Міріам використовується предикат *to tell*, який вимагає згадки про адресата: “All right. I suppose this was always going to happen. And if that’s what you want, I’ll tell you” [5, с. 314]. У випадку, якщо суб’єкт і об’єкт впливу той самий, то суб’єктна та об’єктна позиції постають формально вираженими: “You came in. Even then, I was telling myself it would be good to catch up with your playing” [5, с. 318].

Для вчительки Міріам Корнел характерне вживання речень у наказовому способі, що може пояснюватися професійною трансформацією, яка безперечно накладає відбиток на мовлення адресанта. Окрім семантичних примітивів, які вживаються з метою повідомлення інформації або передавання знання, у мовленні Міріам знаходимо випадки уживання конструкцій та виразів такої самої семантики, що додають її мовленню образності, виразності та характеру.

Аліса Еберхардт

До того як стати дружиною Роналда Бейнса, а потім відомою письменницею, Аліса Еберхардт викладала німецьку мову для групи студентів: “Her teaching style was precise, exacting, with a touch of impatience. She made sure everyone spoke in turn. She was compact and energetic, unusually pale, with extremely dark eyes that were not made-up. She had an interesting habit of glancing away to her right and upwards whenever she gathered her thoughts” [5, с. 142]. Саме під час вивчення німецької мови Аліса познайомилася з Роландом.

Після народження дитини, дружина залишила свого чоловіка і маленького сина для реалізації власних амбіцій, що окреслювалися бажанням стати відомою письменницею. У перших частинах роману читач може проаналізувати її «мовлення» лише з коротких записок, адресованих чоловіку. Аналіз написаного тексту допомагає схарактеризувати жіночого персонажа на перших етапах знайомства: “Don’t try to find me. I’m OK. It’s not your fault. I love you but this is for good. I’ve been living the wrong life. Please try to forgive me” [5, с. 8]. Записка складається з простих речень, що вказує передусім на стриманість, зосередженість та небагатослівність героїні. Аліса майже у кожному реченні вживає особовий займенник *I*, що підкреслює її зацікленість на власній персоні. Схоже на те, що вона просить пробачення не у чоловіка, а шукає виправдання для себе.

Свій приїзд до Роланда, невдовзі після знайомства, Аліса пояснює так: “I thought you were interested in me. ... And I’m interested in you” [5, с. 164]. Оскільки мовленнєва поведінка є відображенням поведінки у цілому, то схоже на те, що від початку жінка шукала сильного чоловіка. Саме на це вказує послідовність паралельних конструкцій: *you were interested – I’m interested*. Вживання предиката *to think* з особовим займенником *I* підкреслюють суб’єктивність судження, адже, розглядаючи знання у порівнянні з думкою, у якості центрального постає знання, натомість «думка визначається абсолютно негативно: думка є те, що не задовольняє критеріям знання» [15, с. 485]. Варто зазначити, що знання стає істинним лише у тому разі,

якщо має визнання як з суб’єктивного, так і з об’єктивного боку. Натомість думка, яка є суб’єктивним визнанням чогось, недостатня для зарахування такого визнання до істинного [16]. На підтвердження помилковості попереднього судження Аліси про чоловіка, її матір зазначає: “She too deceived herself in marriage. She thought you were a brilliant bohemian. Your piano playing seduced her. She thought you were a free spirit. Just the way I thought Heinrich was a hero of the resistance and would go on being one. You misled her” [5, с. 196].

Поведінка Аліси подекуди стає інфантильною, зокрема, коли вона, виправдовуючи себе, призначає матір відповідальною за власні помилкові рішення: “You taught me, a baby is second best. Not even second. But we even talked about having another because an only child is the saddest thing in the world” [5, с. 197]. Предикати знання, як вживаються зі значенням передавання знань або інформації мають облігаторну правобічну об’єктну валентність, що вимагає позначення об’єкта знання. Проте подекуди цю позицію заповнює синтаксема, що означає неістоту, тобто фіксується метафоричний та метонімічний зсув. Висновуючи про роль вчительки у житті Роланда, Аліса зазначає, що та змінила спосіб мислення чоловіка «перелаштувавши його мозок»: “This piano teacher...’ Alissa paused before her pronouncement. ‘She rewired your brain’” [5, с. 174].

У питальних реченнях з предикатом *to think* часто міститься полемічне питання, відповідь на яке очевидна: “Do you think it doesn’t hurt? But I have to do this now before it becomes impossible” [5, с. 197]. Такі речення є зразком експресивного заперечення, за якого відбувається не запит щодо інформації з метою отримання відповіді, а її повідомлення.

Дружина Роланда, епізодично з’являючись, відіграла суттєву роль в житті чоловіка. Її мовлення дозволяє зробити висновки про характер героїні: небагатослівна, амбіційна жінка, яка звикла отримувати від життя бажане, переслідувана страхами повторити долю матері: “I went upstairs and lay on the bed, too tired even to sleep. That was when it came to me, I was living my mother’s life, retracing its pattern exactly. Some literary ambition, then love, then marriage, then baby, the old ambitions crushed or forgotten and the predictable future stretching ahead” [5, с. 213]. Врешті вона стала відомою письменницею, але втратила родину, залишившись самотньою і страждальною: “I had to make something in my life, something more than a baby. I was going to achieve what she couldn’t or wouldn’t. Even though I loved Larry so much. And you” [5, с. 213].

Висновки та перспектива майбутніх досліджень. Оскільки *нічого не існує поза текстом* [17], то художній текст стає віддзеркаленням авторського сприйняття світу, а аналіз мовлення героїв допомагає розкрити образи персонажів.

Мовлення жіночих персонажів Ієна Мак’юєна у романі “Lessons” в основному включає семантичні примітиви предикатів знання і здебільшого позбавлене образності та емоційності. Змальовані у романі героїні вирізняються небагатослівністю і замкненістю, що безпосередньо впливає на вибір лексичних одиниць для здійснення комунікації. Думка про те, що для мовлення жінок характерне більше вживання емоційної лексики, образних та ідіоматичних виразів не отримує підтвердження, а отже не є абсолютним, а швидше має вірогідний характер.

Можна стверджувати, що вибір предикатів знання, які використовувалися у романі для ілюстрації мовлення жіночих персонажів, залежить не від гендерної приналежності, а від

поінформованості та обізнаності учасників комунікативного процесу, а також наміру автора зобразити певний характер. Цікавим для здійснення подальших досліджень, на нашу думку, є вивчення впливу гендерного фактору на вибір лексичних одиниць жінками однієї професії.

Література:

1. Мудрак Я. В. Семантика речень із фактивними предикатами знання. *Studia Linguistica*. 2010. Вип. 4. С. 160–166.
2. Ayer A. J. *The problem of knowledge*. London : Macmillan and Co LTD; N.Y.: St. Martin's Press, 1956. 258 p.
3. Боговик О. А. Семантичні параметри дієслів знання в англійській, українській та російській мовах. *Наукові записки НАУКМА. Серія «Філологічні науки»*. 2012. Т. 137. С. 157–159.
4. Ridley M. Foreword: Ian McEwan and the Rational Mind. *Ian McEwan: Contemporary Critical Perspectives*, edited by Sebastian Groes, Bloomsbury, 2013, pp. ix–xii
5. McEwan I. *Lessons*. Alfred A. Knopf, 2022. 512 p.
6. Боговик О. А. Семантико-синтаксична типологія предикатів знання в англійській, українській та російській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 319 с.
7. Боговик О. А. Структурно-семантичні особливості речень із предикатами знання. *Науковий вісник. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство: зб. наук. пр. ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. Вип. № 3, ч. 2. С. 5–9.
8. Межов О. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. 464 с.
9. Загнітко А. П. Структура та ієрархія валентних значень дієслова. Київ : НМК ВО, 1990. 64 с.
10. Malcolm N. *Knowing and Believing* [ed. by A. Philips Griffiths]. Oxford University Press, 1968. P. 69–81
11. Fortescue M. Thoughts about thought. *Cognitive Linguistics*. 2001. V. 12. № 1. P. 15–45
12. Vendler Z. Telling the Facts. *Contemporary Perspectives in the Philosophy of Language* : [ed. by French, P.A., etc. Minneapolis]. University of Minnesota press, 1979. P. 220–232. Prichard H. A. *Knowing and believing* : [ed. by A. Phillips Griffiths]. Oxford University Press, 1968. P. 60–68.
13. Боговик О. А. До питання класифікації немодальних значень модальних предикатів (на матеріалі української, російської та англійської мов). *Фаховий науково-виробничий журнал «Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки»*. 2018. № 4(55). С. 50–54.
14. Боговик О. А. Семантична класифікація предикатів. *Актуальні проблеми слов'янської філології: Лінгвістика і літературознавство*: міжвуз. зб. наук. ст. 2009. Вип. XXII. С. 480–491.
15. Кант І. *Критика чистого розуму* / пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. Київ : Юніверс, 2000. 504 с.
16. Derrida J. *Of Grammatology* (anniversary ed.). Johns Hopkins University Press, 2016. 441 p.

Bohovyk O. Characteristics of women's speech behaviour based on knowledge predicates in Ian McEwan's *Lessons*

Summary. Recent linguistic research has increasingly focused on the study of the influence of gender on the speech of participants in the communication process. The most frequently mentioned issues are the following: emotionality of women's speech comparing to men's one; difference in women's and men's speech behaviour depending on their status; studying the influence of stereotypes on the speech of different gender speakers.

The article is devoted to analyse the use of knowledge predicates in women's speech to transmit knowledge or information. The examples are taken from the novel *Lessons* (2022), the chronic of modern history by the contemporary British writer Ian McEwan. The author does not follow the chronological order, including descriptions of events of different times and locations in his literary work. The novel focuses on the protagonist Roland Baines, whose life unfolds against the historical upheavals from the Suez Crisis and the Chernobyl disaster to the COVID-19 pandemic.

There is no research that focuses on the use of knowledge predicates in the speech of representatives of different gender groups, in particular in relation to their profession or role as a mentor. The choice of knowledge predicates for the study is also dictated by the fact that speech is directly related to thinking, and therefore the study of the use of these lexical items by an individual character allows us to add features to their images.

Our attention is focused on female characters, skilfully depicted in the novel. The study is based on the analysis of the speech of three characters who played a key role in Roland's life: his mother, teacher and wife. The author's representation of the speech behaviour of these characters is a reflection of their behaviour in general, and therefore the characters become more understandable through the analysis of their speech. This approach allowed us to understand the character of females, who are distinguished by their laconicism, as well as to identify the factors that influenced their character and therefore influenced their speech.

Key words: predicate, communication, gender language, fiction, speech.

Борисов О. О.,

доктор філологічних наук,

професор кафедри германської філології

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Васильєва О. Г.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри германської філології

Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

МОВНЕ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ MCDONALD'S: СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ СЛОВНИКІВ ТА САЙТУ WWW.MCDONALDS.COM)

Анотація. Розвідку присвячено фреймовому моделюванню структури концепту MCDONALD'S на основі англomовних засобів його репрезентації. Концепт визначається як ментальна структура, ідейна сутність якої втілена в її ядрі – понятті, репрезентованім певною номінативною одиницею. Вивчення концепту передбачає виявлення мовних засобів його представлення, семантично очолюваною ключовою номінацією, а також аналіз їхніх значень як джерела інформації про структуру концепту. У статті проаналізовані визначення одиниці *McDonald's*, знайдені в енциклопедичних джерелах і тлумачних словниках сучасної англійської мови. На основі цього було синтезовано прототипове значення лексеми *McDonald's*, ієрархізовано та описано його компоненти. Наступним кроком стало встановлення ядерно-периферійної структури значення *McDonald's* у термінах інтенсіоналу та імплікаціоналу, а також з'ясування критеріїв для розподілення всього розмаїття семантичних ознак між різними шарами імплікаціоналу.

Аналіз семантики лексеми *McDonald's* уможливив реконструкцію його ментальної основи – концепту MCDONALD'S, завдяки чому вдалося встановити базові слоти фреймової моделі структури знання про цей феномен культури. Відповідна інформація заповнює слоти залежно від її значущості для ідентифікації досліджуваного об'єкта. У фреймі концепту MCDONALD'S виділяємо такі базові слоти: ЛЮДИНА, БУДІВЛЯ, ЇСТИВНА СУБСТАНЦІЯ, КРАЇНА, КІЛЬКІСТЬ і ГРОШІ. Дослідження текстів, представлених на офіційному сайті *McDonald's*, дало змогу виявити інші слоти фрейму, що не були експліковані значенням ключової номінації. До них належать зокрема слоти НАПІЙ, ПРИЙОМ ЇЖИ, ОБ'ЄКТ, КОМПАНІЯ, ТЕХНОЛОГІЯ, які поглиблюють інформаційну насиченість концепту. Висвітлення певного слоту фреймової структури концепту (або взаємодії слотів) може вести до побудови семантичної основи для нової лексичної одиниці чи словосполучення на його позначення. У роботі доведено, що вербалізований концепт MCDONALD'S є інформаційно насиченою, тематично багатогранною та структурно розгалуженою метонімічно утвореною ментальною одиницею англomовної свідомості.

Ключові слова: *McDonald's*, семантика, номінація, поняття, концепт, фрейм.

Постановка проблеми. У межах сучасної антропоорієнтованої вітчизняної лінгвістики активно здійснюються дослідження, спрямовані на розгляд особливостей будови номінативних ділянок етнічної мови та текстових фрагментів різнотипних дискурсів, сформованих та відокремлених окремими поняттями, що функціонують як ментальні репрезентанти більш об'ємних когнітивних структур знання, відомих під назвою «концепти» [1; 2; 3; 4]. Одним із таких концептів є MCDONALD'S, омовлений відповідною одиницею *McDonald's*. У ньому міститься інформація про один із найголовніших суспільних інститутів харчування та дозволя, бренд (згідно з даними *Kantar Group*, він є шостим у списку найдорожчих світових брендів), корпорацію, франчайзинг, роботодавця тощо, перш за все, в англо-американському світі [5]. Цей екстралінгвістичний фактор підкреслює значущість концепту, робить його ключовим серед інших одиниць ментальної сфери, а тому особливості його вербалізації та семантизації, безумовно, потребують свого вивчення.

Актуальність розвідки визначається тим, що сучасні студії активно використовують методологію когнітивного підходу до розгляду засад та механізмів номінації тематично згрупованих номінативних фрагментів національних мов світу, які, зокрема, функціонують у межах віртуального текстового простору [1]. Крім того, актуальність та новизна роботи підкреслюються залученням фреймової методики концептуального аналізу.

Аналіз останніх публікацій. На сьогоднішній момент лінгвокогнітивному дослідженню мовних одиниць репрезентації концепту MCDONALD'S не приділялося достатньо уваги. У вітчизняному науковому просторі було знайдено роботи, в яких вивчалися особливості вербальної складової корпоративної культури *McDonald's* [6, с. 83–85; 7, с. 14–15], а найбільш наближеною до даної статті є розвідка, в якій наявний фрагмент із описом особливостей словотвору, пов'язаного з лексемою *McDonald's* [4, с. 344]. Перша авторська спроба описати лексичні одиниці вербалізації MCDONALD'S була здійснена (у співавторстві) у [8], однак вона характеризується долею схематичності розгляду фактичного матеріалу, актуального на той час.

Метою статті є структурування змісту концепту McDONALD'S в англомовній картині світу шляхом його фреймового моделювання. Джерельну базу розвідки склали енциклопедичні та тлумачні словники сучасної англійської мови, а також офіційний сайт *McDonalds, the US* [5], з яких було відібрано фактичний матеріал дослідження – одиниці сучасної англійської мови та мовлення на позначення складових концепту McDONALD'S.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд будь-якої номінативної ділянки мови розпочинається з ключового слова (чи словосполучення), що об'єктивує відповідну ділянку знання [3, с. 71–72]. За фактичної відсутності лексеми *McDonald's* в переважній більшості провідних тлумачних словників англійської мови ми послуговувалися чотирма визначеннями, представленими в енциклопедіях *Britannica* та *Wikipedia*, а також у словниках *Longman Dictionary of Contemporary English* та *The Free Dictionary by Farlex*.

Згідно з дефініціями, представленими в енциклопедіях, бачимо подібну репрезентацію ідеї щодо цієї соціальної інституції, сконцентрованої в ядрі концепту. Отже, в *Encyclopedia Britannica* подано: *McDonald's (or McDonald's Corporation) is an American fast-food chain that is one of the largest in the world, known for its hamburgers, especially its Big Macs* [9], у той час як у *Wikipedia* написано: *McDonald's is the world's largest fast food restaurant chain, serving over 69 million customers daily in over 100 countries known for its hamburgers, cheeseburgers and french fries* [10]. Семантично «три кити», на яких базується інтерпретація *McDonald's* англомовною свідомістю, реалізується в таких спільних для цих визначень ключових смислах, як *fast-food chain, world's largest* та *hamburgers*. У свою чергу, лінгвістичні джерела *The Free Dictionary by Farlex* [11] та *Longman Dictionary of Contemporary English* [12] закономірно подають подібні дефініції: *The McDonald's Corporation (NYSE: MCD) is the world's largest chain of hamburger fast food restaurants, serving around 68 million customers daily in 119 countries* [11] та *McDonald's is the world's most famous fast food restaurant, which sells hamburgers, cooked chicken pieces, French fries, salads, and other types of fast food* [12]. Додаткові семи, які виділяємо під час співставлення всіх дефініцій, відбивають поняттєві ознаки «кількість» (*людей – 68 / 69 million customers, країн – over 100 countries / in 119 countries*), «час» (*daily*), «локація (реєстрації компанії)» (*the US (American)*) та «(істинна) субстанція» (її типи, різновиди тощо, напр., *cheeseburgers, cooked chicken pieces, French fries, salads, and other types of fast food*).

Уже на цьому етапі стає можливим відтворити поняття *McDonald's*, яке є осердям концепту McDONALD'S колективної англомовної свідомості. Враховуючи зміст попередніх визначень, найбільш ёмно його можна представити у вигляді такої дефініції: “*McDonald's is the world's largest chain of hamburger fast food restaurants*”. Виведені ознаки кваліфікуються як типові, тобто повторювані у всіх визначеннях незалежно від поглядів лексикографів. Відповідно *гіперсемою* є компонент ‘restaurant’, поєднаний з граматичною семою ‘множина’. Усі інші *гіносеми* виконують роль атрибутивних семантичних компонентів [13, с. 8], які конкретизують особливість цього ресторану в цілому. Ресторан характеризується тим, що готує продукти швидкого харчування (складена субстанціональна сема ‘fast food’ – *food which is prepared quickly and that you can take away with you* [12]) та спеціалізується, насамперед, на виго-

товленні гамбургерів (*‘hamburger’ – a flat round piece of finely cut beef which is cooked and eaten in a bread bun* [12]). Кількість ресторанів є настільки великою (*‘large’*), що вони об’єднуються в цілу, всесвітню (*‘world’s’*) відому, мережу (*‘chain’*). Сема ‘large’ виявляє в своїй структурі додаткову аксіологічну сему, адже *large* – це *bigger than usual in size* [14].

У теоретико-методологічній площині когнітивного розгляду змісту мовних одиниць, розроблений М.В. Нікітіним, сформульоване вище поняття відбивається в інтенціоналі (ядрі) значення одиниці *McDonald's*. Усі інші ознаки, наявні в одиницях, виокремлених із розглянутих словників та енциклопедій або різних типів дискурсу, складають його імплікаціонал, або периферійну сферу ознак, що розташовуються навколо ядра. Периферія поділена на зони *сильного* (найбільш очікувані ознаки об’єкта номінації), *слабкого* (вірогідні ознаки) та *негативного* (непритаманні для об’єкта ознаки) імплікаціоналу [див. 2, 38–39].

Результати аналізу дають можливість стверджувати, що, по-перше, експліцитно представлені в проаналізованих вище значеннях смислові ознаки відносяться до *сильного імплікаціоналу*, напр., ‘corporation’, ‘customers’, ‘countries’; ‘cooked chicken pieces’, ‘Big Mac’, ‘French fries’, ‘salads’; ‘American’, ‘famous’ тощо. Вони безпосередньо характеризують денотат, тобто уточнюють основні ознаки, закладені в семантичному ядрі. По-друге, велику кількість інших ознак, які так само відбивають *типові* характеристики денотата (а, отже, мають зв’язки, зокрема ієрархічні, із семами інтенціоналу, специфікують його та можуть бути реалізованими в одиницях наукових і науково-популярних текстів, присвячених опису цього закладу), можна також віднести до цього смислового сегмента, напр., *a multinational fast food chain, the world's second-largest private employer, Shamrock Shake, McDonald's-branded brown paper bag* тощо. Такі ознаки конкретизують смисли, які функціонують на рівні більшого семантичного узагальнення.

Слабкий імплікаціонал, по-перше, складається з тих ознак, які далі специфікують типові характеристики (інтенціоналу та сильного імплікаціоналу), роблять їх неповторними та індивідуальними саме в цій локації, саме в цьому часі, саме з такими учасниками взаємодії, об’єктами взаємодії тощо. Іншими словами, під час занурення лексичної одиниці до контексту, ознаки інтенціоналу та сильного імплікаціоналу пропускаються крізь когнітивний фільтр гіперо-гіпонімічних відносин під час процесу значеннєвого звуження: відбувається перехід від більш абстрактних сторін денотата до його деталей, зумовлених його існуванням в певних просторово-часових координатах етнокультурної реальності. Наприклад, значення лексеми *McDonald's* на більш низькому рівні узагальнення знаходить конкретизації в одиниці *McDonald's Philippines* (сильний імплікаціонал: в назві згадана країна), а філіали в таких містах, як *Fort Bonifacio, Taguig, Metro Manila* цієї країни, і далі – специфічні характеристики цих закладів, як семантичні ознаки, включаються до зони слабкого імплікаціоналу.

По-друге, ознаки слабкого імплікаціоналу також можуть активувати різні асоціативні зв’язки. Наприклад, це виявляється в тому випадку, коли значення одиниці *McDonald's* стає в контексті переосмисленим, однак, при цьому, приміром, у науковому дискурсі, такі метафори чи метонімії не характеризуються «свіжістю» авторської креативності, є стертими (і через це теоретично можливим є входження одиниці як компонента

сталого словосполучення до лексикографічних джерел), напр., *McDonald's has been subject to criticism* [10] (метонімія *РЕСТОРАН – ЇЖА*, тобто критикується не сам ресторан, а їжа, все, що з нею пов'язано, її походження, способи приготування тощо), або *a frequent topic of public debates about obesity, corporate ethics, and consumer responsibility* (результати частого відвідування закладу викликають проблеми зі здоров'ям, що стає частиною постійного соціального занепокоєння та продукують заклики бути обережними; зрозуміло, що це – вторинні фонові ознаки денотата, функції якого взагалі не пов'язані з такими наслідками). Так само з прикладом *McDonald's Philippines: людина, яка познайомила країну Філіппіни з цим рестораном у 1970-х (a Chinese-Filipino businessman George T. Yang)* [10] та асоціюється із закладом, метонімічно семантизується як ознака, яка функціонує в зоні слабого імплікаціоналу.

Негімплікаціонал реалізується в оригінальних асоціативних авторських ідеях, втілених вербально, та не є предметом нашого дослідження.

З іншого ракурсу можна побачити, що концепт *McDONALD'S* є тим комплексним ментальним утворенням, або мегаконцептом, що своїм функціонуванням віддзеркалює зв'язки між іншими концептами колективної англійської свідомості. Йдеться про одиниці різного рівня абстракції та природи (йдеться про декларативний або процесуальний зміст концептів): **ЛЮДИНА**, **ІСТІВНА СУБСТАНЦІЯ**, **НАМІР**, **ПРИГОТУВАННЯ**, **ШВИДКІСТЬ**, **БУДІВЛЯ**, **КРАЇНА**, **КІЛЬКІСТЬ**, **ГРОШІ**. Крім того, назва ресторану метонімічно активує концепти **ПРИЗВИЩЕ** та **НАЛЕЖНІСТЬ** (Ричард та Морис МакДональд відкрили свій перший заклад 15 травня 1940 р. у м. Сан-Бернардіно, Каліфорнія).

Концепт *McDONALD'S*, як сукупність елементів, які у своїх взаємозв'язках відбивають його структуру, можна розглядати крізь фільтр фреймового способу його організації. Фрейм – модель розташування складових елементів (слоти) когнітивної структури знання, які в сукупності породжують уявлення про категоризований об'єкт дійсності. Слоти та субслоти фрейму заповнюються за принципом ієрархічності організації інформації [15]. Висвітлення певної частини фреймової структури концепту (або конфігурації частин) буде поняттєву та семантичну основу для виникнення можливих номінацій відповідного фрагмента світу. У нашому випадку, інформація про денотат *McDONALD'S* організується за слотами залежно від її значущості для ідентифікації об'єкта.

Слот **ЛЮДИНА** складається з низки субслотів.

1. **ОЗНАКА**, що зберігає інформацію про соціальні та біологічні характеристики людини. Йдеться про 1) **РОЛЬ**, який містить інформацію про професійні (*employer, buyer, retailer, franchisor, investors, stakeholders, Field HR Supervisor, Application Architect, McOpCo Operations Consultant (McDonald's Corporate Roles)*) та ситуативні характеристики індивідів, які взаємодіють у межах цієї інституції (*customers, clients*); 2) **ВІК**, який представляє знання про анатомо-фізіологічні особливості людини (*kiddy, children, parents, adults, young team*), а у взаємодії зі слотом **КІЛЬКІСТЬ** дає номінації *kids, community, communities, team*; 3) **ПРИЗВИЩЕ / ІМ'Я**, зокрема власні імена засновників ресторану – *Maurice ("Mac")* та *Richard McDonald*. 4) **ЦІННІСТЬ** фокусується на тому, що пропагує корпорація та що втілюється її співробітниками (*Philosophy; Culture; Integrity, Inclusion, Family, Community*).

2. **ДІЯЛЬНІСТЬ** зберігає знання про ті типи суспільної діяльності, до яких включена корпорація *McDonald's* як певний тип соціального істеблішменту. Воно концентрується в **ЗАКАЗ / ОБСЛУГОВУВАННЯ** (*to order, Contactless Mobile Ordering / to serve up (food), Curbside Pickup*), **ПРИГОТУВАННЯ / ХАРЧУВАННЯ** (*to cook, feed / to enjoy, grab, try, savor*), **ДОСТАВКА** (*McDelivery; DoorDash, Uber Eats, GrubHub delivery*), **РОБОТА** (*job combo, first work, McJob, employment, employer, employee*), **РЕКЛАМА** (*advertising, kid-friendly/open-leave schedule, career progress, "I'm lovin' It"*), **РОЗВАЖАННЯ** (*Family Fun Hub, Happy Birthday Celebration, Coloring and Creating*), **МАРКЕТИНГ** (*brand / menu marketing, MyMcDonald's Rewards*), **БЛАГОДІЙНІСТЬ** (*The House of Ronald McDonald, Day of Happiness, sponsorship, donation*), **ЗАОХОЧЕННЯ** (*competitive benefits, tuition assistance, employees rewards, party favors*), **ІНФОРМУВАННЯ** (*News & Notifications, Our History, Our Stories*), **ПІКЛУВАННЯ** (*to foster, McD tackles challenges facing our communities, McD utilizes indestructible waste, Fraudulent Car Wrap Offer*), **ВИРОБНИЦТВО** (*new technologies of working-up, output in production*), **ПРОДАЖІ** (*merchandise (apparel, accessories), McDonald's stock*). Як бачимо, слот **ЛЮДИНА** фрейму *McDONALD'S* характеризується залежністю від інформації зі слотів **ГРОШІ** та **КІЛЬКІСТЬ**.

Окремо було виділено слот **КОМПАНІЯ**, представлений номінаціями, приміром, *company, corporate headquarters, regional field offices*.

Слот **БУДІВЛЯ** представляється **ВНУТРІШНЄ ПРИМІЩЕННЯ** (*pay-office, Indoor PlayPlace, WC, Front Counter*) та **ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД БУДІВЛІ / НА ДВОРІ** ("*M*", *McDrive, patio, play land, Ourdoor PlayPlace, Curbside*).

Слот **ІСТІВНА СУБСТАНЦІЯ** складається із субслотів: **ТИП ЇЖИ** та **КОМПЛЕКСНІСТЬ ПРОДУКТА**. Перший субслот поділяється на термінали: **ТВЕРДА ЇЖА** (*Blueberry Muffin, Deluxe McCrispy, Filet-O-Fish*) та **РІДКА ЇЖА** (*Sweet 'N Sour sauce, Spicy Buffalo Sauce, Honey*). Другий субслот **КОМПЛЕКСНІСТЬ ПРОДУКТА** реалізується в **ПРОСТОМУ ПРОДУКТІ** (*French-fries, Apple slices, McNuggets, Hash Browns*) та **СКЛАДНОМУ ПРОДУКТІ** (*The McDonald's McFlurry with OREO Cookies, Hot Caramel Sundae, Big Tasty, McDonald's Baked Apple Pie, McRib*).

Слот **НАПІЙ** актуалізується в мові такими номінаціями, як *Frozen Fanta Blue Raspberry, French Vanilla Latte, Dr Pepper, Unsweetened Iced Tea* тощо.

Слот **ПРИЙОМ ЇЖИ** можливо поділити на два сегменти: **СНІДАНОК** та **ХЕППІ МІЛ (HAPPY MEAL)**. Перший омовлюється номінаціями з ключовими лексемами *meal (The Bacon, Egg, and Cheese McGriddles Meal, Sausage Burrito Combo Meal)* або *breakfast (Big Breakfast, Big Breakfast with Hotcakes)* або одиницями без них: *Sausage, Egg & Cheese McGriddles, Sausage McMuffin, McDonald's Sausage Biscuit*. **ХЕППІ МІЛ** містить інформацію про той «продуктовий набір», який призначений для дітей та може бути вживаний ними у будь-який час дня: *Hamburger Happy Meal, 6 Piece Chicken McNuggets Happy Meal*.

У слоті **ОБ'ЄКТ** міститься інформація про предмети, які асоціюються з МакДональдсом: *menu, Gift Card, info-stands, decorations, plasma-TV, Logos*.

Слот **КРАЇНА** заповнюється інформацією про географічну локацію офісу (*the U.S., Canada, Tunisia, Ukraine, Australia*), який може реалізувати різновекторні гіперо-гіпонімічні

зв'язки з іншими складовими концепту, пор., напр., 721 Taunton Ave, East Providence, RI, California та North America; Asian & Oceanic Markets. Поєднання зі слотом **КІЛЬКІСТЬ** та вербалізація дають семантичну ознаку 'world', яка відбиває факт представленості ресторану в багатьох країнах.

Слот **ТЕХНОЛОГІЯ** реалізується одиницями *free Wi-Fi, AT&T, E-games, Email List, McDonald's App, Mobile Order & Pay, 24-hour hotline, Nutrition Calculator*.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків. У фреймі концепту **McDONALD'S** виділяємо такі базові слоти, які формують його інформаційну сутність: **ЛЮДИНА**, **БУДІВЛЯ**, **ІСТІВНА СУБСТАНЦІЯ**, **КРАЇНА**, **КІЛЬКІСТЬ** та **ГРОШІ**. Перші чотири слоти є комплексними утвореннями, які реалізують ієрархічні відносини зі своїми складовими. Слот **КІЛЬКІСТЬ** містить інформацію про кількість розповсюджених по світу або в деякій географічно обмеженій локації (низці країн визначеного континенту, країні, місті тощо) ресторанів, їхню площу, персонал, відвідувачів, продукти, напої, предмети, пов'язані з рестораном. Поєднаний з ним слот **ГРОШІ** є тим ключовим слотом фрейму концепту, який містить інформацію як про ціни пропонованих МакДональдсом їжі, напоїв чи послуг, так і про кінцеву мету – заробіток самої корпорації, її співробітників, можливих франчайзіатів тощо. Інші слоти далі диференціюють інформаційну структуру концепту. До них належать зокрема слоти **НАПІЙ**, **ПРИЙОМ ЇЖИ**, **КОМПАНІЯ**, **ОБ'ЄКТ**, **ТЕХНОЛОГІЯ**. Тож фреймова структура **McDONALD'S**, в якій між її елементами наявні ієрархічні відносини, а також метонімічний зв'язок, є розвиненим, розгалуженим та багатогранним утворенням, змістовно представленим англійськими одиницями.

Перспектива цієї розвідки вбачається в дослідженні словотвірних особливостей одиниць позначення концепту **McDONALD'S** у сучасній англійській мові.

Література:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К., 2008. 712 с.
2. Борисов О. О. Семантична структура лексеми *free* (на матеріалі сучасних британських лексикографічних джерел та роману Джорджа Орвелла "1984"). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2019. 1(89). С. 36–43.
3. Борисов О. О., Васильєва О. Г. Номінативний простір та лексико-семантичне поле: щодо диференціації термінів когнітивної лінгвістики. *Функціональна лінгвістика*. 2012. 3. С. 71–74.
4. Putilina O. L. Typology of syntactic and sociolinguistic changes in present-day English language (in comparison with the Ukrainian one): reasons and consequences. Парадигмально-категорійні основи прикладної лінгвістики / За ред. А. П. Загнітка. Вінниця: «ТОВ Нілан-ЛТД», 2015. С. 58–69.
5. Mcdonalds.com (2023). Retrieved March 3, 2023, from <https://www.mcdonalds.com/us/en-us.html>.
6. Василюк О. В. Світова практика корпоративної культури в Україні: вербальна складова. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2016. Вип. 57. С. 78–89.
7. Шипіцина Ю. В. Англійські тексти з корпоративної етики: лінгвопрагматичний та семантико-когнітивний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2007. 22 с.
8. Борисов О. О., Шкурко А. А. Концепт **McDONALD'S** у сучасній англійській картині світу. *Сучасний світ: проблеми та перспек-*

- тиви*: зб. наук. пр. Міжнар. наук. конф. КСУ ЧФ (20–21 травня 2011 р., м. Чернігів). Чернігів: КСУ, 2011. Ч. 1. С. 103–108.
9. Britannica. Retrieved March 5, 2023, from <https://www.britannica.com>
  10. Wikipedia. The Free Encyclopedia (2023). Retrieved March 5, 2023, from <https://en.wikipedia.org/wiki>
  11. The Free Dictionary by Farlex (2023). Retrieved March 5, 2023, from <https://encyclopedia.thefreedictionary.com>
  12. Longman Dictionary of Contemporary English (2023). London. Retrieved March 5, 2023, from <http://www.ldoceonline.com>
  13. Borysov O. O., Mai M. O. Verbalization of the Notion of Time in Present-Day English. *Studies about Languages / Kalby studijos*. 2022. 41, 5–20.
  14. Macmillan Dictionary.com (2023). Retrieved March 5, 2023, from https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/large_1.
  15. Minsky M. Frame-system theory. *Thinking: Readings in Cognitive Science* / Ed. by P. N. Johnson-Laird and P. C. Wason. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. P. 355–376.

Borysov O., Vasylieva O. Verbal implementation of the concept MCDONALD'S: semantic and cognitive aspect (on the material of English dictionaries and the website www.mcdonalds.com)

Summary. The article aims at frame modelling of the concept **McDONALD'S** on the basis of English language means of its implementation. The concept is defined as a mental structure which essence is embodied in its nucleus, or the notion represented by a definite lexeme. The study of the concept presupposes establishing the means of its verbalization headed by its key nomination and the analysis of their meanings as a source of information about the structure of the concept. For this article, the definitions of the lexical unit *McDonald's* from the encyclopedic sources and interpretative dictionaries of present-day English were analyzed. On this ground the prototypical definition of the lexeme *McDonald's* was synthesized, its components were hierarchized and described. The next stage of the research was devoted to establishing the nucleus-periphery structure of the meaning in terms of "intensional" and "implicational" as well as finding out the criteria for distribution of a variety of the semes between different strata of the implicational. The analysis of the meaning of the lexeme *McDonald's* made it possible to reconstruct its mental ground, namely the concept **McDONALD'S**. It revealed the basic slots of the frame model structuring the knowledge about this cultural phenomenon. The information about *McDonald's* fills the slots depending on its significance for the object identification. In the frame of the concept the following key slots can be distinguished: **MAN**, **BUILDING**, **FOOD**, **COUNTRY**, **MONEY** and **QUANTITY**. The investigation of the texts on the *McDonald's* website gave us an opportunity to establish the slots of the frame which are not explicated by the definition of name of the concept. They are **BEVERAGE**, **MEAL**, **COMPANY**, **OBJECT** and **TECHNOLOGY**. These slots enrich the informational structure of the concept. Highlighting one or several slots in the frame of the concept, we may create the semantic basis for a new lexical unit or word-group. It has been proven that the verbalized concept **McDONALD'S** is informationally rich, thematically versatile and structurally extended metonymic unit of English-language consciousness.

Key words: *McDonald's*, semantics, nomination, notion, concept, frame.

Бортун К. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інформаційної, бібліотечної, архівної справи
та соціально-політичних і гуманітарних дисциплін
Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»

ПРОСТІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІМПЕРАТИВНОСТІ

Анотація. Особливості імператива в сучасній українській мові сприяє нас до розгляду його закономірностей функціонування в архітектоніці висловлення. Адже під час спілкування мовець з урахування комунікативної необхідності, прагматичною функцією на співрозмовника (співрозмовників) виникає потреба у висловленнях, які суміжні між собою семантичними відтінками. Адже з цієї причини комунікант послуговується потужним арсеналом імперативних речень, конструюючи, спрямувавши себе на високу результативність під час ситуації волевиявлення.

Архітектоніка реалізована щодо різних адресатів одночасно чи послідовно, передбачає різні дії спонування, зіставлені одна одній. Варто наголосити, що волюнтаривна функція є важливою як віддзеркалення мовних реалій сучасної української літературної мови. Є виразником комунікативного акту «спонування», що системно організована на рівні простого речення.

Просте речення, яке вміщує імператив, позначене експресивністю. Вона досягається завдяки численним прикладам комбінованого супроводу імператива. Цей супровід і формує навколо імператива емоційно-експресивну атмосферу, яка транслює волюнтаривність за допомогою архітектоніки простого речення. Адже семантичний шлейф волевияву певною мірою залежить від продукування імперативності в простому реченні.

Синтаксична архітектоніка якнайкраще репрезентує експресивізацію імперативності, що передає різні інтенції та різні засоби. Питальні речення зі значенням спонування, залучають до свого складу дієслово у формі спільної дії. Вони актуалізують суб'єктивно-модальні значення бажаності, ймовірності та виражають значення пропозиції, прохання, тобто супровідного пом'якшеного спонування. Питальні речення зі значенням імперативності, які містять форми дієслів 2-ої ос. одн. або мн., репрезентуючи оцінку поведінки адресата, умовитованою прямою мовою. Вартими уваги є також складники семантики імператива: виконана дія, назва об'єкта, на який має бути скерована (орієнтована) дія; наказ; заборона; застеререження.

Ключові слова: імператив, спонування, спосіб, волюнтарив, просте речення, волевиявлення мовця.

Постановка проблеми. Імператив як багатовимірне явище передбачає багатофункційну природу його семантичного розмаїття. Варто наголосити, що в реалізації семантики імператива можуть брати участь й синтаксичні засоби зокрема. У цьому разі важливого значення набуває ситуація мовлення (контекст) та інтонація. Значення імперативності, виражене питальними реченнями, фіксуємо в діалогічному мовленні. На питальне значення таких висловлень часто нашаровано спонукальне, що пов'язано із самою природою питання та спонування, бо вони орієнтовані на активну реак-

цію співрозмовника. Це може бути вербальна відповідь чи безпосередня дія.

Численні публікації лінгвістів Е.Г. Деренича, І.Р. Вихованця, А.П. Загнітка, О.В. Ісаченка, В.В. Михайленка тощо вказують на бурхливий інтерес вчених до вивчення імперативних висловлень. Водночас детально механізм реалізації імперативності не було розкрито на рівні простого речення, у цього вбачаємо актуальність роботи.

Мета роботи – розглянути особливості реалізації імперативної семантики на рівні простого речення, окреслити найуживаніші типи односкладних речень із прикладами імперативності.

У лінгвістичних студіях дискусійним є наукові студії щодо вивчення імператива та його висловлень, граматичних одиниць, які є його складовими, додаткові аргументи щодо імперативного значення, пов'язані з дефініціями, особливостями та функційними виявами тощо [1, с. 2].

Варто наголосити, що науковці потрактування поняття імператива інколи ототожнюють із способом дієслова, який є складною категорією, дослідженою недостатньо у сучасному мовознавстві, бо є актуальним викликом теоретичної морфології і синтаксису [2, с. 31].

Виклад основного матеріалу дослідження. Використання питальної форми пом'якшує спонування, трансформує його в некатегоричне висловлення. Питальну форму можуть мати лише різновиди спонування, що спрямовані на пораду, прохання, запрошення, пропозицію тощо. Наприклад, у публіцистичному дискурсі (заввичай у діалогічному мовленні) такі значення виражені спеціальною лексиною, наприклад, *хотіти, запропонувати, сказати* тощо: *Журналісти захотіли зафіксувати для історії рукостискання, Меркель звернулася до Трампа англійською: «Чи не хоче Ви потиснути руку?»* (Укрінформ. – 18.03.2019).

Спонування, яке містить питальні речення, вважаємо опосередкованими, бо імперативність тут реалізована не прямо, а через можливість/неможливість чи доцільність/недоцільність дії. Використання питальної форми при цьому ніби надає додаткових семантичних і комунікативних відтінків.

Спонування, яке містить лише питальні речення, називаємо опосередкованими, бо імператив тут представлено не прямо, а крізь призму питання можливості / неможливості чи доцільності/недоцільності дії. Питальна форма тут водночас надає додаткові конотативні, комунікативні відтінки.

Питальні речення зі семантикою спонування до дії щодо співрозмовника ототожнюємо із власне-спонукальними: *Навіщо депутатам Київради «Рішучий комітет»? (Гордон. – 03.10.2016).* Цей приклад містить семантику пом'якшеної заборони, яка підкреслена за допомогою лексики *навіщо*.

Питальні речення зі значенням спонукання, передбачають наявність дієслова у формі спільної дії. Такі висловлення посилюють суб'єктивно-модальні значення опатива, ймовірності та наголошують на певній пропозиції прохання, тобто наявність пом'якшеного спонукання. У цих реченнях використовують вислови, напр. «*може / може бути*» тощо, які підсилюють спрямованість спонукання до адресата, щоб отримати правильну відповідь щодо висловленого мовцем (прохання, пропозиція), напр.: *Тоді наш виховник Роман Копач сказав: «Слухай, може ми трохи більше напружимося і зробимо якийсь більший проект – на гетьманського скоба?»* (Апостроф. – 14.04.2020).

Нами також зафіксовані приклади питальних речень зі значенням імперативності, у складі яких наявні форми дієслів 2-ої ос. од. або мн. Вони містять вказівку, оцінюють поведінку адресата, яка умотивована наступною частиною прямої мови, вжитою після питального речення: *Може підвищимо температуру батарей? – звернулися громадяни до мера. – Батареї холодні, стіни почорніли* (UNN. – 02.12.2017).

Питальним реченням з імперативним значенням, у складі яких функціонують питальні слова на зразок *чому + частка б*, притаманне значення докору щодо адресата співрозмовника, якому, на думку мовця, слід було б вчинити так, як він вважає (= запитує, спонукаючи вчинити так) і пропонує, напр.: *То чому б не знайти грошей на нормальну систему управління, за якої ці витрати скоротяться?* (Дзеркало тижня. – 27.02.2020).

Синтаксичний пласт сучасної української мови містить спеціальні засоби обрамлення спонукання, зокрема в конструкціях, уміщених у ядрі імператива (форми 2-ої ос. од. і мн.). Наявність займенників *ти, ви* замість підмета в імперативному реченні породжує нові конотації: *Я відаю вам квартиру, а ви мені повертаєте всі гроші, які я вже виплатив разом із відсотками* (Україна молода. – 02.12.2020).

Шлейф спектру комунікативних ситуацій містить неповні імперативні інтенції, бо безпосереднє спілкування ідентифікує виконавця, тому спонукання є надлишковим. Уточнення щодо об'єкта спрямованої дії та умови її реалізації є не вагомими, тому бо експліковані контекстом чи комунікативною ситуацією.

У працях І. І. Огієнка речення з відсутнім одним із головних членів розглядає як «ненормальні», «одночленні», а речення, що має підмет і присудок, названо *повним* [3, с. 147]. Мовознавець вважає, що неповне речення має містити пропуск головних частин речення, зокрема підмета, присудка, зв'язки.

Л. А. Булаховський [4] закінчені за змістом речення, що за відсутності одного із членів структурної схеми не потребують контекстуально-ситуативного доповнення, називає еліпсами. І. Г. Чередниченко неповним вважає таке речення, у якому окремі його члени граматично вказують на опущення того члена речення, від якого вони синтаксично залежать [5, с. 16].

Іноді неповні речення та парцельовані конструкції розглядають як єдину систему. А. П. Загнітко, неповні речення поділяє на власне-неповні та еліптичні. Група власне-неповних речень вміщує, водночас, контекстуальні, ситуативні, парцельовані й обірвані [6, с. 177]. Неповні речення можуть функціювати в мовленні автономно, економити комунікативні потуги мовця під час спілкування, усувати тавтологію, дбати про лаконізм оповіді тощо.

Еліптичними є такі неповні речення, у яких відсутність дієслова-присудка не впливає на розуміння змісту речення,

тому немає потреби в контексті чи ситуації. Вони зазвичай функціонують в усному мовленні, зокрема діалогах, а також наявні в публіцистичному дискурсі: *В Україні – 13 мільйонів «пільговиків»* (Експрес. – 14.10.2020); *Біля двору – криниця* (Голос України. – 26.07.2019).

У такій ситуації ми можемо спостерігати незгоду мовця зі співрозмовником. Тому, незважаючи на перформатив, експлікований настановою прохання (*я попросив би*), речення з цією інтонацією, контекстом, розуміють як заборону або категоричну незгоду із співрозмовником.

Неповні речення можуть входити до різних структур, передбачаючи:

– нейтральне спонукання до дії, напр.: *Потім він підійшов до мене. – Документи, звичайно. І чого-небудь легенького* [Українська правда. – 20.02.2008].

– прохання, напр.: *Я вас дуже прошу – обережніше* (Українська правда. – 18.12.2009).

– пропозицію.

В українській мові така ситуація містить 3н. в. із прийменником *за*, напр.: *За народ! – так він закінчив свою промову* (Голос України. – 20.09.2017).

– вимогу.

Через лаконізм і категоричність, що може бути посилені супровідними мовними засобами, наприклад, повтором, відповідною інтонацією, неповні речення найчастіше репрезентують однакову мовленнєву ситуацію, напр.: *Направляли на пасажирів дула автоматів і кричали: «Речі на огляд, документи, мета поїздки!»* (Високий замок. – 24.03.2019).

Отже, еліптичні імперативні конструкції містять дефіцит часу, є лаконічними, орієнтовані на успішне виконання дії. Ознака самостійно та нерозчленовано позначати імператив із семантичним складником, який актуалізовано за допомогою незалежного імені.

У функції головного члена номінативних односкладних речень функціює іменник у називному відмінку як непоширений, напр.: *Вибори!* (Українська правда. – 21.11.2020), так і поширений, напр.: *Тільки дострокові вибори! Тільки повне оновлення політичного класу України!*, – сказав він [Саакашвілі] у своїй промові (Апостроф. – 24.02.2021). В окремих випадках головний член може бути репрезентований Р.в. іменника, напр.: *Води!* – попросив депутат (Храцятник. – 12.11.2009).

Комунікативно-функційний погляд на аналіз таких конструкцій дозволяє виявити регулярно відтворювані спонукальні ситуації в мові, у реалізації яких виділяють різні семантичні складники імперативності:

дія, яка має бути виконана:

Увага! З 1 січня 2018 року, вже з 00.01, кожен громадянин РФ, котрий захоче перетнути державний кордон України, залишатиме у нас відбитки своїх пальчиків та весь комплект біометричних даних (Високий замок. – 24.12.2020). Проте номінація часто здійснювана за допомогою форми називного відмінка.

Назва об'єкта, на який має бути скерована (орієнтована) дія.

У цій функції використовують іменники, які містять вказівку на конкретний предмет. Вони зазвичай у своїй архітектоніці передбачають акузатив:

– *Ваші документи. Ви арештовані!* (Високий замок. – 28.10.2019).

Односкладні спонукальні речення, репрезентовані абстрактним іменником, зазвичай містять вимогу дотримання названої умови, щоб набути необхідного стану, за для отримання потрібного результату, напр.: *Увага: фальшиві рейтинги!* (Львівська газета. – 22.11.2019).

Команда/наказ, які репрезентовані зазвичай неповними стійкими сполуками, що містять динамічність подій, є авторитарними за своєю інтенцією щодо аналізованих конструкцій, напр.: *Струнко!* (Дзеркало тижня. – 27.02.2019).

Заборона

Нечленові структури як виразники імператива можуть виявляти обставини вчинення неназваної дії, напр.: *Вперед, Україно!* (Українська правда. – 18.10.2020).

В оформленні прохібівної ситуації форма іменника називає дію, небажану для адресанта. Тому заборона зазвичай позначена разом із іменними односкладними спонукальними висловленнями із запереченням. Наприклад, заперечні генітивні конструкції, напр.: *Ніяких перевиборів!* (Українська правда. – 18.12.2019).

Заборона може бути виражена й без формального показника заперечення, наприклад, за допомогою інтонації. Водночас правильне розуміння можливе тільки під час безпосереднього спостереження імперативної ситуації, напр.: *Гроші!* (Українська правда. – 25. 01.2020).

Застереження

Іменні односкладні речення, що репрезентують семантику застереження, активізують увагу виконавця на предметі, повідомляють про наявність або реалізацію особи, предмета. Повідомлення такої інформації має комунікативно-цільову настанову спонукати виконавця реагувати активно, вчинити будь-яку дію або змінити лінію поведінки.

Висловлення із конотацією застереження фіксують реалізацію спонукально-тривожної семантики. Метою адресанта є запобігання проявам небезпеки чи можливій шкоді. Зокрема в предметно-ситуативній номінації, що позначає превентивну ситуацію, зафіксовано назву об'єкта, який може бути підданий небезпеці або може стати причиною небезпеки, тому адресант концентрує увагу адресата, напр.: *Гради! Бойовики ОРДЛО відкрили вогонь у напрямку дорожніх коридорів через лінію розмежування та обстріляли контрольний пост Майорськ* (Укрінформ. – 05.02.2020).

Відзначимо, що об'єктивно наявні чинники, які сприяють спілкуванню, якнайкраще реалізовані в діалозі. Це аспекти психологічного характеру, непередуманість висловлень комунікантів, легкість у спілкуванні, контакт між співрозмовниками, часові, просторові, особистісні характеристики комунікантів, візуально-чуттєва інформація, яку вони отримують на шаблі мови, – все те, що здійснює вплив на їхню взаємодію.

Інколи вони не містять членів речення, і репліка-відповідь може бути представлена часткою чи вигуком, напр.:

– Гут! Гут! – похитували головами австріяки, а одна пані додала: – Комунізм – капут!

– *Саме так!* – мало не крикнув Владзьо і запросив гостей у подальшу подорож привабливим містом (Дзеркало Коломиї. – 30.09.2020).

Неповні речення з імперативною інтенцією є принагідними в певних умовах вербальної комунікації, можливість їх успішного вживання окреслена соціально-психологічними характеристиками комунікантів. Їм притаманна особлива дина-

мічність, експресивність і виразність порівняно з повними імперативними реченнями. Комунікативний шлейф актуалізує компоненти спонукальної ситуації. Важливими тут постають деталі щодо характеристики ситуації.

Висновки. Отже, синтаксичне розмаїття простих речень є чудових засобом реалізації імперативної семантики. Неповні речення є різномірними структурами, передбачаючи імперативний шлейф передбачаючи нейтральне спонукання до дії, прохання, пропозицію, заборону тощо. Важливими також є лаконізм і категоричність у розумінні природи імперативності в арсеналі простих речень, що можуть бути посилені супровідними мовними засобами, наприклад, повтором, відповідною інтонацією, неповні речення зазвичай передбачають вербальну подію. Перспективним вважаємо вивчення засобів функціонування в складному реченні в зіставному аспекті.

Література:

1. Бортун К. О. Імператив як джерело навіювання та засіб реалізації сугестивних тактик у висловленні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Т. 33 (72) № 1. Ч. 1.2022. С. 1–7. DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/01>
2. Бортун К. Категорія імперативності в офіційно-діловому стилі: статус, функції. *Лінгвістичні студії. Linguistic Studies*: зб. наук. праць. Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса; гол. ред. Ж. Краснобаєва-Чорна. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2019. Вип. 38. С. 30–34.
3. Огієнко І. Складна української мови. Жовква: Друкарня оо. Василян, 1935. Ч. I. 239 с.
4. Курс сучасної української літературної мови: Синтаксис/За ред. Л.А. Булаховського. Київ: Рад. шк., 1951. Т. 2. 407 с.
5. Чердніченко І. Г. Граматична структура неповних речень та основи їх класифікації. *Українська мова в школі*. № 3. 1954. С. 14–20.
6. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
7. Бортун К.О. Семантико-прагматичні прийоми сугестивного впливу в імперативних висловленнях. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія: Філологічні науки (мовознавство): зб. наук. праць. Дрогобич, 2020. № 13. С. 16–21.
8. Бортун К.О. Категорії імператива в сучасній українській мові. *Studia Philologica (Філологічні студії)*: зб. наук. праць. Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2017. Вип. 9. С. 60–66.
9. Бортун К.О. Форми спільної дії в українській мові як виразники імперативності. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. 2017. № 7. С. 20–23. Вintonів М., Бортун К. Структурно-семантичні типи та функції імперативних висловлень у публіцистичному й офіційно-діловому стилях. Київ: 2020. 201 с.
10. Бортун К.О. Реалізація лексико-семантичного рівня імператива в публіцистичному дискурсі. Сучасні аспекти науки/за ред. С.О. Романенка, І.В. Жукової. Київ; Братислава: ФОП КАН-ДИБА Т.П., 2020. С. 245–257.
11. Бортун К.О. Теоретико-функційне трактування імператива: проблеми визначення структури й опису. Challenges and achievements of European countries in the area of philological researches. Vol. 1. Riga, Latvia: Publishing House «Baltija Publishing», 2020. С.19–36.
12. Вintonів М., Бортун К. Структурно-семантичні типи та функції імперативних висловлень у публіцистичному й офіційно-діловому стилях. Київ: 2020. 201 с.

13. Вінтонів Т.М., Бортун К.О. Лексичні засоби вираження спонукальної модальності в сучасній українській мові. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 5. Т. 1. Ужгород, 2018. С. 7–11.
14. Vintoniv, M., Vintoniv, T., Bortun, K. The Functional-Semantic Field of the Imperative Category in Journalistic Discourse: Problems of Structure Definition and Description. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 2020, 65(2), pp. 425–437.

Bortun K. Simple sentences as a means of realizing the imperative

Summary. Studying the specifics of the imperative in the modern Ukrainian language gives us the opportunity to consider its patterns of functioning in the structure of the utterance. After all, it is precisely in the process of communication that the speaker, in accordance with communicative tasks and in order to influence the interlocutor (interlocutors), has a need for statements in which the parts are interconnected by complex semantic relations. That is why the communicator uses imperative sentences and constructions to focus on the positive effectiveness of the act of expressing will.

In particular, structures can be implemented in relation to different addressees and must perform (perform) the actions attributed to them simultaneously or sequentially, or provide for different motivational actions opposed to each other. It is worth emphasizing that the volitional function plays an important role in the system of expressive means of the modern Ukrainian

literary language. It is an expression of the communicative act of «incitement», which is systematically organized at the level of a simple sentence.

A simple sentence containing an imperative is marked by expressiveness. It is achieved thanks to numerous examples of combined imperative accompaniment. This accompaniment creates an emotional and expressive atmosphere around the imperative, which conveys voluntariness using the architecture of a simple sentence. After all, the semantic train of volition to a certain extent depends on the production of imperativeness in a simple sentence.

Syntactic architectonics best represents the expressivity of imperativeness, which conveys different intentions and different means. Interrogative sentences with the meaning of encouragement include a verb in the form of a joint action. They actualize the subjective-modal values of desirability, probability and express the value of a proposal, a request, i.e., an accompanying softened inducement. Interrogative sentences with the meaning of imperative, in which there are forms of verbs of the 2nd person. one or plural represent an assessment of the addressee's behavior motivated by direct language. The semantic components of the imperative situation are also worthy of attention: the action that must be performed; the name of the object to which the action should be directed; order; ban; reservation.

Key words: imperative, motivation, manner, voluntative, simple sentence, expression of the speaker's will.

*Венгринюк М. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

*Мельник О. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

АКТУАЛІЗАЦІЯ БІНАРНОЇ ОПОЗИЦІЇ «ТИША / ГАЛАС» У ВИДАННІ ЕРЛІНГА КАГТЕ «ТИША В ЕПОХУ ГАЛАСУ»

Анотація. У статті йдеться про особливості актуалізації бінарної опозиції «тиша / галас» у виданні Ерлінга Кагте «Тиша в епоху галасу». Описано актуальність і різноаспектність дослідження бінарних опозицій у сучасному мовознавстві, наголошено на внеску вітчизняних лінгвістів у вивчення теми, окреслено перспективність розкриття змісту бінарних концептів крізь призму лінгвокультурології, семіотики та когнітивної лінгвістики. У статті ґрунтовно представлено особливості вербалізації компонентів бінарної опозиції «тиша / галас», виявлено ключові лексико-семантичні маніфестації аналізованих концептів, розкрито аксіологічний вектор їхньої актуалізації в тексті. Особливу увагу приділено поняттю «текстовий медіатор», основне завдання якого полягає у встановленні взаємодії між компонентами бінарної опозиції й налагодженні взаємопереходів між ними. Таким текстовим медіатором у виданні Ерлінга Кагте «Тиша в епоху галасу» є людина – особистість, здатна відчувати, аналізувати, оцінювати та інтерпретувати дійсність, визначати для себе важливість тих чи тих явищ і понять. Наголошено на тому, що бінарна опозиція «тиша / галас» в аналізованому виданні Ерлінга Кагте постає як семантично містка, концептуально щільна і функційно багатогранна одиниця тексту, домінанта образ- і текстотворення. У статті визначено й описано ключові функції означеної бінарної опозиції. Встановлено, що бінарна опозиція бере участь у формуванні образів-антиномій (спокій – тривога, глибоке відчуття – поверхове уявлення, осмислене життя – існування, власна свобода – залежність від технологій, вічність – швидкоплинність життя, істина – брехня тощо), конструюванні аксіологічного простору тексту, вираженні емотивності та забезпеченні структурно-сислової цілісності тексту.

Ключові слова: бінарна опозиція, текстові медіатори, компоненти бінарної опозиції, образи-антиномії, емотивність тексту, структурно-сислова цілісність, аксіологічний вимір тексту.

Постановка проблеми. Дослідження тексту крізь призму бінарних опозицій перебуває в центрі сучасних філологічних студій. Парні, семантично протилежні категорії, як-от: верх – низ, світло – темрява, свій – чужий, краса – потворність, людина – техніка тощо – неодноразово потрапляли до кола мовознавчих зацікавлень [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Спроби осмислити сутність бінарних опозицій не припинялись ніколи, оскільки бачення світу крізь призму бінарних пар належить до базових

характеристик людського мислення. У працях античних філософів, структуралістів ХХ століття, сучасних дослідників прямо або опосередковано стверджується думка, що полярні за змістом поняття є універсальним засобом організації знакових систем. Сьогодні ідея бінарних опозицій проникла в усі сфери гуманітарної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глибоке теоретичне і практичне підґрунтя до розуміння сутності бінарної опозиції закладено в працях зарубіжних і вітчизняних учених. Т. Луньова детально проаналізувала механізми дискурсивного конструювання бінарної опозиції «краса / потворність» [4]. О. Дубчак розкрила особливості вербалізації ментальної інформації, закодованої в концептах «свій» і «чужий» [3]. У розвідці К. Подсевак запропоновано методику лінгвокогнітивного дослідження вербальних засобів актуалізації бінарної опозиції «людина-техніка» [5]. Поетонімні опозиції стали об'єктом вивчення І. Гаврилук [2]. Мовознавиця виокремила й описала лінгвостилістичні засоби утворення поетонімних опозицій, визначила параметри їх типологізації в художньому тексті. Я. Редька вивчав бінарні опозиції крізь призму ойконімії [6].

У працях дослідників зацентровано на тому, що бінарні опозиції еволюційно закладені в людське мислення, тісно пов'язані зі стереотипізацією навколишньої дійсності та є основою функціонування знакових систем.

Незважаючи на значну кількість напрацювань, бінарна опозиція «тиша / галас» потребує ґрунтового лінгвістичного осмислення, що й зумовило вибір теми.

Мета статті – розкрити особливості актуалізації бінарної опозиції «тиша / галас» у виданні Ерлінга Кагте «Тиша в епоху галасу». Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) описати лексико-семантичне наповнення компонентів бінарної опозиції; 2) визначити функції бінарної опозиції в тексті.

Виклад основного матеріалу. Видання норвезького дослідника і мандрівника Ерлінга Кагте «Тиша в епоху галасу» – міжнародний бестселер. У ньому автор порушує глибокі екзистенційні питання: як знайти усамітнення в метушливому світі, щоб глибше пізнати себе та свої внутрішні потреби? Чому тиша стала сьогодні справжньою розкішшю? Як боротися із засиллям шуму, який відвертає увагу людини від осмисленого життя? Такі ж питання ставлять автори інших творів, що пов'язані з виданням Ерлінга Кагте однією тематичною лінією (пор.:

Кел Ньюпорт «Не турбувати. Як сфокусуватися в інформаційному шумі», Піко Айер «Мистецтво спокою. Пригоди на шляху в нікуди», Ален Корбен «Історія тиші. Від ренесансу до наших днів», Деніел Канеман, Олів'є Сібоні, Кас Санстейн «Шум. Хибність людських суджень» тощо).

Численні спроби авторів розкрити зміст понять «тиша», «спокій», «шум», «галас» вказують на особливу увагу суспільства до окресленої проблематики. Цікаво простежити й те, як концепти розширюють свої семантичні межі у зв'язку з викликами нового часу.

«Словник української мови» пропонує таке тлумачення слів «тиша» та «галас»: *тиша* – 1) стан, коли де-небудь немає звуків, шуму; 2) стан у природі, коли зовсім немає вітру; безвітряна погода; 3) душевний спокій, умиротворіння; 4) відсутність ворожнечі, сварок, зіткнень, бойових дій; затишшя; *галас* – 1) безладне звучання багатьох голосів; крики, гамір; 2) те саме, що розголос; сенсація [7].

У виданні Ерлінга Кагге перший компонент бінарної опозиції «тиша» набуває таких лексико-семантичних маніфестацій: *первісна потреба; джерело потужного піднесення; ключ до відмикання нових способів мислення; глибша форма відчувати життя; розкіш (не бути на зв'язку, не відповідати на текстові повідомлення, не брати слухавки, коли дзвонить телефон); практичний ресурс для багатшого життя; те, що стало частиною нерівності (заможні особи живуть у місцях з меншим рівнем шуму та кращим повітрям, їхні автівки працюють тихіше, як і їхня побутова техніка, люди мають більше вільного часу та споживають чистішу й здоровішу їжу).*

Другий компонент бінарної опозиції «галас» має протилежний оцінний вектор і представлений такими лексико-семантичними маніфестаціями: *звуки та образи, що відволікають; власні швидкоплинні думки людини; те, що породжує тривогу й негативні відчуття; гонитва за чимось новим; перебування на зв'язку 24 години на добу; розсилання повідомлень та гортання стрічки; перегляд ще не баченого; поділ людей на класи; неспокій, який знижує якість життя; порожні очікування та образи.*

Кожен із компонентів бінарної опозиції в тексті Ерлінга Кагге набуває локального вираження. Тиша – це *Антарктика, Південний полюс* (найтихіше з усіх місць, які коли-небудь відвідував автор); *гора Еверест*, яка стала місцем спочинку для двох друзів, що вирішили підкорити вершину й загинули; *Всесвіт, зоряне небо* як нагадування про те, що сумнів, біль, неспокій – це незначні й швидкоплинні речі; *Вільямсбурзький міст* – місце, де автор мав змогу спостерігати за сходом сонця і отримувати велике задоволення; *книжковий відділ торговельного центру*, у який таємно пробиралися жінки, щоб перед початком робочої зміни спокійно почитати ту чи ту книжку, яка була їм не по кишені. Зрештою, автор робить висновок, що *«тиша може бути будь-де, будь-коли – вона просто перед вашим носом»* [8, с. 71]. Крім того, компонент «тиша» входить до діади «зовнішній – внутрішній світ», окреслюючи таким чином буттєві межі концепту (тиша навколо нас – тиша всередині нас).

Натомість другий компонент бінарної опозиції («галас») викристалізується завдяки таким ключовим образам-маніфестаціям: *Нью-Йорк* – місто, яке ніколи не спить, оскільки люди постійно шукають заробітку; *шосе*, по якому з гуркотом мчить автотранспорт, *метро з його численними тун-*

лями – місце, що наповнює повітря безперервним і нескінченним шумом; *каналізаційна система під Канал-стріт*, якою рухає сила тяжіння, створюючи постійний булькіт. У цих місцях ніколи не буває свіжого повітря, а кольорова гама представлена відтінками сірого та коричневого. Підземний і наземний світ постає в тексті уніфікованим, зведеним до спільного знаменника. Автор резюмує: *«Споруджені під землею тунелі є свого роду живим організмом, що віддзеркалює життя над асфальтом»* [8, с. 51].

Для глибокого і всеохопного представлення бінарної опозиції «тиша / галас» автор вводить вказані образи-протиставлення в контекст наративу (розповідь про футболіста, який здатний відчувати внутрішню тишу на залюдненому стадіоні; приклад про учня, що просить учителя пояснити поняття «брахман» – «душа світу», а останній вдається до безмовної відповіді; розкриття автором власного досвіду перебування в Антарктиці).

Варто зазначити, що в тексті Ерлінга Кагге бінарна опозиція «тиша / галас» виходить на глибинний філософсько-трансцендентний рівень. Автор пов'язує образ тиші з оприявленням божественної сутності. Біблійна оповідь з Книги Царств про спосіб, за допомогою якого Бог явився пророку Іллі, є, на нашу думку, однією з доміант формування бінарної опозиції в тексті. Автор пропонує читачеві сильний і вражальний факт з Біблії, який, по суті, є одкровенням, інсайтом, відкриттям: *«Спочатку стався ураган, потім землетрус, а після того пожежа. Бога ж не було ні в чому із цього. Бог з'явився пізніше, в образі тихого, спокійного голосу, або «крихкої тиші»... Мені це подобається. Бог – у тиші»* [8, с. 73].

Як бачимо, інтертекстуальні зв'язки, з одного боку, збагачують і наповнюють бінарну опозицію додатковими смисловими відтінками, з іншого – розширюють семантичні межі тексту, виводячи його на рівень філософського сприйняття і розуміння.

Загалом глибокий філософський підтекст пов'язує аналізоване видання Ерлінга Кагге з працями таких визначних мислителів, як Платон, Арістотель, Сенека, Вітгенштайн, Гайдеггер, Паскаль, К'єркегор.

Крім філософського, бінарна опозиція «тиша / галас» набуває в тексті ще й культурологічного обрамлення. Автор запевняє: здебільшого тишу розуміють як форму комунікації, що перериває мовлення, однак таке потрактування побутує не в усіх культурах. Наприклад, у Японії тиша – важлива частина розмови, і за своєю здатністю передавати певні смислові відтінки вона є не менш багатою, ніж слова: *«... короткі й довгі паузи відчуються так само складними для висловлення, як пошук правильних слів»* [8, с. 107].

Крім того, актуалізація бінарної опозиції «тиша / галас» у виданні Ерлінга Кагге тісно пов'язана з мистецтвом – галуззю людської культури, у якій за допомогою знаків через конкретні образи світу виражаються узагальнені сенси [9]. Автор аналізує такі мистецькі твори:

- картину «Крик» Едварда Мунка (найпотужніший крик, який коли-небудь доводилося чути, був беззвучним);
- музику Людвіга ван Бетховена (тиша між звуками – це те, що пробуджує до життя);
- пісню «Діаманти» співачки Ріанни (створюючи цей хіт, автори починали з тиші, а вже потім ретельно добирали інші елементи);
- музику Майлза Девіса (ноти, яких він не грав, були так само значущі, як решта).

Як бачимо, бінарна опозиція «тиша / галас» в аналізованому виданні Ерлінга Кагге постає як семантично містка, концептуально щільна і, відповідно, функційно багатогранна одиниця. Образно кажучи, вона є центром тяжіння у тексті і його смисловою домінантою.

Як відомо, важливу роль під час актуалізації бінарної опозиції відіграють текстові медіатори. Поняття медіації передбачає взаємодію між протилежними компонентами опозиції й налагодження взаємопереходів між ними. У виданні Ерлінга Кагге «Тиша в епоху галасу» таким текстовим медіатором є людина – особистість, здатна відчувати, аналізувати, оцінювати та інтерпретувати дійсність, визначати для себе важливість / неважливість тих чи тих явищ та понять. Людина постає текстовим медіатором не випадково, оскільки тишу і галас кожен із нас відчуває по-різному. Відповідно, чіткого поділу на добре і погане, важливе і неважливе, глибоке і поверхове немає. Усе сприймається індивідуально: «*Майте на увазі, що тиша, яку ви відчуваєте, відрізняється від тієї, яку відчувають інші. У кожного тиша своя*» [8, с. 92]. А з цього випливає, що попри загальне позитивне оцінювання першого компонента бінарної опозиції в тексті трапляються смислові вкраплення зі знаком «мінус». Тиша може стати для людини оглушливою, нудною, вимогливою, некомфортною, агресивною і навіть страшною: «*Я лежав у своїй колісці, змучений тишею*» [8, с. 32]; «*Тиша відчувалася неначе звук, вона билася всередині моєї голови*» [8, с. 32]; «*Раптова тиша зазвичай доволі важка*» [8, с. 32]; «*І все ж близько половини піддослідних рано чи пізно натискали кнопку, щоб отримати порцію струму, тільки б зменшити час перебування в тиші*» [8, с. 40]. Натомість другий компонент бінарної опозиції, який у тексті набуває загального негативного маркування, може оцінюватися зі знаком «плюс»: «*Одній групі дозволялося читати чи слухати музику, але заборонялося контактувати з іншими. Ці люди повідомляли про вищий рівень задоволення*» [8, с. 40].

Як бачимо, бінарна опозиція «тиша / галас» – це семантично місткий конструкт. Кожен з її компонентів репрезентує складні концептуальні нашарування, між якими виникають різномірні смислові перетини і взаємопереходи. А звідси випливає теза: що складніше явище, то більш розмаїтим є його функційне навантаження.

Ми виділили такі ключові функції бінарної опозиції «тиша / галас» в аналізованому виданні Ерлінга Кагге:

1. Формування образів-антиномій. Бінарна опозиція сприяє формуванню мікроопозицій у тексті. Ми виокремили такі образи-антиномії: спокій – тривога, глибоке відчуття – поверхове уявлення, осмислене життя – існування, власна свобода – залежність від технологій, вічність – швидкоплинність життя, істина – брехня. Кожна з мікроопозицій додає смислових відтінків тексту, увиразнюючи ключові опозиційні архіконцепти «тиша» і «галас».

Особливо цікавим є протиставлення «власна свобода – залежність від технологій». Автор стверджує, що людина у своєму прагненні до використання нових технологій готова пожертвувати власною свободою, «*перетворитися з вільних людей на якісь ресурси*» [8, с. 69].

2. Конструювання аксіологічного простору тексту. Бінарна опозиція «тиша / галас» є засобом формування ціннісних віх тексту. Духовні, моральні, естетичні цінності представлені кризь призму бачення людини: «*для мене найвищу цінність*

має тиша в природі» [8, с. 26]; «*тишу цінувати складніше, ніж галас, і це важливо*» [8, с. 43].

3. Виразення емотивності. Бінарна опозиція сприяє увиразненню емотивності в аналізованому тексті. Тиша, як і галас, пов'язана з різними емоційними станами людини, як-от:

– страх, боязнь: «*Саме тому, найімовірніше, так багато людей бояться тиші (і саме тому скрізь лунає музика, скрізь)*» [8, с. 13];

– спокій: «*На самоті біля океану чуєш воду, в лісі – плюскіт чи шурхіт гілочки, яку розгойдує вітер, на горі – ледь помітні рухи між камінням та мотлохом. Усе це випадки, коли тиша заспокоює*» [8, с. 33];

– сум: «*Тишу чудово мати напихваті, коли тобі сумно*» [8, с. 5];

– цікавість: «*... тиша стівіснує із цікавістю*» [8, с. 13].

4. Забезпечення структурно-смислової цілісності тексту. Бінарна опозиція пронизує всі текстові сегменти, забезпечуючи їхню структурну і смислову зв'язність на мікро- та макрорівні.

Висновки і пропозиції. Отже, бінарна опозиція «тиша / галас» – це місткий, концептуально щільний конструкт, який у тексті Ерлінга Кагге «Тиша в епоху галасу» набуває функційної багатоплановості й аксіологічної різновекторності. Бінарна опозиція формує образи-антиномії, увиразнює ціннісні доміанти тексту, актуалізує емотивність, відіграє важливу роль у забезпеченні структурно-смислової цілісності та єдності текстових сегментів. Компоненти бінарної опозиції «тиша» і «галас» розширюють свої семантичні межі шляхом введення їх у філософський, культурологічний, мистецький контекст.

Перспективи дослідження пов'язані з вивченням різних пар бінарних концептів у текстах художніх і нехудожніх видань.

Література:

1. Венгринюк М. І. Функціональне навантаження бінарної опозиції «світло / темрява» в романі Ентоні Дорра «Все те незриме світло». *Філософія мови та нові тенденції в перекладознавстві й лінгвістиці* : зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (28–29 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 219–222.
2. Гаврилюк І. С. Структура і семантика поетонічних опозицій у художньому тексті. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2018. 210 с.
3. Дубчак О. П. Концептуальна опозиція «свій» – «чужий» в українській мовній картині світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Київ, 2009. 24 с.
4. Луцьова Т. В. Дискурсивне конструювання бінарної опозиції «краса / потворність» в есе Крейга Рейна про творчість Жоржа Сера. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 8. Т. 1. С. 12–16.
5. Подсевак К. С. Бінарна опозиція «людина-техніка» у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі наукової фантастики Р. Бредбері) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 – германські мови. К., 2020. 272 с.
6. Редька Я. Бінарні опозиційні пари верхній (вищий, вижній, горішній) нижній (долішній, нижчий) – середній на означення розмірно-просторових характеристик у західноукраїнській історичній ойконімії. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка*. Серія : Мовознавство. 2017. Вип. 1 (27). С. 266–271.
7. Словник української мови : в 11 т. / Білодід І. К. та ін. (1970–1980). URL : <http://sum.in.ua/>
8. Кагге Е. Тиша в епоху галасу. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2017. 127 с.
9. Мистецтво. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ : Абрис, 2002. С. 380–381.

Venhryniuk M., Melnyk O. Representation of binary opposition "Silence/Noise" in Erling Kagge's book "Silence in the Age of Noise"

Summary. The article deals with the peculiarities of the actualization of the binary opposition "silence / noise" in Erling Kagge's book "Silence: In the Age of Noise". The relevance and diversity of the study of binary oppositions in modern linguistics are described, the contribution of domestic linguists to the study of the topic is emphasized, the perspective of revealing the content of binary concepts through the linguistic and cultural studies, semiotics and cognitive linguistics are outlined. The article thoroughly represents the features of verbalizing the components of the «silence/noise» binary opposition, identifies key lexical-semantic manifestations of the analyzed concepts, and reveals the axiological vector of their actualization in the text. Special attention is paid to the concept of «text mediator», whose main task is to establish interaction between the components of the binary opposition and set up transitions between them. Such a textual mediator in Erling Kagge's book "Silence: In

the Age of Noise" is a person – an individual who is able to feel, analyze, evaluate and interpret reality, determine for himself/herself the importance of certain phenomena and concepts. It is emphasized that the binary opposition of «silence/noise» in the analyzed book by Erling Kagge arises as a semantically comprehensive, conceptually dense, and functionally multifaceted unit of the text, dominant in image and text creation. The article defines and describes the key functions of the binary opposition. It is established that the binary opposition participates in the formation of antinomy images (calmness – anxiety, deep feelings – superficial perceptions, meaningful life – existence, personal freedom – dependence on technology, eternity – transience of life, truth – lies, etc.), construction of the axiological space of the text, expression of emotional content, and ensuring structural and semantic integrity of the text.

Key words: binary opposition, text mediators, components of binary opposition, antinomy images, emotional content of text, structural semantic integrity, axiological dimension of text.

Жадлун М. І.,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук
Дніпровського державного медичного університету

КОНЦЕПТ ВОДА В ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПІЛКУ»

Анотація. Статтю присвячено дослідженню семантичних особливостей концепту *вода* у повісті Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку». У межах здійсненої лінгвокультурологічної розвідки подано лексикографічну дефініцію багатозначної лексики *вода* за академічним тлумачним словником української мови; репрезентовано етнокультурний «портрет» концепту *вода* за словником-довідником В. В. Жайворонка; визначено, що в аналізованому тексті Оксани Забужко концепт *вода* лексично об'єктивується власним іменем концепту, іменниками (*джерело, дощ, криниця, море, річка, русалка, наводок, хвиля* та ін.), прикметниками (*добренний, глибокий, джерельний, живий, криничний, прозорий, річковий, цілющий* та ін.), дієсловами (*бризнути, возити, викопати, зачерпнути, купатися, напитися, розхлюпати, топитися* та ін.); за текстовими фрагментами повісті, що містять концепт *вода* та його репрезентанти, унаочнено семантичну структуру цього концепту, до складу якої входять: 1. Поняттєвий шар концепту: *вода* – це рідина для пиття; незамінна субстанція для життя та господарської діяльності; водний простір для купання. 2. Ціннісний шар концепту: репрезентанти *криниця* і *колодязь* є компонентами семантичних кореляцій «*вода*» – «життя», «*вода*» – «смерть», «*вода*» – «сон»; певні репрезентанти концепту *вода* є компонентами фразеологізмів із «водною» семантикою (*як риба в воді, з роси та з води, як у воду впасти, в ополонку провалитися*). 3. Образний шар утілено у порівняннях з «водними» складниками, які транслюють наочно-чуттєву перцепцію водної стихії (прозорість, рухомість, здатність віддзеркалювати об'єкти, подібність за звучанням до співу і дзижчання комах, температурний стан), а також у «водних» метафорах (*хвиля злості, хвиля несамовладности, потоки чуття*). Результати дослідження відбивають національне сприйняття водної стихії українцями, розширюють уявлення про місце і значущість концепту *вода* в авторській картині світу Оксани Забужко. Подальше дослідження варто зосередити на експлікації інших концептів-найменувань природних стихій у творчому доробку письменниці з метою осягнення авторської концептосфери.

Ключові слова: концептосфера, концепт *вода*, репрезентант, етнокультура, Оксана Забужко.

Постановка проблеми. Художній дискурс відомої української письменниці Оксани Забужко тривалий час є об'єктом системних наукових розвідок. Особлива дослідницька увага приділяється студіюванню авторської концептосфери, що дає змогу репрезентувати той чи той її складник у площині побутування української культури, рідної мови та національної свідомості. У мовотворчості письменниці домінують такі концепти, як-от *війна* (О. Гоменюк), *вода* (О. Кудряшова), *світове дерево* (Т. Кизима), *доля* (М. Жадлун), *жінка* (О. Дуденко

та Ю. Жирохова), *жіночність* (Н. Тарасова та В. Люлька), *людина* (Т. Кизима), *пам'ять* (Ю. Марків).

На думку В. І. Кононенка, «сприймаючи художній твір як культурологічне явище, ми усвідомлюємо ті значення слів, які пропонує конкретний текст, а не обов'язково ті, які містяться в словнику. Так виявляє себе – через образи, символи – той глибокий внутрішній зміст, який належить і мові, і позамовному – домислювальному – рівню. Створюється складна система образно-поняттєвого бачення, що не може виявити себе без дії національно-культурних чинників» [1, с. 76]. Із цього випливає, що спроба здійснення лінгвокультурологічної інтерпретації водної стихії у прозовій мові Оксани Забужко у межах цього наукового пошуку відкриває перед нами перспективу цілісного бачення семантичних нашарувань концепту *вода* від національно-культурного сприйняття, віками відбитого у лінгвальній свідомості українців, до індивідуально-авторської рецепції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки у науковій літературі концепт *вода* глибинно розглядається в індивідуальному стилі Тараса Шевченка (О. В. Антонюк та ін. [2]; С. В. Манжос [3]), Івана Франка (Т. В. Бавус [4]; Л. Вербицька [5]), Лесі Українки (Т. П. Вільчинська та ін. [6]; Н. Ю. Римар [7]), Олександра Олеся (Л. М. Горболіс [8]), Олеся Гончара (К. О. Галич [9]; С. Є. Ігнат'єва [10]), Василя Стуса (О. Клоц [11]; В. В. Коротеева [12]), Ліни Костенко (М. Туницька [13]), Петра Перебийноса (В. Є. Белінська [14]), Мирослава Дочинця (Л. С. Прокопович [15]), Оксани Забужко (О. В. Кудряшова [16]), Олени Печорної (А. Гурдуз [17]). У фокусі уваги дослідників перебувають архетипні, міфологічні, філософські, символічні, етноспецифічні, лінгвокультурні, лексико-семантичні, функційно-стилістичні, метафоричні, образотворчі потенції згаданого концепту, що засвідчує незгасаючу актуальність та неосаяжність його вивчення.

З огляду на відсутність лінгвокультурологічних розвідок концепту *вода* на матеріалі повісті Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку», маємо **на меті** проаналізувати семантичний обсяг цього концепту. Поставлена мета зумовлює потребу вирішення таких завдань: подати словникові визначення лексики *вода*; зафіксувати етнолінгвокультурні тлумачення водної стихії українцями; дослідити семантичні нашарування концепту *вода* у художньому творі Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку».

Виклад основного матеріалу. Концепт *вода* є лінгвокультурним концептом, оскільки водна стихія повсякчас була базовим складником картини світу українського народу, вагомим концентратом української культури, репрезентованим у міфології, філософії, літературі, музиці, живописі, релігії тощо.

Декодування концепту *вода* слід розпочати із лексикографічного трактування. У словнику української мови лексема *вода* кваліфікується так: **1.** Прозора, безбарвна рідина, що становить собою найпростішу хімічну сполуку водню з киснем. // *перев.* з означенням. Напій або розчин якоїсь речовини. // *з означ.* і в *мн.* Лікувальна рідина мінеральних джерел. // *перен., розм.* Непотрібні, беззмистовні фрази і т. ін. у викладі матеріалу; багатослів'я. **2.** *перев. мн.* Водна маса джерел, озер, річок, морів, океанів. // Водна поверхня морів, озер, річок. // Водні простори, ділянки морів, озер, річок. Територіальні води. **3.** *тільки мн.* Лікувальні мінеральні джерела, а також курорт з такими джерелами. **4.** *тільки мн., мед.* Навколоплідна рідина [18, т. 1, с. 716]. Таке семантичне розмаїття лексеми *вода* зумовлює її часте вживання в різних типах дискурсу: художньому, публіцистичному, медичному, політичному тощо.

Укладач словника «Знаки української етнокультури» В. В. Жайворонок, ґрунтовно вивчивши міфологічний, аксіологічний, етноспецифічний та інші національно-забарвлені смисли концепту *вода*, подає воду як рідину, що існувала від початку світу; воді поклонялися, приносячи жертви водним джерелам; її шанували як святу; освячена вода вважається цілющою; з метою очищення та зміцнення здоров'я нею обливаються на релігійні свята; вода має віщу силу; джерельна та зоряна вода наділені лікувальними властивостями; вода – символ паруння, запліднення, розмноження; текуча вода символізує рух; глибока – розум, небезпеку, смерть; розлита – розлуку; каламутна – сум; вода, що гасить спрагу, – кохану, що розділяє жагу кохання [19, с. 106–108]. Усі ці тлумачення свідчать про беззаперечну значущість водної стихії для українців.

Ґрунтовне опрацювання «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко показало, що цей концепт лексично репрезентовано **ім'ям концепту: вода; іменниками: берег, болото, джерело, дно, дощ, колодязь, копанка, криниця, купель, лелітки (на воді), море, ополонка, паводок, пісок, плесо, плотва, потоки, риба, річка, роса, русалка, ставок, хвиля; прикметниками: глибокий, глухий, добренний, джерельний, живий, живлющий, криничний, прозорий, річковий, свіжий, темний, холодний, цілющий; дієсловами: бризнути, викопати, випити, внести, возити, впасти, дзумчати, зачерпнути, купатися, напиться, ніжити, переллятися, пролитися, розхлюпати, святити, скипати, сипатися, топиться, чути, шубовснути.** Така лінгвальна репрезентація концепту засвідчує його багатовекторність.

Концепт *вода* у тканині твору Оксани Забужко, за нашими спостереженнями, має низку семантичних нашарувань. Передусім авторка акцентує на тому, що людина послуговується водою в побуті, зображаючи її незамінною у домашньому господарюванні субстанцією («...баба-прочанка ... глинула з лави на Ганнусю, що саме **внесла води й заходилася топтити піч**» [20]), якою за народним звичаєм заведено напувати спраглих подорожан («...подорожанка ... **звернулася до Ганнусі: а подай-но мені, доцю, коли ласка твоя, **води напиться, та гляди не розхлюпай,** – Ганнуся, чемна дитина, **послушно зачерпнула з відра й піднесла їй кухлика**» [20]).**

Репрезентантами концепту *вода* у сенсі осередку питної води стають *криниця, копанка, джерело* («...коло *Маркіянового хутора **криницю викопали, ваша Ганнуся показала!** ... взяло дівча та й спиталося ... а нащо вам **копанка, тітко, у вас же отам за тополями **джерело** – на півтора чоловіка вглиб? ... і справді виявилось – **джерело, і вода достоту мов цілюща,*****

холодна, аж зуби ломить, та добренна, випив – наче на світ народився» [20]). Виняткові ознаки джерельної води письменниця підсилює порівняннями «*мов цілюща*», «*наче на світ народився*» та гіперболою «*аж зуби ломить*».

Цінність криничної води полягає в тому, що не кожен може знайти її джерело («...*доти в селі не було свого **копача на криниці** ... приходив ... пожований лицем дядько ... вказував місце, і самого відтак спускали в кадубі у наготовану яму, де до **води зоставалось хіба на штих ... **криниця – діло поважне, навіть кому вода до рук іде, мусить хіба ж так чисто коло себе дбати, щоб не відсахнулася**» [20]; «...*Марія з Василем дістали з того всього грошей і гостинців, а Ганнуся ... гучну славу на цілий повіт: **поголоска, що в них об'явилася дівчина, яка чує під землею воду, полетіла по всіх усядах**» [20]; «*Невдовзі Ганнуся спостерегла й децю інше: **зараз по таких хатніх заколатах вона переставала чути воду... і раз під таку годину змушена вирушати ... де притьмом треба було нової **криниці****» [20]). Наведені приклади засвідчують непересічні здібності тих, хто «чує» воду.*****

Попри те, що у творі жива (джерельна) вода зображена особливо цілющою, а криниця стає символом родинного добробуту («...*вона взагалі ставилася до тих «**грошей за воду**» як до знайдених абощо*» [20]), вона також слугує способом позбавлення життя, уособлюючи смерть («...*у старій одного дня показалася кров – кликали панотця, і **святити, й чистити, а за тиждень у ній, **посвячений, утопився наймит, тож воду стали возити з річки** за кілька верстов ... **живої води** сьогодні не знайти**» [20]; «*Божечку, а скільки ж то буде поговору... а як це долучити всіх, хто точив на неї зуба, бо не в його садку з її руки **криницю викопано, то й взагалі хоч топиться**» [20]).**

Також у «Казці про калинову сопілку» наявна репрезентація концепту *вода* як узагальненого простору для купання та усамітнення («*Вона завжди **любила купатися – любила, як вода ніжить тіло, ... Ганнуся ... відбивалася в гладенькому річковому плесі**» [20]; «...*власне, по-справжньому добре вона чулася отак на самоті, **коло річки, в лісі чи в полі, а з людьми, хоч своїми, хоч чужими, все їй було недогода**» [20]; «*Вербо яра, відчинися, Ганна-панна йде, – шепотіла, заходячи в берег і розпускаючи пояса до **купелі, а в думці маючи – відчинися, крутий бережечку, розкрийся, жовтий пісочку, розступися, **глибока річка, – все довкруги мало податися їй назустріч ... берег – листом, **ріка – хвилею, птахи – щebetом****» [20]; «...*вона з гострим криком **шубовскала з берега в річку, ... з очерету їй підухували **дражнячись русалки** ... і **вода скипала довкруги тіла білою піною, ніби од розжареного заліза, коли виринала на поверхню, ... відгукувалася до **русалок, голос розлягався далеко над водою****» [20]). Авторка звертає увагу на тілесні відчуття головної героїні, її єднання з водною стихією. Щодо річкової води, то її ознаками є глибина, рухомість, текучість, здатність віддзеркалювати об'єкти, а також наявність у ній русалок, які відповідно до міфологічної свідомості українців вважаються традиційними мешканками водного простору.********

Оксана Забужко активно послуговується акваобразами, залучаючи їх до порівняльних конструкцій, що дає змогу зафіксувати конкретні характеристики води, зокрема, візуальну («...*чиї **думки відчитались їй так легко, мов видимі, – мов зграйка плотви в'юнилася у до дна прозорій воді***» [20]; «...*розкішний **парубочий пояс – вилскувавсь проти місяця коштовним шовком, рясною грою золотих, як **лелітки на воді,*****

китиць» [20]; «...взагалі ніколи не заходило за Дмитра, обидві уникали цієї балачки ретельно, мов вікнину на болоті обминаючи» [20]), акустичну («...батько співав ... *текучим, як кринична вода, тенором»* [20]; «...отут, вихопилося з неї, звідкись аж із-під грудей, як із колодязя, голос» [20]; «...мов бджоли в нічному вулику, сонно дзумчали укриті джерела» [20]), тактильну («...вона намацала нагостреного ножа ... *провівши подушечкою пальця по прохолодному, як ... підземний подув джерельної води, сталевому лезу»* [20]; «...згорнула (парубочий пояс) й укинула за пазуху, засміявшись ... *од пролитого на груди, як вода, лоскоту свіжості»* [20]), архетипну («Ганнуся провалилася в сон, як у глухий колодязь без сновидінь» [20]).

До того ж у порівняннях об'єктивується вияв та переживання певних почуттів через водні об'єкти та природні явища, пов'язані з водою («...ласка звідусюди й *сипалася на неї дощем: славна молода, казало старе й мале»* [20]; «...спрага, якій уже мало було самої тілесної розкоші й вона затоплювала собою, як *наводок навесні, сусідні вгороди»* [20]; «Оленчин погляд ... зломився, *бризнувши назустріч – холодним і живлющим, як кринична вода на опечене тіло, жахом»* [20]; «...тоскною, безберегою, як *море»* [20]).

Окрім порівнянь, повість Оксани Забужко містить кілька «водних» метафор із компонентами *хвиля* та *потік* («...старша нарешті кидалася на молодшу ... і *гамселила її вже не на жарт, не міряючи сили, з цілою злістю, що ... наростала, піднімаючись і спухаючи, як тісто в діжі, загрожуючи переллятися через край, і в рішучу мить таки заливаючи все в очу – темною, несамовитою хвилею»* [20]; «...ніщо не було для Ганнусі таким тяжко гнітючим, як сам отой *виснажливий щоденний змаг із малою зміючкою-баби-яги-внучкою ... яка ... потрапляла брати над нею гору – вганяючи її ... в сліпу й темну хвилю несамовладности»* [20]; «...тут прийшло щось нове ... і від тривожного змішання цих двох таких різних і в чомусь, однак, перехресних *потоків чуття* Ганнуся ще довго не могла отямитись» [20]). І хвиля, і потік за своєю семантикою є рухомими водними масами, що унаочнює той високий рівень здебільшого негативних почуттів, зображених авторкою.

Прикметно, що у «Казці про калинову сопілку» трапляються контексти, «наводнені» фразеологізмами із певними репрезентантами досліджуваного концепту (*вода, ставок, роса, ополонка*), а саме:

– *як (мов і т. ін.) риба у воді бути (почувати себе і т. ін.)* – поводитися невимушено, добре, вільно [18, т. 8, с. 526]: «... *їй і вже дуже добре, а далі буде ще краще, ... вона чутиметься як риба в ставку»* [20];

– *щоб тобі (вам) з води й [з] роси йшло* – уживається як традиційне побажання легкої удачі, успіху в чому-небудь [18, т. 4, с. 53]: «...*оце, діво, й напанувалася, оце тобі й усенькі твої мрії дівочі, з роси та з води»* [20];

– *як (мов і т. ін.) у воду впасти* – зникнути безслідно [18, т. 1, с. 716]: «...*до вночі шукали-кликали зі смолоскипами, розбрівшиш вервечкою між дерев, але нічого не знайшли: як у воду впала Оленка»* [20];

– *краще (прямо хоч і т. ін.) в ополонку [голову]* – про скрутне або безвихідне становище [18, т. 5, с. 721]: «*От вам і всенький жіноцький вік – не встигаєш оханутися, аж уже й дочка на виданні, а ти вже – бабою, дарма що й тобі брови ще не злиняли, – гов, люди, а де ж моє життя, в яку ополонку провалилося за щоденним поранням-шпоранням»* [20].

Виокремлені фраземи апелюють до міфологічного та етноспецифічного змісту концепту *вода*, відбитого у лінгвальній свідомості українців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Здійснена мовознавча розвідка є спробою оприявлення семантичних нашарувань концепту *вода* в межах «Казки про калинову сопілку» Оксани Забужко. На лексичному рівні письменницею об'єктивовано: 1) поняттєвий шар концепту *вода* у значенні рідини для пиття, незамінної субстанції для домашнього господарства, а також водного простору для купання; 2) ціннісний шар концепту *вода* у кореляціях «вода» – «життя» через визнання криниці джерелом живої цілющої води, «вода» – «смерть» через етноспецифічне трактування криниці як простору для вчинення самогубства, «вода» – «сон» через архетипну асоціацію занурення в сон як у колодязь; 3) образний шар концепту *вода* у порівняннях з «водними» складниками, які транслюють наочно-чуттєву перцепцію водної стихії (прозорість, рухомість, здатність віддзеркалювати об'єкти, подібність за звучанням до співу і дзиччання комах, температурний стан), а також у «водних» метафорах (*хвиля злості, хвиля несамовладности, потоки чуття*). На фразеологічному рівні авторкою залучено до тексту сталі вирази із «водною» семантикою (*як риба в воді, з роси та з води, як у воду впасти, в ополонку провалитися*), які репрезентують не лише національну специфіку української мови, але й культурно-поведінковий код українців, тому ці фраземи є приналежністю ціннісного шару концепту *вода*. Проведений аналіз дав змогу структурувати досліджуваний концепт з позиції лінгвокультурології, унаочивши особистий досвід Оксани Забужко та уявлення українців про водну стихію. Перспектива подальшого наукового дослідження полягає в експлікації інших концептів-найменувань природних стихій у творчому доробку Оксани Забужко з метою осягнення авторської концептосфери.

Література:

1. Кононенко В. І. Мова у контексті культури: монографія. Київ – Івано-Франківськ. 2008. 390 с.
2. Антонюк О. В., Прісовська Г. Є. Репрезентанти концепту вода у творах Т. Г. Шевченка. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 3. С. 13–18.
3. Манжос С. В. Функційна специфіка словообразу море як репрезентанта концепту ВОДА в поезії Тараса Шевченка. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2020. VIII (65). С. 44–47.
4. Бавус Т. В. Семантична характеристика мовного образу водної стихії в прозі Івана Франка. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. IV (24). С. 22–26.
5. Вербицька Л. Вода у поетичному світі Івана Франка: філософська символіка стихії на рівні макро- та мікрокосму. *Українське літературознавство*. 2011. Вип. 74. С. 130–139.
6. Вільчинська Т. П., Вільчинський О. К. Етнокультурна природа концепту «вода» в «Лісовій пісні» Лесі Українки. *Міжнародний філологічний часопис*. 2021. Т. 12. № 2. С. 10–16.
7. Римар Н. Ю. Функційний потенціал одиниць лексико-семантичного поля «вода» в поетичній мовотворчості Лесі Українки. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 4. Ч. 1. С. 51–56.
8. Горболіс Л. М. Художнє оприявлення концепту води в драмі Олександра Олеся «Над Дніпром». *Вісник Запорізького національного університету*. 2008. № 2. С. 51–53.
9. Галіч К. О. Концепт води в антивоєнних романах Олеся Гончара. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка: філологічні науки*. 2011. № 3 (214). Ч. III. С. 42–47.

10. Ігнатська С. Є. Лінгвокультурна парадигма концепту «море» у щоденниковій прозі Олеса Гончара. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2011. Вип. XXIV. Ч. 2. С. 169–174.
11. Клоц О. Міфологема води у ліриці Василя Стуса. *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи*: збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції / редактори-упорядники А. Душний та ін. Баку – Ужгород – Дрогобич. 2016. С. 319–321.
12. Коротеєва В. В. Міфологема води в ліриці А. Тарковського та В. Стуса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2015. Т. 1. № 18. С. 92–96.
13. Туницька М. Лінгвопоетика архетипного концепту «Вода» в українській поезії ХХ століття (За історичним романом Ліни Костенко «Маруся Чурай»). *Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor: materialele Conferinței Științifice Internaționale* / col. red. Valentina Pritcan et al. Bălți. 2016. Vol. 1. P. 79–82.
14. Белінська В. Є. Мовний образ води у творчості П. Перебийноса. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2018. Вип. 48. С. 224–230.
15. Прокопович Л. С. Вербалізація лінгвокультури вода в романі Мирослава Дочинця. *Комунікативний дискурс у полікультурному просторі*: матеріали Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції. Миколаїв, 2017. С. 153–155.
16. Кудряшова О. В. Метапоетика води в поезії Оксани Забужко. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. пр. (філолог. науки)*. 2011. Вип. 3. С. 53–58.
17. Гурдуз А. Концепт води в романі Олени Печорної «Химерниця». *Філологічні трактати*. 2020. Т. 12. № 1. С. 42–48.
18. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка. 1970–1980.
19. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ, 2006. 703 с.
20. Забужко О. Казка про калинову сопілку. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printitzip.php?tid=3288> (дата звернення: 10.03.2023).

Zhadlun M. The concept of *water* in the novel “The tale of the guelder-rose flute” by Oksana Zabuzhko

Summary. The article is dedicated to the research of semantic features of the concept of *water* in the novel

«The tale of the guelder-rose flute» by Oksana Zabuzhko. In the context of linguocultural analysis, the lexicographical definition of a polysemous lexeme of *water* is given according to the academic explanatory dictionary of Ukrainian language; ethnocultural «portrait» of the concept of *water* is represented according to the vocabulary – handbook by V. V. Zhaivoronok. It is determined that in analyzed text by Oksana Zabuzhko the concept of *water* is lexically objected by its own name, by the nouns (*джерело, дощ, криниця, море, річка, русалка, наводок, хвиля*), by the adjectives (*добренний, глибокий, джерельний, живий, криничний, прозорий, річковий, цілющий*), by the verbs (*бризнути, возити, викопати, зачерпнути, купатися, напиться, розхлюпати, топитися*), according to the text fragment of the novel that contains the concept of *water* and its representatives was cleared the semantic structure of this concept, consisted of : 1. Conceptual stratum of concept: water is liquid for drinking, essential substance for life and economical activity, water space for swimming. 2. Valuable stratum of concept: representatives *криниця* and *колодязь* are the components of semantic correlation «water» – «life», «water» – «death», «water» – «dream», some representatives of the concept of water are the components of the idioms with «water» semantics (*як риба в воді, з роси та з води, як у воду впасти, в ополонку провалитися*). 3. Presentative stratum of concept is embodied in comparisons with «water» components that convey the visual-sensory perception of the water element (transparency, mobility, ability to reflect objects, similarity in sound to the singing and buzzing of insects, temperature), as well as in «water» metaphors (*хвиля злості, хвиля несамовладності, потоки чуття*). The results of the study reflect the national perception of the water element by Ukrainians, expand the idea of the place and significance of the concept of *water* in Oksana Zabuzhko's author's world view. Further research should be focused on the explication of other concepts-names of natural elements in the writer's creative output in order to understand the author's conceptual sphere.

Key words: conceptual sphere, the concept of *water*, representative, ethnic culture, Oksana Zabuzhko.

*Жулінська М. О.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов та перекладу**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ANXIETY НЕОЛОГІЗМАМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті досліджено особливості вербалізації концепту ANXIETY неологізмами, які з'явилися в англійській мові протягом останніх п'яти років.

Подано короткий огляд теоретичних підходів до проблеми вивчення емотивних неологізмів. Визначено поняття концепту як базового у когнітивній лінгвістиці. Звернуто увагу на розуміння концепту в сучасній науці.

Розглянуто лексичні інновації сучасної англійської мови, поява яких була обумовлена розширенням діапазону емоцій за межі понять, які мають назви в англійській мові.

Проаналізовано ключові поняття концепту ANXIETY та проаналізовано його репрезентацію неологізмами сучасної англійської мови.

Представлено класифікацію вибраних лексичних одиниць за наступними лексико-семантичними групами, які вербалізують концепт ANXIETY: «тривога, пов'язана з пандемією COVID-19», «соціальна тривога», «екологічна тривога». Виявлено, що найчисельнішою за кількістю лексичних новоутворень концепту ANXIETY є лексико-семантична група, яка описує занепокоєння сучасної людини, пов'язані з пандемією COVID-19, що свідчить про важливі соціальні та психологічні наслідки, такі як стрес і наростання страхів.

Визначено, що найпродуктивнішими способами утворення неологізмів концепту ANXIETY є телескопія, абривація та семантична деривація.

У роботі вивчено, якими способами та за якими принципами відбувається формування нових слів концепту ANXIETY у словниковому складі мови. Подано приклади нових слів і виразів, які з'явилися лише нещодавно в англійській мові. Розглянуто етимологію вибраних неологізмів. Запропоновано тлумачення вибраних лексем українською мовою. Обґрунтовано здатність досліджуваних лексичних одиниць бути неологічною репрезентацією концепту ANXIETY та передавати тенденції розвитку сучасного суспільства.

У дослідженні виявлено, що основним джерелом активного поповнення новими лексемами англійської мови є занепокоєння сучасної людини з приводу здоров'я, соціального добробуту та екологічних змін.

Ключові слова: концепт, неологізм, номінація, лексико-семантична група, емоція, тривога.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. У житті кожної людини надзвичайно важливу роль відіграють емоції, оскільки без них неможливе спілкування і вони є складовими комунікативної діяльності людини. Емоції – це один із засобів пристосування людини до навколишнього середовища, тому виникає проблема їхньої вербалізації. Функція мови поля-

гає не лише у номінації емоцій, а й в їх класифікації, описі та моделюванні.

Безперервний розвиток життя суспільства сприяє появі нових понять, і відповідно, нових лексичних одиниць. Це стосується й емоцій людини у нових реаліях сучасного світу, які не мають чіткого опису. Як результат, можна спостерігати активне виникнення емотивних неологізмів в англійській мові, які становлять інтерес для лінгвістичних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Передача емоцій за допомогою мови постійно залишається у центрі уваги лінгвістів. До наукових праць, пов'язаних із дослідженням емоцій і їх мовною реалізацією, належать роботи В. Ю. Апресяна, А. Вежбицької, В. Г. Гака, Дж. Лакоффа, Дж. Ейчісона, М. Джонсона, А. Коллінза, Н. А. Красавського, А. Ортона, та інших. Проте, у сучасній лінгвістиці недостатньо висвітлені питання відображення емоцій у мові.

Формування мети статті. Мета дослідження полягає у визначенні специфіки виникнення і функціонування популярних емотивних неологізмів англійської мови концепту ANXIETY.

Завдання нашого дослідження полягає у класифікації й здійсненні лексичного аналізу обраних неологізмів концепту ANXIETY за останні 5 років.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Матеріалом дослідження слугували нові лексичні одиниці, що були визначені за допомогою методу суцільної вибірки зі спеціалізованих словників сленгу та неологізмів: Cambridge Dictionary, Urban dictionary. Період вибірки мовного матеріалу охоплює 2019–2023 рр.

Концепт, як ключове семантичне поняття у когнітивній лінгвістиці, зберігає інформацію про навколишній світ у нашій свідомості у вигляді предметно-образних схем або одиниць універсального предметного коду. Концептуальна основа безпосередньо присутня у будь-якому неологізмі, тому що лексичні інновації по своїй природі відштовхуються від певного концепту. Ознаки предмета узагальнюються в поняття про предмет номінації, формується поняттєвий компонент концепту, який містить знання про інтегративні ознаки денотата, знання його диференціальних ознак, знання властивостей родового класу, а також знання про його зв'язки з іншими предметами об'єктивної дійсності [1].

Емоція – це суб'єктивна реакція психіки на зовнішні й внутрішні події, регулятор взаємодії людини з навколишнім середовищем. Отже, емоція – це комплексне явище, яке потрібно

розглядати не лише з точки зору фізіології та психології, а й лінгвістики, оскільки емоційне забарвлення мови демонструє наше уявлення про навколишній світ і складні механізми взаємозв'язку з ним [2]. Таким чином, емотивна лексика є одним з ключових невіддільних компонентів життя людини, її спілкування і реакції на середовище.

Одним з видів негативно забарвлених емоцій є тривога, емоція, яка дуже поширена сьогодні, оскільки світ постійно змінюється і темпи сучасного життя стрімко розвиваються. Як наслідок, постійно зростає кількість людей, які переживають занепокоєння з різних причин.

Слід зазначити, що тривога – це емоція, яка характеризується неприємним станом внутрішнього хвилювання та включає почуття страху перед очікуваними подіями [3]. Хоча тривога і належить до категорії негативних емоцій, але це нормальне почуття, притаманне всім людям, незалежно від статі, віку і соціального статусу, крім тих випадків, коли тривога починає контролювати життя людини настільки, що вона не може впоратися з цим самотужки.

Розглянемо тлумачення слова «тривога» для розуміння поняттєвої складової змістовної структури досліджуваного концепту.

У психології тривога визначається як емоція, яка характеризується почуттям напруги, тривожними думками та фізичними змінами, наприклад підвищенням артеріального тиску [4].

У Кембридзькому словнику тривога – це «неприємне відчуття нервозності або занепокоєння з приводу того, що відбувається або може статися в майбутньому» [5].

Словник Merriam-Webster описує дану лексему як «нервозність, як правило, через загрозове або очікуване захворювання: стан тривоги» [6].

Також тлумачення слова «environment» подано як «стан почуття нервозності або занепокоєння, що трапляється щось погане», «стан тривоги або напруги, викликаний побоюванням можливого майбутнього нещастя, небезпеки» [7, 8].

Таким чином, семантичне наповнення концепту ANXIETY утворилося як поняття, що описує негативне почуття занепокоєності у зв'язку з певними подіями.

Концептосфера англійської мови динамічна, вона постійно змінюється і поповнюється новими концептами. Зокрема, це стосується і концепту ANXIETY, який набуває дедалі більшої кількості нових складових у зв'язку з розширенням діапазону відтінків емоцій, які потребують найменувань в англійській мові.

Важливу роль у дослідженні концепту ТРИВОГА відіграють процеси його вербалізації неологізмами. У нашому дослідженні ми виокремлюємо три лексико-семантичні групи, які вербалізують концепт ТРИВОГА новими лексичними одиницями: «тривога, пов'язана з пандемією COVID-19», «соціальна тривога» і «екологічна тривога».

Розглянемо найцікавіші приклади англійських лексичних інновацій концепту ТРИВОГА, які з'явилися в мові протягом 2019–2023 років.

I. Пандемія COVID-19, яка виявилась тяжким потрясінням для всього людства, стала найпотужнішим джерелом виникнення лексичних новоутворень. Велика низка таких лексичних інновацій утворилася шляхом скорочення. Наприклад, **HOGO** – синдром, при якому люди вважають за краще залишатися вдома, ніж відвідувати світські заходи. Слово **HOGO**,

акронім від *hassle of going out*, виникло для опису відчуття, коли вийти з дому і поспілкуватися занадто важко або не варто клопоту (*hassle* – клопіт, неприємність, неспокій, турбота), це небажання виходити, навіть коли обмеження безпеки, пов'язані з COVID-19, нарешті були зняті [9].

Інші схожі аббревіатури: **FONO** («*fear of normal*») – почуття занепокоєння щодо повернення до нормального життя та діяльності після обмежень пандемії COVID-19; **FORO** («*fear of running out*») – тривожне відчуття, що у вас можуть закінчитися продукти або запаси чогось [9].

Тривога, пов'язана з COVID-19, спричинила появу нових слів для найменувань станів, що мають серйозні наслідки для здоров'я. Наприклад, **coronasomnia** (утворилося шляхом злиття слів *corona* та *insomnia*) – коронасомнія, стан неможливості сну через тривогу, пов'язану з пандемією коронавірусу [9].

Неологізми з подібним значенням: **re-entry anxiety** (*re-entry* – повернення) – відчуття стресу або занепокоєння щодо повернення до нормального життя після обмежень, спричинених COVID-19; **home separation anxiety** – тривога розлуки з домом, відчуття занепокоєння та страху з приводу відсутності вдома, особливо як реакція на те, що ви провели так багато часу вдома під час карантину; **panpanic** (утворилося шляхом злиття слів *pandemic* і *panic*) – сильне почуття страху, яке відчували багато людей під час пандемії COVID-19, яке призводило до відсутності розумних думок і дій [9].

Привертає увагу нове словосполучення **headline stress disorder** – відчуття стресу та тривоги, викликане читанням або переглядом великої кількості негативних або тривожних новин [9]. Неологізм виник як наслідок пандемії COVID-19, коли ЗМІ були переповнені новинами з заголовками, що лякають, але він залишається популярним і надалі у зв'язку з великою кількістю інших негативних і тривожних подій у світі.

II. Соціальна тривога. Друга група охоплює лексичні інновації, що описують тривожний стан, причиною якого став напружений темп сучасного життя, високі кар'єрні вимоги, відсутність балансу між роботою та відпочинком.

Наприклад, **milestone anxiety** – тривожний стан, страх, занепокоєння через те, що людина не досягла у житті того самого, що й інші її віку. Іншими словами, у сучасному світі конкуренції і швидкого розвитку, недосягнення традиційних цілей (кар'єра, одруження, купівля будинку) викликає посилене відчуття неадекватності. Нова лексема виникла на основі вже відомих слів, з яких *milestone* може перекладатися як «верстовий стовп», «віха», «результат», «висота», «визначальна подія», «етап» [10].

Інший приклад: **Sunday scaries** – недільні страхи (недільна нудьга), почуття стресу або тривоги у неділю перед поверненням на роботу чи навчання наступного дня після вихідних. Недільні страхи – досить поширене явище в сучасному суспільстві, причиною якого може бути соціальне перевантаження протягом тижня, незавершена робота, перехід від особистого до професійного життя, хоча це зовсім не означає, що робота не подобається [11]. Словосполучення утворилося на основі слова *scary* – страшний, жахливий.

Бурхливий темп сучасного життя сприяв виникненню лексичної інновації **hurry sickness** – спосіб поведінки, за якого хтось робить усе поспішно, тому що він завжди відчуває стрес і тривогу через те, що не має достатньо часу, щоб усе зробити. При цьому здається, що ніколи не вистачає годин,

щоб виконати те, що вам потрібно зробити. І незалежно від того, скільки ви зробили, ви завжди відчуваєте, що граєте в наздоганялки.

Абревіатура *FONC* («*fear of not chilling*») – *тривожне відчуття, що ви можете втратити можливість залишитися вдома та відпочити, тому що ви надто багато гуляєте*. Це досить поширене відчуття у людей з напруженим робочим графіком, який викликає легку паніку щодо того, коли у них буде час побалувати себе відпочинком [9].

До другої групи можна також віднести неологізм *Janxiety* (утворився шляхом злиття слів *January* та *anxiety*) – *тривога, відчуття нещастя та занепокоєння, які люди часто мають на початку нового року*. Даний неологізм описує стан, схожий на похмілля: це відчуття різкого падіння з відпустки назад до реальності, коли зникає натхнення на розв'язання проблем і планів на майбутнє у новому році.

III. Екологічна тривога. Ще одна група охоплює неологізми, що позначають тривогу, пов'язану з екологією. Це демонструє нове словосполучення *ecological grief* (або *climate grief*) – *почуття великого смутку, спричинене наслідками надзвичайної кліматичної ситуації*. Іншими словами, це відчуття того, що масштаб нашої екологічної кризи настільки великий, що люди неспроможні вплинути на неї [9]. Слід зазначити, що цей термін часто сприймають як абсолютний синонім словосполученню *eco-anxiety* – *тривога, пов'язана зі страхом зашкодити навколишньому середовищу; страх, який людина відчуває, коли переосмислює свої дії через негативний вплив на Землю* [12]. Проте, неологізм *eco-anxiety*, який виник раніше і значення якого було визначено Американською психологічною асоціацією як «хронічний страх екологічної причетності», здебільшого демонструє почуття передбачуваного страху та занепокоєння, тоді як *grief* включає такі емоції, як смуток, і зазвичай виникає у відповідь на втрату того, що вже сталося або почало відбуватися. Тобто, це окремі емоційні стани, і *ecological grief* може стати причиною *eco-anxiety* [13].

Отже, занепокоєння сучасної людини з приводу здоров'я, соціального добробуту та екологічних змін стали джерелом активного поповнення новими поняттями, і, відповідно, новими лексемами англійської мови.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку.

Досліджуваний матеріал показав, що найбільш продуктивною за кількістю неологізмів концепту ANXIETY, виявилась лексико-семантична група, яка описує занепокоєння сучасної людини, пов'язані з пандемією COVID-19. Переважна більшість таких лексичних інновацій виникла через страх заразитися, соціальну ізоляцію і її наслідків, а також почуття незахищеності.

Численною за кількістю лексичних новоутворень стала також лексико-семантична група, яка демонструє соціальні переживання на тлі бурхливого розвитку сучасного життя, яке характеризується постійними змінами та високою конкурентністю.

Лексико-семантична група, яка включає неологізми, що описують занепокоєння у зв'язку з кліматичними змінами та забрудненням навколишнього середовища, виявилась нечисленною.

Аналіз вибраних лексичних одиниць доводить, що найпродуктивнішим способом утворення неологізмів концепту ANXIETY є телескопія, абревіація та семантична деривація.

Таким чином, поява нових лексичних одиниць концепту ANXIETY служить своєрідним відображенням різних етапів розвитку сучасного суспільства.

Перспективою подальшого дослідження має стати дослідження неологізмів у різних аспектах, найпоширеніших сфер їх утворення, особливостей закріплення і функціонування в мові.

Література:

1. Жулінська М. О. Концептуальна парадигма інформаційних неологізмів (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Київ : КНУ, 2011. 252 с.
2. Емоція. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D0%B-%D0%BE%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 8.04.2023).
3. Anxiety. URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Anxiety> (дата звернення: 7.04.2023).
4. Encyclopedia of Psychology: 8 Volume Set. URL: <https://www.apa.org/pubs/books/4600100> (дата звернення: 7.04.2023).
5. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/anxiety>
6. Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (дата звернення: 15.03.2023).
7. Oxford Learner's Dictionaries. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/anxiety (дата звернення: 9.04.2023).
8. Collins. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/anxiety> (дата звернення: 9.04.2023).
9. A blog from Cambridge Dictionary. Category: New Words. URL: <https://dictionaryblog.cambridge.org/category/new-words/> (дата звернення: 15.03.2023).
10. Milestone. URL: <https://uk.glosbe.com/en/uk/milestone> (дата звернення: 5.04.2023).
11. The Science Behind Sunday Scaries. URL: <https://www.mibluespectives.com/stories/behavioral-health/sunday-scaries-meaning> (дата звернення: 7.04.2023).
12. Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term> (дата звернення: 8.04.2023).
13. What's the Difference Between Eco-Anxiety and Ecological Grief? URL: <https://www.everydayhealth.com/emotional-health/whats-the-difference-between-eco-anxiety-and-ecological-grief/> URL: (дата звернення: 8.04.2023).

Zhulinska M. Verbalization of the ANXIETY concept with modern English neologisms

Summary. The article examines the peculiarities of the verbalization of the ANXIETY concept with neologisms that have appeared in the English language during the last five years.

A brief overview of theoretical approaches to the problem of studying emotional neologisms has been presented. The notion of concept as basic in cognitive linguistics has been defined. Attention has been drawn to the understanding of the concept in modern science.

The lexical innovations of the modern English language, which were due to the expansion of the field of emotions beyond the boundaries of the concepts that have a name in the English language, have been considered.

The key concepts of the ANXIETY concept have been analyzed, and its representation by neologisms of the modern English language has been analyzed.

The classification of selected lexical units according to the following lexical-semantic groups that verbalize the concept ANXIETY has been presented: «anxiety related to the COVID-19 pandemic», «social anxiety»

and «environmental anxiety»). It has been found that lexical-semantic group of the ANXIETY concept which describes the worries of a modern person related to the COVID-19 pandemic, is the most numerous, which indicates important social and psychological consequences, such as stress and increasing fears.

It has been determined that the most productive ways of forming neologisms of the ANXIETY concept are telescoping, abbreviation and semantic derivation.

In the work, it has been studied in which ways and according to which principles the formation of new words of the ANXIETY concept in the vocabulary of the language takes place. Examples of new words and expressions that

have appeared only recently in the English language have been given. The etymology of selected neologisms has been considered. An interpretation of selected lexemes in Ukrainian has been offered. The ability of the researched lexical units to be a neological representation of the concept ANXIETY and to convey the development trends of modern society has been substantiated.

The study has revealed that the main source of active addition of new words of the English language is the concern of modern people about health, social well-being and environmental changes.

Key words: concept, neologism, nomination, lexical-semantic group, emotion, anxiety.

*Зінчук Р. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки*

*Останчук С. С.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри журналістики
Національного авіаційного університету*

*Кевлюк І. В.,
старший викладач кафедри журналістики
Національного авіаційного університету*

ПУНКТУАЦІЙНА КУЛЬТУРА СУЧАСНИХ ОНЛАЙНОВИХ ЗМІ: РІЗНОВИДИ АНОРМАТИВІВ ТА РЕДАГУВАННЯ

Анотація. У науковій статті представлено типологічний аналіз пунктуаційних анормативів у регіональних інтернет-виданнях. Помилконезбезпечні мовні явища досліджено на матеріалі журналістських текстів сучасних ЗМІ й систематизовано відповідно до типологічних особливостей. Диференційовано такі різновиди пунктуаційних помилок: 1) пов'язані з пропуском необхідного розділового знака; 2) ті, що виникли через наявність зайвого розділового знака; 3) анормативи, які засвідчують вживання не того розділового знака, який необхідний у конкретному випадку. Установлено, що найбільш частотними (65% від аналізованої кількості пунктуаційних огріхів) є анормативи, пов'язані з пропуском необхідного розділового знака. Серед них – пунктограми на рівні складнопідрядного речення, вставних слів, відокремлених членів (переважно обставин, виражених дієприслівниковим зворотом). Близьким до тенденції є порушення норми пунктуаційного оформлення підмета і присудка, виражених іменниками. Поодинокі в досліджуваних матеріалах представлено анормативні пунктуаційні явища у складносурядних, безсполучникових реченнях, складних синтаксичних конструкціях. На основі проведеного моніторингу здійснено системний аналіз чинних правописних неточностей, допущених редакторами інтернет-видань. Виявлено основні причини негативної лінгвокартини сучасних онлайн-ЗМІ, вказано на основні тенденції помилконезбезпечних зон в аналізованих журналістських текстах. Використання результатів дослідження сприятиме формуванню здатності практично оцінювати текст, розпізнавати помилки й усувати їх.

Ключові слова: пунктуаційна культура, помилка, інтернет-ЗМІ, редагування, журналістський текст.

Постановка проблеми. У зв'язку з надшвидкими темпами поширення інформації, яку транслюють переважно онлайн-ЗМІ, зростає потреба дослідження культури писемного мовлення журналістських матеріалів. Навіть побіжний перегляд публікацій в інтернет-виданнях свідчить про наявність мовних огріхів на правописному, граматичному, стилістичному рівнях.

Українські дослідники з едитології розрізняють мовні і мовленнєві помилки. Мовні анормативи трактують як порушення

норми і кваліфікують за критерієм правильно / неправильно, мовленнєві помилки оцінюють з огляду на комунікативну доцільність й означають як мовний недогляд. Т. Бондаренко розширює класифікаційну систему помилок і розмежовує мовні (орфографічні, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні, акцентуаційні), мовленнєві та немовні (логічні, фактичні, естетичні) анормативи, резюмуючи, що «помилка – це таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій» [1].

Читацька аудиторія потребує сьогодні не лише якісного й кваліфікованого представлення інформаційного контенту на змістовому рівні, але однозначно й на мовному. Зразкове письмо, як слушно зауважує З. Терлак, «передбачає строге дотримання пунктуаційних норм, тобто правильне вживання в тексті розділових знаків, які для досягнення мети спілкування дають змогу логічно й синтаксично членувати висловлення на окремі змістові елементи» [2, с. 3]. Уміння послуговуватися розділовими знаками допомагає передати зміст сказаного, емоції та почуття, робить текст виразним і досконалим. Порушення пунктуаційних норм (відсутність потрібних розділових знаків, уживання пунктуаційних знаків, які не відповідають нормі, ненормативна заміна одного знака іншим) призводить до помилкового сприймання й розуміння тексту. Недбале пунктуаційне оформлення журналістського матеріалу може негативно позначитися на змісті повідомлення й завадити автору досягти поставленої комунікативної мети [3, с. 250].

Зважаючи на це, фіксація й аналіз пунктуаційних анормативів у журналістських матеріалах вимагають сьогодні особливої уваги, чим зумовлена актуальність представленої розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науковій парадигмі представлено чимало праць, присвячених аналізу помилконезбезпечних зон на різних мовних рівнях у друкованих та електронних українських ЗМІ. Системну типологію лінгвоанормативів на газетному матеріалі розробила Т. Бондаренко [1; 4; 5]. А. Капелюшний дослідив типологічні особливості журналістських помилконезбезпечних явищ [6; 7].

Систематизації різнотипних аномативів, вилучених із газет, та окресленню ступеня лінгворизу помилки кожного типу у процесі редагування журналістських повідомлень присвячено наукові розвідки А. Яворського [8; 9; 10]. Пунктуаційну культуру мови медіа вивчала І. Мариненко [11]. Дослідження пунктуаційних аномативів в інтернет-виданнях було об'єктом уваги О. Цапок [3]. Дотримання редактором пунктуаційних норм аналізують Н. Шульська і Р. Зінчук [12].

Мета дослідження – проаналізувати пунктуаційну культуру сучасного регіонального медіапростору на прикладі інтернет-видань Волині; систематизувати виявлені аномативи; визначити ступінь лінгворизу конкретних пунктуаційних помилок у журналістських матеріалах 2019–2023 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. Характерним явищем у текстах досліджуваних ЗМІ є пропущені розділові знаки у складнопідрядному реченні (32% з усіх пунктуаційних помилок цього типу). Простежено чітку тенденцію виділення комою підрядної частини лише на початку: *Феномен, який вперше описав ще у 16 столітті Леонардо да Вінчі _ це називають попелястим світінням Місяця* («Волинські новини», 20.05.2023); *Волинянин, який їздив п'яним на мотоблоці _ сплатить чималий штраф* («ВолиньUA», 29.04.2023); *Чоловіків, які хотіли обікрати людину у Львові _ примотали до стовпа* («Волинь24», 13.07.2022); *Актор, який застрелив українську операторку _ повернувся у кіно* («Волинь24», 10.02.2022); *На Рівненщині грабіжник, якого шукали пів року _ прийшов сам і здався поліції* («Волинь24», 26.07.2022); *Тут відвідувачі можуть знайти інформацію про всіх лікарів, які працюють у перинатальному центрі _ та здійснити електронний запис на прийом до фахівця* («Волинський інформаційний портал», 24.08.2019); *Кожному пацієнту, який звернеться _ ми надамо весь спектр медичних послуг* («Волинський інформаційний портал», 24.08.2019) тощо.

Менш частотні аномативи, пов'язані з відсутністю розділового знака перед підрядним сполучником або сполучним словом у реченнях із підрядною частиною в середині головної: *Водія маршрутки _ який влаштував смертельне ДТП, суд визнав винним і відпустив додому* («Волинь24», 13.01.2023) (фіксуємо також помилку у формальному вираженні категорії роду: *влаштував смертельну ДТП*); *Тепер у волинян _ які страждають від гострої патології насамперед судин серця та головного мозку, з'явилось більше шансів на одужання* («Волинський інформаційний портал», 20.02.2023).

Простежено також тенденцію зовсім не виділяти підрядну частину складного речення: *Оскільки до вишколу долучились учасники з різними навиками поведінки зі зброєю _ інструктори поділили групу за рівнем військових вмінь* («Волинські новини», 15.05.2023); *Кабмін ухвалив постанову _ за якою українцям дозволили продавати автомобілі разом із номерними знаками* («Волинські новини», 13.05.2023); *Алкотестер зашкалює: на Волині зупинили кермувальника _ в якого перевищення у 17 разів допустима норма алкоголю* («Волинський інформаційний портал», 17.05.2023) (зафіксовано також подвоєння суфіксального *n* у дисприкметнику, що не відповідає нормі); *Миле сімейство: показали _ як на Волині підрастають дикі свині* («ВолиньUA», 09.05.2023); *Волинянам розповіли _ який штраф доведеться заплатити за незаконне вирубування ялинок* («Волинський інформаційний портал», 13.12.2022); *Подолляк розповів _ скільки триватиме війна в Україні* («Волинь24»,

01.06.2022); *Росіяни обстріляли місто _ в якому виріс Зеленський* («Волинь24», 09.07.2022); *Як виживати пенсіонерам _ які отримують 2 тисячі гривень пенсії* («Волинь24», 21.07.2022); *Пульсоксиметр – це апарат _ що дозволяє проводити неінвазивний моніторинг насичення гемоглобіну артеріальної крові киснем* («Волинський інформаційний портал», 24.08.2019).

Другу групу за кількістю засвідчених пунктуаційних аномативів становлять типи речень, у яких пропущені розділові знаки при виділенні вставних слів та вставних конструкцій (19%). Нерідко ймовірність появи пунктуаційної помилки пов'язана з функціонуванням вставного слова *мабуть*: *Дешевше _ мабуть _ купити* («Волинський інформаційний портал», 13.12.2022); *Шлюбом з іноземцем зараз вже _ мабуть _ нікого не здивуєш* («Волинський інформаційний портал», 23.10.2022); *Ось _ мабуть _ це найважче розуміти, коли ти приходиш зі сфери, де є завдання, є мета, а швидкість та оперативність – це твій козир* («Таблоїд Волині», 11.02.2019).

Інші вставні слова в багатьох випадках взагалі не виділені: *Співробітники СБУ затримали агента ФСБ, який збирав дані про об'єкти й _ імовірно _ готувався до низки терактів* («Волинь24», 03.06.2022); *Правоохоронці просять допомогти встановити невідому дівчину, яка _ можливо _ має інформацію про крадіжку, що була вчинена в одному з магазинів міста Ковеля* («Волинь24», 10.06.2022); *На щастя _ всі члени родини залишилися живими* («Волинський інформаційний портал», 23.06.2021); *Отже _ ви підпадаєте під норму ст. 34 ЖК України* («Буг», 31.03.2019) та ін.; або виділені лише з одного боку: *У Луцьку пішохода зупинили через порушення ПДР, а виявили, ймовірно _ наркотики* («ВолиньPost», 20.04.2023); *Зважаючи на те, що особиста культура _ це надбання соціальне і приватне _ на жаль, доводиться чистити вулиці, парки та узбіччя від сміття, яке залишають не надто свідомі співгромадяни* («Конкурент», 31.03.2020) (вказано не лише порушення пунктуаційного оформлення вставного слова, а й пропуск тире); *У молодих людей _ скажімо, зі знанням мови менше проблем: рівня шкільної і вузівської програми їм вистачить, ще не встигли забути* («Таблоїд Волині», 14.01.2019); *Тож перейняти сьогодні у напружений ритм роботи від обласного депутата та головного лікаря такі здорові звички, звичайно ж _ варто* («Волинь24», 14.01.2019).

Ті ж різновиди пунктуаційних аномативів виявлено на рівні використання вставних конструкцій із вказівкою на джерело повідомлення. Якщо норма передбачає виділення вставної конструкції, яка вказує на джерело повідомлення, з обох боків, то в аналізованих журналістських текстах вона найчастіше взагалі не виділена: *На думку економічного експерта Олександра Хмелевського _ вже в листопаді українці спостерігатимуть підвищення цін* («Волинь24», 04.10.2022); *За словами працівниці Сіті Кард _ на повторну оплату за проїзд дається доволі короткий проміжок часу* («Волинь24», 11.06.2021); *За їхніми словами _ твердження пана Ватерландера щодо собівартості виробництва газу не відповідають дійсності* («Волинь24», 23.09.2021); пор. також такий варіант пунктуаційного оформлення вставної одиниці: *За словами, генерального директора КМІС Володимира Паніотто, децентралізація виявилася найбільш успішною і має найбільшу підтримку населення* («Волинський інформаційний портал», 23.11.2020). Зрідка журналісти не дотримуються правила, за яким потрібно ставити кому після сполучника перед вставним словом, якщо, вилучивши вставний

компонент, не руйнуємо змісту речення, пор.: *Поліція опублікувала фото жінки, яка _ на їхню думку, володіє інформацією і може допомогти розслідуванню* (Конкурент, 01.05.2023); *Справа в тому, що _ на думку прими-балерини, у її чоловіка є два серйозні недоліки – швидка їзда і любов до лузання насіння* («Волинь24», 11.06.2021).

В аналізованих журналістських матеріалах засвідчені помилки в пунктуаційному оформленні відокремлених членів речення. Згідно з пунктуаційною нормою, поширені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами, відокремлюються комами, як правило, завжди, незалежно від місця в реченні. У медійних текстах фіксовано порушення цього правила (16% від загальної кількості пунктуаційних анормативів): *Озброївшись лапастими сосновими гілками _ військовослужбовці заходилися збивати полум'я* («Волинський інформаційний портал», 28.03.2023); *Прибувши до місця виклику _ рятувальники встановили, що чоловік впав в ліфтову шахту* («Волинь24», 20.02.2023) (фіксуємо також невмотивоване використання прийменника в між приголосними: *впав у ліфтову шахту*); *Захищаючи Україну від російських загарбників _ загинув житель Рівненщини* («Волинь24», 13.07.2022); *Змінивши податкове законодавство _ влада прагне збільшити доходи держбюджету від митниці* («Волинь24», 04.08.2022); *Вже традиційний для Луцька фестиваль Jazz Bez 2019 пройшов успішно, зірки світового джазу _ завершуючи концерт _ сказали, що в нашому місті просто неймовірно позитивна публіка* («Район.Луцьк», 18.12.2019); *Який же шлях долають жінки _ приходячи у політику _ і чим вони мотивують свій вибір* («Волинь», 03.11.2019) та ін.

Інколи в таких конструкціях простежено використання коми лише один раз: а) перед дієприслівниковим зворотом: *Чорна кішка, перебігаючи дорогою _ спричинила ДТП* («Волинь24», 30.01.2022); б) після дієприслівникового звороту: *Сьогодні _ відмічаючи день людей похилого віку, ми повинні пам'ятати про їхні турботи не тільки в дні _ визначені офіційним указом* («Волинь», 08.10.2020) (додатково вказано помилку при відокремленні поширеного означення).

Згідно з пунктуаційною нормою, дієприслівниковий зворот, що стоїть після одиничного сурядного чи підрядного сполучника, відділяється від нього комою, проте аналізовані тексти зрідка засвідчують порушення цього правила: *Проте зауважують, що _ прийшовши на ознайомчі заняття з тактичної медицини, тактико-спеціальної підготовки, управління БПЛА та військової топографії, деякі цивільні громадяни виявляють інтерес та бажання вчитися військовим навикам та компетенціям* («Волинські новини», 15.05.2023) (зауважмо, що дієслово *вчитися* краще сполучати з родовим відмінком іменника, а не з давальним).

В окрему групу можна виділити пунктуаційні анормативи, пов'язані з відсутністю відповідних розділових знаків при інших відокремлених членах речення (11% від усіх фіксованих випадків):

а) узгоджені поширені означення, виражені дієприкметниковим або прикметниковим зворотом: *А страви, приготовані на свіжому повітрі _ смакують по-особливому* («Волинський інформаційний портал», 14.05.2023); *... розпочалась розминка для цивільних ковельчан, котрі прийшли на одноденний військовий вишкіл організований навчальним тренувальним центром «Тернове Поле»* («Волинські новини», 15.05.2023); *На тери-*

торії підприємства виявили тіло чоловіка _ замотане в ковдру («Волинь24», 01.05.2023); *Пан Курчак» випустив курячу груоку _ заражену сальмонеллою* («Волинь24», 10.02.2022); *Манявський скит та водоспад з однойменною назвою – місця _ просякнуті Божою благодаттю* («Волинський інформаційний портал», 20.08.2020); *Луцьку експліцейську покарали за порушення _ пов'язане з корупцією* («Район.Луцьк», 18.12.2019);

б) поширені приклади: *Ганна Маляр, заступниця міністра оборони України _ розповіла, кого із жінок можуть призвати до війська та відправити на фронт* («Волинський інформаційний портал», 23.03.2023); *Екскурсію проводив Святослав Кримчук _ активіст Луцької «молодіжки», працівник КП «Волинський обласний екскурсійно-методичний центр»* («Таблоїд Волині», 18.08.2019);

в) обставинні конструкції з прийменниковою сполукою *незважаючи на*: *Незважаючи на провокаційні публікації в пресі _ КРАІЛ продовжує роботу над програмою соціальної реклами, спрямованої проти лудоманії* («Волинський інформаційний портал», 16.11.2022); *Незважаючи на труднощі _ ці люди вистояли, проявили силу волі, терпіння, йшли до людей і знаходили в них велику підтримку і розуміння* («Таблоїд Волині», 12.18.2019).

У реченні *Голова облради також висловив вдячність ... усім, хто, незважаючи на складний час _ знайшов, можливість долучитися до роботи конференції* («Волинські новини», 11.05.2023) кому помилково поставлено там, де вона не передбачена правилом.

Згідно з пунктуаційною нормою, відокремлення зворотів з іншими прийменниковими сполуками (у зв'язку з, залежно від, на відміну від, відповідно до, згідно з, всупереч, наперекір, на випадок) є факультативним; залежить від бажання автора та змістового навантаження звороту. В аналізованих медійних текстах фіксуємо відсутність розділових знаків при таких конструкціях: *... земельну ділянку лісового фонду, яка перебувала в користуванні державного підприємства «Городоцьке лісове господарство», було безпідставно віднесено до земель сільськогосподарського призначення та в подальшому _ всупереч вимогам закону _ передано в комунальну власність* («Волинські новини», 22.03.2023); *У зв'язку зі складною епідеміологічною ситуацією в країні _ лікарі настійно рекомендують будь-якими способами зміцнювати імунітет* («Волинський інформаційний портал», 17.03.2020). Зауважуємо також інтонаційне та пунктуаційне виділення названих одиниць: *Посадовича, всупереч вимогам ч. 1 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції», ухвалювала рішення в умовах реального конфлікту інтересів і при цьому не повідомила про це міську раду* («Волинські новини», 8.05.2023). Анормативом вважаємо відокремлення обставини такого типу з одного боку: *Звільнившись із лав поліції, експрацівниця, всупереч вимогам ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» _ несвоєчасно без поважних причин подала декларацію особи, яка припинила діяльність, пов'язану із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування* («Район.Луцьк», 18.12.2019).

г) додатки, які починаються словами *крім (окрім), опріч, замість, за винятком, включно з тощо*: *За її словами, крім головного болю _ сир може спровокувати сильне серцебиття, припливи тітливості, біль у серці, тремтіння кінцівок та інші симптоми* («Волинь24», 21.02.2023); *Рашистам наказали розстрілювати всіх цивільних _ окрім дітей та літніх жінок*

(«Волинь24», 06.06.2022); *Історія цієї жінки вражає, адже – окрім маленької дитини – вона доглядає 8 собак, кролів та нутрій* («Волинський інформаційний портал», 28.11.2022); *Собака – окрім маски і кумедного костюма, має ще одну перевагу перед покупцями* («Волинь24», 03.11.2021).

Помилкобезпечним місцем у системі пунктуації нерідко стають головні члени простого двоскладного речення (9%). Тире як обов'язковий розділовий знак пропущено в конструкції, обидва члени предикативного центру якої виражені іменниками в називному відмінку: *Ківерцівський дитячий будинок «Сонечко» – спеціальний дошкільний заклад, де виховуються дітки від 2 до 8 років* («Волинь», 19.05.2020). Спорадично відсутнє тире й у реченнях із вказівною часткою *це* перед присудком-іменником: *Проблеми з пародонтом – це бич сучасної цивілізації...* («Конкурент», 18.05.2023). Використання розділових знаків, які не відповідають пунктуаційній нормі, фіксуємо в таких конструкціях: *А літо – мабуть, найкращий час для мандрівок рідною країною* («Волинський інформаційний портал», 28.07.2019); *Красива природа і цілющі озера – мабуть, найцінніше, та далеко не єдине багатство заповідної зони* («Волинський інформаційний портал», 28.07.2019). Тире між підметом і присудком не ставимо, якщо перед присудком-іменником стоїть вставне слово, яке традиційно виділяємо комами з обох боків.

Порушенням пунктуаційної норми є тире перед присудком-дієсловом: *Волинська молодь – вражає* («Волинський інформаційний портал», 15.06.2022); *Поліцейський Андрій Мороз – виборів першість на чемпіонаті Ковеля з армреслінгу* («Волинський інформаційний портал», 05.11.2020). Згідно з пунктуаційною нормою, тире між підметом і присудком не ставимо, коли підмет виражений займенником або присудок виражений прикметником, дієприкметником, порядковим числівником, займенником; коли присудок-іменник має при собі заперечну частку *не*. Щоправда, з метою смислового та інтонаційного виділення підмета або присудка автор може поставити тире між головними членами. Так званий факультативний розділовий знак між підметом і присудком часто фіксуємо в журналістських текстах: *Його звали Artis One. Він – ангиограф* («Волинський інформаційний портал», 20.02.2023); *Цей проєкт у нас – перший* («Волинські новини», 13.05.2023); *Але поліцейські мами – особливі* («Волинські новини», 15.05.2023); *Лікування COVID-19 дуже дороге, вакцинація – безкоштовна* («Волинський інформаційний портал», 06.11.2021); *Історія міста Мукачево – древня та велична* («Волинський інформаційний портал», 20.08.2020); *Карпатський край – надзвичайно привітний та красивий* («Волинський інформаційний портал», 20.08.2020); *Прутський водоспад – дивовижний, унікальний та неповторний* («Волинський інформаційний портал», 20.08.2020); *Перинатальний центр у Луцьку – унікальний для всієї України* («Волинський інформаційний портал», 24.08.2019); *А злодії – неповнолітні* («Волинь», 09.06.2019); *Дитина – не товар!* («Волинський інформаційний портал», 27.09.2021); *Каналізація – не смітник: у стічних водах багатоповерхівок Луцька виявили критичний рівень шкідливих речовин* («Під прицілом», 25.03.2021).

Невелику частотність у текстах ЗМІ мають пунктуаційні помилки у складносурядному, безсполучниковому реченнях та складних синтаксичних конструкціях (6%).

Трапляються випадки, коли кома відсутня між рівноправними частинами складносурядного речення, з'єднаними сполучником *і*: *Це важливий крок – і підходити до змін потрібно зважено і відповідально* («Конкурент», 03.03.2019); *Я порозмовляю з головним лікарем – і всі його плани втіляться* («Буг», 18.02.2019).

Сучасна пунктуаційна практика на рівні складного безсполучникового речення також не завжди вкладається в систему чинних правил. За спостереженням З. Терлака, нерідко «розширюються функціональні можливості знака тире, який дозволяє передати ширший спектр змістових відтінків між частинами безсполучникових структур» [2, с. 30]. Так, в одному з журналістських текстів звертаємо увагу на тире між першою і другою предикативними частинами такого речення: *Але не забуваймо – вилов риби заборонений, а перед тим, як вживати воду, краще її прокип'ятити* («Волинський інформаційний портал», 20.08.2020).

Традиційно прийнято вважати, що при збігові сполучників у багатокомпонентному складному реченні кому між ними ставлять тоді, коли підрядну частину, яка починається другим сполучником, можна опустити чи переставити без шкоди для змісту всього речення. У пропонованій конструкції таку традицію порушено: *Оператор попросив їх почекати, а потім повідомив, що – коли термін придатності квитка минув, нічого не можна зробити* («Волинь24», 21.02.2023); пор. варіант для перевірки правила: *Оператор попросив їх почекати, а потім повідомив, що нічого не можна зробити, коли термін придатності квитка минув*.

В аналізованих медійних текстах виявлено помилки в оформленні прямої мови (4%). Зайвий розділовий знак фіксуємо після прямої мови перед словами автора в такому реченні: *«С багато людей, які у розпал війни готові повертатися в Україну?» – риторично запитав Анатолій у журналіста* («Буг», 17.05.2023).

Згідно з пунктуаційною нормою, після слів автора ставимо двокрапку і тире, якщо у словах автора є дієслово на позначення мовлення, яке стосується наступної частини прямої мови. Порушення норми виявлено у пропонованій конструкції: *«Вони є в Україні й нам потрібно більше. І їх буде більше!!! Скоро! Зовсім скоро!» – наголосив спікер і додав: «Аби це ефективніше збивати все, що росія в агонії випускає по мирних українських містах, і захиститися від брутальних атак, які рф продовжує здійснювати проти України»* («Волинь Online», 18.05.2023). Зауважимо також, що не потрібно брати в окремі лапки кожну частину прямої мови.

3-поміж пунктуаційних анормативів у досліджуваних медійних текстах 3% становлять помилки при однорідних членах речення. Виявлено приклади помилкового вживання ком між однорідними членами, поєднаними одиничними єднальними чи розділовими сполучниками: *Чому будинки, школа, та дитсадок у Луцьку залишилися без опалення* («Волинь24», 27.01.2022); *Чи чули ви раніше про ці видання, чи про цього автора?* («Волинська служба новин», 23.02.2022).

Згідно з пунктуаційною нормою, частка *як-от* при узагальнювальному слові в реченні з однорідними членами потребує такого пунктуаційного оформлення: перед нею ставимо кому, а після неї – двокрапку. Двокрапка після *як-от* відсутня в реченнях *За словами головного санітарного лікаря Віктора Ляшка, вперше на законодавчому рівні врегулюють питання*

щодо харчування дітей з особливими дієтичними потребами, як-от _ цукровий діабет, непереносимість глютену, лактози тощо («Волинські новини», 22.10.2020); Тому вони мають токсичну дію, викликаючи у дітей симптомокомплекс, як-от _ блювота, нудота, погіршення загального самопочуття, слабкість, інтоксикація, в'ялість («Волинські новини», 08.01.2020).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наведений та проаналізований матеріал дав можливість систематизувати виявлені аномативи за такими різновидами: 1) помилки, пов'язані з пропуском необхідного розділового знака; 2) ті, що виникли через наявність зайвого розділового знака; 3) аномативи, які засвідчують вживання не того розділового знака, який необхідний у конкретному випадку. Найбільш частотні (65% від аналізованої кількості пунктуаційних огріхів) аномативи, пов'язані з пропуском необхідного розділового знака. Найвищий ступінь лінгворизику в пунктуаційному оформленні мають складнопідрядні речення. Часто фіксовані пунктуаційні помилки в реченнях з відокремленими членами, вставними компонентами. Факультативні розділові знаки вирізняють пунктуаційне оформлення зв'язку між підметом і присудком у простому двоскладному реченні. Поодинокі в досліджуваних журналістських текстах представлені аномативні пунктуаційні явища у складносурядних і безсполучникових конструкціях. Перспективу подальших досліджень може становити вивчення й порівняльний аналіз пунктуаційної культури регіональних та всеукраїнських інтернет-видань.

Література:

1. Бондаренко Т. Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08. Київ : Інститут журналістики КНУ ім. Т. Шевченка, 2003. 18 с. URL : <https://moodle.znu.edu.ua/mod/resource/view.php?id=131441&forceview=1>
2. Терлак З. Пунктуаційний словник-довідник. Львів : Апіріорі, 2019. 396 с.
3. Цапок О. М. Пунктуаційні помилки в інтернет-виданнях. *Мовознавчий вісник*. 2013. Вип. 16–17. С. 250–256.
4. Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки. *Вісник Черкаського університету. Педагогічні науки*. Черкаси : ЧДУ, 2001. Вип. 23. С. 10–13.
5. Бондаренко Т. Г. Пунктуаційні помилки як різновид комунікативного шуму. *Лінгвогеографія Черкащини : збірник матеріалів міжвузівської науково-практичної конференції*. Київ : Знання, 2000. С. 88–90.
6. Капелюшний А. О. Стилїстика й редагування : практичний словник-довідник журналіста. Львів : ПАІС, 2002. 576 с.
7. Капелюшний А. О. Типологія журналістських помилок. Львів : ПАІС, 2000. 68 с.

8. Яворський А. Ю. Лексичні помилки на сторінках друкованих ЗМІ. *Українська мова у XXI столітті : традиції і новаторство*. Київ, 2012. С. 248–251.
9. Яворський А. Ю. Морфологічні помилки в журналістських текстах. *Масові комунікації : виміри, технології, конфігурації*. Донецьк : ДІСО, 2012. Вип. 4. С. 159–161.
10. Яворський А. Ю. Синтаксичні помилки в журналістських текстах (на матеріалі газети «День»). *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2012. № 1 (226). С. 143–150.
11. Мариненко І. Види граматичних і пунктуаційних помилок на сторінках журналу «Український тиждень». *Стиль і текст: науковий збірник / за ред. В. В. Різуна*. Київ : [б. в.], 2011. Вип. 12. С. 104–114.
12. Шульська Н. М., Зінчук Р. С. Дотримання редактором пунктуаційних норм у мові медіа. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. Київ, 2022. Т. 33 (72). № 2. Ч. 2. С. 276–282.

Zinchuk R., Kevliuk I., Ostapchuk S. Punctuation culture of modern online mass media: varieties of deviants and editing

Summary. The scientific article deals with the typological analysis of punctuation errors in the regional online publications. Abnormal and deviant language phenomena are investigated on the material of journalistic texts of modern mass media. Abnormal punctuation formations are systematized according to their typological features. The following types of punctuation errors are differentiated: 1) connected with omission of a required punctuation mark; 2) those that arose due to the presence of an extra punctuation mark; 3) anormatives testifying the use of the wrong punctuation mark, which is necessary in a specific case. It was found out that the majority (65%) of the analyzed number of punctuation errors are abnormal and they are connected with omission of a required punctuation mark. They include omitted punctuation marks at the level of a complex sentence, parenthesis, inserted structures, and separated members of sentence (mainly adverbial modifiers expressed by a verbal participle phrase). The violation of the norm of punctuation agreement between the subject and the predicate expressed by the noun has almost become a tendency. In the studied materials the single examples are represented by abnormal punctuation phenomena in forms of address, in compound non-conjunctive sentences, complex syntactical structures. On the basis of the conducted monitoring, a systematic analysis of current spelling inaccuracies made by the editors of online publications was carried out. The main reasons for the negative linguistic picture of modern online mass media are identified; the main trends of error-dangerous zones in the analyzed journalistic texts are indicated. Using the results of the research will contribute to the formation of the ability to practically evaluate the text, recognize errors and eliminate them.

Key words: punctuation culture, error, online mass media, editing, journalistic texts.

Ігнат'єва С. Є.,

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

Цюп'як І. К.,

кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри філології та мовної комунікації
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Анотація. У статті на матеріалі художніх текстів Володимира Винниченка досліджено лексичні засоби експресивізації. Доведено, що на лексико-стилістичному рівні мова прози майстра слова є виразним прикладом умілого використання усього розмаїття лексичного складу української мови (прямого й переносного значення слова, синонімічного й антонімічного багатства, стилістично маркованої лексики тощо), що збагачує літературну мову новими значеннями та виразними відтінками значень слів. Володимир Винниченко володіє високоекспресивним словом, активно семантизує близькозвучні лексеми, що дає змогу передати додаткові асоціативні й семантичні зв'язки між словами, що належать до далеких значеннєвих груп. Лексичними засобами експресії у прозовому мовленні Володимира Винниченка є синонімія та антонімія, поєднання різностильових елементів. Їх контрастне зіткнення посилює емоційність сприйняття. На позначення акту мовлення письменник вживає дієслівні одиниці, наприклад: *говорити, сказати, розповідати, примовляти, гомоніти, прохрипіти, сповіщати, балакати, плескати, натякати, буркати, муркати, бовкати*.

Найактивніше порівняння у мові текстової палітри художніх творів Винниченка – це цікаві образно-індивідуальні порівняння, в основі яких покладена метафори́зація. Ознака порівняння утворює індивідуальні, оказіональні словосполучення зі своїм об'єктом, і з суб'єктом порівняння.

Індивідуальні авторські слововживання у прозовому мовленні Володимира Винниченка розширюють рамки лексичної семантики, відтінюють її, реалізують глибинне, приховане у слові і в цілому збільшують експресивні можливості національної мови.

Ключові слова: експресивізація, семантизація, лексичні засоби, лінгвостилістика, Володимир Винниченко.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Проблеми мовної експресії, виражальних засобів мовлення – основні для сучасної інтегративної стилістики, оскільки поєднує лінгвокультурологію, лінгвопоетику, лінгвопсихологію, лінгвопрагматику та інші мовознавчі дисципліни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття.

Питання мовної експресії вивчали В. Чабаненко, С. Єрмоленко, Н. Бойко, В. Мороз, М. Баган, З. Висоцька, Г. Дядюра, Н. Ковальська, Є. Чайковська, Л. Марчук та інші дослідники. М. Баган, З. Висоцька, Г. Дядюра, Н. Ковальська, Є. Чайковська та інші дослідники.

Формування мети статті. Мета статті – на матеріалі мови текстів прозових творів Володимира Винниченка дослідити мовні засоби експресії, зокрема необхідність аналізу лексичних засобів експресивізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна лінгвістика, як слушно зауважує Світлана Ігнат'єва, визначається «глибинним проникненням у текстову семантику, встановленням широкого спектру явищ і фактів, які визначають її природу <...>». [1, с. 208]. На лексико-стилістичному рівні мова прози Володимира Винниченка слугує виразним прикладом умілого використання усього розмаїття лексичного складу української мови (прямого й переносного значення слова, синонімічного й антонімічного багатства, стилістично маркованої лексики тощо), що збагачує літературну мову новими значеннями та виразними відтінками значень слів. Наприклад: «*Вперед бачив, що дим цей пройшов їм у очі, у їх тверді, блискучі, горді очі, і від його вони стали п'яними, тупими, темними*» [2, с. 123]. «Тверді очі» жито у переносному значенні, це означає, що очі належать впевненим людям, які не зраджують своїх ідей.

Мова прозових творів В. Винниченка є багатою найдавнішими тематичними групами і поряд з цим, правдиво і образно змальовує життя сучасної письменникової епохи. «У певному оточенні слова вступають у відношення омонімії, паронімії, синонімії, антонімії... Лексичні **омоніми** належать до однієї частини мови, виникають унаслідок як внутрішніх закономірностей розвитку мови, так і її контактів з іншими мовами. Їх вживання в художньому тексті змушує замислитись читача (слухача) над значенням слова, яке в контексті конкретизується, а зіставлення однакових слів з різним значенням сприяє розумінню ідейного задуму твору, його підтекстової інформації» [3, с. 200–201].

Інколи між словами немає ні етимологічного, ні змістового зв'язку, але вживання їх поряд створює семантичну єдність. Подібність звучання лише посилює їхню стилістичну близькість. Так, у п'єсі «Молода кров» головний герой Антось так

боїться рішення матері і тому саме лексема *мати* обіграється у тексті: «Тільки я все ж таки думаю, що *мати* послуха дядька Макара. Мусить послухати. Ну, а на той случай, як не послуха, треба бабу Саламаку *мати* про запас» [4, с. 380].

«Семантизація близько звучних слів – порівняно новий прийом в сучасній українській поезії» [3, с. 202]. Проте Володимир Винниченко як майстер прозового слова, у котрого майже кожне слово високо-експресивне, схоже на поетичне, активно застосовує цей прийом, оскільки він допомагає:

- емоційно підсилити певне (важливе для мікротексту) місце у творі завдяки фонетичним засобам;
- привернути увагу реципієнта саме до цього слова, (звуко-, букво-) сполучення через накопичення слів з подібним звуковим складом;
- використати акустичні властивості звуків для підсилення або вираження основної думки за допомогою поєднання слів-паронімів;
- передати додаткові асоціативні й семантичні зв'язки між словами, що належать до далеких значеннєвих груп.

Лексичні та фонетичні засоби тісно переплітаються у текстах творів Володимира Винниченка і буває непросто виокремити саме ту мовну одиницю, яка найвиразніше впливає на ступінь експресії мікротексту. Майстерне використання синонімів характерне перу неперевершеному майстру слова, що свідчить про його надзвичайно розмаїтій лексичній арсенал.

Лексичними засобами експресії у прозовому мовленні Володимира Винниченка є синонімія та антонімія, поєднання різностильових елементів. Їх контрастне зіткнення посилює емоційність сприйняття.

Як відомо, синоніми бувають словникові й контекстуальні. Перші поділяються на абсолютні та стилістичні. Як зауважує Ірина Кочан, «Стилістичні й контекстуальні синоніми посідають чільне місце у створенні емоційного заряду» [3, с. 205]. Звернімо увагу, наскільки багатий синонімічний словник письменника.

Так, Володимир Винниченко **на позначення акту мовлення** вживає такі дієслівні одиниці: *говорити, сказати, розповідати, примовляти, гомоніти, прохрипіти, сповіщати, балакати, плескати, патякати, буркати, муркати, бовкати*. Особливою експресивністю відзначаються дієслова: *плескати, бовкати, патякати, буркати, муркати*. Наприклад: «*І не смій мені тут патякати*» [4, с. 400].

На позначення акту:

а) пересування автор використовує синоніми: *йти, сунути, рушати, лізти, заскакувати*: «*Та швидше, а то он парубки вже сунуть*» [4, с. 381];

б) співу: *співати, виводити, заливатися*: «*Ловку пісню співали. А де ж це Микита, що не видно? Хто сьогодні виводить?*» [4, с. 382].

Даючи оцінку освіченості людей та їхніх дій, письменник вживає лексеми: *культурний, учений, розумний, делікатний, вихований, не цивілізовано, по-городському, по-благородному*: «*Антось (обурено) « – Ну, це, мамо, некультурно... і просто не...цивілізовано!!!*» [4, с. 373]; «*Толя їм нічого все ж таки не сказав, він був хлопчик делікатний, вихований*» [5, с. 48].

У текстах творів Володимира Винниченка виокремлюємо такі **синонімічні пари**: *розбишака – халамидник; швидка – проворна; мирно – спокійно; тихо – лагідно; протівно – гидко; сміятися – реготати; ворожити – гадати; бити – накинута;*

кидати – шурляти; гойдається – хилитається; сміятися – реготати; бити – накинута; гратися – бавитися. Наприклад: «*Усі діти як діти – граються, бавляться тихо, лагідно*» [5, с. 45]. «Таке вживання синонімів має на меті звернути увагу на якусь думку, урізноманітнити семантичну палітру вислову, уточнити щось і повніше охарактеризувати предмет, явище, ознаку чи дію» [3, с. 207].

Контрастну характеристику образів у досліджуваних текстах створюють антоніми, які повніше розкривають складність та суперечність зображуваних явищ, формують відповідну інтонацію, настрій твору: «*Вони не могли бачити, як вип'ють ці кайдани рум'янець і блиск очей хлопчика, як одпадут з його ніг вже тоді ці дві залізи, холодні гадюки, коли не буде вже більше у хлопчика теплої, любі крові*» [2, с. 125].

«Вживання слів з протилежним значенням – ефективний прийом у драматургії. Перебуваючи в різному мовному оточенні, слова-антоніми стикаються у своїх різнопланових значеннях» [3, с. 210]. Обігравання антонімів у різнопланових значеннях властиве для побудови діалогів та окремих реплік персонажів в українській драмі, як от у п'єсі В.Винниченка «Молода кров», коли один з персонажів говорить про занепад моральних норм: «*Ні закон, ні совість, ніщо нас не зраджує. Дисципліни, порядку у нас немає...Ми самі даємо приклад беззаконня, безпорядку, а хочемо, щоб був закон і порядок*» [4, с. 386].

Зіставлення антонімічних багатозначних слів трапляється не лише у структурі діалогу, де члени антонімічної пари розміщуються в сусідніх репліках, а й у межах одного висловлювання. Особливою експресивністю вирізняються антоніми, розміщені в межах одного речення. Вони надають фразі афористичності» [3, с. 211]. Наприклад: «*- А хіба на землі нема вже ні radoцив, ні мук, щоб я не схотів більше битись? – промовив Вперед*» [2, с. 122].

Явище антонімії міститься в основі таких стилістичних фігур, як **антитеза** та **оксиморон**. Під **антитезою** у сучасній лінгвістиці й риториці розуміють протиставлення протилежних, контрастних за змістом слів (образів)» [3, с. 212]. Як от в оповіданні «Дим», де антоніми та антитези зустрічаються дуже часто: «*І бачив Вперед, що не було вогневої нитки між ними, а був тільки дим, а в диму горіло по вогнику: один вогник задоволення, а другий, поганенький, жовтий, вогник роздратовання*» [2, с. 125].

«**Оксимороном** у стилістиці та риториці називають сполучення контрастних за значенням слів, які за низкою ознак логічно заперечують одне одного, але в єдності утворюють нове поняття. Основа експресивного ефекту оксиморону полягає у несумісності його складових частин... оксиморон – це поєднання слів з протилежною семантикою» [3, с. 214].

У поетичному мовленні здебільшого зустрічається **оксиморон** у поєднанні прикметника з іменником, у творах Володимира Винниченка цей засіб вживається у поєднанні іменника з дієсловом: «*І коли перетягував Вперед, то сонце весело сміялось, і ставала весна, і каміння цвітом цвіло, і риби співали, мовчазні, полохливі риби*» [2, с. 121].

«За допомогою таких образних висловів, майстерно вплетених у тканину оповіді, автор передає суперечності явищ, діалектику самого життя» [3, с. 216].

«До стилістично маркованих слів належить також виробничо-професійна лексика та термінологія. У художній літе-

ратурі вона вживається лише тоді, коли це зумовлено змістом твору» [3, с. 218]. Характерною ознакою мовної експресії творчості Винниченка є термінологічна і професійна лексика. А саме: *суд, закон, беззаконіє, етап, камера, карцер, тюрма, строк, поліція, грабіж, «покушення на убійство»* – для позначення юридичної лексики. *Наука, інститут, університет, студент, учителька, екзамен* – для слів, що стосуються освіти. Наприклад: *«Ну, в честь науки я готовий слухати оди»* [4, с. 396]. Вважають своєю експресивністю слова неосвіченого чоловіка: *«Ми по кимназіях не обучались, кзаменів не здавали»* [4, с. 382]. Вони видаються кумедними, у даному контексті показують читачам до чого приводить брак освіти.

Музика, опера, пісня, хор, сопрано, ноти – музична лексика; *валер'янові краплі, аптечка, порошок бром* – медична лексика. Наприклад: *«Хороша пісня, правда? Як поженимось та будемо учителювати, випишем нот і такий хор заведем, що куди там всяким операм. Знаєш, що таке опера?»* [3, с. 382]. У зазначеному тексті професійна лексика несе в собі особливе експресивне навантаження, оскільки вона використовується людиною, яка не відноситься до професії музиканта. Персонаж Антоць використовує її для змалювання прекрасного омріяного майбутнього.

Нами виокремлено лексеми на позначення:

а) старовинної архітектури та побуту: *будинок, хатинка, скриня, сіни, призьба, ринва, ганок, тин, хлів, клуня, льох, палісадник, сад, крамниця, базар, ярмарок;*

б) одягу: *сорочки, спідниці, онучі, калоші, черевики, штани, хустка, платок, картуз, шарфик, кожух, намисто;*

в) свійських тварин: *воли, коні, корови, телята, свині, собака;*

г) національностей: *жиди, кацати, ляхи, цигани;*

д) назв установ праці: *типографія, друкарня, завод;*

е) нумізматики: *ероші, карбованці, копійки, рублі;*

є) родинних зв'язків: *родитель, родичі, жона, муж, тато, син, мати, дочка, дядюшка, кум, старости, сватоньки, тесть, зять;*

ж) народних обрядів: *сватання, весілля, каравай, гілля, подавати рушники.*

Як зазначає Світлана Ігнат'єва; «Лексичні дискурсами агресивності – пряма словесна образа або приниження іншого. <...>. пейоративна лексика становить складну поняттєву структуру з виразним контекстуальним складником [6 с. 44]. У творах Володимира Винниченка активно вживається **пейоративна лексика**, коли герої показують своє негативне ставлення до інших осіб: *сволоч, мерзалець, босяк, злодій, паршивець, падлец, дурак, гад, йолоп, мурляка, мурло, свиня, хамло, гадюка, босявка, камінь, сибіряка, голодрабець, зараза, падлюка, пістолети, бандити.*

Образність художнього мовлення досягається незвичним поєднанням слів, вживанням їх у переносному значенні, що міститься в основі **метафоризації**. Це найпоширеніший спосіб творити образність. Метафоризацію мовлення створюють **тропи** – **епітети, порівняння, метафори** тощо. Творчому почерку письменника Володимира Винниченка притаманні **порівняльні звороти зі сполучниками як, мов, наче:** *«Я такий же винний, як той стілець»* [4, с. 396].

Переважає більшість порівнянь – це взаємодія конкретної та абстрактної лексики, що підвищує експресивність зображуваного. Наприклад: *«На краю його, аж у полі, там, де не*

було його веселих вогнів, стояв темний великий будинок. Наче виштовханий од себе тими будинками города, самою тою стояв він і злісно вишкіряв на їх довгі ряди своїх вікон» [2, с. 123]. У наведеному прикладі поєднано кілька тропів, крім порівняння тут вживаються **епітети:** *веселих, темний, великий, виштовханий, довгі; метафора:* *будинок вишкіряв ряди своїх вікон.*

Порівняння, вжиті при дієсловах, підсилюють експресивний характер дії: *«Стіни стали, як скло, весь же будинок і все, що було там у йому, стало видно, як на долоні»* [2, с. 123]. Більшість порівнянь у мові прозових творів Винниченка – це цікаві образно-індивідуальні порівняння, в основі яких лежить метафоризація. Ознака порівняння утворює індивідуальні, оказіональні словосполучення і з об'єктом, і з суб'єктом порівняння. Наприклад: *«На домовині цій стояла лампочка, нещасна, підсліпувата, як знівечена життям бабуся, і боязко, несміло блимала своїм світлячком, мов залякана тьмою, що насувала на неї з кутків черепа»* [2, с. 124].

Впливають на експресивне сприйняття творів В.Винниченка вдало підібрані ним **метафори:** *байдужий попіл, самотній будинок, спала земля, думки чаділи, не сміялась ніжність, сльози шкварчали на жару серця, сонце весело сміялось; оригінальні епітети:* *задимлений мозок, репана проста мужичка з чистим ясним серцем; журба проклятая, принципіальні балачки, знаменито співають, небезпременно; новотвори:* *коти-чудодії, черви-думки, розкомарує, розпаскуджують та інші лексичні засоби. Як от: «Небо ночі з морозу було темне, глибоке, а зорі розчервонілись і весело-дрібно підстрибували, щоб зогрітись»* [2, с. 122]; *«І не будуть коти-чудодії навізати тобі більше спокійних снів після смачної святочної вечери»* [2, с. 122].

І.К. Цюп'як зазначає, що існує певна спорідненість між творчими особистостями М.Хвильового і В.Винниченка. «Близькість їх полягає у своєрідному синтезі соціальних, психологічних, публіцистичних факторів» [7, с. 32]. Індивідуальні авторські слововживання у прозовому мовленні Володимира Винниченка розширюють рамки лексичної семантики, відтінюють її, реалізують глибинне, приховане у слові і загалом збільшують експресивні можливості національної мови.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Отже, лексичний рівень мовної палітри творів Володимира Винниченка характеризується вживанням синонімічних рядів і пар, антонімів, антитез, оксиморону. Митець майстерно оперує термінологічною, професійною лексикою та вводить слова на позначення старовинної архітектури та побуту, одягу, свійських тварин, національностей, нумізматики, родинних зв'язків, народних обрядів. На експресивність сприйняття впливають образно-індивідуальні тропи: порівняння, епітети, метафори. Індивідуальні авторські слововживання (новотвори) розширюють рамки лексичної семантики, збільшують експресивні можливості національної мови. У подальшому варто розглянути засоби експресивності у художніх творах Володимира Винниченка на фонетичному рівні.

Література:

1. Ігнат'єва С.Є. Функціональні окреслення сенсорної лексики у щоденниковому дискурсі. Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Філологічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. 521 С. 208.

2. Винниченко В.К. «Уміркований» та «щирий»: Повісті та оповідання: Для серед. та ст. шкіл. віку / Вступ. ст. та упоряд. М.Ф. Слабошпицького; Худож. В.В. Марценюк К.: Молодь, 1992. 416 с.
3. Кочан І.М. Лінгвістичний аналіз тексту: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 423 с.
4. Винниченко В.К. Вибрані п'єси / Упоряд.: М.Г. Жулинський, В.А. Бурбела; Авт. вступ. ст. М.Г. Жулинський. К.: Мистецтво, 1991. 605 с.
5. Володимир Винниченко. Краса і сила. Усе для школи. Українська література. 10 клас. Випуск 6. 2001. 64 с.
6. Ігнат'єва С.Є. Дискурсеми агресивності в українському щоденниковому дискурсі / Лінгвістика № 2 (46), 2022. С. 44.
7. Цюп'як І.К. Поетика повістей Миколи Хвильового. Монографія. Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2008. 32 с.

Ihnatieva S., Tsiupiak I. Lexical means of expressivisation in the artistic texts of Volodymyr Vynnychenko

Summary. The article examines the lexical means of expressiveness based on the material of Volodymyr Vynnychenko's artistic texts. It is proved that at the lexical and stylistic level, the prose language of the words master is an expressive example of skillful use of all the diversity of Ukrainian language lexical composition (direct and figurative meaning of the word, synonymous and antonymous wealth, stylistically marked vocabulary, etc.), which enriches the literary language with new meanings and expressive shades meanings of words. Volodymyr Vynnychenko has

a highly expressive word, he actively semanticizes close-sounding lexemes, which makes it possible to convey additional associative and semantic connections between words belonging to distant meaning groups. The lexical means of expression in Volodymyr Vynnychenko's prose speech are synonymy and antonymy, a combination of different stylistic elements. Their contrasting clash increases the emotionality of perception. Contrasting characteristics of images in the studied texts are created by antonyms, which more fully reveal the complexity and contradiction of the depicted phenomena, form the appropriate intonation, mood of the work.

To indicate the act of speech, the writer uses verb units, for example: *to speak, to say, to tell, to exhort, to babble, to hoarse, to announce, to chatter, to clap, to gabble, to grunt, to purr, to blurt.*

The most active comparison in the language of the textual palette of Vynnychenko's artistic works are interesting figurative and individual comparisons based on metaphORIZATION. The sign of comparison forms individual, occasional word combinations with its object and with the subject of comparison.

Individual author's word usage in the prose speech of Volodymyr Vynnychenko expands the framework of lexical semantics, shades it, implements the deep, the hidden in the word and mostly increases the expressive capabilities of the national language.

Key words: expressivization, semanticization, lexical means, linguistic stylistics, Volodymyr Vynnychenko.

*Карпик М. І.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Навчально-наукового інституту міжнародних відносин**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**Ярова А. Г.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри журналістики та філології**Сумського державного університету*

ЛІНГВОРИТОРИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лінгвориторичних особливостей німецькомовного рекламного дискурсу. Мета дослідження полягає у виявленні лінгвориторичної організації німецьких рекламних текстів. У статті розглянуто риторичні підходи до аналізу рекламних текстів та розкрито роль риторичних способів впливу на вибір риторичних стратегій і тактик структурування німецькомовних рекламних текстів. Основне призначення рекламних текстів полягає в представленні або просуванні ідей, послуг і товарів на ринку для збільшення їх збуту. Прикладами таких текстів постають статті в журналах, тексти для радіороликів або відеопрограм, рекламні оголошення на картках товару в інтернет-магазинах, а також опис продуктів на упаковках.

Автори статті розуміють рекламу як вид маркетингової діяльності, який полягає в тому, щоб поширювати інформацію про продукт для залучення більшої кількості покупців. Традиційно рекламний текст спрямований на маніпуляцію думки покупців або клієнтів під час вибору товару або послуги.

Встановлено, що німецькомовні рекламні тексти утворюють ієрархію, яка складається зі стратегій як планів, що апелюють до ідей, які відображаються у семантиці лексичних одиниць або через їхню взаємодію. Авторами статті доведено, що продуценти німецьких рекламних текстів звертаються до надбань класичної риторики з метою маніпулювання думкою покупців або клієнтів. При цьому автори реклами звертаються до риторичних способів впливу – етосу, логосу та пафосу – які зазнали трансформацій у рекламному дискурсі. У статті розглянуто риторичний пафос в організації рекламних текстів. У рекламному дискурсі пафос трансформується у спосіб впливу через базові потреби людини. У ході аналізу німецьких рекламних текстів встановлено, що тактики, які реалізують стратегію апелювання до пафосу, акцентують три компоненти тексту: якість товару (завжди позитивна); вигода покупця або клієнта від придбання рекламованого товару або послуги; якісна характеристика адресата. Якість товару реалізується позитивно-оцінною тактикою, тактикою гіперболізації, тактикою подвійної користі та тактикою компліменту споживачеві.

Ключові слова: маніпуляція, пафос, рекламний текст, стратегія, тактика.

Постановка проблеми. Реклама оточує нас з усіх боків, вона є невід'ємним елементом сучасного бізнесу. Великі орга-

нізації розуміють необхідність якісної реклами, тому створюють відділи, де фахівці займаються маркетингом. Узагальнюючи різноманітні трактування реклами, позначаємо її як вид маркетингової діяльності, який полягає в тому, щоб поширювати інформацію про продукт для залучення більшої кількості покупців [1; 2]. Це можуть бути відомості про компанію, товар, послугу або навіть особи.

Ефективна рекламна кампанія допомагає зробити бренд більш впізнаваним і в кілька разів збільшити прибуток фірми, тому дослідження способів впливу на реципієнтів, лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів, що використовують продуценти рекламних текстів, є завжди актуальним. З-поміж дієвих способів впливу на потенційного покупця або замовника послуг є лінгвориторичні стратегії, серед яких виокремлюють стратегії апелювання до етосу, логосу та пафосу.

Побудова рекламного тексту ґрунтується на «механізмах мовленнєвого впливу, грамотне застосування правил та прийомів якого дозволяє продуценту рекламного тексту досягти своєї мети – переконати споживача в необхідності придбання товару чи послуги» [3]. Мовленнєва тактика та мовленнєва стратегія – два взаємопов'язані поняття.

Отже, якщо стратегія трактується як «генеральна інтенція, сукупність мовленнєвих дій, вкладених у розв'язання комунікативного завдання мовця в межах процесу спілкування, то тактика – одне з послідовно розв'язуваних завдань у межах певної стратегічної лінії, одна чи кілька мовленнєвих дій» [4].

Виявлення лінгвориторичних стратегій та тактик, якими послуговуються продуценти рекламних текстів під час створення реклами, необхідне для розуміння, яким чином вони маніпулюють думкою споживачів.

Аналіз останніх досліджень. Рекламний дискурс інтенсивно вивчається з різних позицій як українськими, так й зарубіжними лінгвістами. Вітчизняні дослідники вивчають український рекламний текст в прагмалінгвістичному аспекті [5]. Т. Ю. Ковалевська присвятила свої розвідки вивченню реклами та PR у масово-інформаційному просторі [4]. Роботи О. В. Щербак зосереджені на впливовій динаміці лінгвосеміотичних кодів у рекламному дискурсі [1]. Значна кількість досліджень присвячена розгляду англійського рекламного дискурсу, як от: англо- і німецькомовний рекламний дискурс у полікодовому лінгвопрагматичному підході [3]; роль іконічного компоненту

в англomовному рекламному дискурсі [6]; англійськомовний рекламний текст косметичних засобів [7], гендерні особливості англomовного рекламного дискурсу друкованих засобів масової інформації [8]. Однак дослідженню німецькомовного рекламного дискурсу присвячена невелика низка робіт [2; 9], тому це питання потребує подальшого вивчення.

Мета статті полягає у виявленні лінгвориторичної організації німецьких рекламних текстів. Досягнення поставленої мети передбачає необхідність вирішення таких завдань: висвітлити риторичні підходи до аналізу рекламних текстів та розкрити роль риторичних способів впливу на вибір риторичних стратегій і тактик організації німецьких рекламних текстів. Об'єктом дослідження є німецькі рекламні тексти, а предметом – лінгвориторичні стратегії та тактики їхньої організації. Для досягнення поставленої мети у дослідженні було використано комплексну методику аналізу з залученням загальнонаукових та лінгвориторичного, компонентного й контекстуального методів.

Виклад основного матеріалу. Німецькі рекламні тексти утворюють ієрархію, яка складається зі стратегій глобальних планів [9], що апелюють до топосів, тобто ідей, які репрезентують ціннісні орієнтири, прийняті суспільством [10], які відображаються експліцитно у семантиці лексичних одиниць або імпліцитно через їхню взаємодію.

У рекламному дискурсі пафос трансформується у «спосіб впливу через базові потреби людини» [11]. Риторичні стратегії впливу через пафос реалізуються тактиками як кроками для досягнення маніпулятивної мети. Пафос, який «в античній риторичі є способом впливу на емоції аудиторії» [12], тобто за його допомогою, оратор викликає у слухачів почуття [13, с. 23], які могли б вплинути на їх стан, «трансформується у сучасній риторичі у засіб звернення до потреб аудиторії» [10, с. 7], наявність яких призводить до їх задоволення, а відсутність – до дефіциту та впливає на ставлення до дійсності [11].

У рекламному дискурсі «базові потреби співвідносні з глобальними топосами, що включають теми, пов'язані з загальними фізіологічними, безпековими та самоактуалізаційними потребами» [10, с. 9]. Вказані потреби визначають конструювання рекламних текстів новин за допомогою планів комплексного мовленнєвого впливу.

Стратегічне апелювання до фізіологічних потреб пов'язане з потребою у їжі, воді, чистому повітрі, відпочинку [11]. О. М. Щербак доводить у своїй дисертації, що «стратегія апелювання до потреби в безпеці організує тексти про втрату та відновлення глобальної або індивідуальної безпеки, яка полягає у захисті від фізичних і психологічних загроз з боку навколишнього світу і впевненості у можливості задоволення фізіологічних потреб в майбутньому; стратегія апелювання до самоактуалізації пов'язана з реалізацією здібностей людини або соціальної групи у професійній та творчій сферах» [10].

У ході аналізу німецьких рекламних текстів встановлено, що тактики, які реалізують стратегію апелювання до пафосу, акцентують три компоненти тексту: якість товару (у бік позитивних характеристик); вигода адресата від придбання рекламованого товару; якісна характеристика адресата.

Якість товару у бік позитивних характеристик реалізується позитивно-оцінною тактикою, тактикою гіперболізації, тактикою подвійної користі та тактикою компліменту споживачеві.

Позитивно-оцінна тактика вербалізується прикметниками у звичайному ступені (*der Positiv*). Так, у тексті реклами крафтового морозива на сайті «*GROSSARLTALER Nationalpark Eis*» використано прикметники *natürlich, handgemacht, echt, vegan, laktosefrei*, які акцентують на натуральності продукту, апелюючи до потреби у здоровому харчуванні. Продюценти рекламного тексту намагаються зацікавити якомога більше коло людей через те, що позначають продукт як веганський та такий, що не містить лактози.

Іншим прикладом реклами, у якій застосовано позитивно-оцінну тактику, є текст «*Fette Geschichten sind jetzt Schnee von gestern. Endlich fettfrei mit dem neuen Slim-Drink*», який рекламує напій для схуднення. У тексті ужито дві пари антонімів: *fett – fettfrei, Schnee von gestern – neu*, які акцентують на тому, що бути гладким – це минуле, стати струнким (позбутися жиру) можна за допомогою нового напою для схуднення.

Друге речення у рекламному тексті починається зі слова *endlich*, яке позначає, що нарешті є рішення. Крім того, слід звернути увагу на ініціальну позицію у тексті прикметника *fett* «жирний, гладкий» та фінальну позицію іменника *Slim-Drink*, перший компонент якого *Slim-*, має значення «тендітний, стрункий». Обидва слова займають сильні позиції у тексті і мають антонімічне значення. Так, у підсвідомості реципієнта з'являється думка про те, що якщо ти гладкий, то тобі потрібен саме цей напій для схуднення.

Тактика гіперболізації спрямована на перебільшення розмірів, сили, краси, значення описуваного. На нашу думку, гіпербола не може належати лише до лексичних образних засобів, а може виражатися мовними одиницями різних рівнів. Іншими словами, гіпербола здатна вербалізуватися не лише у формі тропу, а й в формі простого перебільшення, про що свідчать результати аналізу німецькомовних рекламних текстів.

Тактика гіперболізації реалізується у німецьких рекламних текстах прикметниками *extra, super, premium, exzellent, ideal, perfekt*, які вказують на високий ступінь ознаки або якості. Деякі з цих прикметників можуть також виступати у якості першого компонента складених іменників, наприклад, *Extra-Klasse, Super-Kraft, Premium-Auto*. Примітним є те, що зазначені прикметники є інтернаціоналізмами. На нашу думку, продюценти німецькомовних рекламних текстів, використовують такі прикметники через їхню місткість та зрозумілість носіям різних мов, що дозволяє охопити більше коло потенційних споживачів товарів або послуг.

У рекламному тексті, що пропонує вітамінізоване смузі, ужито усього сім слів (*Mit extra Vitaminen für Extra-Power. Der Beercules der Smoothies*), серед яких двічі повторюється інтернаціоналізм *extra* – у якості прикметника та у якості першого компонента композиту *Extra-Power*.

У рекламі авто на прокат (*Die günstigste Gelegenheit, mal einen Deutschen zu treten. Günstige Premium-Mietwagen unter sixt.ch*) тактика гіперболізації вербалізується взаємодією словосполучення, що містить прикметник у найвищому ступені порівняння, – *die günstigste Gelegenheit* – та композита *Premium-Mietwagen*, перший компонент якого *Premium-* вказує високий ступінь якості авто. Маніпуляція посилюється персоніфікацією німецького авто іменником *einen Deutschen*: по-перше, усім відомо, що німецькі авто є одними з найпопулярніших, по-друге, сам факт персоніфікації свідчить про ставлення до якості німецьких авто.

Користь реципієнта від придбання рекламованого товару досягається за допомогою тактики подвійної користі. Це здебільшого рекламні тексти, які пропонують купити два товари за ціною одного. Однак, корпус доступних нам німецькомовних рекламних текстів дозволив виокремити слогани, у яких продуценти реклами не вказують на очевидну економію, адже такі тексти містять часто кількісні показники, та апелюють до потреби людини у комфорті та відпочинку.

Так, на подвійну користь у своїй рекламі, текст якої містить лише одне речення (*Diese Zeit gehört dir*), натякає *Deutsche Bahn*. Речення надруковане на фото, на яких люди читають, їдять, слухають музику та працюють за ноутбуком.

Подвійна користь полягає у тому, що користуючись послугами *Deutsche Bahn*, люди можуть комфортно їхати куди-небудь та одночасно займатися улюбленими справами. Використання у рекламному тексті особового займенника *dir* наближає реципієнта до адресанта, що викликає довіру до *Deutsche Bahn*. У разі використання особового займенника *Sie* (ввічлива форма), реципієнт може відчутти офіційність та дистанційність від того, хто пропонує послугу, що може нівелювати відчуття комфорту.

Якісна характеристика адресата представлена **тактикою компліменту споживачеві**, застосування якої розраховане на те, що людям притаманне бажання відчувати себе особливими, неповторними, такими, що заслуговують на краще, що пояснюється потребою людини у визнанні (за А. Маслоу). Тактика компліменту адресату реалізується протиставленням адресата іншим членам суспільства. Так, рекламний текст *Deutsche Bundesbahn* складається з двох речень: *«Alle reden vom Wetter. Wir nicht»*.

У тексті представлено опозицію займенників *alle – wir*. Іншими словами, продуценти цього тексту дають зрозуміти, що ті, хто користується *Deutsche Bundesbahn*, є особливими, не такими як усі, адже їм не потрібно думати про те, як дістатися кудись за поганої погоди, про них піклується *Deutsche Bundesbahn*, а значить, вони є кращими, ніж інші.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У ході аналізу німецьких рекламних текстів встановлено, що суть маніпулятивної стратегії полягає у формуванні позитивного емоційного настрою на придбання товару або послуги та зняття критичного сприйняття рекламного тексту реципієнтом. У тексті німецькомовної реклами факультативні компоненти акцентуються за допомогою маніпулятивних тактик, які експліцитно реалізуються через використання певних номінативних одиниць та специфічної будови рекламного тексту. У процесі дослідження німецькомовних рекламних текстів виявлено, що вони організовані застосуванням позитивно-оцінної тактики, тактики гіперболізації, тактики подвійної користі та тактики компліменту споживачеві.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні стратегій апелювання до етосу в рекламному німецькомовному дискурсі.

Література:

1. Щербак О. В. Впливова динаміка лінгвосеміотичних кодів у рекламному дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 2018. 24 с.

2. Opilowski R. Intertextualität in der Werbung der Printmedien: Eine Werbestrategie in linguistisch-semiotischer Forschungsperspektive. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2006. 394 p.
3. Безугла Т. А. Англо- і німецькомовний рекламний дискурс: полікодовий лінгвопрагматичний підхід: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2017. 23 с.
4. Ковалевська Т. Ю. Реклама та PR у масово-інформаційному просторі: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 400 с.
5. Кравець Т. В. Український рекламний текст в прагмалінгвістичному аспекті. Київ: Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2012. 25 с.
6. Ткачук-Мірошниченко О. Є. Роль іконічного компоненту в англomовному рекламному дискурсі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2015. Вип. 59. С. 216–218.
7. Городецька І. В. Англійськомовний рекламний текст косметичних засобів: структура, семантика, прагматика: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2015. 20 с.
8. Малишенко А. О. Гендерні особливості англomовного рекламного дискурсу друкованих засобів масової інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2010. 20 с.
9. Hanisch H. Trickreiche Rhetorik 2100: Psychologische Gesprächsführung, manipulierende Darstellung, unaufdringliches Nudging. Bonn: Books on Demand, 2015. 300 s.
10. Щербак О. М. Дискурс німецькомовних інтернет-новин: лінгвориторичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови»; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2016. 20 с.
11. Maslow A. H. Motivation and Personality. N.Y.: Harper & Row Publishers, 1970. 368 p.
12. Kalivoda G. Wissenschaftsbegriff, -geschichte der Rhetorik. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*. Band 10. Darmstadt: WBG, 2011. S. 1451-1486.
13. Soudry R. Rhetorik – eine interdisziplinäre Einführung. Heidelberg: Fink, 2006. 120 p.

Karpik M., Yarova A. Linguistic potential of German-language advertising discourse

Summary. The article is devoted to the study of linguistic features of German-language advertising discourse. The aim of the study is to identify the linguistic organization of German advertising texts. The article examines rhetorical approaches to the analysis of advertising texts and reveals the role of rhetorical methods of influence in the choice of rhetorical strategies and tactics for structuring German-language advertising texts. The main purpose of advertising texts is to present or promote ideas, services and goods on the market to increase their sales. Examples of such texts include articles in magazines, texts for radio spots or video programs, advertisements on product cards in online stores, and product descriptions on packaging.

The authors of this article understand advertising as a type of marketing activity that aims to disseminate information about a product to attract more customers. Traditionally, advertising text is aimed at manipulating the opinion of buyers or customers when choosing a product or service.

It has been established that German-language advertising texts form a hierarchy consisting of strategies as plans that appeal to ideas that are reflected in the semantics of lexical units or through their interaction. The authors of the article prove that the producers of German advertising texts turn to the achievements of classical rhetoric in order to manipulate

the opinion of buyers or clients. At the same time, the authors of advertisements use rhetorical methods of influence – ethos, logos and pathos – which have undergone transformations in advertising discourse.

The article deals with rhetorical pathos in the organization of advertising texts. In advertising discourse, pathos is transformed into a way of influencing through basic human needs. In the course of the analysis of German advertising texts, it is found that tactics that implement the strategy of appealing

to pathos emphasize three components of the text: the quality of the product (always positive); the benefit of the buyer or client from the purchase of the advertised product or service; and the qualitative characteristics of the addressee. The quality of the product is realized by positive-evaluation tactics, hyperbole tactics, double-benefit tactics and tactics of complimenting the consumer.

Key words: manipulation, pathos, advertising text, strategy, tactics.

Козловська Л. С.,

кандидат філологічних наук, доцент,

завідувач кафедри бізнес-лінгвістики

Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ЕПІТЕТ ЯК КОМПОНЕНТ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ЧАС» У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ЛІНИ КОСТЕНКО

Анотація. У статті досліджено епітетну парадигму в структурі лексико-семантичного поля «час» у поетичних текстах Ліни Костенко, чия мовна практика є знаковим феноменом в українському культурному просторі останніх пів сторіччя. У художніх текстах представлена авторська картина світу, що корелює з екстралінгвальними (культурними, соціальними, історичними тощо) умовами їхнього створення. На рівні дослідження мовостилю своєрідними конкретизаторами мистецького світосприймання та світорозуміння можуть стати епітетні сполуки, адже за ними виразно простежуємо ще й історію літературної мови в певний період її розвитку. Теорія епітета як поліфункціонального елемента художнього опису детально випрацювана в багатьох лінгвістичних дослідженнях. Епітет у текстах Л. Костенко так само є одним з продуктивних образотвірних та експресивно-оцінних засобів, певним механізмом творення художньо-естетичної реальності, індивідуального художньо-словесного моделювання світу, зокрема в лексико-семантичному полі «час». Визначено тематичні групи означень цього поля із стрижневими семами 'тривалість' (*довгий час, короткі ночі, коротка мить*), 'температура' (*холодна зима, гаряче літо, тепле літо, холодний ранок, прохолоді дні, пекучий день*), 'метеохарактеристика' (*сонячний день, місячний вечір, темна ніч*), 'колір' (*блакитний ранок, сивий день, день золотий, золота (золотава) осінь*), 'звук' (*надвечір'я дзвінке, тихий вечір*). У поезії Л. Костенко навколо назв часу виформовано значний корпус автологічних (безобразних) означень, які можуть відновлювати притаманну їм образність та оцінність. Найбільш кількісну групу автологічних епітетів становлять власне-темпоральні означення, які вказують на співвіднесеність із певним відтинком часу, так само автологічний характер мають означення із семою 'температурний режим'. Спостережено, що в проаналізованих часових дистрибутах активно використані колірні номінації на зразок *чорний, білий, синій, блакитний (голубий), сірий, золотий*, чия текстотвірна активність визначена і належністю до основних чи периферійних сегментів спектра, і складними асоціативними зв'язками, реалізованими в конкретних віршових контекстах. На перетині зі складниками лексико-семантичних мікрополів «зовнішній портрет людини» та «психологічний портрет людини» виявлено антропоморфні епітети, які засвідчують кілька типів персоніфікаційних перенесень на підставі актуалізації різних ознак. Підтверджено високу активність часоназв в епітетному словнику Л. Костенко, де авторка розширює означальні контексти, увиразнюючи художню деталь. Поглиблений аналіз таких мовних структур-конкретизаторів мовомислення авторки водночас сприятиме осягненню національної мовно-естетичної репрезентації категорії часу.

Ключові слова: ідіостиль, мовотворчість, лексико-семантичне поле, поетичний текст, номінації часу, епітет.

Постановка проблеми. Мова художньої літератури завжди була у фокусі уваги лінгвістів. Оновлення напрямків досліджень, об'єктів аналізу, осучаснення методів та інструментарію сприяють збагаченню знань про історію літературної мови, її потенційні можливості. Саме різноплановість національної мовної системи уможливує вільне декларування в персоніфікованому авторському тексті власного світосприймання, вибудову власного оригінального способу вербалізації мовної картини світу.

Дослідження мови української поезії ХХ–ХХІ ст. – це теж площина не нова, сповнена ґрунтовними науковими пошуками, спробами окреслити не завжди прості й однозначні для інтерпретації мовні одиниці та структури, з урахуванням екстралінгвальних чинників, часопросторових умов створення мистецького тексту. Саме в художніх текстах виявлена концептуальна, мовна, індивідуальна авторська картина світу, яка водночас віддзеркалює лінгвоментальні риси українства як нації. Як слушно зауважує Г. Сютя, «концептуально-мовотворча роль письменників особливо помітна в переломні епохи формування національної культури, з якими пов'язані *пікові періоди вияву етносвідомості, що з ними безпосередньо корелюють етапи становлення й інтенсивного розвитку національної мови*» [1, с. 17].

Із-поміж таких знакових для української лінгвокультурної традиції мовотворців – Ліна Костенко, чия мовна практика, беззаперечно, уже відіграє вагомий роль у розвитку сучасної літератури та сучасної мови. Саме тому творчий доробок письменниці активно досліджений у літературознавчому (В. Базилевський, В. Брюховецький, І. Дзюба, В. Дончик, В. Панченко, В. Саєнко та ін.) і мовознавчому аспектах (С. Єрмоленко, Л. Бублейник, І. Заремська, Т. Вавринюк, Г. Вокальчук, А. Омельченко, О. Дячок, В. Калашник, О. Телєжкіна). Як зазначає С. Єрмоленко, саме «через слово Ліни Костенко намагаємось зрозуміти не лише наш час і себе в ньому, а й усвідомити рівень розвитку української літературної мови, яка становить вищу культивовану форму національної мови і національної культури» [2, с. 7]. Для такого поглибленого розуміння авторського слова, виявленого в ньому світovidчуття та світорозуміння актуальною є спроба дослідити семантичну стратифікацію та функціональне навантаження епітетних конструкцій як компонентів лексико-семантичного поля «час» в ідіостилі Ліни Костенко.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Характеристика ідіостилу письменника передбачає опис найрізноманітніших джерел його становлення (фольклорних, усно-розмовних та книжно-літературних), арсеналу лінгвопоетичних засобів. Зокрема, до частотних об'єктів розгляду належить епітет.

Сучасні дослідники, спираючись на класичні постулати О.М. Веселовського, стверджують, що за специфікою вживаних автором тексту епітетів можна не тільки визначити належність твору до стилізового напрямку або течії, а й багатовекторно простежити історію розвитку літературної мови. Отже, словник епітетів – це також масштабна інформація щодо особливостей національної мовної картини світу, відображеної в ній специфіки сприйняття й емоційно-оцінного відображення навколишньої дійсності.

Пропоновані в сучасних фахових словниках дефініції епітета кодифікують його статус як концептуальної образотвірної категорії художньої мови в її поетичному та прозовому різновиді, увиразнюють стрижневі проблеми дослідження епітета в аспекті структури, семантики та контекстної прагматики.

У сучасній українській лінгвостилістиці теоретичні й практичні аспекти вивчення епітета як поліфункціональної одиниці художнього опису продуктивно опрацьовані у працях В. Ващенко, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, Л. Ставицької, А. Мойсієнка, Л. Кравець, О. Рудь, М. Братусь, В. Красавіної та ін. дослідників. Одне з концептуальних узагальнень стосується того, що епітет – це «традиційний засіб, який найвиразніше передає особливості жанру, індивідуального стилю письменника, характеризує стиль літературного напрямку та художньої мови відповідного періоду» [3, с. 5]; «епітетне слово в аперцепційній системі художнього твору, як правило, має розглядатися у відношенні до окремої (означуваної) одиниці, а також до загального текстового континууму» [4, с. 62]. Функціонально-стилістичний аналіз численних поетичних і прозових текстів уможливує встановлення загальних художніх норм уживання епітетів, дослідження актуальних граматичних форм епітетних структур, тематичну класифікацію дистрибутивів у межах окремих лексико-семантичних полів (напр., іменники на означення часу, простору, людини тощо), диференціацію означальних сполук за наявністю емоційної оцінки, демонструє естетичну доцільність їх використання як одиниць мовоопису людини, пейзажотворення тощо.

Аналіз семантики епітетів передбачає дослідження структури, семантики і стилістичних функцій епітетів у контексті кореляції «епітет (означення) – дистрибут (означуване)». При цьому з'ясовують, як семантика дистрибута мотивує сполучуваність з епітетом і навпаки – асоціативний зв'язок епітета з одним чи кількома дистрибутами. За семантико-функціональною динамікою епітетів також простежують історію розвитку образно-зображальної системи української поетичної мови.

Мета статті – дослідити семантику й функціонально-стилістичне навантаження епітетів та епітетних конструкцій як компонентів лексико-семантичного поля «час» у поезії Ліни Костенко.

Виклад основного матеріалу дослідження. Епітетні характеристики в поезії Л. Костенко – це продуктивний образотвірний та експресивно-оцінний засіб, механізм творення художньо-естетичної реальності, індивідуального художньо-словесного моделювання світу, зокрема й у лексико-семантичному полі «час». У функціонально-стилістичному навантаженні художніх означень виявляється специфіка авторського світосприймання.

Для оформлення й розвитку епітетного поля часоназв значущими стають певні ознаки. За цим критерієм визначаємо тематичні групи означень із стрижневими семами 'тривалість'

(*довгий час, довга ніч, короткі ночі, коротка мить*), 'температура' (*холодна зима, гаряче літо, тепле літо, холодний ранок, прохолоді дні, пекучий день*), 'метеохарактеристика' (*сонячний день, місячний вечір, темний вечір, темна ніч, місячна ніч, визорена ніч*), 'колір' (*блакитний ранок, синій ранок, сивий день, день золотий, золота (золотава) осінь*), 'звук' (*надвечір'я дзвінке, тихий вечір*).

Варто наголосити, що в художній мові естетичну функцію виконують не тільки естетично вартісні образні структури, а й ті, які мають статус безобразних (автологічних або ж конвенціоналізованих, стертих). Таке твердження ґрунтується на тезі О. Потебні («Из записок по теории словесности», 1905; розділи книги «Мысль и язык», 1862) про те, що для естетичного впливу художнього слова однаково важливими є і образні, й безобразні словосполучення, які в конкретному тексті набувають художньо-естетичного значення. Ця теза – засаднича для аналізу епітетів часу з погляду збереження, інтенсифікації чи мовно-естетичної трансформації їх базової семантики, основа, на якій вибудовуються засади лінгвостилістичного аналізу епітетів. У поезіях Л. Костенко навколо назв часу виформувано значний корпус автологічних (безобразних) означень. До таких належать власне-часові характеристики, що вказують на відношення до певного відтинка часу (пори року, місяця, частини доби тощо), конкретизують ознаки 'стан погоди', 'температура', 'наявність місяця, зірок', 'тривалість' і т. ін. У текстах ці означення можуть відновлювати образність, оцінність.

Притаманну ідіостилеві поетеси гостроту художньої реакції на актуальні суспільні процеси, явища спостерігаємо також в її авторських епітетних оцінках часу. Суспільно-історичну маркованість цього поняття засвідчують і позитивно марковані, і негативні характеристики, що відбивають індивідуальне сприймання, трактування подій у певну епоху: *Час – він мудрий, фікції скасує* (Вибране, с. 345); *В глухі часи загострюється слух, / У ті часи страшні, аж волохаті* (Антологія, с. 598); *Не треба заздрити Шекспіру / – він жив у дуже темний час* (Вибране, с. 535).

На противагу проілюстрованим оцінно-образним змістам, автологічно-конкретизувальну семантику реалізують епітетні сполучення *вечоровий час, завтрашній день, передвечірній клопіт*, пор.: *Згори йдемо у вечоровий час* (Вибране, с. 308); *Любть травинку і тваринку, / І сонце завтрашнього дня* (Вибране, с. 66); *і цих дворів передвечірній клопіт* (Антологія, с. 594). Такі власне-темпоральні означення, що вказують на співвіднесеність із певним відтинком часу, формують кількісно найбільш об'ємну групу автологічних епітетів.

Епітети *довгий, короткий* репрезентують мікрогрупу означень із семою 'тривалість'. У поезії Л. Костенко вони системно поєднані з номінаціями *час, дні, віки, ніч* тощо: *Вона була як мрія, що жила / В моєму серці довгі-довгі дні* (Вибране, с. 97); *Давай попливем у ніч коротку / назад по ріці незворотнього часу* (Вибране, с. 123).

Автологічний характер означень із семою 'температурний режим' умотивовує логіка асоціативних кореляцій, що відповідають знанням про світ, пов'язаним з побутовим досвідом сприйняття певних пір року чи частин доби. Наприклад, епітети *холодний, похололий* в аналізованих текстах виправдано поєднуються з часоназвами *зима, осінь, вечір, ніч, грудень*, пор.: *Вона [груша] боялась осені холодної / а я боялась шуму й суєти* (Вибране, с. 281); *жагучий сон закоханого літа / в холодну зиму бро-*

дять у вині (Вибране, с. 333); *Відпливаю ... / у холодний вечір* (Вибране, с. 293); *ляже сніг на похололі дні* (Вибране, с. 183); *коли земля в холодну ніч зашилена / і вітер в зорях тягне горяка* (Вибране, с. 176). Натомість епітети – носії температурної семи 'тепло' (*теплий, гарячий, теплий, пекучий*) поєднуються з іменниками *день, ранок, літо: Пекучий день, лісів солодка млява... / Смага стежок, сонливиці левад* (Вибране, с. 275).

Епітетні маркери метеорологічного стану – це регулярно вживані означення до назв частин доби – *ранок, день, вечір, ніч*. Частина художніх означень поєднують семи 'метеорологічний стан' та 'колір': *ранок білий, синій ранок, блакитний ранок, білий день, блакитний день, сизий день, сірий день, синій день, оранжевий вечір, голуба година, чорна ніч, ночі голубі, голубі світанки* тощо.

Широке коло часових дистрибутивів у мові аналізованої поезії мають колірні номінації *чорний, білий, синій, блакитний (голубий), сірий, золотий*. Їхня текстотвірна активність визначена не лише належністю до основних чи периферійних сегментів спектра, а й складністю асоціативних зв'язків, які ці мовно-естетичні знаки реалізують в авторських текстах. Наприклад, традиційно високу образотвірну продуктивність засвідчує колоратив *чорний*, який у художньому баченні Л. Костенко є неодмінною характеристикою часономена *ніч* і змістово апелює до прямого значення прикметника *чорний* – «непроглядний, густий, темний»: *Чорна ніч інкрустована ніжністю* (Вибране, с. 8).

Відчутної естетично-оцінної модифікації зазнає в поезії Л. Костенко колоратив *сірий*. Його активна сполучуваність із часономенами *день, вечір, будні* умотивована, з одного боку, намаганням вербалізувати візуальне враження, а з другого – подати психоемоційну характеристику часового відрізка. При цьому пряме колоративне значення помітно поступається образному, переносному «нічим не примітний, невиразний. // Позбавлений новизни, одноманітний, беззмістовний» [5, с. 1130]. Пор.: *Був сірий день. І сірий був сусід. / І сірий стіл, і сірі були двері* (Вибране, с. 383); *я в сірі будні буду бити, як в бубни* (Вибране, с. 8). Пор., натомість, контрастний епітет ... *барвисті будні* (Вибране, с. 281).

Із вживанням означення *золотий* часто пов'язаний лірично-психологічний зміст темпоральних образів *день, вечір (звечоріння): Затінок, сутінок, день золотий. / Плачуть і моляться білі троянди* (Вибране, с. 15); *Золотаве звечоріння в зелених кучерях сосни* (Вибране, с. 45). При цьому варто врахувати, що «понятійна група кольору ... становить рухливий пласт лексики, здатний до семантичних і стилістичних зрушень у поетичних контекстах. Новизна у вживанні колористичних прикметників відштовхується від традиційних засобів їх використання» [6, с. 20]. Це пояснює присутність у досліджуваній поезії оказіональних типів епітетизації номінацій часу.

Мовна естетика епітетних описів *ранку* та *ночі* спирається на релятивні ознаки 'ніч / вечір – темна частина доби', 'ранок / день – світла частина доби'. У розглядуваних віршових текстах Л. Костенко носіями цих ознак є епітети *темна, чорна, блакитний, ясний*, що посилюють стрижневі для семантичної структури часономенів ознаки, а іноді й реактивують, відновлюють стерту образність конвенціоналізованих епітетів, як-от *чорна ніч: Чорна ніч інкрустована ніжністю* (Вибране, с. 8). Епітет *чорний* у цьому контексті – це стилістичний інструмент психологізації зображуваного.

Отже, колірні характеристики в аналізованих текстах, безумовно, сприяють розширенню семантичного й експресивного обсягу темпоральних номінацій.

Епітетизація – це також механізм образної конкретизації фізичних і психофізичних властивостей відтинків часу. Тому епітети часто є компонентами поетичних антропоморфізацій, персоніфікацій, що засвідчують перетин лексико-семантичних мікрополів «час» та «людина» (у лексико-семантичних мікрополях «зовнішній портрет людини», «психологічний портрет людини», «фізичний стан людини», «характер людини»). Пор.: *Красива осінь вишиває клени / червоним, жовтим, срібним, золотим* (Вибране, с. 323); *Син білявого дня і чорнявої ночі* (Вибране, с. 181); *Ранок був сумний* (Вибране, с. 102); *За чорно-синьою горою, на схилку радісного дня* (Вибране, с. 201). *А ляже сніг на похололі дні. – / жагучий сон закоханого літа / в холодну зиму бродить у вині* (Вибране, с. 333); *Вечірній сон закоханого літа і руки, магнетичні уночі. / Вродлива жінка, ласкою прогріта, лежить у літа осінь на плечі* (Вибране, с. 294); *У ті часи, страшні, аж волохаті* (Антологія, с. 598); *А осінь хвора. Розлилася жовч. / Мені потрібне слово, а не слава* (Вибране, с. 154); *ходить осінь хвора* (Вибране, с. 154), *Якийсь художник у роки голодні* (Антологія, с. 599); риса характеру людини: *Тарасе, знаєш, нелегка епоха – / оцей двадцятій неволомний вік* (Вибране, с. 100). Прозора внутрішня форма цих образів забезпечує їх сприйнятливості, зрозумілості, а лексичне наповнення та загальне значення дає підстави зарахувати їх до антропометафор.

Метафорична мова Л. Костенко дуже часто засвідчує глибинний зв'язок із міфопоетикою. Зокрема, давні, базовані ще на міфології та її архетипах уявлення людини про світобудову вплинули на способи мовоопису часу, визначили типи його епітетно-оцінної вербалізації.

У розглядуваних текстах сему «плинність» вербалізують ускладнені епітетом багатоконпонентні метафори на зразок *ріка незворотнього часу, блакитний час тече: Давай попливемо у ніч коротку / назад по ріці незворотнього часу* (Вибране, с. 181); *Блакитний час, прикинувшись водою, тече в тицях тихих берегах* (Вибране, с. 342). Значення «літо закінчилося» вербалізує розгорнута асоціативно ускладнена метафора: *... вже доцвів цвітастий ситець літа* (Вибране, с. 339), а опис сніжної зими зі значною кількістю снігу – епітети *завалиста, товста*, пор.: *... зима за вікном завалиста* (Вибране, с. 72); *А зима упаде товста* (Вибране, с. 268). У цьому само контексті варто звернути увагу на часово марковані прикметники: *Звичайна хмара, сіра і осіння* (Вибране, с. 90); *Осінній вітер одгуляв, / затих* (Вибране, с. 322); *така я світла, наче вранішня зірка* (Вибране, с. 222). Сполучуваність з епітетом *осінній* визначає семантику й оцінність образів *ліс, сад, поле, день*, пор.: *Осінній сад ще яблущка глядить, листочок-два гойдає на гілляках* (Вибране, с. 142); *Осінній сад ... щось тихо шарудить* (Вибране, с. 151); *Осінній день берегами почавсь* (Антологія, с. 588).

Периферію аналізованої епітетної парадигми формують означення із семою 'речовина, матеріал виготовлення': *мельхіорове літо* (Вибране, с. 267), *день такий полив'яний* (Вибране, с. 368) та урочисто марковані, пор.: *Благословенна кожна мить життя / на цих весвітніх косовицях смерті!* (Вибране, с. 7).

Висновки. У поетичній мові епітет часто має на меті індивідуалізувати певну ознаку, підкреслити оригінальність

зображуваного. Прикметою авторського словника Л. Костенко є наявність епітетів, які пов'язані з описом часу. Семантичне розгортання цього складника у структурі досліджуваного лексико-семантичного поля відбувається на основі дистрибутивних ознак 'температура', 'метеохарактеристика', 'колір', 'звук', 'запах'. Авторка розширює означальні контексти, епітети-поезми увиразнюють художню деталь, саме так ускладнюючи традиційну семантику, поглиблюють власні семантико-емоційні горизонти.

Епітетна парадигма часономів у поезіях Ліни Костенко не обмежена лише проаналізованими мовними структурами. Виявлення та аналіз конкретно-чуттєвих означень з аудіальними компонентами, сполучень часоназв з епітетами без нашарування оцінної семантики, що естетизують такі ознаки, як швидкість//повільність, вчасність//невчасність настання певного явища порівняно зі звичною циклічною зміною часових періодів може стати перспективним для конкретизації мистецького осмислення часу Ліною Костенко.

Література:

1. Сюта Г.М. Цитатний тезаурус української поетичної мови XX століття. К., 2017. 384 с.
2. Єрмоленко С.Я. Висока естетика поетичного слова Ліни Костенко. Культура слова. Вип.73. 2010. С. 6–16.
3. Красавіна В. В. Структурно-семантичні, стилістичні та текстові функції епітета в історичному романі : (на матеріалі творів другої пол. XIX – першої пол. XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 2005. 20 с.
4. Мойсієнко А. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша. К., 1997. 199 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. К.; Ірпінь, 2001. 1426 с.
6. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини XX століття (семантико-функціональний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук. Київ, 1993. 36 с.
7. Антологія української поезії XX століття. К., 2016.
8. Костенко Ліна Вибране. Київ, 1989.

Kozlovska L. The epithet as a component of the lexico-semantic field of *time* in Lina Kostenko's poems

Summary. The article examines the paradigm of epithet in the structure of the lexico-semantic field of *time* in the poetic texts of Lina Kostenko, whose linguistic practice has been a significant phenomenon in the Ukrainian cultural space of the 2nd half of the 21st century. Kostenko's artistic texts present her vision of the world which correlates with the extralinguistic (cultural, social, historical, etc.) conditions of their creation.

At the level of the analysis of the poet's stylistics, the epithet compounds can be regarded as the concretizers of the artistic perception of the world and the implicit ways of specifying the historical background and the details of Ukrainian literary language of the above period of its development.

A plethora of linguistic studies have been conducted to explore the role of the epithet as a polyfunctional element of artistic description. The epithet in L. Kostenko's texts is also one of the productive image-creating and expressive-evaluative means, a certain mechanism of creating artistic-aesthetic reality, individual artistic-verbal modeling of the world, in particular in the lexico-semantic field of *time*. The thematic groups of meanings of this field are defined with the core semes of «duration» (long time, short nights, short moment), «temperature» (cold winter, hot summer, warm summer, cold morning, cool days, scorching day), «weather conditions» (sunny day, moonlit evening, dark night), «color» (blue morning, gray day, golden day, golden (golden) autumn), «sound» (ringing evening, quiet evening).

To our mind, in the poems of L. Kostenko, a significant corpus of autologous (uncharacteristic) meanings is formed around the names of time, which can restore their inherent imagery and value. The most quantitative group of autologous epithets consists of proper-temporal meanings, which indicate correlation with a certain period of time, as well as autologous meanings with the term «temperature regime». Observed that in the analyzed time distributions, color nominations such as black, white, blue, cyan, gray, gold are actively used, whose text-creating activity is determined by belonging to the main or peripheral segments of the spectrum, and complex associative relationships realized in specific verse contexts.

Our research has specified a variety of anthropomorphic epithets found at the intersection of the lexico-semantic microfields, such as «the portrait of a person's appearance» and «the psychological portrait of a person». It proves that some types of figurative personification are based on the actualization of various features.

The vocabulary of L. Kostenko's epithets contains a huge number of the compounds related to the category of *time* in which the author combines the contextual meanings with certain artistic details.

An in-depth analysis of such linguistic structures, concretizers the author's linguistic philosophy, thus, contributing to the understanding of the national linguistic and aesthetic representation of the category of *time*.

Key words: idiostyle, language creation, poetic text, lexico-semantic field, time nominations, epithet.

Коцюба З. Г.,

доктор філологічних наук,

професор кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура
Львівського національного університету імені Івана Франка

БАГАТСТВО ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ МАРКЕР ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ У РІЗНОМОВНИХ ІДІОМАХ І ПАРЕМІЯХ

Анотація. У статті зроблено спробу простежити особливості реалізації універсального підходу до кваліфікації і систематизації цінностей, характерного для побутової свідомості носіїв мов європейського ареалу, у фразеологічних корпусах цих мов, а також виявити специфіку вербалізації національно детермінованих переваг на шкалі уселюдських цінностей.

Оцінка морально-духовних цінностей у фразеології й усталених текстах народної культури української, польської, англійської, німецької і французької мов свідчить про міжкультурний ізоморфізм, оскільки у всіх досліджуваних лінгвокультурах вона базується на зіставленні з матеріальними цінностями, і ця традиція є багатовіковою, адже сягає античних часів та біблійних текстів. Спільною основою для різномовних ідіом аналізованого типу слугує процес метафоризації.

Якісний та кількісний зіставний аналіз репрезентативних тематичних груп паремій європейських мов, які об'єктивують ціннісні орієнтації етнокультурних спільнот, дає підстави стверджувати, що незважаючи на універсальність базового підходу до кваліфікації цінностей, існування численних міжмовних паремійних відповідників та аналогів, у кожній із мов фразеологічна експлікація ціннісних домінант набуває національно маркованих виявів, що зумовлені низкою культурно-історичних, географічних, побутових факторів. Найбільш однорідними у міжкультурному зіставленні є вербалізовані колективні уявлення про дружбу.

Працю виконано в межах пошуку ідіоетнічного та універсального у фразеології різноструктурних мов із дотриманням таких чинників дослідження паремійних одиниць: варіативності, якісної репрезентації тематичних груп, етнокультурної маркованості ключового слова паремії, частотності, кількісної репрезентативності, а також історичного чинника. У ній простежено основні шляхи формування досліджуваних паремійних тематичних груп; окреслено універсальні й етноспецифічні властивості фразеологічних одиниць у різних лінгвокультурах. Фактичний матеріал для розгляду зібрано із застосуванням методу суцільної вибірки із словників ідіом та паремій слов'янських, германських і романських мов.

Ключові слова: універсальне, національне, ідіоми, паремії, цінності, побутова свідомість.

Постановка проблеми. Цінності є тим усепроникним чинником, що детермінує особливості самоусвідомлення окремої людини, етносу, народу і цілого світу загалом. Тому очевидно, що національні ціннісні орієнтації, напрацьовані століттями під впливом найрізноманітніших факторів, мають

різноаспектні вияви в мовних системах. Зіставні дослідження фразеології мов європейського ареалу, дають змогу простежити репрезентовані в ній етноспецифічні переваги на шкалі загальнолюдських цінностей, а також універсальні підходи до їхньої оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цінності як квінтесенція соціального досвіду людських спільнот виступають об'єктом аналізу в філософії, культурології, психології, мовознавстві. На фразеологічному матеріалі за останні десятиліття написано чимало досліджень, в яких експліковано ціннісні орієнтири різномовних спільнот. Це праці І. Голубовської, Л. Даниленко, В. Кононенка, В. Мідера, К. Мізіна, М. Сітаж, Т. Радзівської, О. Тищенко, В. Ужченка та інших. Проте комплексного аналізу досі потребують фразеологічно об'єктивовані в різних мовах загальнолюдські підходи до сприйняття і кваліфікації цінностей.

Мета статті – проаналізувати універсальні для побутової свідомості носіїв слов'янських, германських і романських мов підходи до оцінки морально-етичних цінностей, вербалізовані в ідіомах і пареміях.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на переконання давньогрецьких філософів Протагора і Платона, що саме людина є мірою всіх речей, яке для носіїв польської й англійської мови втратило авторство і вживається як прислів'я *Człowiek jest miarą wszystkiego* [1, т. 1, с. 378] – *Man is the measure of all things* [2, с. 505], універсальною основою для оцінки й систематизації цінностей у побутовій свідомості слугує не людина, а багатство в усіх його виявах, про що свідчить аналіз мовного матеріалу, зокрема паремій та ідіом європейських мов. Уже оцінка самих людей і речей, які їх оточують, у свідомості носіїв зіставляваних мов відбувається за посередництва грошей і золота. Джерелом образів для подібних кваліфікацій пейоративного характеру в сучасних мовах послужили назви грошових одиниць найнижчої вартості і речей малоцінних: *Ламаного (битого, мідного, щербатого) гроша не вартий; Йому в базарний день гриш ціна; Не варт за зломаний феник (і торби січки; печеної цибулі)* [3, с. 416]; *Niewart złamanego szeląga; Trzech groszy niewart; Grosz warta albo patyk złamany; Niewarte jednej pieczonej cebuli (pustego orzecha)* [1, т. 3, с. 619-621]; *not worth a damn (a hang, a bean, a button, a curse, a fig, a pin, a straw)* [4, с. 745]; *ne pas valoir cher (chique, chipette, un clou, un fêtu, un liard, la mèche, une obole, un radis, un sou, un teston)* [5, с. 1078]; *C'est une chose à deux liards* [5, с. 612] і под. Ще з античних часів гроші виступають посередником при оцінюванні вартості не лише речей, але й людей: *Non esse sextantis* [6, с. 228].

На особливу цінність когось (чогось) указують описані В. Ужченком «золоті» фразеологізми [7, с. 14–17], в основі яких – метафоризація, що відбувається шляхом перенесення ознаки коштовності, притаманної лексемі-донору, на особу, її риси, частини тіла: *He чоловік, а золото, за що візьметься, те й зробить* [3, с. 202]; *Золоті твої слова* [8, т. 3, с. 118]; *Złoty człowiek* [1, т. 1, с. 387]; *as good as gold* [9, с. 667]; *C'est de l'or en barre; parler d'or; Sa parole vaut l'or* [5, с. 768, 791]. Для поляків типовим (на це вказує давність і варіативність паремії) є аналогічне перенесення ознак в ототожненні *людина – скарб*, що імплікує меліоративну оцінку: *Skarb – nie człowiek* [1, т. 3, с. 204]. У зіставлюваних мовах позитивні характеристики людини передаються через відповідний метафоричний атрибут в ідіомі *золоте серце* [5, с. 793], що може вживатися як метонімічне позначення людини: *złote serce (serce jak złoto)* [1, т. 3, с. 163]; *to have a heart of gold* [9, с. 720]; *C'est un cœur d'or* [5, с. 243]. У побутовій свідомості носіїв слов'янських, германських і романських мов співмірними є цінність коштовного металу і людини, яка може бути *на вагу золота* – *Na wagę złota* [1, т. 3, с. 895] – *worth one's weight in gold* [9, с. 1765] – *au poids (à prix) d'or* [5, с. 768] (про типовість і продуктивність ідіоми свідчить її широке побутування в художніх текстах). Хоча загалом певну ціну в уявленнях представників різних культур має будь-яка людина: *He znae sam sobi cini* [10, с. 129]; *Every man has his price* [11, с. 229] – *Chacun vaut son prix* [5, с. 890]. Такий підхід до оцінки людини та її якостей відображає універсальний спосіб осягнення світу нематеріального через його уречевлення і відповідно оцінювання засобами, прийнятними для світу речей. Ця давня особливість людського світосприйняття широко відображена в різномовних пареміях, частина яких могла безпосередньо чи опосередковано бути запозичена з класичних мов або біблійних текстів.

Найпоширенішими з огляду на варіативність, довготривалість побутування і синонімізмі зв'язки є відомі всім європейським мовам паремії, в яких реалізуються універсальні логемі. Однією з найбільш репрезентативних уже в латиномовному корпусі (пор. *Amicus optima vitae possessio; Nummis potius amicus in periculis* [6, с. 29, 241]) є вербалізована в однообразних пареміях культурно, історично, релігійно, географічно дистанційованих народів [12, с. 180–184] логема «дружба цінніша від багатства»: *Дружба та братство – дорожче багатства; Вірний приятель – найбільший скарб* [10, с. 24]; *Kto znalazł przyjaciela, skarb znalazł; Lepszy przyjaciel w potrzebie niż pieniądze w garści* [1, т. 2, с. 1120]; *A friend at court is better than a penny in purse* [11, с. 289]; *A true friend is the best possession* [13, с. 106]; *A faithful friend is better than gold* [14, с. 100]; *Freund ist über Gold und Silber* [15, с. 109]; *Un trésor n'est pas un ami, mais un ami est un trésor; Mieux vaut ami en place qu'argent en bourse* [16, с. 21]. Подібні вислови є в біблійних текстах. Прикметно, що й для них властивий аналізований підхід до кваліфікації морально-духовних цінностей, що є ще одним свідченням універсальності й давності: *Вірному другуві немає ціни і немає ваги* (Сир. 6: 15). Різномовні паремії цього тематичного блоку є функційними еквівалентами, адже колективні уявлення про друзів, які в усіх лінгвокультурах ідентифікуються як *свої*, не залежать від концептуалізації компонентів універсальної семіотичної опозиції «я – вони», яка є різною в цих культурах.

Універсальним за формою і суттю є невідоме давнім мовам, але зафіксоване в більшості сучасних паремійних корпусів

прислів'я *Слово – срібло, а мовчання – золото* [3, с. 301]; *Mowa srebro, milczenie złoto* [1, т. 2, с. 476]; *Speech is silver, silence is golden* [13, с. 240]; *Reden ist Silber, Schweigen ist Gold* [15, с. 169]; *La parole est d'argent, la silence est d'or* [16, с. 62]. Хоча англійські пареміографи вважають це прислів'я німецьким запозиченням 2-ї пол. XIX ст., опозиція «слово – мовчання» з відповідною оцінною градацією компонентів реалізується й у власне англійських пареміях *Wise men silent, fools talk* [13, с. 241]; *Talk is cheap* [17, с. 399], що свідчить про налаштованість колективної свідомості носіїв англійської мови на подібну адаптацію. Побутові уявлення про слово реалізуються в універсальній логемі «мовчання цінніше від слова», що отримує ідентичну паремійну вербалізацію в усіх досліджуваних мовах, проте вищі кваліфікаційні характеристики і ширше смислове навантаження слово має в пареміях слов'янських мов [докладніше див. 18, с. 160].

Ще одна універсальна логема «добре ім'я (слава) дорожче від багатства», об'єктивована в латинських пареміях *Melius est nomen bonum quam magnae divitiae; Bona opinio hominum tutior pecunia est; Bona fama est alterum patrimonium* [6, с. 55, 199], які перегукуються із судженнями, висловленими в книгах Старого Заповіту, приміром, *Про ім'я своє дбай, воно тобі лишиться над тисячі великих скарбів золотих* (Сир. 41:12), закономірно розвинулася в численних пареміях європейських мов: *Добре ім'я – найкраще багатство; Ліпше честь, як волів шість* [3, с. 354, 367]; *Моя честь ліпша срібла й золота* [19, с. 61]; *Добра слава дорожча багатства* [10, с. 180] – *Śława dobra stoi za bogactwa* [1, т. 3, с. 226]; *Dobre imię w drugich jest majętność druga* [1, т. 1, с. 797]; *Dobra opinia – gotowy grosz* [1, т. 2, с. 734]; *Dobra sława lepsza niż złoto; Większa sława niż krowa* [1, т. 3, с. 226]; *A good fellow is a costly name* [11, с. 319]; *A good name is better than riches* [13, с. 95] – *Ein guter Name ist ein rechtes Erbtheil; Guter Ruf ist Goldes wert* [15, с. 87, 121]; *Mieux vaut trésor d'honneur que d'or* [16, с. 264]; *L'honneur vaut mieux que l'argent* [5, с. 766]; *Bonne renommée vaut mieux que ceinture dorée* [16, с. 449].

Про актуальність реалізованої логемі і для неєвропейських культур свідчить зіставне дослідження польських і єврейських (їдиш) паремій [20, с. 80]. Проте аналіз відповідних різномовних тематичних груп засвідчує дивергентність їхніх кількісних та якісних характеристик. Якщо германські і романські мови лише розвинули колективні уявлення древніх, закладені в латинських пареміях, хоч і з більшою репрезентативністю у франкомовній групі, що може вказувати на особливу актуальність вербалізованих логем для французької побутової свідомості, то у слов'янських корпусах, зокрема польському, є чимало безеквівалентних одиниць, що демонструє певний позиційний аломорфізм у національних ієрархіях цінностей. Так, честь і слава, які є ціннісно однаковими в колективних уявленнях поляків і українців (*Кому слава, temu cześć* [1, т. 3, с. 226] – *Кому честь, тому й слава* [3, с. 367]), тільки в польських пареміях вступають у вартісне співвіднесення не лише з матеріальними (хоч і вартісними: *Dobra opinia – pół świata* [1, т. 2, с. 734]), але й вітальними цінностями, що зумовлює їх найвище кваліфікаційне маркування: *Żywot i sława w jednej cenie chodzą* [1, т. 3, с. 994]; *Droższa sława niż żywot; Kto sławę stracił, wszystko stracił; Sławę dobrą nade wszystko przekładaj* [1, т. 3, с. 227] і под. Однією з домінантних характеристик, яка протиставляє славу здо-

ров'ю і життю в польській наївній картині світу, є її нетлінність: *Wszystko przemienie, sława nie zginie; Pieniądze, skarby, dobre mienie minie, sława poczcziwa ta na wieki słynie; Żywot krótki, ale sława wieczna* [1, т. 3, с. 227, 994]. Прикметно, що з погляду представників інших культур, зокрема французької й англійської, такі переконання є суперечливими: *Fame is a thin shadow of eternity* [13, с. 95]; *Fame is but the breath of the people (and often unwholesome)* [11, с. 243]; *La gloire est vaine et fausse monnaie* [16, с. 229].

Самоусвідомлення представника польської нації неможливе без ключового концепту «honor»: *Honor droższy nad pieniądze; Człowiek bez honoru, kwiat bez odoru – licha wart* [1, т. 1, с. 787, 377]. Тому в багатоваріантній паремії *Jeśli postradasz wszystkiego, broń sławy honoru twego* [1, т. 3, с. 228] об'єктивується переконання, що й за найбільших утрат саме честь (sława, honor) має бути збережена.

Попри високу оцінку честі, вербалізовану в англійських пареміях, у них із найдавніших часів декларується її низька утилітарна вартість: *Honour and profit lie not in one sack; Honour without profit is a ring on the finger* (перше прислів'я відоме з 1599 р., друге – 1611 р.) [11, с. 382]; *Honour will buy no beef in the market* [13, с. 233], що зумовлено особливим ставленням до багатства в англійському суспільстві.

Необхідною передумовою слави і честі в колективних уявленнях поляків й англійців є доброчесність (порядність): *Honor za cnotą idzie* [1, т. 1, с. 787]; *Sława za cnotą idzie* [1, т. 3, с. 227]; *Honor is the reward of virtue* [11, с. 382]; *He that sows virtue, reaps fame* [13, с. 95], чим, очевидно, пояснюється існування саме в цих мовах найбільшої кількості паремій, де оцінку чесноти (пор. лат. *Omnes divitiae virtuti postponendae sunt* [6, с. 247]) подано через аналізовану модель зіставлення: *Lepsza cnota niż wór złota* [1, т. 1, с. 333]; *Cnota nawet sama szacowna będzie na wagę złota; Lepsze czyste sumienie niż największe mienie* [1, т. 3, с. 352, 895]; *Virtue is a jewel of great price* [11, с. 861]; *An honest man is worth his weight in gold; An honest man's word is as good as his gold* [14, с. 343]; *Virtue has all things in itself* [13, с. 117]. Закономірно й те, що не лише честь, але й чеснота є необхідними з погляду носія польської мови: *Człowiek bez cnoty, uroda bez serca, serce bez siły, za nic nie stoją*, вартість яких неможливо оцінити: *Cnoty, sławy, rozumu za żadne pieniądze nie kupisz* [1, т. 1, с. 376].

У колективній свідомості носіїв англійської мови чеснота і благородство пов'язані зі сміливістю, яка в кваліфікується як така, що має більшу цінність, ніж дружба і розум: *He who loses his wealth loses much; he who loses even one friend loses more; but he that loses his courage loses all* [14, с. 207]; *Valour is the nobleness of the mind; Great things are done more through courage than through wisdom* [13, с. 45].

Доброчесність, яку французи вважають характеристикою внутрішнього світу людини (*Vertu gît au milieu*), ще з античних часів дістає високу оцінку у французькій побутовій свідомості, а паремії *L'argent a moins de valeur que l'or, et l'or que la vertu; La vertu est la route la plus courte vers la gloire* [16, с. 531] наводяться з покликанням на грецькі і латинські першоджерела. Проте відсутність їх сучасних варіантів може свідчити про певну архаїчність цих цінностей, якими є і колективні уявлення про чесну людину (*l'honnête homme*), які включають як моральні якості, так і приємні моменти, пов'язані зі світським життям, що домінували у Франції XVII ст.

Загалом уявлення про знання у французькій колективній свідомості чітко поділяються на власне знання (*le savoir*), знання життя (*le savoir-vivre*), і знання справи (*le savoir-faire*). Власне знання отримують високу оцінку вже в латинських прислів'ях *Scientia potentia est; Littera semper habet panem vestemque paratam* [6, с. 310, 182], перше з яких запозичене в європейські мови, а реалізовані переконання розвинулися на національному ґрунті, причому в частині паремій основою для кваліфікації є зіставлення різнокатегоріальних цінностей: *Науки ні вода не забере, ні возонь не спалить, ані злодій не вкраде; Хто знання має, той і мур знає* [3, с. 311, 317]; *Nauka skarb drogi; Nauka się pożywisz* [1, т. 2, с. 581]; *Drogi imienie – dobre ćwiczenie* [1, т. 1, с. 796]; *Knowledge is power* [13, с. 150]; *Knowledge is a treasure* [12, с. 262]; *Savoir, c'est pouvoir; Le savoir a son prix* [16, с. 475] та ін.

В українському паремійному фонді взаємозв'язок «чесність → честь (слава)» вербалізується в поодинокому прислів'ї *Чесному всюди честь, хоч і під лавкою* [3, с. 367], а висока оцінка доброчесності подана в частотній варіативній паремії, засвідченій у всіх найповніших збірках від «Приповістей посполитих» К. Зіновієва (*Цнота лішиє, мовлят, од злата (срібра)* [21, с. 254]), М. Номиса (*Цнота лішиє від злата* [19, с. 61]), І. Франка (*Цнота дорожча від злата; Лучче цнота в болоті, ніж нецнота в золоті* [8, т. 3, с. 296]) до сучасних (*Добра цнота дорожча від срібла та злата* [3, с. 366]). Лише в українській етнотрадиції уявлення про доброчесність пов'язані з опозицією «багатий – бідний», бо саме бідність асоціюється з добротою і правдивістю: *Цнота не держиться мура, іно плота* [3, с. 366] і под.

Безпосередньо з уявленнями про честь і чесність у колективній свідомості англійців пов'язаний концепт «fair play» (букв. «чесна гра»), який самі британці вважають національною цінністю [22, с. 457], що відображено також у пареміях *Fair play is a jewel* [11, с. 239]; *Plain dealing is a jewel* [13, с. 135], кваліфікація цінностей у яких відбувається опосередковано за традиційним та універсальним для народної свідомості способом зіставлення вартостей чи безпосередньо через оцінні атрибути – *Fair play is good play* [12, с. 377]; *Plain dealing is best* [11, с. 629].

Попри найвищу оцінку чесності в численних англійських пареміях реалізується думка про її рідкісність і неприбутковість: *Honesty is a fine jewel; but much out of fashion; Honesty is ill to thrive by; Honesty is praised and starves* [13, с. 135]; *Plain dealing is a jewel, but they that use it die beggars* [11, с. 629]. І лише в англійських прислів'ях високу вартість мають вірність і постійність: *Loyalty is worth more than money* [13, с. 164]; *Consistency is a jewel* [14, с. 366].

Грецьке за походженням й універсальне за способом оцінювання прислів'я *Час – то гроші* [23, с. 72] – *Czas to pieniądze* [1, т. 1, с. 357] – *Time is money* [11, с. 823] – *Zeit ist Geld* [15, с. 252] – *Le temps, c'est de l'argent* [5, с. 1015] – одна з найвідоміших паремій усіх європейських мов, що вказує не лише на прийнятність переконання про цінність часу для людської свідомості загалом, але й її актуальність, адже час – абсолютна універсалія й один з основних компонентів будь-якої картини світу. Незважаючи на це, оцінка часу у зіставлених лінгвокультурах набуває національно-специфічних виявів (докладніше див. [24]).

Особливо високу позицію в ієрархії вартостей германців і романців займає лакунарний для побутової свідомості слов'ян ціннісний концепт «вдоволення», кваліфікація якого в пареміях

англійської, німецької і французької мов подається через зіставлення різноманітних цінностей. Удоволення трактується також як передумова багатства і запорука щастя: *Content is more than a kingdom; He has nothing that is not contented; Content is the philosopher's stone, that turns all it touches into gold* [13, с. 38]; *Content is happiness* [11, с. 141]; *Zufriedenheit geht über Reichtum; Reich genug, wer sich genügen lässt* [15, с. 254]; *Contentement passe richesse; En mariage, comme ailleurs, contentement passe richesse* [16, с. 109, 327].

Висновки. Систематизація морально-духовних цінностей у фразеології мов європейського ареалу ґрунтується на зіставленні з цінностями матеріальними, що зумовлює існування в них численних паремій, побудованих за універсальними схемами «X – багатство; «X дорожче від багатства»; «X цінніше від Y», аналіз об'єктивації яких дає змогу визначити національно детерміновані переваги на шкалі цінностей, спричинених специфікою історико-культурного розвитку націй. Більшість ціннісних концептів, вербалізованих у пареміях різних мов, – глибинні концепти культури, що мало змінюються під дією глобалізаційних процесів. Аналіз паремій, які є носіями ціннісних засад етнокультурних спільнот, підтверджує, що лише різномовні експлікатори логемі «дружба цінніша від багатства» є функційними відповідниками в міжкультурному зіставленні через універсальність побутових уявлень про дружбу. В інших випадках простежується диспропорція концептуальних ознак ключових слів різномовних паремій.

Література:

- Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich: W IV t. / red. J. Krzyżanowski. Warszawa: Instytut Wydawniczy, 1969–1972. T. I–III.
- The Oxford Dictionary of English Proverbs. 3rd ed. / ed. by F.P. Wilson. Oxford: Clarendon Press, 1992. 930 p.
- Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М. Пазяк. Київ: Наук. думка, 1990. 528 с.
- Roget's International Thesaurus. 4th ed. New York, London & Glasgow: Harper Collins Publ., 1991. 1317 p.
- Французко-русский фразеологический словарь. Около 35000 выражений / ред. Я. И. Рецкера. Москва: Гос. изд. иностр. и нац. словарей, 1963. 1112 с.
- Цимбалюк Ю. В. Латинські прислів'я і приказки. Київ: Вища школа, 1990. 436 с.
- Ужченко В. Д. Образи рідної мови. Луганськ: Знання, 2005. 236 с.
- Галицько-руські народні приповідки / зібрав і поясн. др. І.Франко. В 3-х т. *Етнографічний збірник*. Львів: Наук. товариство ім. Шевченка, 1901–1910. Т. 1–3.
- Oxford Advanced Learner's Dictionary / chief ed. S. Wehmeier. 7th ed. Oxford: Oxford Univ. Press, 2006. 1780 p.
- Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми / упоряд. М. Пазяк. Київ: Наук. думка, 1991. 440 с.
- The Oxford Dictionary of English Proverbs. 3rd ed. / ed. by F.P. Wilson. Oxford: Clarendon Press, 1992. 930 p.
- Mieder W. The Prentice-Hall Encyclopedia of world proverbs. A Treasury of Wit and Wisdom through the Ages. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1986. 582 p.
- The Penguin Dictionary of Proverbs. 2nd ed. / ed. by R. Fergusson & J. Law. Penguin Books, 2000. 365 p.
- Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки: посібник. Вінниця: Нова книга, 2004. 416 с.
- Кудіна О. Ф., Пророченко О. П. Перлини народної мудрості. Німецькі прислів'я та приказки: посібник. Вінниця: Нова книга, 2005. 320 с.
- Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes par M. Maloux. Paris: Librairie Larousse, 2001. 628 p.
- Proverb wit & wisdom / comp. by L. A. Berman. New York: Berkley Publ. Group, 1997. 522 p.
- Коцюба З. Г. Побутові уявлення про слово в пареміях слов'янських, германських і романських мов. *Слов'янський збірник*. Вип. 17. Ч. 1. Одеса, 2012. С. 155–160.
- Українські приказки, прислів'я і таке інше / упор. М. Номис. Торонто – Київ: Бескид, 1993. 226 с.
- Sitarz M. Yiddish and Polish proverbs. Contrastive Analysis against Cultural Background. Kraków: Polska Academia Umiejętności, 2000. 161 p.
- Зіновійв К. Вірші. Приповідки посполиті. *Пам'ятки української мови XVII–XVIII ст.* Київ: Наук. думка, 1971. 391 с.
- Longman Dictionary of English Language and Culture. Longman Group UK Ltd., 1992. 1528 p.
- Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / упоряд. М. Пазяк. Київ: Наук. думка, 1989. 480 с.
- Коцюба З. Г. Вербалізація колективних уявлень про час у пареміях слов'янських, германських і романських мов. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич: Посвіт, 2012. С. 159–164.

Kotsiuba Z. Wealth as a universal marker of ethno-cultural qualification of values in multilingual idioms and paroemias

Summary. The article attempts to trace the peculiarities of implementing a universal approach to the qualification and systematisation of values, characteristic of the common consciousness of language speakers of the European area, in the phraseological corpora of these languages, as well as to identify the verbalisation specifics of nationally determined preferences on the scale of universal values.

The assessment of moral and spiritual values in phraseology and traditional texts of Ukrainian, Polish, English, German and French folk cultures shows intercultural isomorphism, since in all languages it is based on a comparison with material values, and this tradition is centuries-old, as it dates to ancient times and biblical texts. The common basis for the multilingual idioms of the analysed type is the process of metaphorisation.

A qualitative and quantitative comparative analysis of the most representative thematic groups of proverbs and sayings in European languages that objectify the value orientations of ethno-cultural communities suggests that despite the universality of the basic approach to the qualification of values and the existence of numerous interlingual proverbial equivalents and analogues, in each language the phraseological explication of value dominants acquires nationally marked manifestations, which are caused by a number of cultural, historical, geographical factors. The most homogeneous in the intercultural comparison are the verbalised collective ideas about friendship.

The work is carried out within the framework of the search for the idioethnic and universal in the phraseology of non-cognate languages, considering the following factors of the proverb study: variability, qualitative representation of thematic groups, ethnocultural marking of the key word, frequency, quantitative representativeness, as well as the historical factor. The article traces the main ways of the researched proverbial thematic groups formation; outlines the universal and ethnospecific properties of phraseology in different linguistic cultures. The empirical data for consideration was collected from dictionaries of idioms and proverbs of Slavic, Germanic and Romance languages using the continuous sampling method.

Key words: universal, national, idioms, paroemias, values, common consciousness.

*Курбатова Т. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Криворізького національного університету**Мосієвич Л. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування**Запорізького національного університету*

СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА АНГЛІЙСЬКОМОВНА КАРТИНА СВІТУ

Анотація. Стаття розглядає особливості політичної англійськомовної картини світу. Досліджено поняття мовної картини в історичному розрізі та в сучасних наукових розвідках. Визначено співвідношення концептуальної картини світу як сукупності уявлень, знань, стереотипів, переконань та цінностей, що формуються у процесі взаємодії із світом та мовної картини світу як відображення національного менталітету та проаналізовано її інтерпретацію в сучасній лінгвістиці. Розглянуто співвідношення понять концептуальної та мовної картини світу. Визначені структурні компоненти та основні ознаки політичної мовної картини світу. Головні складові політичної реальності включають політична свідомість, політична поведінка, політичний менталітет, об'єкти та суб'єкти політичної діяльності, політичні маніпуляції свідомістю, стереотипи, ролі та іміджі. Політична картина світу в сучасному світі може розглядатися як сукупність національних політичних картин світу країн, регіонів та континентів, об'єктивних та суб'єктивних факторів, які на них впливають, а також міжнародних відносин та глобальних тенденцій, що спостерігаються в сучасному світі. Політичну англійськомовну картину світу визначено як сформовану у свідомості певного мовного колективу та репрезентовану в мовній системі сукупність уявлень про світ політики, певний спосіб концептуалізації політичної реальності. До складу політичної англійськомовної картини світу входять суб'єкти, об'єкти, предмет та результат політичної діяльності. Серед особливостей політичної англійськомовної картини світу згадано домінування англійської мови, використання скорочень, акронімів, специфічних термінів та виразів, велика кількість неологізмів, увага до висвітлення глобальних політичних проблем в сучасних медіа засобах. Застосовано описові та аналітичні методи дослідження.

Ключові слова: концептуальна картина світу, мовна картина світу, політика, концепт, засоби вербалізації, стереотип, маніпуляція.

Антропоцентричний підхід, що домінує в сучасних лінгвістичних дослідженнях, визначає **актуальність вивчення** сучасної англійськомовної політичної картини світу, мовні засоби концептуалізації якої відрізняються великою щільністю та різноманітністю. Політика як фрагмент реальності постає складним абстрактним феноменом і дослідження цієї сфери діяльності людини зосереджено на тому, як людина впливає на політику, як політика впливає на неї, а також як людина сприймає інформацію про політику та реагує на неї.

Метою статті є визначення особливостей політичної англійськомовної картини світу, що передбачає вирішення наступних завдань: 1) визначити співвідношення концептуальної та мовної картин світу; 2) встановити основні структурні компоненти та ознаки політичної англійськомовної картини світу; 3) встановити основні ознаки сучасної політичної англійськомовної мовної картини світу. **Об'єктом дослідження** є картина світу, **предметом дослідження** – сучасна політична англійськомовна картина світу.

Система знань, уявлень, суджень про об'єктивну дійсність, що існує в свідомості людини, є об'єктом дослідження багатьох наук. Поняття "картина світу" введено німецьким філософом Вільгельмом Дільтеєм у його праці "Введення до науки про вчення" (1883). Він використовував цей термін для позначення сукупності уявлень та ідей, які панують у певній культурі та визначають її сприйняття дійсності. Пізніше цей термін було узагальнено і розроблено в рамках різних дисциплін, таких як філософія, антропологія, культурологія та інші [1, с. 90].

Мовознавці пов'язують поняття мовної картини світу з ідеями В. фон Гумбольта про внутрішню форму мови, який вважав, що за допомогою мови людина здійснює інтерпретацію світу, що зумовлює утворення його картини [2-4]. Згідно з Гумбольдтом, мова відображає не тільки окремі реалії, але й відносини між ними. Кожна мова має свою власну унікальну картину світу, яка відрізняється від картини світу інших мов. Гумбольдт також вважав, що мова та мовлення мають суттєвий вплив на культурний розвиток людства. Він відмічав, що кожна мова відрізняється своєю граматику, лексикою та структурою, і це впливає на спосіб, яким люди сприймають світ навколо себе та взаємодіють між собою. Концепція мовної картини світу Гумбольдта стала важливою складовою сучасної лінгвістики та антропології, допомагаючи розуміти вплив мови та мовлення на сприйняття та інтерпретацію світу людиною [2].

Співвідношення мови та картини світу розглядала О.О. Селіванова, кажучи зокрема, що сприйняття світу людиною залежить від мови, якою вона користується [5, с. 70]. В своїй монографії авторка відзначає, що мова і світ – це не два окремих феномени, а сутнісно пов'язані процеси, що взаємодіють між собою. Вона підкреслює, що мова є не просто інструментом комунікації, а визначає наше сприйняття дійсності, культурні цінності і стереотипи [6, с. 11].

Зазвичай термін "картина світу" використовують у соціальної та гуманітарній філософії, він описує узагальнену ідею

про світ, що існує в свідомості людини. Ця картина складається з сукупності уявлень, знань, стереотипів, переконань та цінностей, що формуються у процесі взаємодії із світом. Термін «концептуальна картина світу» вживається більш у спеціалізованих науках, зокрема в лінгвістиці та антропології. Він описує певну систему понять, за допомогою яких людина відображає світ. Концептуальна картина світу відображає наші уявлення про світ і надає засобів для опису та інтерпретації дійсності.

Концептуальна картина світу (ККС) пов'язана з усім континуумом наших знань про навколишній світ. Мовна картина світу (МКС) експлікує ці знання [7, с. 37]. Обидві картини відбивають об'єктивну дійсність, але в різних формах – у формі пізнавальної діяльності (ККС) та у мовній формі (МКС). Домовна картина світу є джерелом для обох зазначених.

Мовна картина світу ґрунтується на концептуальній картині світу, проте остання є більш універсальною і спільною для культур з однаковим рівнем знань про світ. У той же час мова відображає не лише спільні знання, а й особливості бачення світу кожною культурою. ККС визначає основу індивідуального та суспільного світосприйняття. Отже, в ККС відбивається взаємний вплив особистісного, національного та загальнолюдського.

Саме в мові фіксується основний суспільно-політичний досвід для подальшої передачі наступним поколінням. Мовна картина як фіксація результатів концептуалізації та категоризації світу в колективній свідомості визначає механізми пізнання. Вона експлікує різні картини світу (релігійну, філософську та інші), відбиваючи при цьому загальну концептуальну картину.

Політична картина світу (ПКС) – один з типів відображення дійсності, який описує певну її грань – політичну реальність. Як і будь-яка інша картина світу, ПКС представлена у свідомості окремого індивіду. Образи оточуючої реальності та її окремі елементи представлені через відображення їх у формах внутрішнього психічного життя людини. Це суб'єктивна картина світу, яку формує кожен окремий індивід, і, в рамках якої він усвідомлює себе і проектує свою життєдіяльність. Політична картина світу в сучасному світі може розглядатися як узагальнююча сукупність національних політичних картин світу країн, регіонів та континентів, об'єктивних та суб'єктивних факторів, які на них впливають, а також міжнародних відносин та глобальних тенденцій, що спостерігаються в сучасному світі [8].

Узагальнюючи визначення головних складових політичної реальності, можна виокремити наступні: політична свідомість, політична поведінка, політичний менталітет, об'єкти та суб'єкти політичної діяльності, політичні маніпуляції свідомістю, стереотипи, ролі та іміджі [9, 10]. *Політична свідомість* представляє собою сприйняття суб'єктом частини об'єктивної реальності, співвідносною зі сферою політики, проблемами влади, держави та її інститутів. *Політична поведінка* – це спосіб, яким люди взаємодіють з політичними інститутами та учасниками, включаючи виборців, політиків, партії, групи тиску та інші зацікавлені сторони. *Політичний менталітет* – це спосіб сприйняття та розуміння політичної дійсності окремою особистістю, соціальною, етнічною групою або цілим народом. Політичним менталітетом наділені суб'єкти та об'єкти політичної діяльності, які мають взаємний вплив один на одного. Політичні об'єкти або маси мають ключове значення при розташуванні політичних сил, тому активна участь мас в політичних

процесах перетворює політику в мистецтво керування масами, яке включає в себе технології маніпулювання свідомістю. Під суб'єктами політики розуміють політичних діячів, для яких політика пов'язана з особистою самореалізацією. З одного боку, існує основний, базовий імідж політика, а з іншого боку, набір певних ролей, які політик грає в залежності від вимог конкретної ситуації. Саме ці ролі є «віртуальним тілом» політика, які зникають, як тільки зникає необхідність грати ці ролі. В цьому криються можливості маніпулювання свідомістю об'єктів політики. Маніпуляція в політичному сенсі набуває знеособленого характеру і має вплив на велику кількість людей.

Політичну маніпуляцію можна визначити як дії, які здійснюються з метою отримання певних політичних вигод, перекручення дійсності, використання недостатньої інформованості аудиторії, викликання негативних емоцій, забезпечення підтримки певної політичної сили, або ж надання фіктивного характеру явищам і подіям. Одним з основних інструментів політичної маніпуляції є засоби масової інформації, які можуть використовуватися для формування певної картини світу, зміни політичних переконань та впливу на громадську думку [10].

Головним провідником необхідної інформації до об'єктів політики є засоби масової інформації. ЗМІ, створюючи в свідомості членів суспільства відчуття співучасті подіям, характеризуються тим, що надають людині ілюзії участі у важливих подіях і таким чином формують у людини уявлення про те, в які суспільні відносини він вступає і які суспільні відносини при цьому складаються. ЗМІ використовують методи переконання та інші тактики, надаючи реальності певну оцінку, яка стає основою поведінки у суспільстві.

Засоби масової інформації націлені діють на об'єкти ПКС, що призводить до виникнення стереотипів масової свідомості. Стереотип розглядають як «детерміновану культурою, субкультурою або соціумом упорядковану та фіксовану структуру свідомості, фрагмент картини світу, що уособлює результат пізнання дійсності певним угрупованням і є схематизованою стандартною ознакою, матрицею предмету, події, явища» [11, с. 689]. Це своєрідний набір програм поведінки в суспільстві, які стабілізують його, надають людині відчуття безпеки, захищеності. Стереотипи виконують соціально-інтеграційну, захисну, ідеологічну й політичну функції. Однак, стереотипи можуть складати неповну картину світу, або представляти собою можливу картину світу, до якої людина пристосовується. Інакше кажучи, стереотипи перекручують або спотворюють реальні факти, створюючи якусь нову псевдореальність.

Прикладами стереотипів є наступні: ліві підтримують соціальну справедливість і рівність, а праві – збереження традицій та економічну стабільність; всі політики – корумповані та займаються лише підкупом виборців; прихильники ідеології консерватизму – це старі люди, які не можуть прийняти нововведення, а прихильники лібералізму – це молодь, яка віддає перевагу індивідуальній свободі; усі політики змінюють свої позиції залежно від того, що є популярним серед виборців; всі представники певної національності або релігії мають однакові політичні переконання; політики з великими коштами на кампанії виграють вибори завжди; ліві підтримують «політичну коректність», яка обмежує свободу слова, а праві – протестують проти неї; усі представники певної політичної партії мають однакові погляди на всі питання тощо [12–14].

Згадані ключові складові є внутрішніми іманентними властивостями ПКС, в той час, як видові складові ПКС визначаються в рамках категоріальної парадигми, яка включає: суб'єкт картини світу, її об'єкт та результат. Також через складність взаємовідносин між суб'єктами та об'єктами політики слід також включити до структури ПКС також й об'єкти політики.

На основі загальноприйнятого визначення МКС, можна представити політичну англійськомовну картину світу (ПАКС) як сформовану у свідомості певного мовного колективу та репрезентовану в мовній системі сукупність уявлень про світ політики, певний спосіб концептуалізації політичної реальності.

До складу ПМКС входять наступні компоненти:

1) суб'єкти ПМКС – політичні діячі, тобто їх віртуальні образи, які є носіями певного політичного менталітету, володіють певним політичним іміджем, грають визначені політичні ролі і дотримуються певної лінії політичної поведінки, з допомогою ЗМІ застосовують маніпулятивні тактики, формують політичну свідомість об'єктів ПКС (political boss, candidate, politician, leader, president, chief, authority, autocrat, bureaucrat);

2) об'єкти ПМКС – окремі індивіди, об'єднані в маси, наділені певним політичним менталітетом (який відрізняється від політичного менталітету суб'єктів ПМКС) і визначається знаннями, уявленнями про політику, що виникають в результаті впливу на них факторів зовнішнього середовища, а також внаслідок активної дії на них маніпулятивних тактик, що нав'язують масам певні стереотипи поведінки (elector, electorate, mass, hoī polloi, mob, people, populace, multitude, majority);

3) предмет ПАКС – оточуюча індивідуума частина реальності, що відбиває конкретну сферу життєдіяльності людини, тобто політику, яка об'єднує складні взаємовідносини суб'єктів та об'єктів картини світу, які складають цю реальність (politics, political situation);

4) результати політичної діяльності – виникаюча картина реальності, часто викривлена внаслідок маніпуляції свідомістю мас та нав'язування стереотипів, псевдомодель політичної реальності.

Всі вище згадані компоненти ПАКС демонструють її спільність з іншими картинами світу. Але є і такі риси, які підкреслюють її індивідуальний характер, а саме: 1) не універсальність ПАКС так, як вона є лише частковою моделлю світу, відмінною у різних народів; 2) динамічність, мінливість ПАКС так, як політична реальність постійно поповнюється новими сюжетами, що відбивається у постійному поповненні лексичного складу мови новими одиницями (infodemic, post-truth, populism, cancel culture, deep state, woke, virtue signaling, NIMBY); 3) єдність об'єктивного та суб'єктивного начал, внаслідок того, що ПАКС репрезентована у свідомості кожної окремої особистості, але в той же час існують загальні для всіх людей універсальні поняття і уявлення, завдяки чому люди розуміють один одного; 5) антропоцентричність ПАКС, яка створюється розумом людини, яка концептуалізує політичні реалії, спираючись на свої власні уявлення про світ і своє місце у ньому; 6) цілісність, єдність ПАКС, завдяки злагодженості її складових, лексичних одиниць, об'єднаних певними концептуальними ознаками.

Враховуючи характерні риси та якості ПАКС, її можна визначити, як модель політичної реальності, яка існує у свідомості учасників політичних процесів, детермінує їх поведінку,

будується на основі знань індивідуумів про політичну реальність та на основі політичної свідомості, сформованою при участі ЗМІ та інших учасників-суб'єктів ПАКС.

Проведений когнітивно-лінгвістичний аналіз в рамках дослідження концептосфери ГЕОПОЛІТИКА (загалом проаналізовано понад 5 тисяч номінацій) дозволяє визначити наступні особливості політичної англійськомовної картини світу [15]:

Домінування англійської мови як мови міжнародної комунікації, що відображається в широкому використанні англійської мови в політичних контекстах.

Використання термінів та виразів, пов'язаних з британською та американською політичною сферою, таких як Brexit, White House, Downing Street, Congress, Parliament тощо.

Часте використання скорочень та акронімів, що виникли в політичних контекстах, таких як NATO (North Atlantic Treaty Organization), UN (United Nations), EU (European Union), IMF (International Monetary Fund), WTO – World Trade Organization, NAFTA – North American Free Trade Agreement, OPEC – Organization of the Petroleum Exporting Countries, G7 – Group of Seven, G20 – Group of Twenty, BRICS – Brazil, Russia, India, China, South Africa), TPP – Trans-Pacific Partnership, ICC – International Criminal Court, ICJ – International Court of Justice, CIA – Central Intelligence Agency, NSA – National Security Agency тощо.

Використання специфічних слів та виразів, пов'язаних з політичними процесами та установами, таких як democracy, elections, voting, parliamentary, diplomacy, sanctions тощо.

Відображення політичних подій та процесів через мас-медіа, таких як телебачення, радіо, газети та інтернет, що впливає на формування політичної картини світу в свідомості носіїв мови.

Підвищена увага до глобальних проблем, таких як кліматичні зміни (global warming, greenhouse effect, carbon footprint, climate crisis, climate action, climate emergency, climate justice, renewable energy, sustainable development, mitigation), економічні кризи (recession, budget deficit, bankruptcy, debt crisis, inflation, slump, meltdown, market crash, stimulus package, unemployment, bailout, collapse, depression, stagnation, banking crisis, deflation, job loss, austerity measures), тероризм (terrorism radicalism, extremism, jihad, suicide bomber, hostage, terrorist attack, counter-terrorism, radicalization, terrorist group), міжнародний конфлікт (international/global/world/military/armed conflict, international/geopolitical/diplomatic crisis, terrorism, hostilities, war, international tension/rivalry/dispute, cross-border conflict, international mediation/negotiation/intervention), міграція (migration, immigrant, emigrant, refugee, asylum seeker, resettlement, integration, xenophobia, border control, deportation, brain drain, remittance, human trafficking, illegal immigration, migrant worker), тощо.

Використання відповідних політичних термінів та виразів для опису соціальних, економічних та культурних подій у світі, що допомагає зрозуміти складні політичні процеси (economic sanctions, globalization, multiculturalism, political instability, humanitarian crisis, electoral fraud, international cooperation, human rights abuses, political polarization, foreign policy, nationalism, social inequity, democracy).

Таким чином, концептуальну ПКС можна представити як когнітивно-психологічну модель політичної реальності, яка знаходить відображення в свідомості народу та його поведінці.

Вербалізована політична англійськомовна картина світу відбиває уявлення носіїв мови про політику, свою роль в політичному житті країни та світі. **Перспективою** дослідження слід вважати встановлення способів вербалізації політичної англійськомовної картини світу.

Література:

1. Гречка М., Стеценко О. Особливості формування картини світу в умовах глобалізації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»*, 2018. Вип. 28. С. 89–92.
2. Лисиченко Л.А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 191 с.
3. Совтис Н.М. Аспекти дослідження та принципи опису мовної картини світу. *Слов'янський збірник*, 2015. Вип. 19. С. 41–48.
4. Тимофіїва К.М. Мовна картина світу як відображення національного менталітету та її інтерпретація в сучасній лінгвістиці. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Філологічні науки*, 2019. № 7 (330). С. 40–46.
5. Селіванова О.О. Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
6. Селіванова О.О. Комунікативний вплив: дискусійні питання. *Науковий вісник Чернівецького університету : Германська філологія*, 2012. Вип. 630-631. С. 272–281.
7. Лисиченко Л.А. Структура мовної картини світу. *Мовознавство*, 2004. № 5-6. С. 36–41.
8. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. Ніжин : Видавництво ПП Лисенко М.М., 2017. 944 с.
9. Скар О. Політична картина світу молоді: визначення, складові, функції. *Психологія і суспільство*, 2012. № 3. С. 101-107.
10. Бебик В.М. Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. Київ : МАУП, 2000. 383 с.
11. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-Київ, 2008. 711 с.
12. Lakoff J. Don't Think of an Elephant!: Know Your Values and Frame the Debate. Chelsea Green Publishing Company, 2004. 124 p.
13. Саїд Е. Культура й імперіалізм. Київ : Критика, 2007. 608 с.
14. Janis L. Edwards. Gender and Political Communication in America: Rhetoric, Representation, and Display. *Lexington Studies in Political Communication*. Lexington Books, 2009. 310 p.
15. Kurbatova T. Basic features of conceptual sphere “Geopolitics” in modern English-speaking worldview. *At the crossroads: Challenges of foreign language learning*. Piechurska-Kuciel E., Szymanska-Czaplak E., Szyszka M. (Eds). Switzerland : Springer International Publishing, 2017. P. 37–53.

Kurbatova T., Mosiyevych L. Modern political English-speaking worldview

Summary. The article examines peculiarities of the political English-speaking worldview. The concept of the linguistic worldview in the historical context and in modern scientific research is investigated. The correlation between the conceptual worldview as a set of ideas, knowledge, stereotypes, beliefs and values formed in the process of interaction with the world and the linguistic worldview as a reflection of the national mentality is determined and its interpretation in modern linguistics is analyzed. In the course of the analysis, descriptive and analytical methods were used. Attention is drawn to the correlation between the concepts of conceptual and linguistic worldviews. The structural components and main features of the political linguistic worldview are defined. The main components of political reality include political consciousness, behavior, mentality, objects and subjects of political activity, political manipulation of consciousness, stereotypes, roles and images. The political worldview in today's world can be seen as a generalized set of national political worldviews of countries, regions and continents, objective and subjective factors that influence them, as well as international relations and global trends observed in the modern world. The political English-speaking worldview is defined as a set of ideas about the world of politics formed in the minds of a certain language group and represented in the English language system, a certain way of conceptualizing political reality. The peculiarities of the political English-speaking worldview include the dominance of English as a global language, the use of abbreviations, acronyms, specific terms and expressions, a large number of neologisms, and coverage of global political issues in modern English media.

Key words: conceptual worldview, linguistic worldview, politics, concept, means of verbalization, stereotype, manipulation.

*Ланчуковська Н. В.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри теоретичної та практичної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**Шальов А. С.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри англійської мови**Навчально-наукового інституту інженерії**Національного університету «Одеська морська академія»*

ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС – ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню лінгвістичних особливостей в англійському Інтернет-дискурсі. Актуальність дослідження полягає в необхідності вивчення лінгвістичних засобів, які використовуються в Інтернеті, з метою розуміння переданої інформації в процесі комунікації, адже завдяки Інтернету існує можливість мобільного обміну інформацією.

Мета статті полягає у виявленні лексичних особливостей англійського Інтернет-дискурсу. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: вивчити матеріали спеціальної літератури за темою дослідження; проаналізувати лексичні засоби, що використовуються в англійському Інтернет-дискурсі.

Об'єктом дослідження є тексти повідомлень англійських користувачів в Інтернет-середовищі, а предметом – лексичні засоби, які використовуються в процесі Інтернет-спілкування англійськими користувачами. Матеріалом дослідження слугують діалоги користувачів у соціальній мережі Instagram, на різних чатах, блогах тощо. У статті використано комплексний метод дослідження, який поєднує метод структурного аналізу, методику кількісного і статистичного опрацювання даних. Новизна дослідження полягає в тому, що в ній уперше пропонується комплексний аналіз письмового мовлення Інтернет-користувачів в соціальних мережах і різноманітних блогах в аспекті їхнього лексичного оформлення англійською мовою. Результати дослідження доповнюють певною мірою наукове уявлення про лінгвістичні особливості англійської мови в мережі Інтернет.

Авторами статті встановлено, що англійський Інтернет-дискурс, зокрема тексти коментарів соціальних мереж, структурований аббревіатурами, неологізмами та у деяких коментарях – еративами. Зі свого боку, аббревіатури представлені ініціалами, скороченнями, акронімами та усіченнями.

Під час аналізу текстів коментарів виявлено, що найпоширенішою особливістю, яка трапляється найчастіше, є неологізми, за допомогою яких можна описати емоційну складову. Еративи та скорочення використовуються для економії часу, не впливають на розуміння тексту, і не перешкоджають комунікації. Аббревіатурами користуються в усіх соціальних мережах, на форумах і блогах. Найчастіше на форумах із певною тематикою використовують одні й ті самі аббревіатури, які можуть бути незрозумілі новим користувачам.

Ключові слова: аббревіатура, ератив, Інтернет-дискурс, лінгвістичний засіб, неологізм.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток Інтернет-технологій створює нові способи передачі інформації у мережі. Всі користувачі Інтернету мають доступ до необмежених можливостей віртуальної реальності, однак необхідно розуміти, що в процесі Інтернет-комунікації всі мови неминуче змінюються, породжуючи нові функції та форми спілкування [1]. У цьому контексті повноцінна Інтернет-комунікація можлива тільки в тому разі, якщо користувачі знають встановлені норми і правила спілкування та використання мовних засобів у мережі.

Останнім часом лінгвісти приділяють особливу увагу Інтернет-комунікації, оскільки зміни, які відбуваються в мові в Інтернеті, з часом проникають у повсякденну мову, тим самим впливаючи на її структуру та словниковий запас [2; 3]. Сучасні люди «мають чудову можливість спостерігати за формуванням і розвитком нових і дивовижних віртуальних світів» [4, с. 5]. Оскільки цифрова комунікація не втрачає своєї популярності, виникають нові форми спілкування, які вчені не встигають зафіксувати в наукових працях. Англійська мова становить особливий інтерес через те, що вона є глобальною мовою, за допомогою якої обмінюються інформацією мільйони людей. Завдяки Інтернету, англійська мова в цифровій комунікації дає змогу відстежити всі зміни, які відбуваються і які згодом відходять у забуття або приходять в усне повсякденне мовлення. Таким чином, Інтернет дає можливість відстежити всі зміни, що відбуваються в мові на всіх рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтернет-дискурс є однією з найбільш широко обговорюваних тем у лінгвістиці. Привертаючи до себе увагу вчених, цей вид дискурсу «об'єднує в собі такі функції, які ще в 19 ст. було неможливо уявити» [5]. Інтернет-дискурс розглядався в різних аспектах та на прикладі різних мов. Дискурс німецькомовних інтернет-новин у лінгвістичному аспекті досліджено у роботах О. М. Щербак [6; 7]. Зі свого боку, Н. Г. Лукашенко [8] присвячує свої розвідки іспаномовному Інтернет-дискурсу в комунікативнопрагматичному та лінгвістичному аспектах. Історію та перспективи розвитку дискурс-теорії і дискурс-аналізу вивчав О. О. Балабан [9]. Етикет у віртуальній англійській комунікації на матеріалі чатлайнових сесій розглянуто у дисертації М. О. Столярової [10]. Розвідки І. Є. Фролової зосереджені на дослідженні стратегій конфронтації в англійському дискурсі [11]. Попри значну кількість робіт, присвячених вивченню особливостей Інтернет-дискурсу, розгляд лексичної

специфіки Інтернет-комунікації серед англомовних користувачів потребує постійної уваги.

Актуальність цього дослідження полягає в необхідності вивчення лінгвістичних засобів, використовуваних в Інтернеті, з метою розуміння переданої інформації реципієнтами в процесі мережевого спілкування, адже у сучасних умовах саме завдяки Інтернету існує можливість мобільного обміну інформацією.

Мета статті полягає у виявленні лексичних особливостей англомовного Інтернет-дискурсу. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: вивчити матеріали спеціальної літератури за темою дослідження; проаналізувати лексичні засоби, що використовуються в Інтернет-дискурсі англійською мовою.

Об'єктом дослідження є тексти повідомлень англомовних користувачів в Інтернет-середовищі, а предметом – лексичні засоби, що використовуються в процесі Інтернет-спілкування англомовними користувачами.

Матеріалом дослідження є діалоги користувачів у соціальній мережі Instagram, на різних чатах, блогах тощо. Для того, щоб досягти мети і вирішити поставлені завдання дослідження, використовувався комплексний метод, що поєднує в собі метод структурного аналізу та методіку кількісного і статистичного опрацювання даних. Новизна дослідження полягає в тому, що в ній уперше пропонується комплексний аналіз письмового мовлення Інтернет-користувачів у соціальній мережі Instagram, у чатах і різноманітних блогах з погляду їхнього лексичного оформлення англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, лексикологія вивчає слова, різні групи слів, фразеологізми та морфеми, з яких складаються слова, а також зміни, які відбулися у словниковому складі мови, та причини, через які ці зміни відбулися [5; 8]. Найчастіше це залежить від соціальних, територіальних і професійних аспектів. Існує чотири способи розвитку й розширення словникового запасу мови: три з них ґрунтуються на використанні внутрішніх ресурсів мови і включають у себе створення нових слів, формування нових значень (полісемія та перенесення значень), а також утворення словосполучень; четвертий спосіб залучає ресурси інших мов і називається запозиченням [5].

Слово є найменшою одиницею мовної системи в синтаксичному плані лінгвістичного аналізу і найбільшою в морфологічному плані, становлячи собою структурну і семантичну сутність у мовній системі [8]. Слід зазначити, що словниковий запас англійської мови, якщо розглядати його в етимологічному аспекті, доволі неоднорідний. Він складається з власного словникового запасу і запозиченого. При цьому «рідні слова мають ширший діапазон лексичної та граматичної валентності, є багатозначними та продуктивними під час формування сталих виразів» [4].

Релевантними для нашого дослідження є лексичні особливості, які трапляються в коментарях користувачів наймасовіших соціальних мереж. Однією з таких головних особливостей є аббревіатури, які повсюдно використовуються в Інтернет-комунікації, для якої характерним є перетин властивостей усного та писемного мовлення. Відомо, що аббревіатури загальноживані в неформальному спілкуванні (чати, форуми, блоги), проте трапляються вони і в газетних статтях, і в оголошеннях чи публікаціях. Аббревіатура – одиниця письмового або усного

мовлення, що складається з елементів графічної або звукової оболонки вихідної повної форми слова або словосполучення, а також з якою ця одиниця перебуває в певному лексико-семантичному зв'язку [12].

Під час аналізу лексичного наповнення Інтернет-коментарів було виокремлено чотири типи в класифікації аббревіатур: ініціалізми, скорочення, акроніми, усічення. Ініціалізми часто використовуються під час написання, проте їх використовують також в усному мовленні. Це аббревіатури, утворені від словосполучень шляхом збереження перших літер або звуків від кожного скорочуваного слова в словосполученні, ініціалізми вимовляються алфавітно [13, с. 10]. До найпоширеніших прикладів можна віднести ініціалізм: Сполучені Штати Америки – USA (The United States of America), CV (Curriculum vitae) – резюме та ін.

Використання ініціалізму YOLO користувачем як спонукання до подорожі до Ізраїлю представлено в контексті «*If you are lucky enough you can get a chance to be escorted by the soldiers! If you are unlucky then YOLO will be like literally you only live once I guess*» [14].

YOLO (you only live once) у перекладі означає «ти живеш один раз», є також ініціалізмом і «набуло популярності 2013 року; це своєрідне спонукання користувача до дії, також смислове навантаження залежить від контексту, форуму та самої ситуації, до якої було застосовано цю аббревіатуру» [15].

Існують також аббревіатури в ролі скорочення назви серіалів, гуртів або загальноживаних фраз і речень. Наприклад, на форумах, присвячених обговоренню фільмів і книжок, найчастіше використовують скорочені варіанти назв за першими літерами, оскільки написання повної назви забирає більше часу. До таких можна віднести: *LOTR* (*The Lord of the Rings*), *HP* (*Harry Potter*), *GOT* (*Game of Thrones*), як-от у контексті «*I wish my memory of GOT could be erased so I can watch it from beginning*» [16].

Скорочення використовуються не тільки в інтернет-комунікації, але також і в усному мовленні вони будуть зрозумілі більшості комунікантів. До цього типу скорочень можна також зарахувати відому загальноживану фразу в Інтернет-комунікації: *idk* (*I do not know*) [15].

Акроніми, на відміну від ініціалізмів, читаються як повноцінні слова і є скороченнями загальноживаних фраз. Вони створюються з початкових літер кожного слова, також в акронімах можуть використовуватися інші символи: цифри, дужки тощо [13, с. 21], наприклад, *IMHO* (*In My Humble Opinion*), *F2F* (*face to face*) [15].

В Інтернет-блогах зафіксовано слова, які поєднують характеристику як акронімів, так і ініціалізмів, як-от: *FAQ* (*Frequently Asked Questions*) – позначення гіда з поширених запитань новачків, відповіді на які розміщені в одній темі.

Абревіатури, утворені за допомогою опущення букв або складів основи скорочуваного, називаються усіченнями. У прикладі, наведеному нижче, можна помітити, що опускається кінець слова, наприклад, "*esp*" (*especially*): «*Damn bro I miss this show esp I miss when this show was good*» [17].

Однією з найголовніших лексичних особливостей англійської мови є афіксація – це спосіб утворення нових слів, до яких додаються нові структурні одиниці. Є два види афіксації: префіксація – додавання префікса до слова; суфіксація – додавання суфікса. Також зміни можуть мати фонологічний харак-

тер (включно зі зміною наголосу), семантичний, орфографічний або зміна частин мови. У прикладі до слова додається суфікс *-er*, що означає «діяча»: «*If Dylan wasn't an actor he would be an amazing youtuber*» [14]. Номінативна одиниця «*youtuber*» позначає людину, «яка веде свій профіль на платформі YouTube» [15].

Значущою групою в аспекті частотності є також неологізми. Це мовні «одиниці, на перший погляд, без яких можна було б обійтися в мовленні, що виникають найчастіше в молодіжному сленгу або в професійній лексиці, які згодом увійшли в сучасну англійську мову певних соціальних і вікових груп» [5]. Появу неологізмів науковці пояснюють «відсутністю фрагмента мовної картини світу, непозначеного мовою або позначеного не так повно, як того хотіли б комуніканти» [3]. Таким чином, нове слово може слугувати не тільки для опису нової реальності, а також для «імплицитного вираження тієї нової емоційної складової, що відсутня в інших близьких за змістом лексемах мови» [5].

Лінгвісти зазначають, що «вирішальним чинником у появі неологізмів вважається принцип лінгвістичної економії, оскільки ритм життя суспільства збільшився, відповідно, це призводить до зміни мови та її словотвірної моделі» [1].

В прикладі «*If you invest in something you don't understand because others are doing it is not called investing. It is called FOMO!*» [14] вжито неологізм «*FOMO*» (*fear of missing out*) – «страх пропустити важливі події», певною мірою цей неологізм можна назвати слоганом або девізом сучасної молоді, яка намагається встигнути скрізь і всюди, боячись прогавити важливі й цікаві новини світу або свого кола інтересів [15]. Неологізм з'явився внаслідок того, що раніше в англійській мові не було відповідного поняття для опису цієї емоційної складової. *FOMO* також належить до аббревіатур, однак за своєю природою, зараховується до неологізмів.

Останньою з лексичних особливостей є група еративів, слів, у яких було спеціально порушено норму [12]. До цієї категорії можна зарахувати граматично неправильно написані слова, які, однак, зрозумілі реципієнтам. Таке спрощення слова відбувається з метою «заощадити час, через що еративи використовуються під час спілкування в цифровому просторі, трапляючись як у коментарях пересічних користувачів, так і в акаунтах різноманітних організацій, щоб зробити мову менш офіційною» [5]. Іноді еративи утворюються через друкарські помилки, іноді це відбувається навмисно, як-от слово *wut*, яке застосовують замість *what*; *Dat* – замість *that*; *Luv* – замість *love*; *Bruh*, *broseph* – замість *brother*; *Cuz* – замість *because* [15].

Аналіз виокремлених одиниць певною мірою доповнює наукове уявлення про лінгвістичні особливості англійської мови в Інтернет-дискурсі.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Згідно з результатами аналізу 100 коментарів у цифровій комунікації виявлено, що найпоширенішою особливістю, яка трапляється найчастіше, є неологізми, часте використання яких пояснюється тим, що англійська мова щодня поповнюється новими словами через міжнародне спілкування, що розвиває мовну картину світу, а також дає простір для створення нових слів, за допомогою яких можна було б описати емоційну складову. Еративи та скорочення активно використовуються для економії часу, не впливають на розуміння тексту, і не є перешкодою для комунікації. Під час аналізу з'ясовано, що аббревіатурами користуються в усіх соціальних мережах,

на форумах і блогах. Найчастіше на форумах із певною тематикою використовують одні й ті самі аббревіатури, які можуть бути незрозумілі новим користувачам; аббревіатури, якими послуговуються у загальному доступі можна легко розшифрувати.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні морфологічних особливостей одиниць, що використовуються в англійській Інтернет-комунікації.

Література:

1. Urry J. *Sociology beyond societies: Mobilities for the twenty-first century*. Routledge. 2012. 273 p.
2. Балабан О. О. Дискурс-теорії і дискурс-аналіз: історія і перспективи. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/apif/2010_5/balaban.pdf
3. Future of working. 10 Advantages and Disadvantages of Social Networking. 2015. URL: <http://futureofworking.com/10-advantages-and-disadvantages-of-social-networking/>.
4. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge, 2001. 212 p.
5. Zaki Y. *Future mobile communications: LTE optimization and mobile network virtualization*. Springer Science & Business Media. 2012.
6. Щербак О. М. Вербалізація суспільних топосів у текстах німецькомовних інтернет-новин: лінгвориторичний аспект. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9. С. 257–260.
7. Щербак О. М. Дискурс німецькомовних інтернет-новин: лінгвориторичний аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови»; Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2016. 20 с.
8. Лукашенко Н. Г. Іспаномовний Інтернет-дискурс: комунікативно-прагматичний та лінгвостилістичний аспекти (на матеріалі форумів з проблематики родинних стосунків): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови». Київ. 2006. 22 с.
9. Балабан О. О. Дискурс-теорії і дискурс-аналіз: історія і перспективи. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/apif/2010_5/balaban.pdf
10. Столярова М. О. Етикет у віртуальній англійській комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій): дис... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». К., 2005. 209 с.
11. Фролова І. Є. Стратегія конфронтації в англійському дискурсі: [монографія]. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. 344 с.
12. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>
13. Загітко Анатолій. *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*. Донецьк: ДонНУ, 2012. 402 с.
14. Офіційний акаунт сайту Wizing World. <https://www.instagram.com/wizingworld>
15. Urban Dictionary. URL: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=online%20slang>
16. Офіційний акаунт серіалу Game of Thrones. URL: <https://www.youtube.com/user/GameofThrones>
17. Офіційний акаунт режисера Джеймса Ганна. URL: <https://www.instagram.com/jamesgunn>

Lanchukovska N., Shalyov A. Internet discourse – the linguistic aspect

Summary. The article is devoted to the study of an integrated approach in the general theory of the term. The authors of the study notes that there are no clear answers to the key questions of modern terminology. The relevance of this work is determined by the need to replenish the theory of terminology with new scientific solutions, the tasks of improving the theoretical and methodological substantiation of terminographic activity and work on streamlining and standardizing terminology.

The article proves that the traditional interpretation of terms as words or phrases representing special concepts does not allow one to unambiguously determine the unit of description, since words and phrases express themselves differently in a fixed area. The authors proved that a phrase with several lexical units, each of which can be described independently as its constituent elements, cannot be considered either as a lexical unit or as an object of lexical description, since it does not belong to a lexical set.

A term is a lexical unit only if it is one word, and in general, a term is a unit of a special designation of an object or phenomenon of specialized activity. Non-linguistic signs in special areas of communication also fall under this understanding of terms. The article deals with the issue of the depth of termination and proves that this issue is directly related to the term formula and its most frequent models.

It is known that there can be quite a lot of levels of division of a concept, but not all of them are terminated as part of one term. In special speech, only the minimum attributes that are important for a particular communicative situation are used. Since the sphere of information terminological services that produces terminology, such as

dictionaries and standards, should be focused on the demand and sale of its products, the fixation area should include not hypothetically constructed nominative units that are casts of expressed complex concepts, but those that are built according to the most frequent models and actually function in the industry.

According to the author, the term, as a linguistic unit that is different from the text in which it functions, as a unit that is integral and cannot be further separated without losing the function attributed to it, must be subjected to a linguistic criterion (semantics as the primary criterion for expressing a special concept is considered obvious). This linguistic criterion is a syntactic criterion, i.e. reproducibility criterion.

The problem of compliance with the requirements of terminological standards flooded with more than verbose terms, due to its practical insolubility, is transferred to a different plane: it is enough that when expressing a particular concept by one or another variant of a compound term, only the term elements present in its composition are used.

Key words: integrated approach, standard, term, term elements, term system.

*Литвинко О. А.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов**Сумського національного аграрного університету*

МОРФОЛОГІЧНИЙ СПОСІБ ТВОРЕННЯ ТЕРМІНІВ-ІМЕННИКІВ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню морфологічного способу творення термінів-іменників сучасної англійської юридичної терміносистеми. Дослідження становлення і розвитку професійних термінів, їх семантичних особливостей та дериваційних процесів має велике значення для опису мовних систем та вивчення специфіки їх функціонування. На часі сфера термінології відкрита до активної дослідницької діяльності з огляду на динамічний розвиток науки і техніки, збільшення обсягу професійної інформації, процеси інтеграції, посилення ролі термінотворення. Лінгвісти фокусують увагу на вивченні терміносистем певних галузей, аналізуючи особливості утворення термінів та їх функціонування у системі мови.

Слід зазначити, що на сучасному етапі юридична термінологія набуває особливого значення завдяки посиленню інтеграції країн та міжнародних зв'язків. Англійська юридична термінологія зараз є глобальним явищем через поширення юридичної англійської мови як домінуючої мови міжнародного бізнесу, а також її ролі як юридичної мови в межах Європейського Союзу. Юридична термінологічна лексика функціонує у документах, угодах, правознавчих рекомендаціях, вимогах та положеннях. Феномен термінотворення є особливо важливим для сучасної юридичної термінології, що пояснюється написанням і прийняттям останнім часом великої кількості нових законів.

Об'єкт нашого аналізу – сучасна англійська юридична терміносистема, предмет дослідження – морфологічний спосіб творення термінів-іменників зазначеної термінологічної системи.

Аналіз юридичних термінів свідчить про те, що у сучасній англійській юридичній термінології домінуючу роль відіграють іменники. Вочевидь це корелює з їх номінативною функцією, що сприяє позначенню предметів та явищ. Слід зазначити, що морфологічний спосіб творення термінів-іменників полягає у поєднанні афіксів зі словотвірною основою.

Вивчення словотвірних особливостей юридичної термінологічної лексики дає можливість дійти висновку, що дериваційні процеси у терміносистемі представлені переважно суфіксальними утвореннями – 32%. Особливу продуктивність при утворенні юридичних субстантивних термінів виявляють суфікси: *-ee, er, -or, -ment, -ation, -ion, -ity, -ability*.

Префіксальний спосіб творення англійських юридичних термінів посідає незначне місце – 9%. Завдяки зазначеному способу відбувається модифікація основи, до якої приєднується префікс. У роботі ідентифіковано наступні продуктивні префікси: *co-, counter-, de-, dis-, non-*.

Теоретичне значення даного дослідження визначається його внеском у загальну теорію терміна і термінологію. Результати дослідження доповнюють наукові знання про специфіку термінологічної номінації та основні процеси

термінотворення у сучасній англійській юридичній терміносистемі.

Ключові слова: термінологічна система, юридичний термін, морфологічна структура, афікс, суфіксальний спосіб, префіксальний спосіб.

Постановка проблеми. Юридична термінологія як предмет дослідження – це сучасна терміносистема, яка нині продовжує розвиватись. З огляду на це, вивчення загальних тенденцій її розвитку, дослідження дериваційного потенціалу, зокрема продуктивності словотвірних типів, є актуальним як у теоретичному, так і в практичному плані. Сучасна англійська юридична термінологія є особливим прошарком лексики, який постійно модифікується, удосконалюється та виступає засобом професійної комунікації. Ця динамічна система характеризується певною специфікою функціонування її складових. Зміст окремої термінологічної одиниці визначає її місце у системі, обумовлює зв'язки і корелює з її іншими елементами.

Актуальність роботи визначається провідною роллю сучасної англійської юридичної терміносистеми в англомовній фаховій комунікації. Необхідність дослідження підсилюється тим фактором, що юридична термінологія зараз є глобальним феноменом через поширення юридичної англійської мови як домінуючої мови міжнародного бізнесу, а також її ролі як юридичної мови на теренах Європейського Союзу.

У умовах інтеграції світової спільноти існує необхідність розширення міжнародних контактів юридичного характеру як на рівні урядів різних країн, так і на рівні повсякденної ділової комунікації. Потреба такого спілкування мотивує до створення умов для правового регулювання великої кількості юридичних документів міжнародного та внутрішнього тину. Отже, особливої значущості набуває лінгвістичний фактор у сфері співробітництва та розвитку взаємовідносин між Україною та країнами Європейського Союзу.

Динамічна тенденція до взаємодії та взаємозалежності окремих правових систем вказує на необхідність більш глибокого та детального вивчення юридичної мови адміністративно-правових документів і, у свою чергу, зумовлює розвиток і поповнення сучасної англійської юридичної терміносистеми.

Доцільно зазначити, що комплексне дослідження морфологічного способу творення юридичних термінів-іменників на сучасному етапі носить характер лакуни. Вочевидь у зазначеній терміносистемі іменники представлені у великій кількості, а це вимагає створення особливого наукового підходу до їх вивчення.

Матеріалом дослідження слугував корпус професійної лексики обсягом 3000 лексичних одиниць, відібраних методом

суцільної вибірки з лексикографічних джерел (тлумачних юридичних словників; перекладних словників юридичних термінів) та з періодичних видань у галузі юриспруденції. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу – близько 5000 сторінок тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спостереження за розвитком терміносистем певних галузей, опис їх нових засобів позначення, стандартизація та поповнення термінологічної лексики на сучасному етапі є одним із головних завдань лінгвістики в галузі термінології. Швидке збільшення обсягів спеціальної інформації у різних галузях науки і техніки неодмінно пов'язане з кількісним зростанням і якісним удосконалюванням термінологічних одиниць.

Дослідження загальних тенденцій розвитку терміносистем, визначення природи термінів як знаків спеціальних понять, виявлення дериваційного потенціалу термінологічної лексики – постійно привертає увагу багатьох дослідників. На часі лінгвісти фокусують увагу на систематизації та стандартизації термінології певних науково-технічних галузей і дослідженні особливостей утворення та функціонування термінологічних систем у загальній системі мови. Вивчаються питання термінології окремих галузей: юридичної термінології – Бабятинська Ю., Гусейнова К. [1], економічної – Гумовська І. [2], медичної термінології – Рябоконт Н. [3], термінології комп'ютерних технологій – Кізиль М. [4], авіаційної термінології – Межжеріна Г. [5] термінології автомобільної індустрії – Шуневич Б. [6], геодезичної термінології – Грибнік Ю. [7], прикордонної термінології – Єсипенко Н., Янковець О. [8]. Дослідники з'ясовують логічні та лінгвістичні параметри ідентифікації термінів, намагаються відокремити їх від слів загальної мови, вивчити лексико-структурні аспекти певної термінологічної лексики.

Слід зазначити, що багато сучасних досліджень присвячено проблемам творення термінів. Але, незважаючи на вагомий досягнення у вивченні процесів термінотворення у сучасній лінгвістиці (Ніколаєва Т. [9], Рогов Л. [10], Демчук Т. [11], Конопляник Л. [12], Стрілець В. [13], Фесенко І. [14], Тимошук Н. [15] та ін.), немає єдиного загальноприйнятого розуміння цього феномена, чим і обумовлена актуальність проведеного дослідження.

Мета статті полягає у вивченні специфіки морфологічного способу творення термінів-іменників сучасної англійської юридичної терміносистеми.

Виклад основного матеріалу. Дослідження морфологічної структури юридичної термінологічної лексики дозволяє дійти висновку, що у зазначеній терміносистемі превалюють терміни-іменники. Це обумовлено їх номінативною функцією позначення предметів та явищ юридичного термінологічного поля.

Морфологічний спосіб термінотворення полягає у поєднанні афіксів зі словотвірною основою. Це найбільш активний спосіб словотвору, бо саме основи та афікси несуть основне словотвірне навантаження, оскільки в морфологічній структурі терміна, утвореного шляхом афіксації, органічно закладені основи структурної систематизації, які мають першочергове значення для термінології, бо дають можливість простежити зміни в семантиці слова, пов'язані з додаванням до твірної основи так званих формальних показників – суфіксів та афіксів [16, с. 13].

Вивчення словотвірних особливостей юридичної термінологічної лексики дає можливість дійти висновку, що дерива-

ційні процеси у терміносистемі представлені переважно суфіксальними утвореннями – 32%. Суфіксальне термінотворення полягає у поєднанні суфіксів зі словотвірною основою.

Субстантивні терміни утворюються за наступними моделями.

Модель 1. *V+ -ee*. Пор.

- *to assign* «призначити» – *assignee* « правонаступник »;
- *to grant* «давати дотацію» – *grantee* «грантоотримувач»;
- *to promise* «обіцяти» – *promisee* «обіцянка»;
- *to trust* «довіряти» – *trustee* «довірена особа».

Модель 2. *V+ -er, -or*. Пор.

- *to administrate* «адмініструвати» – *administrator* «адміністратор»;
- *to bear* «нести» – *bearer* «носії»;
- *to bind* «зв'язати» – *binder* «палітурник»;
- *to trespass* «зловживати» – *trespasser* «зловживач».

Модель 3. *V+ -ment*. Пор.

- *to assign* «призначити» – *assignment* «призначення»;
- *to attach* «арештовувати» – *attachment* «накладення арешту»;
- *to bail* «вносити заставу» – *bailment* «застава»;
- *to employ* «наймати» – *employment* «працевлаштування»;
- *to infringe* «порушувати» – *infringement* «порушення»;
- *to pay* «заплатити» – *payment* «оплата».

Модель 4. *V+ -ation, -ion*. Пор.

- *to access* «мати доступ» – *accession* «доступ»;
- *to consider* «вважати» – *consideration* «міркування»;
- *to extort* «вимагати» – *extortion* «вимагання»;
- *to organize* «організовувати» – *organization* «улаштування»;

- *to possess* «володіти» – *possession* «володіння»;

- *to reject* «мати доступ» – *rejection* «доступ».

Модель 5. *A+ -ity, -ability, -ibility*. Пор.

- *active* «активний» – *activity* «активність»;
- *available* «доступний» – *availability* «наваність»;
- *liable* «відповідальний» – *liability* «відповідальність»;
- *productive* «продуктивний» – *productivity* «продуктивність»;

- *secure* «певний» – *security* «безпека».

Префіксальний спосіб творення англійських юридичних термінів-іменників посідає незначне місце і становить 9%. Префіксальним термінотворенням вважаємо спосіб утворення термінологічних одиниць за допомогою префіксів. В юридичній терміносистемі виокремлюємо наступні моделі.

Модель 1. *de+ N*. Пор.

- *formation* «утворення» – *deformation* «деформація»;
- *moralization* «моралізування» – *demoralization* «деморалізація»;
- *nazification* «нацифікація» – *denazification* «денацифікація»;
- *popularization* «популяризація» – *depopularization* «депопуляризація».

Модель 2. *dis+ N*. Пор.

- *function* «функціонування» – *dysfunction* «порушення роботи»;
- *honour* «честь» – *dishonour* «безчестя»;
- *orientation* «орієнтація» – *disorientation* «дезорієнтація»;
- *solution* «резолуція» – *dissolution* «ліквідація».

Модель 3. co-+ N. Пор.

• *insurance* «страхування» – *coinsurance* «співстрахування»;

• *taker* «виробник» – *cotaker* «співучасник».

Модель 4. counter-+ N. Пор.

• *act* «дія» – *counteract* «протидія»;

• *claim* «позов» – *counterclaim* «зустрічний позов»;

• *offer* «пропозиція» – *counteroffer* «зустрічна пропозиція»;

• *part* «частина» – *counterpart* «копія».

Модель 5. non-+ N. Пор.

• *conformist* «конформіст» – *nonconformist* «дисидент»;

• *sense* «глузд» – *nonsense* «абсурд».

Слід зазначити, що вихідний термін та його префіксальний похідний належать до однієї частини мови.

Висновки. Нами було виявлено, що у сучасній англійській юридичній терміносистемі превалюють терміни-іменники. Це обумовлено їх номінативною функцією позначення предметів та феноменів юридичного термінологічного поля. Аналіз словотвірних особливостей юридичної термінологічної лексики дає можливість дійти висновку, що дериваційні процеси у терміносистемі представлені переважно суфіксальними утвореннями – 32%. Як підсумок вищевикладеного, зазначимо, що особливу продуктивність при утворенні юридичних термінів-іменників виявляють суфікси: *-ee, er, -or, -ment, -ation, -ion, -ity, -ability, -ibility*. Префіксальний спосіб творення англійських юридичних термінів-іменників посідає незначне місце і становить 9%. Серед продуктивних префіксів виокремлюємо *de-, dis-, co-, counter-, non-*. Юридична термінологічна підсистема продовжує розвиватись, викликаючи постійні зміни термінологічного складу лексики. Деривація є рушійною силою термінотворення.

Перспективою нашого дослідження є аналіз конверсійних утворень сучасної англійської юридичної терміносистеми.

Література:

1. Бабятинська Ю., Гусейнова К. Структурно-семантичні характеристики юридичної термінології англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2020. № 44. С. 186–188.
2. Гумовська І.М. Аспекти взаємодії юридичної та економічної термінології. *Наукові записки національного університету «Острозька академія».* 2017. Вип. 67. С. 96–99.
3. Рябоконт Н. Особливості Перекладу Медичних Аббревіатур. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2018. Т. 7(321). С. 123–130.
4. Кізіль М. Аббревіатури та скорочення в сфері комп'ютерних технологій англійської мови. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Термінознавство.* 2015. Т. 3. С. 282–287.
5. Межжеріна Г. Структурні типи англійських авіаційних термінів-аббревіатур в аспекті перекладу. *Термінологічний вісник.* 2019. Т. 5. С. 374–379.
6. Шуневич Б. Особливості побудови аббревіатур і скорочень англійських термінів автомобільного транспорту. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Термінознавство.* 2016. Т. 6. С. 289–293.
7. Грибнік Ю. Скорочення та аббревіатури в англійській геодезичній термінології. *Науковий вісник ДППУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки».* Мовознавство. 2016. Т. 1(5). С. 80–83.

8. Єсипенко Н., Янковець О. Словотвірні суфікси англійських термінів прикордонної сфери: фонетичний та семантичний аспект. *Науковий вісник ХДУ серія: Германська та міжкультурна комунікація.* 2020. Вип. 2. С. 14–20.
9. Ніколаєва Т. Функціональні особливості використання аббревіації у термінології міжнародних відносин і дипломатії у сучасній англійській мові. *Закарпатські філологічні студії.* 2021. Т. 17 (1). С. 154–157.
10. Рогач Л. Способи термінотворення у англійській термінологічній галузі виноробства. *Збірник наукових праць «Сучасні дослідження з іноземної філології».* 2015. Вип. 13. С. 169–174.
11. Демчук Т. Структурно-семантичний аналіз термінів кіномистецтва в англійській мові. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах.* 2017. Вип. 33–34. С. 17–24.
12. Конопляник Л. Основні способи творення англійської науково-технічної термінології (на прикладі фізичних термінів). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : зб. наук. праць.* 2014. Вип. 19. С. 148–152.
13. Стрілець В., Андрієнко В. Структурні моделі англійських багатокомпонентних термінів нафтогазової галузі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2019 № 38 том 2. С. 140–142.
14. Фесенко І., Сивачук О. Англійська комп'ютерна термінологія: структурні особливості та способи творення. *Нова філологія.* 2021. Вип. 84. С. 248–254.
15. Тимошук Н. Телескопізм сучасної англійської мови: дефініція та типологія. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжсвізівський зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка.* 2022. Вип. 47. Т. 4. С. 115–118.
16. Бондаренко Г. Морфологічні способи творення галузевих термінів на позначення понять лінгвістики. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації.* 2020. Том 31 (70) № 4 Ч. 1. С. 12–17.

Lytvynko O. The morphological way of noun term formation of modern English legal terminology

Summary. This article focuses on the problem of morphological method of noun term formation of modern English legal terminology. The study of the formation and development of professional terms, their semantic features and derivational processes is of great importance for the description of language systems and the study of the specifics of their functioning. Currently, the field of terminology is open to active research activities in view of the dynamic development of science and technology, the increase of professional information, integration processes, and importance of the role of term formation. Linguists focus attention on the study of term systems of certain fields, analyzing the peculiarities of term formation and their functioning in the language system.

It should be noted that at the current stage, legal terminology is gaining special importance due to the strengthening of the integration of countries and international relations. Now English legal terminology is a global phenomenon due to the spread of legal English as the dominant language of international business, as well as its role as a legal language within the European Union. Legal terminology functions in documents, agreements, legal recommendations, requirements and regulations. The phenomenon of term formation is

particularly important for modern legal terminology, which is explained by the recent writing and adoption of a large number of new laws.

The object of our analysis is the modern English legal terminological system, the subject of research is the morphological way of noun term formation of the specified terminological system.

The analysis of legal terms shows that nouns play a dominant role in modern English legal terminology. Obviously, it is related to their nominative function, which contributes to the designation of objects and phenomena. It should be noted that the morphological way of noun term formation means combining affixes with a word-forming base.

The study of word-forming features of the legal terminological lexicon makes it possible to come to the conclusion that derivational processes in the term system are mainly represented

by suffix formations – 32%. Suffixes: *-ee, er, -or, -ment, -ation, -ion, -ity, -abiliti, -ibility* show special productivity in the formation of legal substantive terms.

The prefix method of formation of English legal terms occupies an insignificant place – 9%. The modification of the base to which the prefix is attached occurs thanks to this specified method. The following productive prefixes: *co-, counter-, de-, dis-, non-* are identified in the work.

The theoretical value of this study is determined by its contribution to the general theory of term and terminology. The results of the research supplement scientific knowledge about the specifics of terminological nomination and the main processes of term formation in modern English legal terminology system.

Key words: terminological system, legal term, morphological structure, affix, suffix method, prefix method.

*Макимова А. Я.,**кандидат наук з державного управління,**викладач кафедри міжнародних відносин та соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ СЛОВОТВОРЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У БРИТАНСЬКІЙ ПРЕСІ

Анотація. У статті показано, що основними способами словотворення у британській пресі є словосполучення, телескопія, словоскладання, афіксація, аббревіація, скорочення, розширення значення слова та конверсія. Автором проаналізовано 159 неологізмів британської преси з 2019–2023 роки. Визначено, що неологізми британської преси охоплюють всі сфери життєдіяльності людини побут, роботу, архітектуру, екологію, дозвілля, розваги, а також відмічено особливу роль COVID-19 у словотворенні неологізмів британської преси, що пов'язано з активним використанням ZOOM, а також життям та працею онлайн. Встановлено, що суспільно-значимі події впливають на появу нових слів. Визначено, що зі структурної точки зору велика кількість нових словосполучень утворена за типовою моделлю прикметник плюс іменник. У статті показано, що словосполучення утворені шляхом метафоричного та метонімічного переносів значення. Визначено, що у словосполученнях вагоме місце приділяється старинню нації та людям похилого віку. Доведено, що словосполучення охопили всі сфери людського буття та є головною тенденцією словотворення у британській пресі 2019–2023 років. Встановлено, що іншим важливим напрямом словотворення є телескопія, що охоплює екологію, харчування, архітектуру та повсякденне життя. Обґрунтовано, що словоскладання застосовуються у торгівельній діяльності, побуті та інформаційній сфері. Показано, що аббревіація використовується в суспільно-політичному житті, харчуванні, фінансовій сфері, інформаційній діяльності. Автором відмічено, що серед аббревіацій зустрічаються акроніми. Відмечено, що серед всього різномайття неологізмів британської преси зустрічається конверсія. Відзначено, що афіксація також використовується в неологізмах та використовується суфікс *ism, ing*. У учасному словотворенні переважає суфіксація, а префіксація в британській пресі спостерігається рідше.

Ключові слова: неологізми, метафора, метонімія, афіксація, аббревіація.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Інтенсивні темпи технологічного розвитку вплинули на мову за різними аспектами. Діджиталізація є головною характеристикою 21 століття, що подвоїло швидкість словотвору в усіх областях. Як наслідок, мова є живим та складним механізмом, що, з одного боку, перебуває у постійному русі, з іншого – зберігає ознаки стабільності та цілісності, будучи основним засобом комунікації. Очевидно, саме тому питання про мовну змінність, суть, чинники та тенденції мовної еволюції є та буде одним з центральних у лінгвістичній науці. Головною тенденцією сьогоденного

розвитку є поява неологізмів. Отже, поява неологізмів – це цілком закономірний процес, що пов'язано з динамічним розвитком суспільства, зокрема, науки, техніки, медицини, туризму, освіти тощо. До того ж, старі слова використовуються у новому значенні (тобто надаються нові значення існуючим словам або словосполученням). Неологізми особливо корисні при виявленні нових винаходів, нових явищ та аналізі мовних тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема неологізмів, їх словниковий склад та закономірності їх розвитку завжди привертала увагу науковців. Серед українських науковців, що займаються вивчення українських неологізмів, слід відзначити В. Г. Гак, А. А. Потебня, Л. П. Якубінський. Питання словотворення та функціонування неологізмів у англійській мові досліджують Ю. А. Зацного, Ф. І. Буслєва, М. В. Белозорова, О. М. Головка. Особливості функціонування англійських неологізмів за різними сферами досліджують Д. В. Василенка (неологізми в англійській комп'ютерній лексиці), О. М. Головка (неологізми англійської мови), Н. А. Лаврова, А. Б. Семенчука (англійські неологізми пов'язані з терористичною діяльністю), О. Л. Чирвоного (англійські неологізми для електронних значень).

Усі вони зазначають, що англійська мова стрімко розвивається і в ній постійно з'являються нові слова і вирази. Лексика як найрухоміший пласт мови найбільш чуйно реагує на всі зміни в соціальній, культурній та інших сферах життя мовця колективу, адже саме слово є «дзеркалом життя». Таким чином, словниковий склад мови динамічно оновлюється, що актуалізує потребу його систематичного вивчення, зокрема, в британській пресі.

Формулювання мети і завдань статті. Метою статті є здійснення класифікації неологізмів британської преси у 2019–2023 роках за способами словотворення. Для виконання поставленої мети потрібно здійснити узагальнення неологізмів британської преси та їх проаналізувати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Знання іноземної мови важливо для розбудови ефективної системи державного управління в Україні. Так, Анна Максимова зазначає, що від ефективності стратегічного управління у сфері державного управління та використання його управлінського потенціалу залежить сталий розвиток держави, забезпечення її національної сили та могутності, раціональне використання ресурсів для досягнення стратегічних цілей [1, с. 1]. Під час розвитку критичного мислення доцільним є запровадження зарубіжного досвіду. Зокрема, О. Головіна зазначає, що критичне мислення визнано основною компетентністю майбутнього, що пов'язано

з трендом світового розвитку – переходом до інформаційного суспільства [2, с. 80].

Розвиток мови значною мірою зумовлений розвитком її словотвірної системи, становленням нових словотвірних моделей, зміною наявних, збільшенням або зменшенням їхньої продуктивності та багатьма іншими чинниками словотвірного процесу. Процес утворення нових слів віддзеркалює у мові потреби суспільства у вираженні нових понять, які є своєрідним продуктом розвитку науки, техніки, культури, суспільних відносин тощо. Причини виникнення нових слів лінгвісти пов'язують із новими відкриттями, поглибленням уявлення про раніше відомі факти та явища дійсності.

Нижче наведено класифікацію неологізмів британської преси за 2019–2023 роки за способами творення у таблиці 1.

Таблиця 1

Шляхи творення англійських неологізмів британської преси

№	Назва способу творення	Кількість
1	Словосполучення	76
2	Телескопія	35
2	Словоскладання	20
3	Аффіксація	16
4	Абревіація	7
5	Скорочення	1
6	Конверсія	1
7	Розширення значення слова	1

Аналізуючи табл. 1, ми прийшли до висновку, що основним способом словотворення у британській пресі 2019–2023 років є словосполучення.

У британській пресі можна знайти такі приклади словосполучень:

book stuffing – автор, який сам публікує матеріал, оплата якого здійснюється за кожну сторінку;

anxiety economy – багатство створене шляхом виготовлення або продажу продуктів для зменшення переживання;

У зв'язку зі старінням нації найбільш популярними стали словосполучення люди похилого віку **grey tsunami**, **silver striver**.

Метонімія – це троп заснований на асоціації по суміжності замість назви одного предмету вживається назва іншого, пов'язаного з першим постійним внутрішнім або зовнішнім зв'язком [3, с. 11].

Метафора – приховане порівняння, засноване на асоціації за подібністю, здійснюване шляхом застосування назви одного предмета до іншого і виявляє таким чином яку-небудь важливу рису іншого [3, с. 9].

Зі структурної точки зору велика кількість нових словосполучень утворена за типовою моделлю прикметник+іменник, приміром, такі:

functional fitness – фізичні вправи, що включають рухи під час виконання щоденних завдань;

incidental fitness – умова бути фізично сильним та здоровим як результат активної щоденної рутини, таких як підйом по сходах замість застосування ліфту;

impact exercise – діяльність, що об'єднує спортивну діяльність таку як біг на марафоні з роботою на робочому місці, що корисно для людей, що живуть на одній території;

collab house – великий дім в якому люди, які працюють у соціальному середовищі, живуть та працюють разом.

impressive yoga – різновид, що супроводжується релаксуючими звуками та картинками;

словосполучення, що утворені шляхом метонімічного переносу значення

silver striver – хтось, хто продовжує працювати після того як вийшов на пенсію;

grey tsunami – велике число людей у світі в 21 столітті, які живуть довше або baby boomer генерація, що досягла похилого віку;

generation scroll, метонім – спосіб, у який люди дивляться телевизор, читають новини переважно на комп'ютері або мобільному телефоні;

social bubble – маленька група людей, якій дозволяється бачити одне одного під час спрощення карантинних заходів під час COVID-19;

corona corridor – це територія, якою дозволяється подорожувати зокрема в пункт призначення зокрема під час спрощення карантинних заходів під час COVID-19;

словосполучення, що утворені шляхом метафоричного переносу значення

fitness snacking – постійне підтримання себе у формі шляхом виконня у короткі проміжки фізичних вправ;

ghost gear – приладдя для риболовлі, такі як сіті та вудочки, що заборонені в океані;

Отже, нова фразеологія охопила всі сфери людського буття та є головною у словотвірних процесах 2019–2023 років

Іншим важливим напрямом у словотворенні британської преси **словоскладання**

Superforecaster – someone whose job is to predict what certain events or situations are going to be like in the future, and who can do this very accurately.

Tradwife – a woman who does not work outside the home and who believes that her needs are less important than those of her husband.

Sandscaping – the activity of adding a large amount of sand to an existing beach to try to prevent or reduce the erosion of the coastline.

Вагоме місце у словотворенні неологізмів британської преси протягом 2019–2023 років займає словоскладання, проте воно поступається новій фразеології.

Телескопія також займає важливу роль у словотворенні британської преси.

Edupreneur – an entrepreneur who works in the field of education.

Janxiety – feelings of unhappiness and worry that people often have at the beginning of a new year.

Seacuteria – an assortment of cold fish and shellfish, cooked or prepared in different ways.

Twixmax – the days between Christmas Day and New Year's Day.

З наведених прикладів, що серед неологізмів британської преси телескопія також знайшла своє відображення.

Окрім словосполучень, телескопії та словоскладання серед неологізмів у британській пресі відіграє важливу роль абревіація та афіксація [3, с. 10].

Абревіація та афіксація як способи словотворення англійських неологізмів також застосовуються в британській пресі.

Проаналізувавши неологізми в британській пресі ми виявили наступну аббревіацію:

WASPI abbreviation for Women Against State Pension Inequality: an organization of women born in the 1950s whose pensions were affected by a government decision to raise the retirement age for women from 60 to 65? Or one of the women thus affected [4].

Цей неологізм пов'язаний з суспільно-політичним життям жінок.

EGOT – the achievement of winning an Emmy (TV), a Grammy (music), an Oscar (film), and a Tony (theatre), the four major entertainment awards [5].

Аббревіацію EGOT ми віднесемо до повсякденного життя, оскільки людини працює та після роботи потребує розваг.

Специфічним видом скорочення виступає акронімізація, в результаті цього процесу спостерігаємо акроніми:

HIPPA – abbreviation for high-intensity incidental physical activity: physical activity that is done as part of one's normal daily life and not as part of an exercise or fitness programme [6].

FIRE – abbreviation for financial independence, retire early: a way of life that involves working hard and saving as much money as possible during your 20s and 30s in order to be able to retire when you are in your 40s [7].

Mamri – abbreviation for middle-aged man with a running injury: a man who takes up running in middle age and suffers an injury, often due to his belief that he is fitter than he actually is [8].

Абревіація Mamri є акронімом, оскільки складається з заголовних літер.

Концепція Dooring – a type of road traffic accident caused by someone in a car opening the door without checking it is safe to do so, causing a collision with another road user [9].

Неологізм *dooring* утворився за допомогою конверсії.

Приклади афіксації також можна знайти серед неологізмів британської преси.

Smishing – an attempt to trick someone into giving personal information by text message that would allow someone else to take money from them, for example by taking money out of their bank account [10].

Sadfishing – the practice of writing about one's unhappiness or emotional problems on social media, especially in a vague way, in order to attract attention and sympathetic responses [11].

Textavism – the use of text message to try to persuade people to act in a way that will achieve a particular result, usually a political or social one [12].

Отже, для афіксії є характерне застосування суфіксального засобу словотворення.

Підсумовуючи все вищенаведене, у британській пресі динамічно з'являються нові слова, що примножує словниковий склад та обумовлює систематичну роботу для мовознавців у напрямі вивчення особливостей їх словотворення.

Висновки і перспективи дослідження. Основою творення англійських неологізмів у британській пресі є афіксація, словопоглинання (або телескопія), нова фразеологія, конверсія, розширення значення слова та аббревіація. У британській пресі 2019–2023 років переважають неологізми словосполучення та у їх кількість згідно з нашим дослідженням складає 76. Водночас у неологізмах британської преси виявлено телескопія (у

кількості 35), словоскладання (20 неологізмів). У процесі словотворення нових слів також застосовується афіксація 16 слів, аббревіація 7 слів та скорочення 1, конверсія 1. Підсумовуючи, основним способом творення неологізмів британської преси протягом 2019–2023 нових слів у британській пресі є словосполучення. Перспективами подальших наукових досліджень є продовження вивчення словотвірних тенденцій у подальші роки.

Література:

1. Maksymova, A., Syvak, T., Makarenko, L., Berdanova, O., Iyzefovych, V., Rachynska, O. Antonova, O. Public strategic management in Ukraine: innovative approaches to ensuring. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2021. Vol. 24, Special Issue 1. p. 1–9.
2. Holovina, O., Kamenova, D. Critical and logical thinking formation as the educational competence. Philosophy, economics and law review. 2021. Vol. 1. No. 2. P. 78–91 [in English].
3. Андрусяк І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.02.04. Київ, 2003. 14 с.
4. The Sun, 24 November 2019 URL: <https://www.thesun.co.uk/> (дата звернення 15.03.2023)
5. CNBC: Stock Markets, Business News, Financials, Earnings, 21 February 2019. URL: <https://www.cnbc.com/united-kingdom/> (дата звернення 15.03.2023)
6. Runner's World, 4 March 2019 URL: <https://www.runnersworld.com/> (дата звернення 15.03.2023)
7. British Broadcasting Channel, 2 November 2018 URL: <https://www.bbc.com/> (дата звернення 15.03.2023)
8. Runner's World (forum), 4 June 2018 URL: <https://www.runnersworld.com/> (дата звернення 15.03.2023)
9. Cyclingsavvy, 29 August 2018 URL: <https://cyclingsavvy.org/> (дата звернення 15.03.2023)
10. Cbsnews.com, 24 January 2020 URL: <https://cbsnews.com> (дата звернення 15.03.2023)
11. www.metro.co.uk, 21 January 2019 URL: <https://www.metro.co.uk> (дата звернення 15.03.2023)
12. Metro.co.uk, 21 January 2019 URL: <https://www.metro.co.uk> (дата звернення 15.03.2023)

Maksymova A. The peculiarities of forming neologism in British press

The article shows that the main methods of word formation in the British press are word combinations, telescoping, compounding, affixation, abbreviation, contraction, expansion of the meaning of a word, and conversion. The author analyzed 159 neologisms of the British press from 2019–2023. It was determined that the neologisms of the British press cover all spheres of human life: everyday life, work, architecture, ecology, leisure, entertainment, and the special role of COVID-19 in the word formation of neologisms of the British press, which is associated with the active use of ZOOM, as well as life and work online, was noted. It has been established that socially significant events influence the appearance of new words. It was determined that, from a structural point of view, a large number of new word combinations were formed according to the typical adjective plus noun model. The article shows that word combinations are formed by metaphorical and metonymic transfers of meaning. It was determined that the aging of the nation and the elderly are given a significant place in the phrases. It has been proven that word combinations have covered all spheres of human existence and are the main trend of word formation in the British press of 2019–2023. It has been established that another important direction of word formation is telescoping, which covers ecology, nutrition,

architecture and everyday life. It is justified that word formations are used in trade, everyday life and the information sphere. It is shown that the abbreviation is used in social and political life, nutrition, financial sphere, information activities. The author noted that among the abbreviations there are acronyms. It is noted that among all the variety of neologisms of the British

press, conversion is found. It is noted that affixation is also used in neologisms and the suffix *ism*, *ing* is used. Suffixation predominates in modern word formation, and prefixation is less common in the British press.

Key words: neologisms, metaphor, metonymy, affixation, abbreviation.

Марченко Н. О.,

*викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

Петренко Д. М.,

*викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЙ ВІЙСЬКОВОГО ОДЯГУ В АНГЛОМОВНОМУ ТА УКРАЇНОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті проведено лексико-семантичний аналіз номінацій військового одягу на базі англomовного та українomовного дискурсу. Охарактеризовано проблему дослідження та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сформульовано мету статті та зазначено перспективи подальших пошуків у напрямку лексико-семантичного дослідження номінацій військового одягу в англomовному та українomовному дискурсі.

Розглянуто погляди лінгвістів на поняття “лексико-семантичне поле”, описано основні властивості та ознаки лексико-семантичних полів, їхню структуру. У статті визначено структурну організацію лексико-семантичного поля “CLOTHES” та його інтегральні семи. Лексико-семантичне поле постає особливою, ієрархічно-організованою сукупністю мовних одиниць, які належать до різних частин мови, і які об'єднуються інваріантним значенням. У статті виявлено історичний аспект дослідження номінацій військового одягу. Досліджені типи взаємозв'язку одиниць лексико-семантичного поля. Для прикладу проаналізовано номінації одягу тематичної групи “military clothes” та “військовий одяг” у родo-видових та антонімічних кореляціях, відповідно в англomовному та українomовному дискурсі. Наведені приклади з художньої літератури, в яких відображається застосування номінацій військового одягу. У висновках запропоновано: подальше дослідження структурування номінацій військового одягу в рамках лексико-семантичного аналізу, визначення прагматичного модусу розгляду номінацій військового одягу в англomовному та українomовному дискурсі сьогодення, а також визначення лексико-семантичного взаємовпливу на формування номінацій військового одягу в англomовному та українomовному дискурсі.

Ключові слова: семантична ознака, категорія, лексико-семантичне поле, інтенціонал та імплікаціонал лексичного значення, семантичні кореляції, родo-видові відносини, гіперонім, гіпонім, тематична група, семіотика, невербальний знак, уніформологія.

Постановка проблеми. Розвиток мовознавчої науки супроводжується інтенсивним пошуком теоретичних основ дослідження лексико-семантичного рівня, встановлення його системно-структурних елементів, відношень між ними. Через динамічний характер функціонування мовних одиниць існує потреба постійного уточнення системи лексичних значень та структурування словникового фонду мови.

Як відомо, лексичне значення є важливим інструментом закріплення в мові результатів пізнавальної діяльності людини. Систематизованість лексики формується шляхом згрупування лексем за ознаками, обраними для використання у процесі спілкування. За допомогою саме семантичних ознак ми відрізняємо одні слова від інших, отже вони здійснюють диференційну функцію. З іншого боку, семантичні ознаки об'єднують слова між собою в різні парадигматичні угруповання [1, р. 95]. Дослідженням лексико-семантичного аналізу, у тому числі теорії поля займалися Ф. де Сосюр, Й. Тріп, В. Гумбольдт, Дж. Лайонз. Розглядаючи невербальний компонент комунікації у формі лінгвального позначення одягу у вигляді номінацій та дескрипцій одягу у письмових дискурсах, варто згадати роботи Р. Барта, П. Екмана, Г. М. Коваленка, Л. Солощук. Однак питання лексико-семантичного вивчення номінацій військового одягу в паралелі англomовного та українomовного дискурсу залишається дискусійними та потребує подальшого вирішення.

В даній статті ми розглянемо особливості лексико-семантичного аналізу окремої тематичної групи, представленої номінаціями військового одягу на основі англomовного та українomовного дискурсу, зокрема наведемо приклади дослідження номінацій даної тематичної групи у ракурсі різних семантичних кореляцій.

Мета статті полягає у виявленні шляхів проведення лексико-семантичного аналізу номінацій військового одягу та їх порівнянні на базі англomовного та українomовного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Семантична ознака може виконувати одночасно дві функції: групувати лексичні одиниці й роз'єднувати (на підставі інтегральних і диференційних сем). Семантичні ознаки є компонентами значення окремої лексеми, а також компонентами, що організують лексеми в лексико-семантичні групи.

Працюючи над номінаціями одягу, на наш погляд, необхідно об'єднати їх у категорію під назвою CLOTHES.

У лінгвістиці науковці трактують категорію по-різному. Зокрема, когнітивісти визначають категорію як одну з пізнавальних форм мислення людини, що дає змогу узагальнювати досвід і здійснювати його класифікацію [2, с. 29].

Отже, категорія – це одна з пізнавальних форм мислення людини, в якій об'єднано ментальні образи об'єктів дійсності, подібних за певними релевантними ознаками. Категорії є ментальними структурами, своєрідними квантами знання, якими

оперує людина в процесі мислення. Кожна категорія має ім'я в природній мові, таким чином будь-яке ментальне утворення корелює із мовним знаком.

Становлення поняття системи пов'язано з виникненням так званої теорії лексико-семантичного поля (ЛСП). Власне, ця теорія охоплює безліч точок зору, варіантів однієї спільної ідеї смислового зв'язку слів один з одним. Основоположником теорії поля вважається німецький вчений Й. Трір, на чий вплив вплинули думки В. Гумбольдта про внутрішню форму мови і ідеї Ф. де Соссюра про мову як про замкнуту систему. На думку Й. Тріра, система мови розділяється два типи полів: понятійні поля і відповідні їм словесні поля, а кожне з полів розділяється на елементарні одиниці – поняття та слова. Таким чином, Й. Трір визначав мовні поля як мінімальні самостійні одиниці мови, що представляють собою відносно замкнуті двосторонні єдності понятійних і словесних полів [3, pp. 55–57], оскільки між двома видами полів спостерігається повний паралелізм, отже, понятійно-словесні поля постійно розвиваються в напрямку все більш точної відповідності слова поняттю.

Семантичне поле являє собою структуру, в якій виділяється змістове ядро або інтенціонал лексичного значення і периферія семантичних ознак навколо ядра – імплікаціонал лексичного значення [4, с. 24]. В центр ядра входять лексичні одиниці, в смисловій структурі яких домінуючу позицію займає ознака, що збігається з поняттям, що інтегрує поле. Ядро включає в себе найбільш вживані і функціонально-навантажені слова, які виражають родові поняття.

Для периферії характерні більш конкретні, видові поняття, і чим більше семантичних ознак в них укладено, тим більше вони віддалені від ядра.

Групувати мовні одиниці у межах семантичної польової структури дозволяє асиметрична природа знака, тобто його здібність виражати декілька значень, і, водночас, передача єдиного екстралінгвістичного поняття різними різнорівневими засобами мови.

Взаємозв'язок одиниць ЛСП може бути певного типу. Семантична кореляція визначається як відносина знака до інших знаків. Вважається, що лексичне значення слова описується семантичної кореляції [5, р. 172]. Інакше кажучи, виявлення кореляцій, що пов'язують це слово з іншими словами в мові, сприяє адекватному визначенню значення. Основними типами семантичних кореляцій є синонімія (повний або частковий збіг позначених понять); антонімія (позначення полярних понять, при цьому обов'язкова наявність інтегральної семи); партонімія (зв'язок між об'єктом і його складовими частинами); родовидові кореляції, що пов'язують слово з більш загальним поняттям (гіперонімія) і слова, що позначають певні види цього поняття (гіпонімія), саме цей тип відносин пояснює неоднорідність семантичного поля; конверсивність (зв'язок між словами, що позначають одну і ту ж ситуацію, але з різних точок зору [5, р. 172]).

Семантичні ознаки лексичних одиниць категорії CLOTHES пов'язані зокрема родовидовими (гіпер-гіпонімічними) відносинами. Зважаючи на те, що гіперо-гіпонімія виступає одним із найбільш фундаментальних видів структурних відношень у лексиці мови [1, р. 101], вважаємо, що доцільним буде приділити увагу її вивченню у категорії CLOTHES.

Гіперо-гіпонімічні відношення прийнято тлумачити як ієрархічну організацію елементів у семантичному полі, засно-

вану на родо-видових зв'язках, коли семантично однорідні одиниці включені у відповідний клас найменувань. Родова частина називається гіперсемой (архісемой), видова частина – гіпосемой (за диференційними ознаками) [6, с. 47]. Таким чином, слова, які відповідають видовим поняттям (наприклад, *jacket, coat, poncho*), є гіпонімами до слова, що співвідноситься з родовим поняттям (*outerwear*), тобто гіпероніма.

Серед дослідників досі триває дискусія про те, які одиниці пов'язує між собою гіперо-гіпонімія – лексичні чи поняттєві. Більшість науковців схиляється до другого підходу. Зокрема, на думку А. Круза, гіперо-гіпонімічні відносини відносяться швидше до поняттєвої сфери [7, р. 15]. Л. Мерфі також стверджує, що гіпонімія рідко функціонує як відношення між словами, проте майже завжди як відношення між концептами та об'єктами, які позначають ці слова [8, р. 216].

Отже, семантичну категорію розглядаємо як конструкт свідомості, побудований на гіперо-гіпонімічних (родо-видових) відношеннях, де гіперонімом є загальне семантичне значення категорії, гіпонімами – часткові значення, які структурують категорію за принципом дихотомічного поділу, реалізованого в ієрархічній будові (в класичному розумінні категорії), або за прототипами (в теорії поля).

Лексема CLOTHES є ядровим концептом даного лексико-семантичного поля через узагальнюючий характер. До основних визначень лексеми *clothes* належать: 1. *the things that people wear to cover their body or keep warm*; 2. *things such as dresses and trousers that you wear to cover, protect, or decorate your body*; 3. *covering for the human body* [9]. Отже, всі речі для вбрання, захисту тіла та способу самовираження об'єднуються під поняттям одягу.

З'ясувавши, що ядровим концептом лексико-семантичного поля “Clothes” є поняття одягу, у подальшому досліджуємо окремі мікрополя та периферію категорії ОДЯГ.

Лексико-семантичне поле (ЛСП) має складну парадигматичну структуру. Одиниці поля можуть включатися в цілий ряд відносин, в результаті чого створюються певні парадигматичні угруповання. Важливою для нашого дослідження категорією, що входить в ЛСП, є тематична група. Тематична група – це об'єднання лексем, що позначають певну предметну сутність. Виділення тематичних груп залежить від завдань дослідження: групи можуть бути ширшими і більш вузькими, одні і ті ж слова можуть потрапити в різні групи в залежності від критерія, покладеного в основу виділення тематичної групи. Вибір критеріїв залежить багато в чому від суб'єктивної волі дослідника [10, с. 130].

Ролан Барт вивчав взаємодію семіології не тільки з лінгвістикою, а й з етикою, логікою, соціологією та культурологією. На його погляд наука про знаки прагне не просто надавати технічні описи знакових систем, а й систематично співвідносити їх з ситуаціями індивідуального та соціального життя [11, р. 26]. Термін “семіологія” Барт застосовував для позначення загальної науки про знакові системи, у той час, коли “семіотиці” надавав конкретизуючого змісту (“семіотика одягу”, “семіотика їжі” тощо) [11, р. 7].

П. Екман та У. Фрізен запропонували концепцію невербального знаку, за якою невербальний знак володіє трьома конститутивними ознаками:

- 1) особливою природою походження (*origin*);
- 2) конкретною формою і правилами сполучуваності (*code*);

3) певною галуззю використання (usage) [11, р. 21].

Таким чином, враховуючи природу походження невербального знаку, варто розглянути номінації військового одягу в історичному аспекті.

Одним з актуальних завдань сучасної української військової уніформології є систематизація і вивчення фахової історичної термінології та упорядкування наявних відомостей про елементи історичного військового костюма [12, с. 4].

Певними результатами у вивченні етимології і семантики аналізованої терміносистеми відзначилися вітчизняні філологи, зокрема В.Й. Горобець, Г.В. Войтів, М.С. Рогаль, Н.О. Яценко. Однак їхні суто лінгвістичні студії проводились у рамках вузькодисциплінарних (мовознавчих) завдань і тому не представляють істотного прикладного значення. Окрім того, чимало із включених термінологічних одиниць раніше не були об'єктом лінгвістичного вивчення, тобто залишилися для вітчизняних мовознавців невідомими, насамперед через вельми обмежену кількість опрацьованих ними писемних пам'яток.

Не менший інтерес викличе аналізована лексика в науковців, які досліджують мемуарну літературу, історіографічні пам'ятки, побут українського народу часів Гетьманщини, історію української культури тощо [13, с. 4].

У військовій термінологічній підсистемі функціонують як мотивовані, так і немотивовані терміни. Мотивація реалізується на підґрунті виведення загального значення терміноодиниці зі значення її компонентів, може здійснюватися завдяки асоціативним зв'язкам, що є основою для виникнення метафори, метонімії, перенесення номінації за функцією.

Оскільки у цій роботі ми обмежуємося лише військовою справою, то потрібно визнати, що тут існує багато галузей, які можна розглядати як різні самостійні області знань або діяльності. Тому не можна говорити про загальне поняття “військовий термін”, а потрібно розрізняти терміни тактичні, організаційні, військово-технічні, терміни, які відносяться до різних видів військ і видам збройних сил і т.д. все це – різні галузі військових звань діяльності, для кожної характерна своя термінологія. В межах кожної з цих галузей значення терміна досить однозначне.

Зародження військової уніформології як наукової дисципліни припадає на кінець XIX – початок XX ст., коли з'явилися перші комплексні дослідження з історії військового костюма. Назва ж дисципліни (уніформологія або мундирилогія) увійшла до вжитку у наукових колах України, Росії та Польщі у 80–90-х роках XX ст.

Уперше об'єктом наукового дослідження український військовий мундир став у другій половині XVIII – першій половині XIX ст., коли з'явилися перші наукові праці українських та російських істориків (О. Шафонський, В. Рубан, В. Ломиковський, Г. Квітка-Оснорянко, М. Сементовський та ін.). В їх працях велика увага приділялась побуту українських військових формувань, їхньому одягу та озброєнню. Також важливою серед дореволюційних робіт є праця видатного українського вченого Д. Яворницького “Історія запорізьких козаків”, окремих розділ якої автор присвятив одягові запорожців, розглянувши його еволюцію від появи козацтва до кінця XVIII ст. Під час Першої світової війни на західноукраїнських землях, в Австро-Угорщині, з'явилися студії, що торкалися проблем української військової уніформології. Так “Руська самооборона на Галицько-угор-

ському пограниччю, 1848–1849” І. Кривецького є унікальною оскільки тільки в ній можна знайти опис мундиру “руських гірських стрільців” з репродукцією малюнка із зображенням справжнього одягу цих стрільців.

Розвиток української воєнної уніформології був перерваний з утвердженням радянської влади на території України, так як історія українських та російських військових формувань вважалася націоналістичним пережитком і була визнана ідейно шкідливою тематикою. У часи хрущовської “відлиги” в радянській Україні з'явилося кілька публікацій, присвячених українській військовій історії, зокрема козацько-гетьманського періоду. Так, В. Дядиченко у праці “Украинское казачье войско в конце XVII – начале XVIII в.” (1959) та О. Апанович в монографії “Збройні Сили України першої половини XVIII ст.” (1969) коротко розглянули питання забезпечення одягом українських військових формувань кінця XVII- першої половини XVIII ст. Але з 1972 р. українська військова історія стала остаточною табу, і дослідження з цієї галузі знань були оголошені “націоналістичними”.

За часів радянської влади українська військова історія майже не досліджувалася. Серед досліджень незалежної України варто відмітити працю І. Свешникова “Битва під Берестечком” в якій є ґрунтовний та детальний опис арсеналу ручної вогнепальної і холодної козацької зброї, амуніції, кінське спорядження, окремо збережених елементів одягу. Не менш вагомими є дослідження В. Задунайського який досліджував військо УНР. Він дослідив систему розробок, запровадження та змін в уніформі всіх частин та рангів УНА УНР. Також вагомими є дослідження В. Лапіна, Є. Славутича та О. Сокирко [14].

Досліджуючи семний склад значень лексеми “clothes”, було виявлено одну із архісем як “clothing designed for a particular purpose or for a particular occasion”, яка має розширення “uniform clothing” [15]. Однією з диференційних сем даної архісеми є “a standardized dress worn by members of the armed forces and paramilitaries of various nations”. Відштовхуючись від семантичного аналізу взагалі категорії ОДЯГ, можемо позначити “військовий одяг” як окрему тематичну групу, що у лексико-семантичному полі ОДЯГ буде відноситись до периферії поля. Для більш детального структурування, наприклад, візьmemo номінації військового одягу у родо-видових кореляціях. Якщо розглядаємо “uniform” у якості гіпероніма, гіпонімами можуть бути, наприклад, combat fatigues, olive-drab uniform, khakis [15]. Наведемо приклад використання лексеми “combat fatigues” у художньому творі:

They were in combat fatigues and wore the flashes of the Iron Hammer Brigade of the élite special forces command [16].

В україномовному дискурсі, здійснюючи семний розбір значень лексеми “ОДЯГ”, маємо аналогічне розширення архісеми «уніформа» як при дослідженні лексеми “CLOTHES” [17, с. 17]. Архісемою тематичної групи ВІЙСЬКОВИЙ ОДЯГ є “стандартизований одяг різних націй, який носять службовці збройних сил”. Розглянемо кореляції антонімії для подальшого структурування. Отже, виділяємо підгрупи плечового військового одягу та поясного військового одягу. Плечовий військовий одяг представлений лексемами, які у складі значення мають сему «верхня частина тіла», наприклад, корзно, кітель, кашне [18]. У художньому творі застосування лексеми «корзно» виглядає наступним чином:

Мстислав стояв стрункий, мов юнак, у червоному *корзні*, у блискучому шоломі [19].

Відповідно, лексеми із семою “нижня частина тіла” входять до складу поясного одягу, наприклад, ногавиці, шаровари, чикири, галіфе [17, с. 20].

Висновки. Сучасний етап розвитку науки про мову характеризується новим розумінням деяких традиційних лінгвістичних проблем, до яких належить і проблема польового підходу до аналізу мовних одиниць. Польовий підхід до вивчення лексичних одиниць мови робить можливим проникнення в глибину семантичних взаємозв'язків лексем, з'ясування ієрархічних взаємовідношень концептів, що вони виражають.

Лексико-семантичне поле, у свою чергу, є особливою, ієрархічно-організованою сукупністю мовних одиниць, які належать до різних частин мови, і які об'єднуються інваріантним значенням. Науковці вважають, що одиниці поля входять у парадигматичні, синтагматичні і асоціативно-дериваційні відносини, які відповідають основним вимірам поля і створюють його “об'ємне” значення. Виходячи з наведених у статті прикладах номінацій військового одягу, як в англійській мові, так і в українській мові, а також, розгляд досліджень в галузі уніформології, підсумовуємо, що лексико-семантичний аналіз варто проводити із урахуванням історико-когнітивного аспекту.

Перспектива подальших досліджень вбачається у вивченні усіх методів систематизації лексико-семантичних ознак номінацій військового одягу. На наш погляд, важливим у подальшому є дослідження категорії ОДЯГ у паралелі англійської та української мови, зокрема в області запозичених лексичних одиниць з англійської мови для актуалізації номінацій військового одягу в українській мові.

Література:

- Lyons J. *Semantics*. New York: Cambridge University Press, 1977. 897 p.
- Мартинюк А.П. *Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
- Trier Jost. *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes: die Geschichte eines Sprachlichen feldes*. Heidelberg: Winter, 1931. V. 1. 347 p.
- Селіванова О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Filipec I. *Česká synonyma z hlediska stilistiky a lexikologie*. Praha, 1961. 172 p.
- Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. *Словник лінгвістичних термінів: лексикологія, фразеологія, лексикографія*. Івано-Франківськ : Сімік, 2011. 272 с.
- Cruse D. A. *Nuonymy and Its Varieties. The Semantics of Relationships: An Interdisciplinary Perspective*, Information Science and Knowledge Management / ed. by R. Green, C. A. Bean, S. H. Myaeng. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2002. P. 3–22.
- Murphy M. L. *Semantic relations and the lexicon : antonymy, synonymy, and other paradigms*. New York : Cambridge University Press, 2003. 296 p.
- Longman URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/clothes> (дата звернення: 1.05.2023)
- Кобець Л.К. Лексико-семантична група як складник лексико-семантичної системи. *Мова і культура*. 2012. № 15. С. 129–135.
- Barthes R. *The Fashion System*. Berkeley : University of California Press, 1990. 351 p.
- Ekman P., Friesen W. *The Repertoire of Non-verbal Behavior: Categories, Origins, Usages and Coding*. Semiotica. / ed. By P. Ekman, W. Friesen. San Francisco : University of California, 1969. P. 49
- Славутич Є.В. *Військовий костюм в Українській козацькій державі: уніформологічний словник*. Київ : Інститут історії України НАН України, 2012. 171 с.
- Спеціальні історичні дисципліни: довідник / Войцехівська І.Н. та ін. ; за ред. В. А. Смолій. Київ: Либідь, 2008. 520 с.
- Visual thesaurus URL: <https://www.visualthesaurus.com> (дата звернення: 1.05.2023)
- Higgins J. *Confessional*. London: Harper, 2010, 256 p.
- Яценко Н. О. *Формування назв військового одягу в українській мові*. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. 179 с.
- Словник української мови. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/korzno> (дата звернення: 1.05.2023)
- Хижняк, А. Данило Галицький. Львів: Каменяр, 1975. 558 с.

Marchenko N., Petrenko D. **Lexical-semantic features of military clothing nominations in English- and Ukrainian-language discourse**

Summary. The article provides a lexical-semantic analysis of military clothing nominations based on English- and Ukrainian-language discourse. The research problem and its connection with important scientific and practical tasks are characterized. The purpose of the article is formulated and the prospects for further research in the direction of lexical-semantic research of military clothing nominations in English- and Ukrainian-language discourse are indicated.

The views of linguists of the concept "lexical-semantic field" are considered, the main features of lexical-semantic fields, their structures are described. The article defines the structural organization of the lexical-semantic field "CLOTHES" and its integral semes. The lexical-semantic field appears as a special, hierarchically organized set of language units that belong to different parts of the language, and which are united by an invariant meaning. The article reveals the historical aspect of the study of military clothing nominations. The types of interrelationship of units of the lexical-semantic field have been studied. For example, the nominations of clothes of the thematic group "military clothes" and "military clothes" have been analyzed in generic-specific and antonymic correlations, respectively, in English- and Ukrainian-language discourse. The examples from fiction are given, which reflect the use of military clothing nominations. The conclusions suggest: further research into the structuring of military clothing nominations within the framework of lexical-semantic analysis, the identification of a pragmatic mode of consideration of military clothing nominations in today's English- and Ukrainian-speaking discourse, as well as the determination of the lexical-semantic interaction on the formation of military clothing nominations in English- and Ukrainian-speaking discourse.

Key words: semantic sign, category, lexical-semantic field, intentional and implicational lexical meaning, semantic correlations, genus-species relations, hyperonym, hyponym, thematic group, semiotics, non-verbal sign, uniformology.

*Базова В. І.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри іноземних мов і перекладу
Національного авіаційного університету*

КОНЦЕПТ «ХОРОШОГО ЖИТТЯ-MINO BIMAADIZIWIN» В ЕПОПЕЇ «ЛЮБОВНІ ЧАРИ» ЛУЇЗ ЕРДРИЧ

Анотація. Метою статті є дослідження естетичного осмислення концепту *mino bimaadiziwin* у світлі смислове навантаження корінної ідентичності та його естетичної інтерпретації в романах епопеї Луїз Ердріч «Чари кохання». Аналіз проблеми здійснено шляхом інтеграції традиційних методів вітчизняного порівняльно-історичного літературознавства з новими підходами світової науки про літературу – гендерним, соціокультурним, постколоніальним, феміністичним. У результаті дослідження ми дійшли висновку, що погляди письменниці на імплементацію «*mino bimaadiziwin*» сформувалися й еволюціонували під впливом пошуків національної ідентичності корінних народів Північної Америки.

Одна з головних точок конфлікту між корінним і західним світоглядом і джерелом внутрішньої боротьби як для сімей резервації, так і для громад в цілому у романах Ердріч – це відносини людини із природним середовищем або «відданість світу». Питання, яке роздирає родини персонажів «Чар кохання», на резервації, особливо в ранніх художніх текстах Ердріч полягає у тому як вірно реагувати на зазіхання завойовників на племінні землі; як боротися із земельними махінаціями, із нападками на племінну культуру, яку проводили представники католицької церкви, як протистояти комерційному використанню природних ресурсів резервації.

Серед історичних травм, які зазнали індіанські громади після колонізація була спроба асимілювати їх через програми шкіл-інтернатів для індіанських дітей. Стратегії, які використовуються для цього відповідали меті і включали жорстоке покарання за спілкування племінними мовами, прийняття західних стилів одягу і їжі, а також повний розрив стосунків із сімейними та клановими групами. Водночас уперше в літературі відверто і гостро прозвучали важливі і дражливі питання суспільного становища індіанців, їх прагнення вільного вибору життєвого шляху, потяг до самореалізації, духовних пошуків, активної діяльності, до того ж заявлені представницею корінних народів. Письменниця у своїх текстах акцентувала увагу на базових суперечностях тоталітарної системи.

Ключові слова: література корінних народів, Луїз Ердріч, анішінабе, оджибва, *mino bimaadiziwin*.

Постановка проблеми. Луїза Ердріч є однією з найпривабливіших американських романісток. Вона вирізняється абсолютно експериментальним стилем письма, що «кидає виклик нашим стереотипам щодо того, яким має бути письмо корінних американців» [1, с. 68], вона зробила великий внесок у розвиток літератури американських індіанців. У своїх романах Ердріч досліджує теми, пов'язані із життям американських індіанців за допомогою персонажів, які втілюють і представляють її власну змішану культуру та ідентичність. Ердріч вда-

ється описати свій досвід анішінабе, поєднуючи його із європейською частиною історії її родини. О.Шостак пише: «Одне з чільних місць на Олімпі індіанських письменників посідає Л. Ердріч. Завдяки популярності серед читацького загалу романів епопеї «Любовні чари», названої за першим романом, що вийшов друком 1984 року, видавці звернули увагу на письменників корінного походження як на потенційних авторів бестселерів» [2, с. 204].

Аналіз останніх досліджень. Творчість Луїз Ердріч в сучасному літературознавчому дискурсі стала об'єктом досліджень О. Шостак [2–7], С. Кот [8], В. Базової [9], А. Чадвіка [10] та інших. Слід оцінювати якість робіт Ердріч як рефреймінг бачення корінних американців. Її герої, географічна обстановка, теми, образи, сюжети та історії змальовані її індіанської спадщини. Ердріч, як зазначено вище, є членом племені чиппева. Чиппева – юридичний термін у США для опису народу «оджибвей» або «оджибва», який становить значну частину племінної групи анішінабе. "Anishinaabe" – це термін, який використовують члени групи для ідентифікації. Основною темою романів Ердріч є концепція оджибвей «хорошого життя» – *mino bimaadiziwin*, проте можливості жити добре, мужньо, щедро та з добротою є обмеженими для її героїв, багато з її персонажів мають змішане корінне та європейське походження, та всі вони живуть в умовах колонізації та серед фізичного та культурного геноциду.

Мета статті – простежити структурно-композиційні особливості творів Луїз Ердріч, тип оповіді, основні мотиви та виявити їх смислове навантаження у світлі концепту *mino bimaadiziwin*. Дослідити художню інтерпретацію внутрішнього світу представників корінних спільнот, їх почуттів, думок, які дозволяє вказати на наративність, авторську рецепцію, наповнення текстів новими смислами.

Виклад основного матеріалу. Епопея «Любовні чари» була лауреатом численних нагород та створила Ердріч репутацію як на національному, так і на міжнародному рівнях. Використання загальної вигаданої географії, яка стає деталізованою та складнішою у кожному новому романі епопеї вносило значне нововведення в літературу корінних народів Північної Америки. Місце і стосунки із землею є важливою темою в письменстві американських індіанців, Ердріч у цьому відношенні порівнюють із Вільямом Фолкнером, і багато критиків звернули увагу на цю подібність. Графство Йокнапатафа Фолкнера подібне до географії текстів Ердріч, вони вигадані та не можуть бути пов'язані безпосередньо з реальними місцями, визначеними на картах.

Географічні простори, зображені в романах Ердріч про Північну Дакоту, навмисно вводять в оману і є способом відбити

охоту нетерплячого читача від надто простих ідентифікацій з реальними місцями. Якщо ми розглядаємо романи Ердрича про Північну Дакоту в їх послідовності публікації та з точки зору її використання часу та простору, виникає відчуття розгалуженості та надзвичайної складності, завдяки створеній письменницею мережі історичних і географічних зв'язків. Пейзаж Дакоти вперше описаний у «Любовні чари», оповіді, що охоплює період з 1898 по 1984, який в основному розташований у безіменній резервації Оджибвей. В основі зацікавлення Ердрич місцем і, зокрема, корінними землями, як історично стали резерваційними землями, лежить усвідомлення глибоких зв'язків між землею, сім'єю та *mino bimaadiziwin*, концепцією жити хорошим життям.

В «Останньому звіті про чудеса в у Маленькому Безконаччі». Сестра Хільдегарда описує колонізаційний погляд на конфлікт навколо землі, маючи на увазі племінні відносини як приречені: «Вони втратять всю землю, звичайно, бо вони не приречені до володіння землею. Неймовірно, для них це не має сенсу. Вони зізнаються в цьому своїм особливим способом, бо земля дається тільки в борг» [11, с. 72]. Але оповідач висловлює точку зору, яка є авторизованою та законною за самим оповіданням: «У цю складну ситуацію увійшов отець Деміан, маючи лише найневизначеніші уявлення про те, як власність на землю пов'язана з душею» [11, с. 76]. Він приходить до розуміння через біди своїх парафіян, що здоров'я душі і тіла як індивідуального, так і колективного залежить від зв'язку із природним середовищем, на якому ґрунтується земля, а цінності *mino bimaadiziwin*: по суті, мужність, відповідальність, повага, чесність і щедрість. Основною проблемою у Ердрич є проблема пошуку шляху до добра у житті, що накрило хвилею колоніалізму.

Питання, яке роздирає родини Кашпау, Ламартінів, Грабіжників і Моріссі, на резервації, особливо в ранніх художніх текстах Ердрич полягає у тому як вірно реагувати на білі зазіхання на племінні землі; як боротися з земельними махінаціями, з розірваннями договорів і нападом на племінну культуру у інтересах католицької церкви, з одного боку, і комерційного використання ресурсів резервації, з іншого. Історія Флер Пілладжер, яка є однією з найміцніших ниток, що пов'язують романи про Північну Дакоту. Флер програє, її претензії на землі роду відхилені в результаті економічних вимог, висунутих корумпованим індіанським агентом. Через ці вимоги Маргарет Кашпау теж змушена вибирати між сплатою податків чи землями роду її чоловіка. Таким чином, вчинок корумпованого представника влади США розбиває сімейні відносини, а разом з ними і союзи всередині родової общини. Завдяки тому, що Бернадетт Моріссі, виконує обов'язки секретаря індіанського агента, у громади виникає підозра, що землі Моріссі матимуть імунітет від конфіскації і це посилює міжплеменну ворожнечу. Після цього земля Флер насильно очищена від старовинних дерев компанією *Turcot Lumber Company*, і частина цієї деревини використовується для будівництва особняка у Міннеаполісі, це будинок Джона Маузера, власника компанії. Тож Флер залишає резервацію, щоб переслідувати кривдника. Вона вирішила помститися Маузеру, заради цього вона навіть помістила свою дочку Лулу в державний інтернат. Таким чином, первісна травма втрати землі та сімейного розладу передається наступному поколінню: Арвун (Джон Джеймс Маузер II), неблагополучна дитина, народжена від шлюбу Флер з Маузером, і Лулу,

яка постраждала через систематичні напади на її племінну культурну ідентичність у школі-інтернаті.

Один із ранніх віршів Ердрич має назву «Індіанська школа-інтернат: втікачі», предметом якого є зусилля дітей долати великі відстані, які відділяють їх від дому. Влада навмисно розміщувала інтернати далеко від рідних земель із метою запобігати доступу батьків до дітей і знеохотити дітей від втечі. У вірші описуються суворі санкції, застосовані до втікачів, які повернулися: тілесні покарання та принизливі каральні завдання, такі як миття тротуарів. Приниження зазнала і Лулу Нанапуш після того, як вона спробувала втекти назад до резервації. Нектора Кашпау також забирають до школи, але він отримує користь від своєї західної освіти, тому після повернення в резервацію стає частиною племінного уряду і врешті-решт його головою. Він може поїхати до Вашингтона, щоб вести переговори від імені племені, проте, хоча й часткова асиміляція стан створює проблеми в його особистому житті. Його брат Елі, прихований матір'ю Маргарет Рашес Беар, яка відмовляється віддати обох своїх синів уряду США на навчання. Елі виховується відповідно до традиційного способу життя. У «Розмальованому барабані» розповідається, що зведена сестра Флер пережила індіанську школу Карлайла, засновану в Пенсільванії в 1879 як перший пансіонат для індіанських дітей Суперінтендант Карлайла Річард Пратт відомий своїм девізом «Убий індіанця і врятуй людину». Під цим він має на увазі, що шляхом видалення рідних дітей з корінних родин можна повністю асимілювати їх із культурою США, їхня «людяність» може бути захищена від «дикунства» способу життя корінного населення. Діти в такі школи, як Карлайл, були змушені виконувати важку фізичну працю, щоб виготовити власну їжу, одяг та інші речі, необхідні для роботи школи. Це стало наслідком хронічного недофінансування шкіл, що також призвело до перепоповненості та періодичних спалахів руйнівних захворювань, таких як туберкульоз. У «Чумі голубів» Евеліна побіжно згадує про «Принцесу Гаскелла», згадуючи Інститут Хаскелла (тепер Університет індіанських націй Гаскелла), відкритий у 1884 році в Лоуренсі, штат Канзас, як індіанська промислова школа Сполучених Штатів. Кажуть, що вигадана принцеса Гаскелл померла від туберкульозу, як і тисячі дітей, які проживали в тісних умовах, що сприяло поширенню хвороби. Гаскелл, як і Карлайл та інші індіанські школи-інтернати, була «Школою промислового навчання», де навчалися діти, які мали зайняти низькокваліфіковані посади в суспільстві США. Діти отримували лише базове формальне навчання, витрачаючи більшу частину свого часу на фізичну працю. Брюс Тригер і Вілкомб Вашберн повідомляють, що між 1880 і 1895 роками Управління у справах індіанців США відкрило двадцять шкіл-інтернатів поза резерваціями та денних шкіл резервацій.

Ердрич часто посилається на реальні події в історії американсько-індіанських відносин: наприклад, самосуд, який є центральним у «Чумі голубів» або наступ американської кавалерії на села сіу, на яких сцени в «Дружині антилопи» моделюються або скандал із деревиною Білої Землі в «Слідах» чи посилення на різанину біля *Wounded Knee* у «Співочому клубі майстрів-різників», реальним є і метис повстанець Луї Ріель у «Голубиній чумі». Ці посилення містять конкретні натяки на історію насильницького вилучення, фізичного та культурного геноциду та позбавлення прав корінних американців, що є важливим контекстом для художньої літератури Ердрич.

Депопуляція корінного населення континенту внаслідок воєн і масових вбивств, а також хвороб, особливо віспи, кору і туберкульозу – скоротили корінне населення з приблизно 50 до 100 мільйонів наприкінці п'ятнадцятого століття до приблизно 2 мільйонів сьогодні. Однак слід зазначити, що корінне американське населення є одним із найшвидше зростаючих «етнічних» груп у сучасних США. Починаючи із періоду безпосередньо після контакту наприкінці 1400-х років. Результатом місіонерської діяльності стала стійка втрата традиційних релігій корінного населення. І лише з 1978 року, коли був прийнятий Закон про свободу віросповідання американських індіанців, корінні народи нарешті змогли сповідувати свої племенні релігії без переслідувань. Після війни за незалежність США почалося укладання договорів; це було необхідністю, тому що хоча Британія поступилася своїми колоніальними претензіями до США, корінні народи, що проживали на них, не отримували згоди на володіння своєю землею. Порушення або скасування цих договорів призвело до систематичної втрати племенних земель на користь білих поселенців.

Дослідження у текстах Ердрич можливостей для *mino bimaadiziwin*, або жити хорошим життям для представників корінних спільнот у сучасних США пов'язана із концепцією виживання рідних спільнот. Цей світогляд виживання, ніде не є більш очевидним, ніж у її використанні оджибвей онтологія: розуміння світу, в якому співіснують різні форми творіння, що цінуються однаково. Це можна побачити, наприклад, у її трактуванні взаємодії людей і тварин: частина розповіді у романі «Жінка-антилопа» відбувається від імені собаки, багато персонажів мають тваринне походження. Її героїня Блакитна Прерія, наприклад, виходить заміж за оленя. Найдивовижніше у цьому тексті відхід від західної онтологічної перспективи, коли солдат годує грудьми дитину, жінка Блакитна Прерія годує цуценя. В онтології оджибвей немає ієрархічного поділу на людське і нелюдське творіння, але, скоріше, вони є безперервними одне з одним, і тому мають однаковий онтологічний статус. «Усучасній індіанській літературі слід визначити особливе ставлення до тіла і його функцій. Воно вже є не так знаряддям осягнення оточуючого всесвіту і чуттєвої насолоди, як радше своєрідним знаком прочитання, інтерпретації і генетичного розшифрування таємниць всесвіту» [9, с. 11]. Це поширюється на неживі предмети, такі як однойменний барабан, який рятує дітей у «Розмальованому барабані», а також скрипка Шаменгви та камені у «Голубиній чумі». Чуттєві камені мають особливий культурний резонанс у міфології оджибвей тому що брат племенного трикстера, Нанаабожо, є каменем. Епіграф до «Останнього звіту про дива у Маленькому Безконяччі», який приписується Нанапушу, стверджує, що кожна частина творіння є «відношенням» і перебуває у відношенні із будь-якою іншою частиною: «Промовляючи слово *nindinawemaganidok*, або мої родичі, ми говоримо про все, що існувало в часі, відоме і невідоме, невидиме, очевидне, все, що жило раніше або живе зараз у світах вище і нижче» [11, с. 1]. Таким чином, представлення світу, в якому всі елементи створення пов'язані одне із одним – це стратегія виживання, потужне твердження, що незважаючи на століття колоніального насильства та втрати багатьох племен, культура оджибвей все ще процвітає. «Ердрич використовує Нанапуша, корінного американця чоловічої статі, як фігуру, яка перетинає межу від репрезентованого до саморепрезента-

ції, і яка в цій саморепрезентації перетинає межу між суб'єктом і об'єктом, уявно входячи в простір Іншого. У іншому романі Ердрич «Чотири душі», що також входить до епопеї «Чари кохання» Нанапуш навіть одягається у старовинне жіноче вбрання із оленьої шкіри аби звернутися до співплеменників і пробудити у них усвідомленість власного вибору залишатися і захищати рідну землю. Таким чином Нанапуш створює динамічний ментальний простір як новий засіб існування у просторі, що травматично змінився. Творчі здібності перетворювати оточуюче середовище, створюючи щось кардинально нове у корінних суспільствах вважалися більш жіночими за аналогією до біологічної здатності жіночого тіла брати сперму і перетворювати її на нове життя» [4, с. 213].

Ердрич використовує кількох діячів культури оджибвей, у тому числі Нанаабожо, шулера, злого азартного гравця і віндіго. У деяких оповіданнях гравець і віндіго є одним і тим же героєм. Трикстер з'являється в оповіданнях про походження оджибвей, наприклад, у міфі про водолаза, в якому світ створений заново як Черепашачий острів після повені, а також низка сучасних оповідань. Трикстер – це жартівник, персонаж, який роздуває та викриває претензії інших, але іноді припинюється своїми дурними вчинками. Однак він, насамперед, творчий персонаж. «Архетип віндіго можна інтерпретувати по-різному, відповідно до різних міфів про його появу. Один із них інтерпретує віндіго як людину, що поступово втрачає людську подобу через використання чорної магії і ритуального канібалізма» [6, с. 131].

Художня література, пам'ять, мова та традиції оповідання Ердрич – все це сприяє відродженню історичних спогадів, які структурують ідентичність і світогляд персонажів. Слово *mino bimaadiziwin* представляє як знання, так і досвід (виживання та трагічну мудрість), а також стає середовищем відпочинку, формуючи нове зі старого. У цьому відношенні всі тексти Ердрич є дуже різноманітними, проте всі оповідачі виконують світотворчу функцію трикстера. Навіть більше, можна стверджувати, що авторка, яка створює ці часто ненадійні оповіді, сама є своєрідним трикстером у її вигаданому світі. На відміну від Нанаабожо, гравець і віндіго є руйнівниками світу: Гравець спокушає своїх жертв ризикнути своїм життям в азартній грі, і, коли вони програють, він передає їх віндіго, монстру-канібаліту, який володіє значними духовними силами. У ряді історій Нанаабожо бере участь у боротьбі з гравцем і перемагає його завдяки хитрості і кмітливості.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Племенний вплив на творчість Ердрич включає її техніку оповіді, а також суть теми. Вона вносить у сучасну північноамериканську художню літературу присутність корінного населення, його племенної культури, яка виживає та процвітає через *mino bimaadiziwin*. Твори Ердрич допомагають читачам переосмислити історію стосунків корінних і білих на Заході Америки.

Література:

1. Van Dyke, Annette. *Shifting Perspectives in Louise Erdrich's The Last Report on the Miracles at Little No Horse. Studies in the Literary Achievement of Louise Erdrich, Native Writer!* Ed. Brajesh Sawhney. Lewiston: The Edwin Mellen Press, 2008. P. 63–74
2. Шостак О.Г. Художні вираження національної ідентичності в творчості сучасних північноамериканських письменників корінного походження. Київ: Талком, 2020. 543с.

3. Шостак О.Г. Пошук власної ідентичності як постмодерна гра у творчості Шермана Алексі. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки. 2022 № 2 (24). С. 121–130. DOI: 10.32342/2523-4463-2022-2-24-10
4. Шостак О.Г. Проблематика гендерних особливостей народу анішнаабе у романі Луїз Ердріч «Сліди». Закарпатські філологічні студії: зб.наук.праць. Ужгород, 2022. Вип. 25. Т. 2. С. 210–215. doi: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.25.2.38>
5. Шостак О.Г. Становлення письмової літературної традиції корінних націй Північної Америки. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки. 2021. № 2(22). С. 98–113. DOI: 10.32342/2523-4463-2021-2-22-8
6. Шостак О.Г. Перцепція мотиву «віндіго» у романі Н.Скотта Момадея «Дім створений із світланку». Шляхи подолання мовних та комунікативних бар'єрів: методика викладання гуманітарних дисциплін студентам немовних спеціальностей: збірник наукових праць/ за заг. ред. А.Г. Гудманяна, О.Г. Шостак, О.В. Ковтун. К.: Талком, 2015. С. 129–136.
7. Шостак О. Г. Релігійний Дискурс у творчості Луїз Ердріч. Гуманітарна Освіта в Технічних Вищих Навчальних Зкладах, 2013 № 27. С. 437–457. doi: 10.18372/2520-6818.27.8002
8. Кот С. Ю. Поетика простору в романах Луїзи Ердріч у контексті теорії транскультуралізму. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2021. 230 с.
9. Базова В.І. Корпоральність у творчості письменників індіанського походження. Сучасні літературознавчі студії. Тематичний науковий збірник. Вип.№ 16. Київ, 2019. С. 10–14.
10. Chavkin, Allan; Chavkin Nance Feyl. Conversations with Louise Erdrich and Michael Dorris. Jackson : University Press of Mississippi, 1994. 262 p.
11. Erdrich, Louise. The Last Report on the Miracles at Little No Horse : Novel. New York: Perennial, 2002. 361 p.
12. Erdrich, Louise. Love Medicine: Novel. New York, Toronto, London : Bantam Books, 1984. 314 p.
13. Erdrich, Louise. The Plague of Doves: Novel. New York: Harper Perennial, 2008. 311 p.
14. Erdrich, Louise. The Bingo Palace: Novel. New York: Harper, 1995. 274 p.
15. Erdrich, Louise. The Blue Jay's Dance Autobiographic Novel. New York: Harper, 1995. 223 p.

Bazova V. The concept of “good life-mino bimaadiziwin” in the saga “Love Spells” by Louise Erdrich

Summary. Louise Erdrich is one of the most attractive American novelists. She is distinguished by a completely experimental style of writing that "challenges our stereotypes about what Native American writing should be" [Van Dyke, c. 68], she made a great contribution to the development of American Indian literature. In her novels, Erdrich explores themes related to American Indian life through characters who embody and represent her own mixed culture and identity. Erdrich manages to describe her Anshinabe experience by combining it with the European part of her family's history. O. Shostak writes: "One of the prominent places on the Olympus of Indian writers is occupied by L. Erdrich. The popularity of the epic Love Charms novel, named after the first novel published in 1984, has led publishers to turn their attention to Indigenous writers as potential best-selling authors.

Erdrich's novels focus on the Ojibway concept of the "good life" – mino bimaadiziwin, but the opportunities to live well, courageously, generously, and with kindness are limited for her characters, many of her characters are of mixed Native and European descent, and they all live under conditions of colonization and amidst physical and cultural genocide. "Love Medicine" won numerous awards and established Erdrich's reputation at both national and international level. The use of a general fictional geography that becomes more detailed and complex with each new novel introduced a significant innovation in the literature of the indigenous peoples of North America. Place and the relationship with the land is an important theme in American Indian writing.

The purpose of the article is to trace the structural and compositional features of Louise Erdrich's works, the type of narrative, the main motives and to reveal their semantic load in the light of the concept of mino bimaadiziwin. To investigate the artistic interpretation of the inner world of representatives of indigenous communities, their feelings, thoughts, which allows to indicate the narrative, the author's reception, the filling of texts with new meanings.

Key words: native American literature, Louise Erdrich, Anishinaabe, Ojibwa, mino bimaadiziwin.

Banias V. V.,*orcid.org/0000-0001-6880-8805**PhD, Associate Professor,**Department of Philology,**Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education***Banias N. Yu.,***orcid.org/0000-0002-6974-0790**PhD, Associate Professor,**Department of Philology,**Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education*

THE BIBLE IN THE NOVELS OF SYLVIE GERMAIN

Summary. The proposed article examines one of the key aspects of the work of the modern French writer Sylvie Germain, namely, her focus on leitmotifs, in particular, on the leitmotif of the Bible. Sylvie Germain developed such a structural component as a leitmotif in the form of a plane of accumulation of many philosophical meanings, changing in her own way the classical idea of the structural structure of a philosophical novel. Among the leitmotifs to which the French author turns most often is the leitmotif of the Bible. The article proves that the leitmotif of the Bible is first stated in the novel «The Book of Nights» by Sylvie Germain, but as a kind of narrative «engine» it is manifested in another of her works – «The Amber Night». In the end, the authors of the article prove that the peak manifestation of the leitmotif of the Bible is found in the novel «Immensities» by Sylvie Germain, the entire narrative structure of which can be interpreted as the author's paraphrase of the first sentences of the Gospel from St. Apostle John that «God was the Word». Sylvie Germain's favourite artistic techniques – quotation and allegory – are analysed separately. The article also outlines an important point – the «unorthodoxy» of the writer's interpretation of biblical motifs, due to which she was criticized by the Catholic Church in the past. From the writings of Sylvie Germain, it is quite clear that the Bible plays a key role not only as the «building material» of her books – it is truly the foundational Book of her life. The French author «lives», interprets, accepts or does not accept every moment of the Holy Scriptures. In the conclusion of the article, it is outlined that the leitmotif as the main narrative form of Sylvie Germain's novels encompasses the entire depth of the philosophical nature of her texts, and the cross-cutting motives of her work are imbued with deep philosophy, presenting in the person of the writer a person with an optimistic worldview who wanted to write a new, postmodern version of sacred history as humanity in general, as well as each individual person in particular.

Key words: leitmotif, Bible, book, intertextuality, quote, allegory, narrative.

Introduction. The writer Sylvie Germain (born in 1954) is a brilliant representative of contemporary French literature, who cannot be attributed only to women's prose as such. The complex artistic world she has presented in her novels cannot be interpreted

only on the basis of gender literary researches, as this would impoverish its content.

One of the most distinctive features of her writing is her focus on leitmotifs. Sylvie Germain has invented the structural component (the leitmotif) as an area of accumulation of philosophical meanings, having completely changed the classical idea of the structure of a philosophical novel. Therefore, the analysis of such an artistic structure should be carried out based on the characteristics of the new philosophical prose that we, in fact, for the first time suggest to consider as the methodological approach in the analysis of the French philosophical novel. Among the leitmotifs to which Sylvie Germain refers most often is the leitmotif of the Bible.

The methodological basis of our research is the thematology and philosophy of literature, as well as hermeneutics and narratology.

The theoretical basis of our research is the concept of fragmentarity of the postmodern novel form by D. Zaton'skyi, T. Denysova, V. Fesenko and the concept of actualization of marginal thematic elements of the text in the works of M. Abrams, M. Bakhtin, G. Bashlyar, T. Bovsunivska, N. Zykhoivska and others.

The practical significance of the research consists in the analysis of one of the key leitmotifs of Sylvie Germain's prose, and more broadly in the presentation of her creative personality on the Ukrainian cultural ground.

The main outline of the research. Sylvie Germain first states the leitmotif of the Bible in the «Book of Nights». Meanwhile this leitmotif has furthermore been extended in another novel, the «Night of Amber». One of the epigraphs to the novel is also taken from the Bible, notably from the Book of Genesis. From direct references to the Bible, the writer makes the allegorical interpretations of the events from the global sacred history of mankind perspective, which are relevant to biblical texts. Sylvie Germain's interpretation of the Bible is distinguished by its allegorical nature and is reflected in fragmentary forms of the intertextuality. The sacred attitude to the Holy Scriptures in her works does not cause denial anywhere, but it should be noted that the writer willingly interprets the old texts, and reveals in them the secrets, the universal codes, which became the basis of her textual mystification.

In the epigraph, Sylvie Germain uses the biblical text to explain the origin of the Peniel family. By the way, only the epigraph explains the author's choice of the Peniel family, because it reveals their sacred chosenness. Moreover, the place where they live is the place where a human being has seen the God. The Biblical quotes are well embedded into the night vision of Tade, who is in awe of love. In the novel the sacred lines are continued in the ancient pagan dance of the Great Mother, which is the humble combination of a Christian sacral text with a purely primitive understanding of the divinity. The deepening and complicating of the biblical text at the expense of the fantastic fragments of the present is one of the hypostases of the textual mystification formation.

The writer interprets the biblical legend about Noah and his ark in a non-traditional way. The ark is loaded with soldiers going to Algeria for war. This scene outside the biblical interpretation would remain realistic, even politicized, would never go beyond the realistic mode of writing.

Meanwhile Sylvie Germain intervenes in this human flock and forces the reader to realize the parallel between Noah's ark and the new one. By quoting the Bible, she focuses the reader on the epochal nature of what is happening and emphasizes the reverse paradigm of the of the new ark content, as Noah's ark was created to save the God creatures, and the new one was aimed at bringing people to Algeria for murder. And now, the new ark ceases to be a political action of France, and becomes a mystical ship into nothingness. In this case, the function of transforming the text and its mystification was performed by a quote from the Bible accompanied by the writer's comment. In the terrible war routine, the writer cries out with a mystical voice about God's revenge for the caused death: «They have left their land and crossed the sea, like the animals taken by Noah on board. But, in opposition to Noah, who ran from wickedness to restore the covenant between God and the flesh on the earth on the other side of the flood, they went to fight with others and even unwilling it, not even realizing it, they have confirmed the forgiveness of the covenant and the complete loss of brotherhood. «And only I will desire your blood from your souls, I will desire it from the hand of every beast, and from the hand of man, from the hand of every brother, I will desire the human soul». The war could completely change the place, change the form, change the weapons and soldiers, however its adjective was always unchanged – every time and for everyone – to steal the soul from the hand of man, from the hand of his» [1, p. 128].

Sylvie Germain reveals the mystical truths of the divine word, she stands up for the sacred in man. The quoted fragments from the Bible made the structure of her novel even more fragile, but this only concerns the problem of shaping the form from the point of view of classical novel patterns. As for the meaningful coherence of the novel, the frequent quotations from the Bible clearly harmonize the text, directing the reader's consciousness to the only true path of the knowledge of the world, guided by the sacred indicator. This is mystical path to the truth that the characters do not notice. It becomes visible only to the reader, which is one of the paradigms of the mystification of the text by Sylvie Germain. The mysticism grows here on the basis of the contextual interpretation within the leitmotif of the Bible. The leitmotif of Noah's ark also appears from the image of Ornkar: «The people are like the Noah's ark, and everyone carries within himself a sample of every kind of animal» [1, p. 201]. Ornkar, who thought he was a metamorphic animal, suddenly returns us to the semantics of Noah's ark in order to

emphasize the mystical nature of the man and his dependence on the sacred history of the mankind.

The figure of Ioz is constantly accompanied by biblical motifs and direct quotations, as he is in a state of testing human nature, he is forced to commit murders that are disgusting to him, he is forced to see the consequences of the war, he is forced to hate and seek for blood. Watching the eleven bloodless bodies, Adrien heard an immaculate scream and «let him into his anger», asking for revenge. The anatomy of human cruelty and crime of murder, is analysed in the novel through Adrien's worldview. Sylvie Germain forces the reader to go through all the paths of his wartime suffering, motivating the appearance of the feeling of thirst of enemy blood and the desire to kill. She seems to rewrite a biblical story, since Adrien is accompanied by a quote from the Bible. At the moment of his anger, the author cites the following: «Because his blood is among him, he placed it on the rock, did not pour it on the ground to cover it with dust. To raise the fury, to take revenge, I will give his blood to the rock, so that it will be uncovered» [2, Esdras, 24: 7–8].

Finally, the biblical semantics of the stamp of Cain appears in the novel in relation to the image of the Night of Amber-Fiery Wind». Cain's leitmotif appears when the hero begins to realize the depth of the tragedy hidden in the crime he committed by murdering Roselen. The Night of Amber-Fiery Wind cultivates the fields, but nothing grows, he works in the garden, but there is no harvest, the earth recoils from him. The earth became his most sincere witness. No man was willing to make him responsible for his committed crime, only the earth can do that. God's Judgment is higher than human judgment. Having prevented the judgment of man the Night of Amber cannot bypass the God's Judgment. Cain's forgiveness burns his soul: «The Cain's forgiveness, from which he so wanted to escape, still reached him, the fields rejected his hands' work, the roads dropped his footsteps, the animals fell ill» [1, p. 298]. It becomes infertile, the bodyness of the Night of Amber turns out to be connected with spirituality, the waste of which results in limiting the functionality of the flesh. The mystical turns out to be stronger than the visible and real: it is more real and inevitable.

The image of the Night of Amber is also related to the rethinking of the biblical thesis that «in the beginning was the Word». The first day of God's creation of the world is described through the birth of light: «And God saw the light, that it was good, and God separated the light from the darkness» [2, Matthew, 1: 1, 4]. The black soul of the Night of Amber rewrites the Bible in its own way, re-creates the world where the darkness becomes dominant: «In the beginning there was the Darkness, and this darkness contained the Mountain Night and the Valley Darkness in the chaos of its black womb. One tore the other apart, fertilized it with its desire, rage and scream. In the beginning there was the Darkness. It never started, and it started constantly and to the infinity. In the end there will be the Darkness. The end, which is always here, forever and ever» [1, p. 182]. Here we have, so called, biblical poetics vice versa, where the positive component of the «light-darkness» dichotomy is replaced by the negative one. The eternal book written by the hero's soul can only be filled with darkness, so the world synthesized by him also plunges into eternal darkness, into eternal chaos. The pro-biblical stylistics of this piece of text is a deliberate formation, since the character thinks of himself as a co-creator of the world, but the world he created has the characteristics of nothingness, deprived of the solar worldview. This is the world of a person who experienced a crisis of divinity and fell out of the sacred

history of mankind. This anti-Bible is written by a man who himself is a darkness.

In the novel «Immensities» (1994) by Sylvie Germain, the semantic development of the anti-Bible motif reaches its peak. The word, as a moment of creation, is interpreted by the dissident Prokop Pope: «Written words, which had an amazing density, materialized already at the moment of reading. Every word was turned into a drop of rain, sun, wind and became a flower – a flower made of pebbles, lichens and ivy» [3, p. 34]. The creative power of the living word is the only thing that Prokop, being neglected by society, believes in. After all, he can only believe in the power of the word. Even the thought of the value of words carries the hero into the world of meditation, to the world of magical transformations of essence. In the system of his worldview, the word becomes the area of creation, it is both the demiurge and the object of creation. The philosophy of the word as a creation in the novel «Immensities» grows on the basis of cultural studies, because the hero loves exquisite literature, he loves world literature because it also represents the plane of his own freedom. According to Procopius Pope, the word in culturogenesis always becomes an act of creation if it is filled with a living spirit, regardless of man or God.

Conclusions. The leitmotif as the main narrative form of Sylvie Germain, covers the entire depth of the philosophy of her texts. The cross motifs of her works are imbued with cosmogonic-level philosophy and represent the writer as a person with a generally optimistic (or moderate) worldview who wanted to write a new, postmodern version of the sacred history of mankind.

References:

1. Germain Sylvie. *Nuit d'Ambre*. Paris: Gallimard, 1987. 372 p.
2. *The Bible, or the Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments*. Toronto: Ukrainian Bible Society, 1990. 959+296 p.
3. Germain Sylvie. *Immensités*. Paris: Gallimard, 1995. 272 p.

Баняс В. В., Баняс Н. Ю. Біблія в романах Сильві Жермен

Анотація. У запропонованій статті розглядається один із ключових аспектів творчості сучасної французької письменниці Сильві Жермен, а саме – її зосередженість на лейтмотивах, зокрема, на лейтмотиві Біблії. Сильві Жермен розвинула такий структурний компонент, як лейтмотив, у вигляді площини накопичення багатьох філософських сенсів, по-своєму змінивши класичне уявлення про структурну будову філософського роману. Серед лейтмотивів, до яких французька авторка звертається найчастіше, є лейтмотив Біблії. У статті доводиться, що лейтмотив Біблії вперше заявлений у романі «Книга ночей» Сильві Жермен, але як своєрідний наративний «двигун» він проявлений в іншому її творі – «Бурштиновій ночі». Зрештою, автори статті доводять, що вершинний прояв лейтмотив Біблії знаходить у романі «Безмірність» Сильві Жермен, усю наративну структуру якого можна інтерпретувати як авторський парафраз перших речень Євангелія від Св. Апостола Івана про те, що «Бог був Словом». Окремо аналізуються улюблені художні прийоми Сильві Жермен – цитата й алегорія. Також у статті окреслено важливий момент – «неортодоксальність» осмислення письменницею біблійних мотивів, через що вона в минулому зазнавала критики від Католицької Церкви. Із творів Сильві Жермен цілком очевидно, що Біблія відіграє ключову роль не тільки як «будівельний матеріал» її книг – це справді основоположні Книги її життя. Майже кожен момент Святого Письма французька авторка «проживає», осмислює, приймає або не приймає. У висновку статті окреслюється, що лейтмотив як основна наративна форма романів Сильві Жермен охоплює всю глибину філософічності її текстів, а наскрізні мотиви її творчості пройняті глибокою філософічністю, презентуючи в особі письменниці особу з оптимістичним світоглядом, яка захотіла написати нову, постмодерну версію сакральної історії як людства загалом, так і кожної окремої людини зокрема.

Ключові слова: лейтмотив, Біблія, книга, інтертекстуальність, цитата, алегорія, наратив.

*Гавриленко С. Т.,
викладач української мови та літератури
Відокремленого структурного підрозділу
«Запорізький гідроенергетичний фаховий коледж
Запорізького національного університету»*

*Стасик М. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства
Запорізького національного університету*

СИМВОЛІКА РОМАНУ С. ТАЛАН «ДЕ ЖИВЕ СВОБОДА?»

Анотація. У статті розглянуто особливості вживання символів у романі «Де живе свобода?» С. Талан. Автори доводять, що образи-символи з'єднують сюжетно-композиційні й образно-сміслові пласти роману. Через аналіз символіки дослідники намагаються проникнути в глибинний зміст роману.

У С. Талан художня деталь є невід'ємним компонентом образної структури роману і здатна виконувати роль символу. Саме такою деталлю є лялька, що створює атмосферу напруження, чи чорна лелека, яка виступає символ неминучої біди. Ці деталі репрезентують емоційне тло твору, стан душі персонажів. Темні кольори, що пов'язані з тривогою, неспокоєм, страхом, долею, підкреслено домінують. Письменниця використовує традиційну семантику чорного кольору, що смислом і психологічно пов'язана з негативними почуттями. Дослідники наголошують на важливості такої зорової деталі у творі, як вишня, що є символом життя та надії. Символічним змістом наповнений також образ дороги, що виступає важливим смисловим та композиційно-організуючим елементом. Образ дороги пов'язаний із мотивом подорожі та співвіднесеними з ним мотивами повернення, пошуку сенсу життя, свободи, щастя. З одного боку, дорога – це просторова реалія, а з іншого – метафоричний шлях пошуку власного «я».

Образ води, що є символом життя, здоров'я та очищення, також відіграє важливу роль для розуміння задуму автора, спонукаючи читача до роздумів, інтерпретації тексту. У романі вода знаходиться у закритому, обмеженому просторі, що є досить промовистим. Художньою деталлю, яка стає символом, є і жаба, яка сприймається як ознака екологічної катастрофи, постчорнобильських наслідків.

Надзвичайно містким образом є хаті. Вони персоналізовані, їх наділено людськими відчуттями; вони – символом забуття. Автори розвідки доводять, що цей образ вказує на руйнування родинних зв'язків, на нівелювання родинного сакрального простору. Хата виступає не лише фізичною, але й психологічною субстанцією. Важливого символічного значення при цьому набуває образ вікна, наповнюючись метафоричним смислом. Вікно – знак закритості будинку від зовнішнього життя.

Концептуальним у романі є образи бур'яну та тиші, що є атрибутами запущеності, відчуженості, порожнечі та небезпеки, страху відповідно. Автори дослідження доводять, що символи, які рясно наповнюють зміст роману, з одного боку зберігають традиційну семантику, розви-

нену протягом багатьох століть, а з іншого – письменниця яскраво та оригінально їх доповнює та переосмислює.

Ключові слова: символ, мотив, деталь, колір, образ, роман, пейзаж.

Постановка проблеми. Символіка завжди займала вагоме місце у структурі художнього тексту. Символ – «предметний або словесний знак, який опосередковано виражає сутність певного явища, має філософську смислову наповненість» [1, с. 483].

В українській культурі слово виступає не лише як образ спілкування, але і як особливий тип мовної свідомості. Уже з XII–XIII ст. слово виступає як символ. Це пов'язано з головною рисою Середньовіччя, у якому домінує погляд на світ як символічний.

В українській науці є немало праць, у яких досліджено символи загалом та в літературі зокрема. Це праці М. Дмитренка («Словник символів», «Символи українського фольклору»), В. Жайворонка («Знаки української етнокультури»), В. Калашника («Українські вербальні символи як чинник національно-культурної самоідентифікації»), Н. Ковальчук («Символічний лад української культури»), В. Кононенка («Символи української мови», «Словник символів культури України»), О. Потапенка («Енциклопедичний словник символів культури України») тощо.

Мета статті: простежити функціонування символів у романі С. Талан «Де живе свобода?» Для досягнення поставленої мети необхідно реалізувати такі завдання: 1) виокремити образи-символи в романі; 2) розкрити вплив символів на художнє моделювання проблематики твору.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Символ тісно пов'язаний з наукою, міфом, але не зводиться до них, тяжіє до певного узагальнення. Символ постає процесом активного перетворення внутрішнього на зовнішнє і навпаки. Символ завжди посідає центральне місце в українській літературі в значенні універсальної категорії пізнання духовного ества.

Поняття «символіка/символ» означає умовний якийсь знак/ сигнал/ символ/ факт, слово або предмет, що умовно/ символічно означають сутність якогось явища чи предмета або факту, є завше фігуральним, воно імпліцитно несе в собі інформацію про порівняння/поєднання чогось з чимось, виступаючи у вигляді тропу, артефакту, тотему, що в контексті літературного твору може виступати в ролі образу, внаслідок реакції

проти натуралістичної приземленості, коли на місце деталі – вражень та відчуттів – приходять узагальнення як реалізація суб'єктивних відносин митця зі світом людей.

Надзвичайно важливу роль у характеротворенні героїв досить часто відіграє речова деталь. Безсумнівно, речі і предмети, які оточують героїв твору, здебільшого несуть у собі велике смислове навантаження. Адже саме через безпосередній зв'язок речі з героєм письменник передає власне бачення певної ситуації.

Художня деталь – це явище, яке відіграє посутню роль і у філософії, і в естетиці, і в літературознавстві. Дивно, але й до сьогодні відсутнє остаточне визначення загальноприйнятого терміна. Кожен дослідник трактує його по-своєму. Українські літературознавці (М. Коцюбинська, Л. Мороз, В. Святонець, В. Фащенко, К. Фролова та інші) висловили власне бачення проблеми, внесли корективи в «показник міри художнього осягнення життя» (К. Фролова). Речову деталь виокремлювали такі дослідники, як О. Бандура, Т. Ковальова, Ю. Кузнєцов, В. Кухаренко, А. Єсін, І. Свідер тощо. Речова (предметна) деталь як елемент моделювання дійсності нерідко інтерпретується як ключовий символ, наскрізний образ, і є, на нашу думку, посутнім характеротворчим засобом прозової палітри сучасної української письменниці Світлани Талан. Характер інтерпретації обраної дефініції та художньої деталі загалом у романі С. Талан «Де живе свобода?» ґрунтовно не розглядався, але порушувався (І. Зінчук, Т. Хом'як). Тому вважаємо цілком продуктивним і результативним розв'язання обраного аспекту дослідження.

Виклад основного матеріалу. Центральними образами роману є молода вчителька математики Віталія Максимівна та її учень Родіон, які покохали один одного першим почуттям і від людського неприйняття таких стосунків, чекаючи на дитину, усамітнюються в зоні відчуження у Чорнобилі.

У романі С. Талан нерідко акцентує увагу на такій речовій деталі, як світлина мами головної героїні Віталії, у формі працівника прокуратури на стіні спальні доньки. Маргарита Варфоломійвна – прокурор міста. Службові функції вона переносить і на спілкування з донькою, яку виховує сама, бо народила дитину, коли їй було під тридцять років, як завжди говорила, «для себе». Батька Віталія ніколи не бачила, нічого про нього не знала. Мати виховувала її у суворості, «тримала доньку у міцному кулаку» [2, с. 17]. Вона і свій «портрет у рамці повісила у кімнаті доньки так, щоб та, прокинувшись, одразу бачила її зображення у службовій формі працівника прокуратури. Віталії не подобалась ця світлина, з якої на неї був націлений суворий погляд матері. Іноді їй здавалося, що мати дивиться на неї навіть тоді, коли вона перевдягається, тож доводилося повертатися до портрета спиною. Бувало, що Віталії снилося щось жахливе, вона прокидалася в холодному поту й одразу ловила на собі погляд матері, який її осуджує» [2, с. 17]. Ця світлина, як символ постійного неусипного материнського контролю, який позбавляв доньку внутрішньої свободи, котрої вона так прагнула. І нікуди було від неї подітись («прошмигнула повз світлину матері» – це єдине, на що Віталія була здатна). Ця світлина, по суті, позбавляла доньку її маленького особистого простору («якби не світлина матері на стіні, можна було б уявити, що принаймні ці стіни відділяють її від усього материнського» [2, с. 40]). Віталії завжди здавалося, що вона ніби на лаві підсудних, постійно перебуваючи під пильним оком мами: «пій-

мала на собі суворий погляд матері, яка з осудом споглядала за нею зі світлини» [2, с. 41], «очі на світліні були націлені на доньку, свердлили її наскрізь. Віталія згорнулася клубочком, підтягла під себе ноги, обхопила коліна руками. Хотіла схватися у мушлю, де було б тісно, але той маленький простір належав би лише їй одній» [2, с. 41], «Мамо, дай мені спокій! – прошепотіла Віталія і натягнула на себе ковдру, сховавшись під нею з головою» [2, с. 41]. Ця красномовна деталь розкриває щемкий біль героїні від усвідомлення глибокої залежності від мами, яка не позбавляла її суворого контролю навіть у віці 23 років.

Художня деталь у романі С. Талан реалістична у своїй основі, має здатність надавати художньому тексту документальної достовірності і психологічної переконливості. Вона є невід'ємним компонентом образної структури тексту і здатна виконувати роль символу. Саме такою деталлю є лялька у чорнобильській зоні, яку під час «екскурсії» по мертвому місту Прип'ять побачила Віталія. Вона дуже стривожилась. Чекала на дитину, тож була особливо вразливою і сприйняла цей факт, як якусь загрозу, пересторогу. Від хвилювання Віталія спочатку навіть нічого не могла сказати, лише «мовчки вказала пальцем на траву, де лежала лялька, у якої з порожніх зиниць ріс мох» [2, с. 146]. Вона зізналася Родіонові у своєму страху і всім тілом притиснулася до коханого. Авторка акцентує увагу на психологічному стані жінки: «ноги стали ніби налиті свинцем, і вона не могла зрушити з місця» [2, с. 146], «упалим голосом промовила» [2, с. 146], «злякано промовила жінка» [2, с. 146], почуття тривоги та неминучості засіло вже в її душі [2, с. 147]. Віталія надзвичайно чутливо сприйняла ситуацію: «Лялька з очима, що поросли травою та мохом, і дитячий черевичок... Родю, мені здається, це поганий знак» [2, с. 146], «Щось трапиться з нами лихе! Я це відчуваю!» [2, с. 147]. Згодом, уже на ранок у домі Володимира жінка, звертаючись до коханого, говорить: «Знаєш, Родю, у мене перед очима стоїть та покинута лялька з порожніми зиницями... Коли її помітила, мені здалося, що то мертве немовля. Так стало не по собі, млясо і страшно, аж мороз пробіг по спині. А потім ще той дитячий черевичок... Не можу заспокоїтись, ... щось мені підказує, що то недобрий знак» [2, с. 156]. На превеликий жаль, передчуття справдились. Маленький Іванко, син Віталії і Родіона, прожив лише повних п'ятнадцять днів, на шістнадцятий помер. До речі, зауважимо, що на момент вибуху місту Прип'ять було лише шістнадцять років. Навряд чи це збіг цифр, у письменника нічого випадкового не буває, тож цифра шістнадцять набуває символічного значення.

На думку Т. Хом'як, деталь «лялька» «виразно підкреслює невимовний трагізм, душевний біль майбутньої матері, яка боїться втратити дитину (так визріває мотив втрати материнства у постчорнобильському суспільстві). Створюється атмосфера напруження, яка вже не зникає аж доки не сталась трагедія із новонародженим. Символічним є й образ чорних лелек – як символ неминучої біди. Смерть дитини сприймається як набат, як засторога. Танатологічне начало у творі відображає форму кризової свідомості, котра одержима страхом життя, а відтак позначена сублімованим страхом смерті» [3, с. 211–212].

Ця художня деталь стає одним із центральних засобів репрезентації емоційного тла, відповідного настрою, сконцентрованого та влучного відтворення стану душі персонажів. Спрацював принцип: дорожні прикмети – прикмети долі.

Щодо чорних лелек, то це рідкісні птахи. Чорний колір, як в українській, так і у світовій літературі, традиційно виступає символом небезпеки, трагедії, болю. В Україні, крім того, такий його зміст згодом підсилюється і трагічними подіями 1986-го року (вибухом на Чорнобильській АЕС). Асоціація небезпеки, пов'язана з чорним кольором, підсилена і активно використовувалась як кольоративна деталь в описах трагічних подій. Усталений семантичний зв'язок темних тонів, зокрема чорного, з тривогою, неспокоєм підкреслено домінує («чорні лелеки», «на будинках графіті, виконані чорною фарбою», «деревина почорніла від вологи та часу», «темні тіні дітей – примар» тощо). Чорний сприяє філософському осмисленню життя, надаючи цьому тлумаченню неминучого, похмурого колориту, відчуття. З чорним кольором пов'язана стала семантика, овіяна містичним серпанком таємниці і страху, що завжди стосується того чи іншого реального суцього. Страх «чорного кольору» – це страх перед Чимось, а не перед певною конкретною річчю. Цей підсвідомий страх перед п'ятою закладений від самого народження.

Чорний колір у художній інтерпретації С. Талан, окрім страху, споріднений із семантикою долі, року, трагічного і неминучого, а також амбівалентності життя, в якому межують різні смуги. Письменниця використовує чорний колір у традиційному й найбільш поширеному уявленні про нього, психологічно пов'язуючи з негативними почуттями (зло, страх, сум, розпач), що й визначає загальну тенденцію реалізації його оцінної семантики.

Вагомою зоровою деталлю у творі є дерева, зокрема вишня, а точніше, «дитинка померлої вишні» [2, с. 149], що несе символічне значення: це дерево життя, надії: Віталія і Родіон, помітивши живий пагінець, стали доглядати, оберігати. Сповнені горя і болю, взимку поховали померлого синочка під цим молоденьким деревцем.

У міфології дерево завжди пов'язувалося із людиною і її родом, життям. За народним звичаєм, коли народжувалась дитина, саджали дерево. Повалене чи засохле дерево віщувало смерть. Коріння символізує минуле і предків, стовбур – сучасність і зв'язок минулого з майбутнім, нащадками – гіллям, енергетичний зв'язок із космосом. Цей зміст акцентовано в романі.

Символічним у романі є образ дороги. Дорога – це давній образ – символ, спектральне звучання якого дуже широке і різноманітне. У романі С. Талан «Де живе свобода?» міфологема дороги, репрезентована у реальній, філософській, морально-етичній площинах, виступає важливим смислотворчим та композиційно-організуючим елементом. Образ дороги пов'язаний із мотивом подорожі та співвіднесеними з ним мотивами повернення, пошуку сенсу життя, свободи власного «я», щастя.

На думку С. Барабаш, в українському національному світо-мисленні архетипний образ дороги як частини пейзажу «став фактом цілісного розгортання комплексу емоцій в широке полотно, спрямоване в безкінечність. Зрозуміло, що йдеться і про час, і про факт проживання людини в часі, і про чийсь життєвий шлях, фрагмент котрого око митця вихоплює із буттєвого хаосу. В літературі це може бути реальна дорога в процесі конкретного подолання простору. А може бути символічна путь опанування іманентним топосом» [4, с. 12].

У романі С. Талан «Де живе свобода?» реалістичний та філософський аспекти зображення поєднуються в цілісний

образ. Переважно дорога постає як дорога – реалія: «Вони дійшли до перехрестя, зупинилися» [2, с. 24], «Ще кілька років, і дорога взагалі зникне» [2, с. 101], «Колись тут була дорога для людей, зараз – простір для дерев та чагарників» [2, с. 101], «Ідемо своєю дорогою, спокійно, без зайвих різких рухів і звуків» [2, с. 132], «Він узяв Віталію за руку, і вони пішли дорогою» [2, с. 193] тощо.

Подорож у творі – це метафоричний шлях, подорож углиб свідомості в пошуках власного «я», свободи, Бога, подорож духу, який шукає найвищу сутність буття у Всесвіті. У контексті зображених подій і вчинків персонажів у романі С. Талан образи дороги і стежки як специфічної модифікації шляху виражають і філософський аспект життєвого вибору: герої обирають вузьку стежку, обмежену буттям і проблемами однієї родини, відгородившись від людей і світу у чорнобильській зоні відчуження. Символічного значення набуває і реальна дорога у мертве місто Прип'ять, куди на «екскурсію» відправляються герої. Через екзистенційне навантаження концепту реального шляху образ дороги постає як розгорнута метафора життя – шляху. Це і є стежка до хатини, в якій поселились закохани.

Дорога, якою «мандрівники» йдуть у Прип'ять, уже не функціональна, сповнена перешкод: змії, часом цілі клубки змії, вужі, лиш де-не-де були залишки асфальту, тож після дощу ноги вгрозали у багноку. «На потрісканому асфальті – трава, деінде – молода паросль. Дерев розширювали свій простір, який колись у них відібрали люди.

– Ще кілька років, і дорога взагалі зникне, – сказала Віталія, вказавши на пагін дерева, що пробився крізь асфальт» [2, с. 101].

Образ дороги поступово втрачає ознаки життя, міста, села, змінюючись реаліями руїни й повільного вмирання.

Осмислення людського життя крізь призму мотиву людської долі також пов'язане з образом дороги. Мотив подорожі в романі С. Талан розгортається як простір руху героїв. В оприявленні такого змісту, вважає І. Зінчук [5], домінуючим є образ дороги як реалістична просторова точка і як символ людської долі, втілення ідеї пошуку героєм свого покликання в житті, шляху в майбутнє.

Ознак символу набуває і хрест, який зустріли у мертвому місті: «Вони оминули колючий дріт і незабаром опинилися перед дерев'яними хрестами, поставленими один до одного. – Хрест на хресті? – здивувалася Віталія. Вони зупинилися перед подвійним хрестом, зробленим з дерева. Деревина почорніла від вологи та часу, але напис було добре видно. – «Люди добрі! Поклоніться тим, хто в радості і горі жив тут і більше ніколи сюди не вернеться», – прочитав угорос Родіон [2, с. 143].

Хрест уособлює ідею центру і основних напрямків, які йдуть від нього. До того ж, він утворює свого роду «подвійний центр» з місцем, на якому стоїть. Крім того, хрест є варіантом світового дерева: у ньому присутня горизонтальна і вертикальна проекція світобудови. Хрест часто використовується в ролі оберега.

Чому тут подвійний? Думається, що перший саме і виконував цю функцію, а другий було поставлено в пам'ять про мешканців Прип'яті уже після аварії, про що свідчить напис на хресті.

До образів – символів у романі належать образи води, яка акумулюється у вигляді озера, колодязя. У традиційній українській культурі вони символізують життя, здоров'я, зміцнення, очищення. У світовій, і зокрема українській, традиції

сама вода є першоосновою всього живого – з неї утворилися земля, сонце і все живе, тому вода – це і вічність, і плінність часу [6, с. 66]. Вода виконує символічну очищувальну дію щодо кожної людини. У романі «Де живе свобода?» відсутній образ «біжучої води», адже озеро – це обмежений простір. До того ж одне з них, що поблизу хати, замулене. Ще один із символів постчорнобильської доби. Це свідчення несумісності життя із реаліями природи у зоні відчуження.

Художньою деталлю, яка стає символом, є і жаба – «Величезна, як футбольний м'яч» [2, с. 132]. Під час «екскурсії» Віталія вирішила освіжитись в озерці і жажнулася від побаченого: жаба була небаченого розміру («На камені, розплавшись, сиділа цариця болота – величезна жаба» [2, с. 132]. Віталія зізналася, що нормальних жаб вона не дуже боїться, а «Це ж не жаба, а справжній монстр!» [2, с. 133]. Володимир при цьому зауважив: «У чорнобильській зоні трапляються аномалії... Я бачив величезних змій і жаб, але та справді гігантська» [2, с. 133].

Величезна жаба сприймається як символ постчорнобильських наслідків, екологічної катастрофи, завданої вибухом на Чорнобильській АЕС.

Символом очищення виступає церква, яку Володимир хоче реставрувати, бо вважає, що «церква – це дім Божий... Там дух Божий. Богові не потрібні люди, це людям потрібен Бог, він там присутній. Якщо хоча б одна людина прийде сюди помолитися, то її щира молитва пошириться на інших» [2, с. 123]. Перш ніж взятись до роботи, Володимир зробив потрібні заміри радіації і був дуже подивований, бо справа від церкви було сімдесят мікрорентгенів, а з другого боку всі сто, при нормі тридцять, але «при вході лише сімнадцять мікрорентгенів, а в самій церкві – п'ятнадцять!» [2, с. 126]. Віталія висловила слушну думку: «Напевно, так потрібно, щоб люди могли безпечно туди ходити!» [2, с. 126].

Надзвичайно містким образом – символом є образ хати. У забороненій зоні Віталія і Родіон довго шукали собі житло, хоча залишених напризволяще хат було чимало. Час встиг, а іноді й люди, внести свої корективи. Хати – пустки зазнали суттєвих руйнувань. Хата для героїв – своєрідний світ справжнього життя, це відгороджений мікросвіт їх екзистенції, мікрокосм бажаного родинного затишку. Художній світ у творі становить собою «зашифровану» онтологічно-буттєву модель універсуму, де наявний драматичний конфлікт ідеалу та дійсності. Герої прагнуть, щоб їх дім став рідним простором, центром Космосу, духовним оберегом. Дім має побутову конкретику, певні деталі інтер'єру у зображенні житла: «У будинку було дві кімнати. У першій, яка слугувала господарям за кухню, було все необхідне, починаючи від старезних меблів і закінчуючи посудом у шафі. Друга кімната була простора. У кутку – велике застелене металеве ліжко з полірованими дерев'яними спинками, поруч із ним – дитяче, шафа, стіл, три стільці, тумбочка, на якій, напевне, стояв колись телевізор, один килим на підлозі, другий – на стіні, біля ліжка. За дверима – учнівський стіл» [2, с. 103].

«Доукомплектували» меблями, взятими з інших будинків, зокрема, великим круглим столом, замість трухлявого, та кількома стільцями.

У романі постають образи – символи «покинутої хати», «хати – пустки»: «Хати волали б з відчаю, якби мали голос, але лише сум, який жив у них десятиліттями, надовго осів

у шпаринах на місці відпалої штукатурки, на ліжках колишніх господарів, їхніх покинутих речах, у холодних грубках, з яких вивалювалася цегла, і лише дубові стіни трималися в надії, що збережуть хати для нових мешканців...» [2, с. 102].

Хати персоніфіковано, їх наділено людськими відчуттями. Віталія захоплено говорить Родіонові: «Наша хата весела і всміхається! Невже це не помітно? – Хата?! – Так! Коли ми її знайшли, вона була сумна – пресумна, потім у неї з'явилась надія, а сьогодні я помітила, що вона усміхнена!» [2, с. 116–117].

На хати звертає увагу Віталія і під час «екскурсії» по Прип'яті: «Вона здивилася на хати, які не дочекалися своїх господарів, але все ще трималися з останніх сил, бо жевріла надія. – Як шкода хат! – промовила жінка. – А людей не шкода? – І їх шкода, але люди – живі істоти, вони можуть пересуватися, змінювати місце проживання та перебування, почати нове життя деінде, а хати вросли у землю і чекають, чекають...» [2, с. 138–139].

«Порожні хати» стають символом забуття. У хаті, позначеній феноменом відсутності, пустки, за М. Еліаде, розташовані пекло, центр землі і «двері» у небо. Образ покинутої хати доповнюється мотивом руйнування. Якщо житло обезлюднюється, то, відповідно, втрачає свою сакральну наповненість. У підтексті звучить філософська проблема сенсу життя людини: зруйнування дому як складової нації – загроза духовному життю цілої української нації. Образ хати – пустки вказує на руйнування родинних зв'язків, на нівелювання навіть ідеї родини, що стає причиною втрати людиною «рідного дому» як сакрального простору. У зображенні «покинутої хати» акцентовано занедбаність, порожнечу та запустіння: «Покинуті, напівзруйновані хати з дерев'яного зрубу з сумом дивилися розбитими підсліпуватими очима – вікнами...» [2, с. 102], «дірява покрівля» [2, с. 102], «вхідні дерев'яні двері з вигорілою та полущеною синьою фарбою висіли на одному завісі» [2, с. 102] тощо. Нагнітання реалій та предметів буденщини, основу яких становить майстерне використання синестезійних образів, слугує засобом виразнішого відтворення однієї з найважливіших проблем роману: мешканці залишили дім через Чорнобильську катастрофу, через неможливість жити на радіаційно забрудненій території. Письменниці вдалося змоделювати персоніфікований образ хати, що аж випромінює порожнечу та безпорадність.

Образ «покинутої хати», «хати – пустки» символізує руйнування гармонійного національного простору, втрату сакрального простору – він стає профанним. Хата виступає не лише фізичною, але й психологічною субстанцією.

Топос дому є одним із найважливіших національних символів.

Символічного значення набуває і образ вікна. Вікна постійно виступають як символи людського буття, ритму життя, самовідчуття особистості, наповнюються метафоричним смислом. Вибір на хаті, яка стала для закоханих прихистком, було зроблено саме тому, що в ній віцїлили майже всі вікна: «Родіон заглянув у вікно, але воно було настільки запилене, брудне, повите павутиною, що нічого не зміг крізь нього розглядити» [2, с. 103]. Вікна у такому стані – символ закритості будинку від зовнішнього життя.

Облаштуваючи хатинку, Віталія дала лад і вікнам: «Уціліле скло для вікон також довелося позичити, як говорила Віталія,

у своїх сусідів. Вона вимила вікна і заліпила щілини скотчем, щоб не задував вітер, бо деінде залишилися такі великі щілини, що можна було просунути в них палець» [2, с. 109]. Жінка впустила світло до помешкання, відкрила і розширила зв'язок із зовнішнім світом.

Виразно звучить у романі С. Талан мотив свободи як форми автентичного існування особистості, збереження власної екзистенції у протистоянні абсурдному світові. Віталія і Родіон намагаються витворити «власний світ» (символічний образ хати, в якій вони поселились у Чорнобилі), огородити його своєрідною «зоною відчуження» від світу зовнішнього. Як зауважує Т. Хом'як, «дуальна ситуація: у зоні відчуження власна зона відчуження» [3, с. 209]. І. Зіньчук [5] справедливо вважає, що ілюзорна свобода далась героям дорогою ціною.

Мабуть, найголовнішим образом – символом у романі є обмежений простір (здаймо у М. Хвильового «Санаторійна зона»). У С. Талан ідеться про Чорнобильську зону. Авторка використовує художні деталі, які сприяють передачі стану відчуження, зокрема це образ зони. Як наголошує Т. Хом'як, «через образ «зони» зазвичай розгортається мотив несвободи. Герої, шукаючи свободу й обравши для усамітнення зону відчуження, ніби задалегідь прирекли на крах реалізацію свого задуму» [3, с. 211].

Відтворено наслідки апокаліпсису у місті Прип'ять. Містко насичений зоровими та чуттєвими образами опис міста: «Разом із жителями зникли автівки, і дорожні знаки стали нікому не потрібні. Їх сховали від людського ока зарості чагарників, з них злущилася фарба, і вони вкрилися іржею» [2, с. 144], «вбиті вікна багатоповерхівок» [2, с. 144], на дитячому автодромі «машинки атракціону зупинилися назавжди. Вони просіли, покритися мохом, днища їх проржавіли, і кризь діри у них пробивалася трава. Тир, каруселі, гойдалки – усе замерло на місці. Гнітюче враження справило колесо огляду...» [2, с. 145]. Сприяють передачі омертвіння та спустошеності міста й деталі пейзажу.

Місто, як і зона, виступає символом. Усе, що з ним відбулось, це результат бездуховності.

Дискурс міста в романі ідентифікується з внутрішньою конфліктністю, трансформованою в синтезі відповідних філософом, міфологом, ідеологом, які в сутності становлять важливі чинники моделювання авторської концепції світу. Хронотоп посилює символічне звучання: «Мертве місто застигло, у ньому замерло не лише життя – у Прип'яті зупинився час» [2, с. 144].

Аналіз роману С. Талан переконує, що місто для письменниці – це не просто територіальна одиниця чи просторова точка. Воно – джерело деіндивідуалізації особистості, що поглинає її своєю деструкцією. Місто – це не лише вулиці, парки, будівлі. Це, передусім, люди. Людина – основа всього сущого. Але: «Жахливо. Місто є, людей – немає, лише темні тіні дітей – примар...» [2, с. 145]. На багатьох будинках були графіті, виконані чорною фарбою. На них – тіні дітей. Мабуть, тому, що у молодому місті Прип'ять мали жити їхні відображення на стінах, як тіні минулого. Герої роблять змістовний висновок: «Люди звели це місто, і люди ж його умертвили» [2, с. 145]. «Людина – творець, вона ж і кат» [2, с. 147]. «Помста природи часом страшна: цунамі, землетруси, виверження вулканів, масштабні пожежі, атомні вибухи. Колись люди вирубали ліси, збудували місто, атомну станцію. Їхня необережність чи то легковажність і вмиль вони вимушені покинути обжиті місця,

щоб природа крок за кроком повернула своє, а люди ніколи не змогли повернутися сюди» [2, с. 148].

Підтекст роману усвідомлюється у зв'язку з ідеєю хаосу та смерті, яку втілює зона, він виявлений, окрім відповідних пейзажних деталей, і в образах – символах тиші, міста, які мають чітко окреслену семантику, зорієнтовану на прочитання конкретних алегоричних знаків, які осмислюються при усвідомленні одвічних філософських категорій: життя – смерть, буття – небуття – вічність – інобуття.

Концептуальним у картині руїни зони є образ бур'яну. Він скрізь: біля будинків, на стежках, на дорозі, на кладовищі. Ця деталь символізує запущеність зони, відсутність людського догляду в ній, відчуженість людини від зони. Образ бур'яну асоціативно виражає і порожнечу, занехаяність душі людини, безцільність її існування.

Є тут і зона, призначена для відвідування і створена ліквідаторами для заспокоєння екскурсантів – журналістів і делегатів. У цій «чистій» зоні дозволено перебування людям. Володимира завжди цікавило, що спонукає людей їхати на екскурсію в зону, але жодного разу він так і не задав нікому своє питання. Створюється враження, що в зоні кінець світу вже минув і починає будуватись новий світ, де вже немає місця людям. Цей відкраний дротом материк, втрачена частка України – «чорна діра людської свідомості» (Ліна Костенко «Зона відчуження»).

Зона – попередження для людей, щоб вони зупинились у своєму бездумному русі в прірву. Чорнобильська катастрофа – апокаліптична парадигма, але вона народжує віру в те, що знищення старого призведе до створення нового світу.

Одним із образів – символів у романі є образ тиші. У Прип'яті «зупинився час»: «Фонила тиша мертвого міста» [2, с. 144]. Тиша так впливала на героїв, що вони навіть намагалися «стукати беззвучно, щоб не порушити мертву тишу» [2, с. 144]. На запитання Родіона, які враження від міста, Віталія стисло, але емко відповіла: «Тиша, гучніша за тисячі голосів, – промовила вона майже пошепки. – Моторошно і страшно. Страшно і моторошно» [2, с. 146].

На думку Т. Хом'як, через образ тиші в зображенні атмосфери настороженості, небезпеки й над усім невимовного страху, що з'являється в «екскурсантів» від побаченого, розкрито ті жахи, які залишила після себе аварія останньої чверті ХХ століття» [7, с. 37].

Висновки. Кожен конкретний символ – вираження якості певних асоціацій з конкретикою, і не тільки, але при цьому він багатогранний. Завдяки цій якості символ виявляється досить точним вираженням конкретних реалій. Прикметно, що символи, на яких тримається весь складний каркас роману С. Талан «Де живе свобода?», не тільки зберігають семантику, надбану до неї усім попереднім розвитком культури протягом багатьох століть, але й виражають її новаторську концепцію їх художнього переосмислення й оригінального втілення, необхідного для вираження філософських поглядів на сутність людського буття і його проблем.

Розглянуті образи – символи, що являють собою накопичення певних міфологічних асоціацій, які виникли і художньо спресувалися в сталі образи, котрі фігурують у формі готових матриць, виявляють глибинну семантику такого складного й водночас філософськи мудрого твору, як роман Світлани Талан «Де живе свобода?», де органічно злилися давнє

інкорпорує мислення й сучасна поетика, здатна передати це складне мислення.

Література:

1. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : Академія, 2007. 752 с.
2. Талан С. Де живе свобода? Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». 2020. 208 с.
3. Хом'як Т.В. Художнє моделювання проблеми свободи вибору за романом С. Талан «Де живе свобода?». *Слобожанська бесіда – 13. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності*. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». Вип. 13. 2020. С. 208–213.
4. Барабаш С. Пейзаж як сфера оприявлення українського менталітету / С. Барабаш. *Актуальні проблеми літературознавства : зб. наук. пр.* / наук. ред. Н. Заверталюк. Дніпропетровськ : Навч. кн. 2003. Т. 15. С. 15–16.
5. Зінчук Ігор. Ціна справжньої свободи. URL: <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2020/03/28/111729.html> (дата звернення: 15.04.2023).
6. Музиченко Я.І. Вода. *Сто найвідоміших образів української міфології*. Київ : Автограф. 2007. С. 66–69.
7. Хом'як Т.В. Поліпроблемність роману С. Талан «Де живе свобода?». *Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. 2021. С. 34–39.

Havrylenko S., Stasyk M. Symbolism of novel “Where Does Freedom Live?” by S. Talan

Summary. The article considers the peculiarities of the use of symbols in the novel «Where Does Freedom Live?» by S. Talan. The authors prove that images-symbols connect the plot-compositional and figurative-semantic layers of the novel. Through the analysis of symbolism, the researchers try to get into the deeper meaning of the novel.

S. Talan's artistic detail is an integral component of the novel's figurative structure and is capable of playing the role of a symbol. Such a detail is a doll that creates an atmosphere of tension, or a black stork that acts as a symbol

of imminent disaster. These details represent the emotional backdrop of the work, the state of mind of the characters. Dark colors, associated with anxiety, restlessness, fear, and fate, are emphatically dominant. The writer uses the traditional semantics of the black color, which is meaningfully and psychologically associated with negative feelings. Researchers emphasize the importance of such a visible detail in the work as the cherry, which is a symbol of life and hope. The image of the road is also filled with symbolic meaning, which acts as an important semantic and compositional-organizing element. The image of the road is associated with the motif of travel and the related motifs of return, search for the meaning of life, freedom, and happiness. On the one hand, the road is a spatial reality, and on the other hand, it is a metaphorical way of finding one's own self.

The image of water, which is a symbol of life, health and purification, also plays an important role in understanding the author's intention, encouraging the reader to reflect and interpret the text. In the novel, the water is in a closed, limited space, which is quite eloquent. Another artistic detail that becomes a symbol is the frog, which is perceived as a sign of an environmental disaster, the post-Chornobyl consequences.

Huts are an extremely capacious image. They are personified, endowed with human feelings; they are a symbol of oblivion. The authors of the study prove that this image indicates the destruction of family ties, the leveling of the family sacred space. The hut is not only a physical but also a psychological substance. In this context, the image of the window acquires an important symbolic meaning, being filled with metaphorical sense. The window is a sign of the house's closure to the outside world.

The novel's conceptual theme is the images of weeds and silence, which are attributes of abandonment, alienation, emptiness, danger, and fear, respectively. The authors of the study argue that the symbols that abundantly fill the novel's content, on the one hand, preserve the traditional semantics developed over many centuries, and on the other hand, the writer vividly and originally complements and rethinks them.

Key words: symbol, motif, detail, color, image, novel, landscape.

*Глушаниця Н. В.,**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і перекладу
Національного авіаційного університету**Білоконь Г. М.,**старший викладач кафедри іноземних мов і перекладу
Національного авіаційного університету*

ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ КОРІННИХ АМЕРИКАНЦІВ У РОМАНАХ ЛУІЗ ЕРДРИЧ

Анотація. У статті проаналізовано зміст романів Л. Ердріч, які входять до циклу «Чари кохання», де обговорюються питання збереження національної ідентичності. На думку авторів, питання національної приналежності і самовизначення є однією із найважливіших проблем індіанського національного відродження, оскільки йдеться про збереження й становлення ідентичності корінних народів. У тлумаченні змісту поняття національна ідентичність народу анішінабе Ердріч не політизує проблему, оскільки прагне уникнути звинувачення в паніндіанізмі. Зміст романів Л. Ердріч є суперечливим, оскільки багато із її текстів наче перебивають і «дублюють» один одного, проте розповідаються вони іншим персонажем, а отже події подаються із абсолютно протилежних точок зору. Саме таке розуміння національної взаємності й ставлення до прагнення створити й розвинути літературу корінних народів Північної Америки є надважливим завданням. Погляди Л. Ердріч зумовлюють полеміку й дискусію в літературному світі: від ідеї особистої самодостатності представників народу анішінабе до функціонування корінної жінки у суспільному та національному вимірах. У творах Ердріч проблематизується питання національної ідентифікації, трансформуючись із політичної площини у художню: чинник «резервації» продукує моделювання відповідних персонажів – етнокультурного образу індіанця, що живе на резервації і прагне вирватися за її кордони. У романах циклу «Чари кохання» персонажі поляризуються на основі двох факторів: гендерного та національного. І з обох цих перспектив вони позиціонуються упосліджено, оскільки в історичних обставинах імперського мислення статус жінок й індіанців був маргінальним. Флер Пілагер втілює тип індіанської жіночості, який суперечить білій патріархальній гендерній моделі: вона прагне повернути споконвічні землі свого народу, матеріальну незалежність, жити за традиціями свого народу, категорично відкидає унормовану патріархатом роль дружини й матері. Ердріч наголошує на форматі «індіанськості», свобода волевиявлення сприймається як засіб відновлення ідентичності, а не лише особисте право індивідуума. Американський чоловічий світ завойовників маркується мізогінією, раціональністю та прагматизмом. Цей світ демонструє імперську свідомість, сприймаючи індіанок як екзотів. Цим ілюструється постулат метрополії: імперське мислення трактується як чоловіче, створене, щоб підкорювати, а колонізоване – це жіноче і підкорене. Любовні історії, що розгортаються на сторінках епопеї, спрямовані на розвінчання національних та гендерних упереджень. Кохання часом спонукає

до радикальних переосмислень системи цінностей і світоглядних установок, проте імперське все ж є ключовим мисленням у світі американських завойовників.

Ключові слова: гендер, національна ідентичність, самосвідомість, анішінабе, корінні народи Північної Америки.

Постановка проблеми. Уявлення про власну ідентичність завжди були пов'язані із розвитком і самовдосконаленням свідомості націй, це знайшло відгук у еволюції художнього мислення письменників корінного походження. Уявлення про національну приналежність у художніх творах є багатоаспектною категорією. Ідея, яка підкреслювалася і філософами, і письменниками – це ідея про комплексний характер національних відносин, осмислення яких вимагає зусиль вчених різних напрямків для вирішення неоднозначної проблеми. Вивчення категорії національної ідентичності у художньому творі є закономірним і актуальним, оскільки цей концепт належить до фундаментальних категорій, не лише філософії, але й естетики, мистецтвознавства і філології. Комплексний характер проблеми ідентичності незалежно від того, через призму якої наукової дисципліни вона розглядається, виражається в складній концептуальній структурі. Незважаючи на важливу і постійно зростаючу роль національних відносин і усіх сферах діяльності, їх природу досі не все досліджено. Доводиться визнати, що наукових даних про сприйняття національного значно менше, ніж цього потребувало сьогодення. Творчість Луїз Ердріч, однієї із найвидатніших представниць літератури індіанського ренесансу першої хвилі цікавила і привертала увагу вітчизняних і західних літературознавців. Романи, що належать до епопеї «Чари кохання» є яскравим прикладом літературного твору зі складною організацією, комплексного дослідження якої не існує досі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій за цією темою, демонструє невирішене коло проблем, яким присвячується стаття. Проблема національного художнього світу активно розроблялася і продовжує розроблятися в сучасному літературознавстві. Питанням дослідження національної ідентичності корінних народів Північної Америки у художніх текстах висвітлюються у роботах А. Чавкіна, В. Клеменс, С. Кохран, Е. Кук-Лінн, Дж. Кокса, К. Донаван, М. Дорриса, К.-Л. Дрискілла, Дж. Джастиса, М. Дебори, Л. Татонетті, Дж.-Е. Епіск'ю, М. Фі, К. Фелнер «Думки про напрям і роль національної

ідентичності в літературному процесі та самостійність її як естетичного явища відрізняються. Національна ідентичність корінних народів – поліаспектне явище, що потребує розгляду на різних методологічних основах: психоаналіз, семіотику, постструктуралізм, деконструкцію, феміністичну критику. Літературні критики відмовляються від пошуку єдиного базису й витлумачують це явище як неможливу трансцендентну істину, наголошуючи на полівалентності смислів» [1, с. 9]. У вітчизняній науці цьому питанню присвячені розвідки О. Шостак [2; 3], С. Кот [4], В. Базової [5], Ю. Джолос [6].

Мета статті. Мета дослідження полягає в тому, щоб виявити риси національної ідентичності і закономірності їх використання і організації у романах циклу «Чари кохання», виділити їх концептуальне значення у описах, прикметах художнього часу, переміщеннях головних персонажів, з'ясувати як цей концепт допомагає створенню єдиної і цілісної структури твору за допомогою національних елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Луїз Ердріч переплітає культурні елементи племені оджибвей із історією відносин між США та корінними жителями у її обговоренні складнощів сучасного способу життя із збереженням корінної ідентичності. Іншими словами, ядром її романів є проблема самовизначення в контексті індіанської історії та тиску з боку таких інституцій, як плем'я, сім'я, церква, поліція та ВІА. У художніх творах Ердріч минуле зливається із сьогоденням у контексті традицій, чого прагнуть її герої – це знайти свою ідентичність через взаємодію минулих і сучасних соціальних реалій [7, 8, 9, 10, 11]. Конструювання ідентичності – це питання дому та приналежності в контексті позбавлення власності. Герої переживають конфлікт між бажанням піти й тугою за домом, конфлікти пов'язані із їхньою стурбованістю племінним походженням, з одного боку, та їхньою маргінальністю чи відмінністю з іншого боку. Тол Оук, представник народу нарагансеттів, говорив про те, що «якщо перекласти слова, що кожен із наших народів мав для себе, навіть не знаючи про існування інших, в принципі означало приблизно одне й те саме. На моїй мові – це нінуог (Ninuog), що значить «люди» або «людські істоти». Так ми називали себе. Коли прибули пілігрими, ми вже знали хто ми такі, але не знали хто вони такі. Тому ми назвали їх аваунагізук (Awaunageesuck) або сторонні, бо вони були чужими, людьми, що нас не знали, але ми знали одне одного і ми були людьми» [12, с. 468]. Як пояснює Ендрю Мак-Дональд для європейців корінні американці ніколи не визначалися суто соціологічними фактами, але натомість були потенційним символом того, чим поселенці не були або чим би вони хотіли стати» [13, с. xv].

Індіанські персонажі в романах Ердріч стикаються із труднощами в утриманні своєї землі. Їхній вихід із резервації, щоб скористатися кращими можливостями, завжди закінчується відчаєм. Вони також мають проблеми з ідентифікуванням себе, незалежно від того, присвячують вони себе своїй корінній культурі чи змішують її з білою. Епопея «Чари кохання» є серією взаємопов'язаних історій, які розкривають життя сімей американських індіанців, які стикаються стикаються із багатьма духовними дилемами та культурною напругою через колонізацію, бідність, алкоголізм та азартні ігри.

Тема усіх романів, що входять у «Чари кохання» обертається навколо важливості сім'ї та взаємозв'язок. Л. Ердріч досліджує сімейні стосунки переважно двох пов'язаних сімей

- Кашпау і Моріссі, а також їхні зовнішні стосунки із білими завойовниками. Читач зустрічається з їхніми переживаннями на резервації та поза нею. Луїс Оувенс пише, вона представляє рідних людей, які знаходяться на межі руйнування через внутрішній колоніалізм і расизм. письменниця прагне деякі традиції пояснювати внутрішніми проблемами корінних жителів, даючи їм шанс одужати.

Характер написання більшості текстів Ердріч включає розповіді від першої особи, епізодичність текстових структур із відповідними переплетеними історіями та нехронологічними серіями подій є фішкою її творчого стилю. Дослідники критикують стиль оповіді Ердріч, який має «крайні випадки конфлікту коду» та «розчарування наративності» [14, с. 406]. Зайве говорити, що Ердріч упорядковує свої оповіді переважно у своєму експериментальному стилі, і як робить висновок Герта Д. Вонг «хоча кожна з коротких історій у «Чарах кохання» нерозривно пов'язана з мережею інших історій поза обкладинками, послідовність історій у книзі має свою зв'язність, так само як кожна історія має свою власну цілісність» [15, с. 89].

Роман «Чотири душі» використовує розповідь як засіб оповіді для опису подорожі головних героїв. Це продовження історії роману «Сліди», де розповідається про прагнення Флер Пілагер повернути собі вкрадену землю, помстившись людям, які скривдили її. Крім історії про помсту Флер, Ердріч розповідає про виклики, з якими стикаються люди чіппева. Роман написаний від імені трьох протагоністів, якими є Нанашуш, Поллі Елізабет Гін і Маргарет. Читач слухає, як вони розповідають історії про Флер і про культурне і духовне знищення її народу. Це знищення втілено в образі Джона Джеймса Маузера, білого агента, який узурпував землі корінного населення, щоб мати прибуток від них.

У світлі колонізації описи дому стають особливо виразними. Будиночок Флер на резервації порівнюють із особняком Маузера, який був побудований із священних дерев на землі племені Флер. Крадіжка Маузера у людей Флер є крадіжкою землі і сакральних об'єктів, саме це те спонукання, яке приводить у рух саму Флер. Це порушує священний цикл громади, а точніше сім'ї, і спричиняє її падіння. У її прагненні помстившись Маузеру, вона зазнає трансформації в будинку Маузера.

Під час перебування в особняку, збудованому із священних дерев, її помста перетворюється на співчуття і вона навіть стає дружиною свого ворога, народжуючи йому сина. У цьому контексті важливість сім'ї неможливо переоцінити. В основі – сімейні стосунки племінні та родинні, незважаючи на те, що сім'ї переміщені та розбиті, як наслідок бідності, алкоголізму, розбещеності та нелегітимності, насильства та ненависті до себе, тобто асиміляція спрямована на дітей і подружжя. Ердріч представляє історичне насильство над племінною єдністю через розбиті та неблагополучні сім'ї. Насильство тепер є домашнім; полювання зараз здійснюється поліцією. Але сім'я показує, наскільки переплетені особисте та політичне життя корінних американців. Історії цих сімей та осіб, які їх складають, найчастіше розповідають «ненадійні» оповідачі від першої особи, які говорять зсередини спільноти. Ні влади, ні центру нарративної свідомості немає. Наратори розповідають свої історії, щоб упорядкувати життя персонажів; багатоголосність є визначальною рисою творчості Ердріч.

Динаміка зневіри Полін яскраво проявляється, коли вона, будучи вагітною від Наполеона Морісі, намагається перервати

вагітність, але пізніше, у момент народження, намагається зберегти дитину всередині себе, оскільки їхня розлука означала б довичну самотність самої Полін. Коли нарешті народжується дитина Марі, Полін каже: «Ми були розділені» [16, с. 136]. Потім вона робить відокремлення і пониження повним: «Вона була забруднена, сформована мною, несучи всі скверни, які я знала від Наполеона Моррісі» [16, с. 136]. Вона віддає дитину на піклування сестрі Наполеона, Бернадетті. Пізніше буде називати свою дитину «негідною дівчинкою» [16, с. 198]. Вагітність Поліни є ще одним проявом конфлікту внутрішнього і зовнішнього в романі. «Вагітність, здається, сприймається як радикальне випробування розщеплення суб'єкта: подвоєння тіла, розділення та співіснування себе та іншого, природи та свідомості, фізіології та мови» [17, с. 206]. Кордони множаться і розчиняються; стирається межа між внутрішнім і зовнішнім. Вагітність Полін підносить її гострі переживання нестерпності кордонів. Після того, як вона виштовхує дитину, вона чекає лише стільки часу, щоб одужати, а потім залишає і резервацію, і свою індіанську ідентичність для нового корпусу монастиря та білої ідентичності (хоча її кожна ідентичність, звичайно, визначається відношенням до інших).

Художня творчість Ердріч протистоїть уявленню про те, що істина та авторитет можуть існувати як фіксовані абсолютні. Таким чином, відмовляючись оцінювати своїх героїв, оповіді Ердріч включають і переплітають особисті й історичні/політичні фактори. Ця техніка поліфонічного оповідання підтримує циклічний стиль оповіді Л. Ердріч: кожен роман розповідає про персонажів, які вже існують у її попередніх оповідях. Вона навіть не вигадує абсолютно нові для кожного роману історії. Просто пропонує інші інтерпретації подій, що прослідковуються очима інших людей. Як наслідок, читач захочується думати про персонажів як про тих, хто володіє реальністю чи онтологією, яка не залежить від окремого наративу. Романи озвучують безліч героїв, кожен з яких розповідає частину більш широкої історії з різних точок зору. Однак домінуючим голосом є голос громади.

Оповіді Ердріч стосуються спільноти, оскільки вони мають справу з проблемами, які відбуваються у громаді. Ця зосередженість на племінній спільноті, минулій і сучасній, підтримує естетику виживання Ердріч, як і її циклічне використання часу, яке протистоїть західному лінійному або хронологічному часу. З погляду оджибвей минуле інтегроване в сьогодення, де воно продовжує жити та формувати сучасне життя. Таким чином, переважають як часові, так і просторові установки

Свідоме рішення розмістити свої романи в межах племінної громади, де зовнішній світ (наприклад, Вашингтон, округ Колумбія, який Нектор як голова племені відвідує у справах), не дуже актуальні для життя героїв [18, с. 24]. Вигаданий простір спільноти складає і головний інтерес наративів, дає змогу зосередитись на тому, як спільнота діє із самою собою та своїми членами у їхньому пошуку способу жити «хорошим життям» оджибвей. Ердріч використовує реверсію в «Останньому звіті про дива в Маленькому Безконяччі», щоб допомогти читачам домінантної культури перейти від европоцентричної перспективи та стати сприйнятливими до народного світогляду її племені. У цьому випадку це зміна статі, оскільки Агнес приймає чоловічу ідентичність батька Демієна. В центральному герої цього роману прослідковується модель «творчої гібридності», яка є водночас релігійною та особистою. Бісексуаль-

ність у текстах Ердріч не є випадковою, бо за вимогами білої патріархальної культури жіноче мовлення має обов'язковий елемент бісексуальності. Образи шиття, вишивання бісером у «Жінці антилопи» є жіночою мовою із її здатністю об'єднувати все життя. Сила проміжного демонструється діалогізмом у фрагментованих історіях, які складають сюжет «Жінки антилопи» та «Останнього звіту про чудеса в Маленькому Безконяччі». Нерозв'язна напруга притаманна ідентичності змішаної крові, проявляється у стосунках між Флер Піллагер і європейською/американкою Поллі Елізабет Гін у романі «Чотири душі».

Проблема особистісної травми в романах Ердріч зосереджується навкруги трактування історичної травми. Класична західна теорія травми, яка локалізує травму в минулому суб'єкта, може не відповідати місцевому досвіду. Травми та цілення, як особисті, так і колективні, у «Розмальованому барабані» дають змогу розглядати героїв Ердріч крізь призму посттравматичного стресового розладу та нещодавніх знахідок у нейробіології. Визнаючи важливість ритуального вираження горя, включаючи потенційно як оповідання, так і гру на барабанах, письменниця закінчує словами Чорної Хмари, сказані на смерть Сидячого Біка. Це натяк на те, що бій барабана – це саме серцебиття життя.

Висновки. У романах епопеї «Чари кохання» історія із громадської платформи переходить у область сімейно-особистісних відносин, в якій особливо явно проглядається моральний аспект явищ і їхній безпосередній зв'язок із національним колективним несвідомим. Об'єднання різноманітних часових і просторових пластів сприятиме тому, що минуле, теперішнє й майбутнє у романах циклу вільно перетікають одне у одне, з будь-якої точки художнього простору, встановлюючи тим самим національну єдність художнього світу текстів Луїз Ердріч.

Література:

1. Шостак О. Г. Проблематика гендерних особливостей народу анішнабе у романі Луїз Ердріч «Сліди». Закарпатські філологічні студії: зб.наук.праць. Ужгород, 2022. Вип. 25. Т. 2. С. 210–215.
2. Шостак О. Г. Художнє вираження національної ідентичності в творчості сучасних північноамериканських письменників корінного походження. Київ: Талком, 2020. 543 с.
3. Шостак О. Г. Релігійний Дискурс у творчості Луїз Ердріч. Гуманітарна Освіта в Технічних Вищих Навчальних Закладах, 2013 no. 27. С. 437–457.
4. Кот С. Ю. Поетика простору в романах Луїзи Ердріч у контексті теорії транскультуралізму. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2021. 230 с.
5. Базова В. І. Корпоральність у творчості письменників індіанського походження. Сучасні літературознавчі студії. Тематичний науковий збірник. Вип. № 16. Київ, 2019. С. 10–14.
6. Джолос Ю. В. Романістика Луїзи Ердріч в контексті індіанських художньо-культурних традицій: проблематика, символіка, основні образи: автореферат дис.канд.філол.наук: 10.01.04. Київ нац.ун-т ім.Т.Шевченка. К., 2010. – 20 с.
7. Erdrich, Louise. The Bingo Palace: Novel. New York: Harper, 1995. 274 p.
8. Erdrich, Louise. The Last Report on the Miracles at Little No Horse: Novel. New York: Perennial, 2002. 361 p.
9. Erdrich, Louise. The Painted Drum: Novel. New York: Harper, 2005. 276 p.

10. Erdrich, Louise. *The Round House: Novel*. N.Y.: Harper. Perennial, 2012. 321 p.
11. Erdrich, Louise. *Love Medicine: Novel*. New York, Toronto, London: Bantam Books, 1984. 314 p.
12. Josephy, Alvin M. Jr. *500 Nations. An Illustrated History of North American Indians*. New York: Gramercy Books, 1994. 468 p.
13. Macdonald, Andrew; Macdonald, Gina; Sheridan, Mary Ann. *Shape-shifting Images of Native Americans in Recent Popular Fiction*. Westport-London: Greenwood Press, 2000. 338 p.
14. Rainwater, Catherine. "Reading Between Worlds: Narrativity in the Fiction of Louise Erdrich", *American Literature*, Vol. 62, No. 3, 1990, pp. 405–422.
15. Wong, Hertha D. Sweet. *Louise Erdrich's Love Medicine: A Casebook*, Oxford University Press, New York, 2000.
16. Erdrich, Louise. *The Plague of Doves: Novel*. New York: Harper Perennial, 2008. 311 p.
17. Kristeva, Julia. *Tales of Love*. In the *Kristeva Reader*. Ed. Toril Moi. New York: Columbia University Press. 1986. P. 187–213.
18. Chavkin, Allan, Chavkin Nance Feyl. *Conversations with Louise Erdrich and Michael Dorris*. Jackson: University Press of Mississippi, 1994. 262 p.

Glushanytsia N., Bilokon H. The problem of self-determination of native Americans in Louise Erdrich's novels

Summary. The article analyzes the content of Louise Erdrich's novels, which are included in the cycle "Love Medicine", in which the issue of preserving national identity is discussed. According to the authors, the issue of national belongings and self-determination is one of the most important problems of Indian national revival, as it is about the preservation and formation of the identity of indigenous peoples. In interpreting the meaning of the Anishinaabe identity concept, Erdrich does not politicize the problem, as she seeks to avoid the accusation of pan-Indianism. The content of L. Erdrich's novels is contradictory, since many of her texts seem to overlap and "duplicate" each other, they are told by different characters, and therefore the events are presented

from completely opposite points of view. This understanding of national reciprocity and the attitude towards the desire to create and develop the Indigenous literature is an important task. The views of L. Erdrich cause polemics and discussions in the literary world: from the idea of personal self-sufficiency of Anishinaabe people to the functioning of indigenous women in social and national dimensions. In Erdrich's works, the question of national identification is problematized, transforming from a political plane to an artistic plane: the "reservation" factor produces the modeling of the corresponding characters – the ethno-cultural image of an Indian who lives on a reservation and seeks to break out of its borders. In the novels of the "Love Medicine" cycle, the characters are polarized on the basis of two factors: gender and national. And from both of these perspectives, they are positioned successively, since in the historical circumstances of imperial thinking, the status of women and Indians was marginal. Fleur Pilager embodies a type of Indian femininity that contradicts the white patriarchal gender model: she seeks to return the ancestral lands of her people, material independence, live according to the traditions of her people, categorically rejects the role of wife and mother regulated by patriarchy. Erdrich emphasizes the format of "Indianness", freedom of expression perceived as a means of restoring identity, not just a personal right of the individual. The American male world of conquerors is marked by misogyny, rationality and pragmatism. This world displays an imperial consciousness, perceiving Indian women as exotic. This illustrates the postulate of the metropolis: the imperial mindset is interpreted as masculine, created to subjugate, and the colonized is feminine and subjugated. The love stories unfolding on the pages of the epic are aimed at debunking national and gender prejudices. Love sometimes leads to radical rethinking of the system of values and worldviews, but the imperial is still the key thinking in the world of the American conquerors.

Key words: gender, national identity, self-awareness, Anishinaabe, Indigenous peoples of the North America.

Горенко О. П.,

доктор філологічних наук,

доцент кафедри філології

Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II

«РІП ВАН ВІНКЛЬ» НА ПЕРЕТИНІ ЛІТЕРАТУРИ ТА ІСТОРІЇ

Анотація. Стаття присвячена особливостям взаємодії літератури та історії у новелі видатного американського романтика Вашингтона Ірвінга – «Ріп ван Вінкль». Ключову роль у такому дослідженні відіграє ім'я головного героя, яке може сприйматися по-різному: лінійно, просто як знак; і багатовимірно, як певний код, що потребує тлумачення. Rip асоціюється із «R.I.P.», тобто абrevіатурою латинського «Requiescat in Pace» або англійського «Rest in Peace» («Упокійся з миром»). Можна припустити, що Ірвінг використав відомий кабалістичний метод нотарікон (метод акровірша), який полягає у творенні нового слова із початкових літер ряду слів. Такий підхід до літературного імені свідчить про використання принципу гри у процесі формування текстової реальності. Під таким кутом зору це ім'я можна взагалі вважати акцентованим анахронізмом, який розтинає часовий потік твору. Художній час виявляється подвійно перервним, по-перше – сюжетною подією, а по-друге – іменною формулою. Протиставлення Rip/R.I.P приховує онтологічний зміст, спільний і обов'язковий для усього людства – померти, «упокоїтися з миром». У такому разі експеримент, який проводить В. Ірвінг у новелі, виходить за межі локального, ексцентричного, надзвичайного і набуває масштабу універсального, загального. Використання мотиву летаргічного сну, поданого в іронічно-ігровому модусі, вводить читача у царину оніричної дійсності й дає змогу розглядати антропонім «Ріп» як постійний, екзистенційний символ, котрий може «виходити за межі індивідуальної історії, за межі особистої археології суб'єкта і сходиться у глибину образного підґрунтя, спільного для всієї культури чи навіть фольклору усього людства». Rip і є певним фрагментом узагальнення всього людства, яке не вчиться на своїх помилках. На ідейно-художньому рівні це проявлюється як іронічна невідповідність між ідеєю історичного прогресу та фактичною незмінністю людської природи. Таке узагальнення спрямоване як у минуле, так і у майбутнє, демонструючи глибинний зв'язок критичного мислення у класичній формі літературної іронії з феноменом «іронії історії».

Ключові слова: В. Ірвінг; іронія; ігровий модус; декодування; онтологічний; антропонім.

Постановка проблеми. Сучасна епоха постмодерну сприяє руйнації послідовної історії. Уявлення про минуле інколи суверенізуються. Усе частіше розмивається вельми суттєва різниця між історією, міфом і реальністю. Поряд із філософією мови літературознавство залишається найважливішим джерелом досвіду наукового осмислення проблем історичного нарративу. Невщухаючі «війни за минуле» та наявний, інколи надмірно гострий конфлікт інтерпретацій, актуалізує запропонований герменевтичний підхід, який враховує взаємодію історичної науки та літературознавства. Тим більше, що історія і література нерозривно зв'язані з моменту свого народження, коли

важлива історична інформація й сформований на її основі моральний досвід передавалися з покоління у покоління у доскональній літературній формі, спочатку усній, а згодом і письмовій. Література працювала на історичну пам'ять. Історики й філософи були талановитими літераторами. Письменники залюбки занурювалися у глибини світової та національної історії, залишаючи по собі не лише цікаві художні твори, а й оригінальні історичні спостереження та навіть масштабні історичні узагальнення.

Аналіз досліджень. Творчість відомого американського романтика вивчена достатньо широко як у національному, так і світовому літературознавстві. Це також стосується і найвідомішої новели письменника, яку, зокрема, аналізували Т. Потніцева, С. Пригодій, S. Bank, A. Caldwell, B. Matthews та інші. Втім специфіка представленої роботи вимагає застосування окремих понять і категорій (іронія, гра), котрі, зокрема, були предметом наукової уваги С. К'єркегора, О. Потебні, Ф. Шляєрмахера, Л. Вітгенштайна. Фундаментальна робота відомого американського історика С. Морісона сприяла розумінню реального контексту сюжетної лінії оповідання.

Мета статті – проведення літературно-історичного порівняння – минуле/теперішнє у обмежених рамках соціально-культурного життя маленького американського селища, створеного увагою й життєвим досвідом письменника.

Методологічною основою дослідження слугували принципи літературної герменевтики, підходи феноменології та аналітичної філософії історії.

Виклад основного матеріалу. Хоча Вашингтона Ірвінга (1783–1859) більшою мірою пов'язують з новелістикою, втім суттєву частку культурної спадщини американського письменника складає історичний та біографічний доробок. Його самого було названо на честь генерала Дж. Вашингтона (1732–1799), борця за визволення американських колоній від британського панування. На момент народження майбутнього письменника – 3 квітня 1783 року, Нью-Йорк ще перебував під контролем британських військ, втім невдовзі американська армія оволоділа містом. Справу Дж. Вашингтона було завершено, і дитину було названо на його честь. І подійкують, що пізніше славетний генерал навіть благословив маленького хлопчика [1, с. ix]. Вочевидь, Ірвінг відчував певну відповідальність за це ім'я, оскільки протягом довгого часу працював над біографією свого видатного співвітчизника, п'ять томів якої видавалися з 1855 по 1859 рр. Символічним видається той факт, що останній том вийшов у рік смерті письменника. Патріотично вмотивованими стали і тритомна «Історія життя й мандрів Христофора Колумба» (1828), і деякі інші нариси та твори («Асторія», «Подорож до прерій»). Але навіть у своїх літературних творах, переважно

новелах, письменник приділяє певну увагу історичним деталям, архаїці, звичаям, манерам та традиціям, особистостям і характерам, вільно експериментуючи з цим матеріалом. Специфічною ознакою такого експерименту стають іронічне забарвлення та принцип гри.

Іронія, як відомо з часів Сократа (а ще точніше – з часів Платона), є специфічною формою діалектичного методу, котра передбачає, що той, хто досліджує питання, «сам стає на точку незнання, на якій перебуває його співрозмовник» [2, с. 137]. Іронія у перекладі з грецької означає відмовку, «лукаве удавання, коли людина прикидається простаком, який не знає того, що він насправді знає» [2, с. 137]. У добу романтизму іронічне ставлення до дійсності піднялося на новий щабель операційної свободи. К'єркегор, посилаючись на Гегеля та погоджуючись із ним, відзначає, що слова «іронія», «іронізуючий» означають майже те саме, що «романтизм», «романтик». Іронія, на думку К'єркегора, виникає із «метафізичного питання про зв'язок ідеї та дійсності» [3, р. 275]. Протиставлення ідеї та дійсності є основою романтичного світосприйняття.

Прагнення вільного переходу через кордони встановлених правил і думок без прив'язки до будь-якої кінцевої істини було закріплене романтиками у категоріальному понятті «гра». Один із теоретиків романтизму Ф.Шляєрмахер відзначав, що «усюди, навіть у сфері науки, існує вільна мисленнєва гра, котра певною мірою закладає підґрунтя художньої творчості. Цілком несправедливо було б вилучити цю вільну гру із літературного середовища» [4, с. 103]. Сполучення іронії та гри стає своєрідним інструментом верифікації здобутого знання про дійсність і про людину, це випробувальний стенд допитливого розуму, котрий зобов'язаний все піддавати сумніву. З появою семіотики почалися детальні дослідження того, як «кодується» й «декодується» іронія в тексті. Теорія комунікації встановила діалогічну природу іронії і проаналізувала відносини між автором, адресатом та предметом.

Переважно в іронічно-ігровій площині відбувається історико-літературний експеримент Вашингтона Ірвінга [5, 147]. Перша збірка оповідань, яка принесла письменникові славу не лише у рідному Нью-Йорку, а й далеко за межами батьківщини, була «Книга шкіців» (The Sketch-Book – 1819–1820). Одним із кращих оповідань цієї збірки вважається «Ріп ван Вінкль» (Rip Van Winkle). Це ім'я Ріп може сприйматися по-різному: лінійно, просто як знак; і багатовимірно, як певний код, що потребує тлумачення. У першому випадку новела «Ріп ван Вінкль» сприйматиметься як цікава оповідь, як наратив, побудований за усіма правилами жанру. Площина наративу презентує такого собі байдикуватого чолов'ягу, незлобивого і не амбітного. Таким не заздять, бо їм нема чого заздрити, й тому ставляться до них поблажливо. А чом би й ні? На їхньому фоні будь-хто відчуває себе діяльним й успішним. Й ім'я його – «Ріп ван Вінкль» – звичайне собі ім'я для звичайного персонажу. Ось його дивовижна пригода, і ось вона так добре завершується. Кумедна історія.

Але якщо придивитися, а ще краще, – прислухатися до першої частини імені героя, то воно починає виразно асоціюватися із «R.I.P.», тобто аббревіатурою латинського «Requiescat in Pace» або англійського «Rest in Peace» («Упокійся з миром»). Можна припустити, що Ірвінг використав відомий кабалістичний метод *нотарікон*, який ще інакше називається методом акровірша та полягає у творенні нового слова із початкових

літер ряду слів. Такий підхід до літературного імені свідчить про використання принципу гри у процесі формування текстової реальності. Механізм поєднання іронії та гри дуже часто базується на парадоксах, котрі дозволяють побачити протиріччя й протилежності у різних системах декодування глибинного змісту одного й того ж знаку. У Ірвінга таким знаком стає антропонім – ім'я героя.

Гра починається вже з другого абзацу новели, коли, після короткого опису місця подій, письменник інформує читача про Пітера Стайвесанта (Peter Stuyvesant), останнього губернатора голандської колонії, вводячи у дужках фразу – «нехай він спить спокійно» – «may he rest in peace» [6, с. 23]. І вже через шість рядків після цієї фрази автор декларує ім'я головного персонажа – Ріп, яке органічно, на рівні підсвідомості вписується у попередній мікроконтекст. З одного боку це сприяє експлікації літературного імені, тобто Ріп є «R.I.P.». Втім, з другого боку – дозволяє поєднати у рамках одного асоціативного поля дві постаті – вигаданого персонажу й історичної особи, оскільки Пітер Стайвесант – належить реаліям американської історії. Із різноманітних достовірних джерел ми дізнаємося про факти його життя і особливості його характеру, знаємо про його прізвище – «Кульгавий Пітер» (Peglegged Peter), яке було надане йому після того, як він втратив ногу під час штурму французького форту у Вест Індії й почав користуватися дерев'яною кульбою. Цей Пітер, треба визнати, «додав енергії голандській колонії», розгорнувши бурхливу діяльність. Разом з тим, при ньому розквітла релігійна нетерпимість. Наприклад, за його правління та за його ж ініціативою було введено в дію закон, згідно з яким штрафували «на 50 флоринів кожну родину, котра хоча б на одну ніч надала притулок квакерам» [7, с. 76]. Таким чином, приєднуючи фразу «спи спокійно» до образу Пітера Стайвесанта, письменник тим самим фактично навішує йому таку саму бірку «RIP», як і своєму непуцящому головному герою.

Іронічне забарвлення образу породжує відчуття змістовної багатозначності. Американський романтик долає фактор позачасовості імені. За його лаконічною іменною формулою «Rip» приховується скорочений варіант імперативного висловлювання, яке априорі має ознаки минулого часу, оскільки адресується виключно тим, хто, як фізична особа, вже не належить часу теперішньому, а належить минулому. Під таким кутом зору, це ім'я можна взагалі вважати акцентованим анахронізмом, який розтинає часовий потік твору. Художній час виявляється подвійно перервним, по-перше – сюжетною подією, а по-друге – іменною формулою. До речі, «rip» – як «розрив», «розріз» у рамках візуального сприйняття – безпосередньо реферує до такого розриву у темпоральній площині. Такий прийом часового зсуву, який навмисне подвоюється автором за рахунок того, що минуле змальовується у таких саме категоріях як і сучасність, вказує на присутність глибинного смислу – розвінчування минулого у теперішньому, або ж навпаки – теперішнього у минулому. Весь перебіг подій підтверджує виправданість цього прийому, оскільки ім'я головного героя нерозривно пов'язане із самим сюжетом, стрижнем якого є летаргічний сон.

Що відбулось, якби у наше сьогоднішнє потрапив хтось із представників національного минулого? Якими б очима дивився він на усі ті зміни, які відбулися в нашій країні? Що переважало б у сприйнятті цих змін – позитив чи негатив? При-

близно такий літературний експеримент і провів у цій новелі Вашингтон Ірвінг.

Автор прагне уникнути моралізаторста. Однак, сам факт використання часових паралелей у процесі опису життя провінційного селища наводить на певні роздуми. Використовуючи казковий елемент летаргічного сну, письменник отримує можливість для реконструкції аналогічної ситуації у іншій сюжетній площині й дуже обережно окреслює своє ставлення до неї.

У новелі перехід від умовно-реального життя до умовно-міфологічного проголошується *вороном*, який ніби гукає героя на ім'я: «*Pip van Vinckle!*». А можливо й наказує йому: «*Упокойся з миром на мить!*». Останнє й відбувається. Дивний незнайомець пригощає його чудовим напоєм і Ріп засинає. Кружляння ворона й відлуння грому, що супроводжували подорож Ріпа з дивним незнайомцем, асоціюються з Воденом, богом грому та війни, чие ім'я й постать фігурують в епіграфі до цієї новели. У Водена було двоє помічників-воронів – Хугін (Huginn – «мислячий, мислення») і Мунін (Muninn – «пам'ятаючий, пам'ять»). Можна припустити, що Ріп бачив саме Муніна, оскільки розуму йому так і не додалося, але після двадцяти років сну він пам'ятав своє життя досить яскраво, немов задрімав лише на мить. І це врешті-решт допомогло йому, у підсумку, адаптуватися до незвичного нового життя.

Ще до своєї грезвісної прогулянки у горах Ріп любляв гаяти час біля старого шинка, де збирались постійні відвідувачі й під проводом Ніколаса Веддера цілісний день палили люльки, неквапливо обмінюючись думками стосовно якихось давніх подій. Пригадування було сенсом комунікації в межах цього чоловічого товариства, до якого тулився Ріп. Вони називало себе мудрецами, й тільки пані Ван Вінкль могла відверто критикувати їх. Розгнівана пошуками свого байдикуватого чоловіка, вона дозволяла собі відвести душу й дати волю своєму гострому язичку. Мотив казкового летаргічного сну миттєво трансформує приземлену побутово-історичну площину у міфологічно-казкову. Така трансформація дозволила автору, з одного боку, вивільнити іронічне, а з другого – уникнути відповідальності за іронічний підхід. Проспавши двадцять років поспіль, Ріп отримує можливість подивитися «відчужено», неупереджено, «незамиленим оком» на своє рідне селище після Війни за незалежність 1775–84 років.

Після свого вимушеного сну Ріп спочатку не помічає змін. Але вже по дорозі додому багато речей йому здаються дивними. І люди стали геть усі незнайомими, і саме селище якось збільшилось, у ньому з'явилося багато нових, зовсім незнайомих будинків. А знайомі будинки виглядали вкрай занедбанними. Таким саме занедбаним, майже зруйнованим, виявився і його власний будиночок. Але найбільші дива очікували на героя у центрі селища, де замість старого затишного готелю він побачив «велику незграбну дерев'яну споруду з вибитими шибками, які частково були залатані старими капелюхами та одягом» [6, с. 31]. Вівіска свідчила, що це був юніоністський готель Джонатана Дулітла (Jonathan Doolittle). Введення ще одного, на цей раз прецедентного для американського фольклору імені, знову ж таки спрацьовує на створення конотації бездіяльності, пасивності. Для тогочасного читача це ім'я красномовно ототожнювалось із відомим прізвиськом Янки Дудл («Yankee Doodle»), яке виникло ще у 1767 році як американська народна жартівлива пісня. «Yankee» було

дериватом голандського імені «Yan», причому у зневажливій формі, а «Doodle» – трансформацією від «do little». Цим прізвиськом британці зневажливо називали голандських поселенців, яких чомусь вважали ледарями. Хоча з часом смислове наповнення цього імені у національному фольклорі радикально змінилось, у цьому конкретному тексті повна транскрипція іменної формули має своє первісне значення. Ірвінг ніби констатує, що нічого не змінилось й після славетної революції, але при цьому не несе за свої оцінки жодної відповідальності. Його не можна звинуватити у відсутності патріотизму, оскільки його висновок не стосується реальної дійсності. На вівісці Ріп упізнав «червоне обличчя короля Георга III, хоча його мундир і був перефарбований у блакитні та жовтуваті коричневі кольори, а у руці він замість скіпетру тримав меч» [6, с. 32]. А ще на тій вівісці було написано – «Генерал Вашингтон». Перед дверима готелю, як завжди, було людно, але тон бесіди відвідувачів уже був зовсім інший, не флегматичний тон напівсонного спокою, як раніше, а зовсім новий – діловий та гарячкуватий. Перед натовпом стояв «худорлявий, жовчного вигляду, чоловік з повними кишенями рекламних папірців, який затято теревенив про права громадян, вибори, героїв 76-го року» [6, с. 32]. Для спантеленого героя усе це здавалось вавилонською тарабарщиною. А запитання: «Ти хто – федераліст чи демократ?» – взагалі спантелило Ріпа. Його відповідь, що він «вірний підданий короля» ледве не коштувала йому життя. Й лише посилання на місцевих знайомих та підтвердження його слів старою мешканкою допомогло йому уникнути біди.

Отже Ріп, повернувшись додому, спостерігає, що весь регіон, який раніше перебував у стані сплячки (оскільки діяльний і енергійний Пітер почив у бозі), зараз кипить пристрастями. Знову пробуджується дух нетерпимості до інакомислячих, але це вже не релігійна, а ідеологічна нетерпимість – Ріпа ладні кинути до в'язниці за підозрою у підтримці монархії. Складається враження, що разом із Ріпом прокинувся й Кульгавий Пітер, який також стає анахронізмом в контексті цього оповідання. На прикладі невеличкого американського селища письменник кількома майстерними штрихами унаочнив універсалізм світової історії й продемонстрував, що після здобуття незалежності ще довго зберігається вже описаний професійними істориками «революційний невроз», й місце попередніх релігійних суперечок заступають суперечки ідеологічні. Епізод введення Ріпа у нову історичну ситуацію свідчить про «негацію Ірвінгом-романтиком політичної кон'юктури постреволюційної Америки». «Політика для нього – базікання, фальшива риторика, де проголошуються найгуманніші гасла, але тут такі демократи ладні зі світу зжити людину, яка виявилась пророклястськи налаштованою» [8, с. 12]. Тут можна углядіти ще й інший, більш глибокий пласт іронії. Уже в часи В.Ірвінга різниця між «федералістами та республіканцями була не така вже й суттєва, оскільки тогочасне політичне життя породило у Сполучених Штатах своєрідний синтез Гамільтонівської та Джефферсонівської концепцій» [8, с. 12].

Використання мотиву летаргічного сну вводить читача у царину оніричної дійсності й дає змогу розглядати антропонім «Ріп» як постійний, універсальний символ, який може «виходити за межі індивідуальної історії, за межі особистої археології суб'єкта і сходиться у глибину образного підґрунтя,

спільного для всієї культури чи навіть фольклору усього людства» [9, с. 100]. Іменна формула повною мірою допомагає письменникові виконати своє ідейно-художнє завдання, яке, на думку Мерло-Понті, повинно полягати не в тому, щоб «викласти якісь ідеї або проаналізувати якийсь характер, а в тому, щоб показати міжлюдську подію, щоб змусити її дозріти або проступити без жодного ідеологічного коментаря» [10, с. 180].

Висновки. Конотація імені Ріп – «нехай він почине у мирі» – іронічно натякає на те, що літературний персонаж – це такий собі ходячий небіжчик. Він не сповнений відчуттям життя, він вже спочиває, і тому – він лише зомбі, викликаний до життя примхливою фантазією автора. Пробудження не є зміною його душевного стану. Яким він був бездіяльним, таким і залишився. Майже не змінюються й мешканці селища. І одним із доказів цього є те, що у натовпі Ріп знаходить точну свою копію – свого байдикуватого сина, якого оточили малі діти. Його онука також звать Ріпом. Ген сну або смерті є нездоланним. Але саме той факт, що Ріп зберіг пам'ять про минуле таки дозволив йому якось адаптуватися до нових історичних обставин життя.

Вводячи подібний ігровий елемент у структуру оповіді, Ірвінг досягає подвійного ефекту. З одного боку, він зберігає і відтворює для нового суспільства, нової генерації архаїчні навички й цінності, що втратили з перебігом часу свій первинний зміст. А з другого боку – створює специфічний ігровий простір, де моделюється позбавлена сакральності реальність, яка водночас і ретранслює актуальні соціально-культурні стереотипи, й іронічно переосмислює їх. Все одночасно існує і не існує, є реальним та ілюзорним, серйозним та ігровим, новим і добре відомим. Те, чи насправді ставлення В. Ірвінга як до минулого, так і до сучасності є іронічним і навіть скептичним, можна легко перевірити, скориставшись апробованим методом одного з класиків аналітичної філософії Артура Данто. Вчений стверджує, що «скептицизм відносно минулого ставить питання, які залишаються без відповіді». Ось чому «скептицизм розкриває щось притаманне історії» [11, с. 70]. Так само важко відповісти на питання, які імпліцитно ставить письменник уважному читачеві: «Що ж саме змінилось у житті провінційного містечка за двадцять років? Яким чином революційні події позначилися на змісті життя?». У новелі важко не помітити чітко вираженої двоплановості нарративу. На рівні композиційному це проявляється як невідповідність між картиною незмінної величі природи та дріб'язковою метушню селянського життя в усіх його формах – політичних, ідеологічних, соціально-побутових. На ідейно-художньому рівні – як іронічна невідповідність між ідеєю історичного прогресу та фактичною незмінністю людської природи. Саме тому й можна говорити про скептичне ставлення автора до зображених подій. Ріп є певним фрагментом узагальнення всього людства, яке не вчиться на своїх помилках й це узагальнення спрямоване як у минуле, так і у майбутнє.

Водночас цю новелу можна розглядати як ілюстрацію вдалого синтезу літературного й історико-філософського стилів мислення, як своєрідний зріз суспільної свідомості мас і творчої еліти початкового етапу національної незалежності, як демонстрацію критичного потенціалу літературної іронії, глибинно пов'язаної з феноменом «іронії історії».

Література:

1. Matthews B. Introduction. *Irving Washington. The Sketch Book of Geoffrey Crayon, Gent.* New York: Longmans, Green, and Co., 1917. p. IX–XX.
2. Потебня О. О. Естетика і поетика слова: збірник. Київ: Мистецтво, 1985. 302 с.
3. Kierkegaard, S. The concept of irony with continual reference to Socrates./ Lectures ed. and transl. by H. V. Hong. New Jersey: Princeton University Press. 1989. 663p.
4. Schleiermayer, F. Hermeneutics and Criticism and other writings/ tr. and edited by A. Bowie. Cambridge: Cambridge University Press. 1998. 284 p.
5. Горенко О. Антропонімічний вимір американського романтизму. Монографія. Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка. Київ: ТОВ «ПанТот», 2008. 312 с.
6. Irving Washington. Rip Van Winkle. *Nineteenth Century American Short Stories.* Москва, 1978. p. 23–37.
7. Morison S.E. The Oxford History of the American People. New York: Oxford University Press, 1965. 1153 p.
8. Пригодій С. М. Деконструкція (Вашінгтон Ірвінг. «Книга шкідлив»). Пригодій С. М., Горенко О. П. *Американський романтизм. Полікритика: навч. Посібник.* Київ: Либідь, 2006. С. 6–31.
9. Врубель Л. Герменевтика. *Література. Теорія. Методологія: зб. наук. ст.* Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 56–113.
10. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття– Київ: Український центр духовної культури. 2000. 552 с.
11. Danto. A.C. *Analytical Philosophy of History.* Cambridge: Cambridge U.P., 1965. 318 p.

Gorenko O. “Rip van Winkle” as intersection of Literature and History

Summary. The subject-matter of this article is the peculiarity of interrelation between History and Literature in the short story “Rip van Winkle” written by an outstanding American writer W. Irving. The literary name of the main character plays the key role in our investigation. It can be perceived both as an ordinary sign “Rip” and as a code “R.I.P.” which requires special analysis since it may be regarded as abbreviation from Latin “Requiescat in Pace”. The correctness of such a supposition is justified by author’s introducing a motif of a lethargic dream into a narrative line of this story. What makes for a specific feature of this device is the fact that it is presented in the ironical manner of a game, and promotes for carrying out an interesting literary and historical comparison – The Past/ The Present within limited frames of social and cultural life of a small American settlement before and after the American war for Independence. The main accent in this paper is made on decoding the name of the main personage, which has a hidden ontological content common for all human beings – to die, to rest in peace. “Rip” as if rips, breaks into two parts temporal artistic world of this short story, creates paradoxical textual reality, endows this name with a content of constant existential symbol pertinent to all world cultures and folklores. In such a case W. Irving’s experiment exceeds the frames of local, extraordinary and acquires the status of universality and generalization. On the artistic level it is revealed as ironic incongruity between the idea of historical progress and factual unchangeability of human nature. This generalization is directed both to the past and the future. The analysis through the prism of this “funny story” helps to scrutinize the laws of human history and, if possible, to make conclusions concerning one’s own national contemporaneity.

Key words: W. Irving; irony; the principle of a game; decoding; ontological; literary name.

*Капура О. М.,**orcid.org/0000-0002-4399-2543**кандидат філологічних наук,**викладач української мови за професійним спрямуванням**Вінницького навчально-наукового інституту економіки**Західноукраїнського національного університету*

ОЗНАКИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ У ПРОЗОВИХ ТВОРАХ ОКСАНИ ЗАБУЖКО

Анотація. Статтю присвячено описові ознак постмодернізму у прозових творах відомої української письменниці постмодерної літератури Оксани Забужко. Як стверджують деякі дослідники, творчість Оксани Забужко не може бути однозначно віднесена до постмодернізму, проте апелювання письменниці до Чорнобильської катастрофи може слугувати доказом «постмодерності» її прози, оскільки вона стала однією з відправних точок нинішньої естетики та моралі. На наш погляд, постмодерністськими можна вважати такі характеристики творчості мисткині як «логоцентризм» світогляду, інтертекстуальність, фрагментарність, відбір матеріалу за принципом нонселекції, деканонізація у сфері творчій та політичній. Зазначено, що прозові твори О. Забужко мають характерну «словесність», мовну виразність у відображенні явищ буття, яка в певній мірі відповідає ідеї деконструкції логоцентризму, висловленої Жаком Деррідою. Відмічено, що у естетиці постмодернізму інтертекстуальність є обов'язковою ознакою. Так у інтертекстуальності в романі «Польові дослідження» базується на фрагментарності, цитуванні та автоцитуванні, переказі чужого мовлення, використанні чужих слів та великій кількості англійських виразів. Натомість в повісті «Інопланетянка» наявність інтертекстуальності спостерігається на рівні сюжету. Також всіх прозових творах письменниці домінують феміністична проблематика (яка часто супроводжується акцентуванням проблем сексуальності). Наприклад, повість «Казка про калинову гілку» пронизана феміністичними ідеями, які розкрито через образ Ганни-панни. Зазначено, що фрагментарність оповіді в прозових творах мотивована тим, що для авторки саме життя є роздробленим, атомарним, заслідженим бронуївським рухом людських постатей, позбавленим внутрішньої цільної ясності. Так, повість «Дівчатка» майже позбавлена сюжету й написана у формі асоціативної сув'язі спогадів-спалахів свідомого «я» Дарки – головної героїні. Одна з головних рис постмодернізму – цитатність – у прозових творах О. Забужко проявляється у автокомунікаційності, організації розповіді за схемою «Я-Я». Авторка відрізняється граничною відкритістю, автобіографічністю. Тексти пронизані іронією, проте її іронія є сумною, нагадує самоотруєння в якому відчутно пафос неприйняття довколишнього світу. Отже, яскрава та неповторна проза письменниці дозволяє краще зрозуміти явище постмодернізму, його характерні ознаки та сприяти формуванню особистості в новому інформаційному суспільстві.

Ключові слова: постмодернізм, прозові твори, Оксана Забужко, ознаки постмодернізму.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

В кінці XX та на початку XXI століття світ зазнав кардинальних змін, які вплинули на усі сфери життя, в тому числі і на літературу в Україні, в результаті чого з'явилися нові видатні письменники сьогодення. Однією з таких літераторів є Оксана Забужко – відома українська поетеса, літературознавиця та публіцистка. Більш широкий загал знає Оксану Забужко як перекладача та поетесу, але її прозові твори також заслуговують на увагу, особливо в контексті різноманітних напрямів і течій сучасного літературного процесу.

Творчість Оксани Забужко – лауреата фонду Фулбрайта, кандидата філософських наук, майстерного перекладача – дає можливість ширше зрозуміти явище постмодернізму та його характерні ознаки, його вплив на сучасного читача, на формування особистості в новому інформаційному суспільстві. Тому увага до творчого доробку О. Забужко дозволить молодій людині, що стоїть на шляху самоусвідомлення, правильно сформувані світоглядні естетичні цінності у відповідності до антропоцентризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Науковці, такі як В. Агеєва, Н. Зборовська, Н. Анісімова, І. Борисюк, О. Пашник, О. Шаф, досліджували мотиви поетичної творчості Оксани Забужко. Вони зосередили свою увагу на дослідженні мотивів та образів, які засновані на поєднанні загальнолюдського й інтимно-особистого. Н. Тарасова та В. Люлька також вивчали особливості пізнавального осмислення буття з погляду постмодернізму, присвячуючи Оксані Забужко провідну роль у функціонуванні цього напрямку в сучасному літературному процесі. М. Шведова аналізувала ідіостиль поезій Оксани Забужко, а О. Даниліна та Т. Тебешевська-Качак розглядали автобіографічні аспекти у творчому доробку письменниці. Незважаючи на різноаспектність досліджень, комплексний аналіз ознак постмодернізму у прозових творах Оксани Забужко не має достатнього наукового висвітлення.

Формування мети статті. Проаналізувати ознаки постмодернізму у прозових творах Оксани Забужко

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За визначенням Умберто Еко, «постмодернізм – не фіксоване хронологічне явище, а такий собі духовний стан, kunstwollen (художницька воля) – підхід до роботи. В цьому сенсі правомірною є фраза, що будь-яка епоха має власний постмодернізм. Очевидно, кожна епоха у певний момент підходить до межі кризи...» [1, с. 120]. І постмодернізм якраз засвідчує кризові

моменти в розвитку суспільства та людини. Постмодернізм – не просто кризове явище. Це усвідомлення кризи й самоусвідомлення себе в цьому неспокійному світі. Тому знання, досвід, який приходить до сучасної людини через призму постмодерністської літератури, сприяє її формуванню як особистості, вчить мислити, міркувати, шукати і знаходити вихід із будь-якої ситуації, не втрачати свого «я», завжди залишатися людиною.

Творчість Оксани Забужко не може бути однозначно віднесена до постмодернізму, як стверджують деякі дослідники. Наприклад, В. Єшкілев відкидає можливість віднесення її поетичних творів до постмодерного дискурсу через їх дидактичний характер та обмеженість в ігровому аспекті. У той же час, Т. Тебешевська-Качак відносить її прозу до постмодерністської естетики через деформацію традиційних наративних структур, зміну конфігурації автор-герой-реципієнт та використання психоаналітичних та біографічних принципів. Якщо вважати, що постмодерністський твір обов'язково має мати «ігровий» характер, то творчість О. Забужко взагалі не відповідає критеріям постмодернізму. Наталя Зборовська зіставляючи твори Оксани Забужко та Юрія Андруховича, стверджує, що вони «протистоять як серйозне і гра». Однак, з іншого боку, апелювання О. Забужко до Чорнобильської катастрофи може слугувати додатковим доказом «постмодерності» її прози та поетичної творчості, оскільки вона стала однією з відправних точок нинішньої естетики та моралі [2, с. 72]. На наш погляд, постмодерністськими можна вважати такі характеристики творчості письменниці як «логоцентризм» світогляду, інтертекстуальність, фрагментарність, відбір матеріалу за принципом нонселекції, деканонізація у сфері творчій та політичній.

Твори мисткині мають характерну «словесність», мовну виразність у відображенні явищ буття, яка в певній мірі відповідає ідеї деконструкції логоцентризму, висловленої Жаком Деррідою. Для письменниці реальність здійснюється саме в мові. Найяскравіше це втілено в такому фрагменті «Польових досліджень»: «Хотіти бути автором – творити – зазіхнути на виключну прерогативу Бога... Все, що нам дано – як дітям на забавку – то готові порізнені скалочки дійсності, фрагменти, подробиці, кольорові фішки якоїсь великої, неосяжної головоломки, по яких рачкуємо, не підводячи зору... тільки штука в тому, що фішки часом... вдається стулити за невідь-звідки-взятим, нікому-неозброєним-оком-невидним планом, у якому знати пульсацію самостійного, немовби вже й органічного життя... просто одслонивсь був нам на шпаринку крайчик первісного генерального плану» [3].

Зазначимо, що у естетиці постмодернізму інтертекстуальність є обов'язковою ознакою, оскільки вона базується на концепції неможливості створення щось принципово нового, а визнання новаційністю лише перекомбінування елементів, які вже існують в художньому або позахудожньому досвіді людства. У своїх «Польових дослідженнях українського сексу» О. Забужко демонструє широку ерудицію, вільне володіння не тільки літературним матеріалом, а й текстами сучасної масової культури, такими як, наприклад, ток-шоу, яке у повісті «Я, Мілена» пародіюється як різновид культурного тексту. Так, Т. Гундорова, вказує на ознаки інтертекстуальності в романі «Польові дослідження українського сексу». Згідно з її думкою, фактура роману відкрито поліфонічна та постмодерністська, що базується на фрагментарності, цитуванні та автоцитуванні,

переказі чужого мовлення, використанні чужих слів та великій кількості англійських виразів [4, с. 94].

У повісті «Інопланетянка» наявність інтертекстуальності виявляється на рівні сюжету. Сцена зустрічі інопланетянки з Посланцем нагадує класичний елемент сюжету про диявола, який пропонує творчу могутність в обмін на запродану душу. Інтертекстуальність виникає за допомогою алюзії, яка ґрунтується на культурно-антропонімічних елементах (чорт з «Братів Карамазових»? Або той, що купив душу Адріана Левер'єна? [5, с. 127]). Цим залученням читача через художній дискурс до світового коду культури створюється інтертекстуальність. У згадці про покривало Ізиди («Рада відкинула серпанок («покривало Ізиди» чомусь майнула гадка, й зробилося весело» [5, с. 127]) відображається «інтертекстуальне» мислення героїні-інтелектуалки на підсвідомому рівні.

Особливість ідіостилю Оксани Забужко виразно проглядається в сцені зустрічі героїні повісті «Інопланетянка» зі смертю (у сні). Вгадується взаємодія тексту О. Забужко з художніми текстами Валерія Шевчука. З'являється інтертекст з ознаками гіпертекстуальності. У зображенні смерті О. Забужко ніби гостро полемізує з В. Шевчуком, у творах якого смерть – біла, велична і поважна, сумна і лагідна пані чудової вроди. Смерть же, з якою спілкується героїня «Інопланетянки» Рада, на відміну від Шевчукової пані, яка м'яко шепоче, – непривабливе «бабисько», яке гукає «голосом базарної перекупки» (авторка свідомо вживає згрубілу, знижену лексику): «Просто на неї упоперек схилу чухрає відворотне розфарбоване, з масними кісьми й брезклою, в патьоках гриму шкірою відставної статистики, розсміяне бабисько: смерть, зрозуміла Рада, а та вже гукала голосом базарної перекупки: «Давай-давай, я давно на тебе жду!» [5, с. 161].

У всіх прозових творах письменниці домінують феміністична проблематика (яка часто супроводжується акцентуванням проблем сексуальності). У романі «Польові дослідження українського сексу» авторка О. Забужко висловлює феміністичні ідеї, які розглядаються в контексті свобод демократичного посттоталітарного суспільства. Для головної героїні фемінізм є ідеологічною декларацією, яка втілюється у її житті як постійна опозиція до традиційної моралі, боротьба з суспільними табу та відвоювання власного простору.

Повість «Казка про калинову гілку» також пронизана феміністичними ідеями, які розкрито через образ Ганни-панни. Головну героїню можна сміливо вважати проекцією сучасної української жінки, яка у складних умовах національно-економічної залежності стоїть на розпутьї власної долі: з одного боку, між засмоктуючою рутинною життя, з іншого, духовним піднесенням з перспективою на оволодіння «власним простором» [6, с. 17].

Доречно буде зазначити, що ключовою рисою жіночих персонажів О. Забужко є агресія, тяжіння до злочинної поведінки та, нарешті, сам злочин. Так, літературознавець М. Крупка звертає увагу на цю рису у творчості Забужко та стверджує, що героїня письменниці переживає травматичний вплив посттоталітарної культури. Її особисте життя залежить мало від неї самої, оскільки вона змушена «стояти на межі», проте одночасно прагне позбутися патріархальної залежності, розриває з традицією та намагається досягнути цінності вільного постколоніального суспільства. Амбівалентність її характеру приводить до граничного прояву експресії [7, с. 7].

У творах О. Забужко, які відрізняються художнім психологізмом, ключовою є проблема роздвоєння особистості героїні. Конфлікт тут майже завжди внутрішньоособистісний, між тілесним і духовним («Інструктор із тенісу»), між раціональним і інтуїтивним («розумом запевняла себе..., а вірші обіцяли...»), між вульгарним «бабиськом» і маленькою дівчинкою в душі героїні («Польові дослідження...»), між Міленою духовною і Міленою – цинічною спокусницею («Я, Мілена»)

Фрагментарність оповіді в прозових творах мотивована тим, що для авторки саме життя є роздробленим, атомарним, заслідженим бруунівським рухом людських постатей, позбавленим внутрішньої цільної ясності. Так, повість «Дівчатка» майже позбавлена сюжету й написана у формі асоціативної сув'язі спогадів-спалахів свідомого «я» Дарки – головної героїні [8]. Тут ми спостерігаємо взаємодію два просторово-часові виміри – дитячо-підліткового (шкільного) та сформованого (дорослого). У тексті прописано й виразно постають суто мистецькі атрибути О. Забужко – психологізована сексуальність художньої манери, поєднана з примхливо вишуканою образною стилістикою та помножена на відчуття еротичних потенцій і граней слова. Така репрезентація художнього матеріалу є особливою формою дії принципу нонселекції.

Крім того, виразні й зображальні засоби творення художності у письменниці характеризуються певною фрагментарністю через використання таких прийомів мистецької палітри модернізму, як потік свідомості й імпресіоністичність фіксації вражень фокалізаторкою оповіді. Наприклад, у «Польових дослідженнях» фрагментарність і непослідовність викладу художнього матеріалу відображають перебіг думок та асоціацій, які турбують головну героїню роману, змучену нищівним почуттям.

Одна з головних рис постмодернізму – цитатність – з комуникативної точки зору може бути розглянута як перенесення уваги з повідомлення на код, оскільки сама форма повідомлення не несе нового значення. За Ю. Лотманом, це є ознакою автокомунікаційності тексту: «Орієнтована на автокомунікаційність література не тільки не буде уникати штампів, а навпаки, прагне перетворити тексти на штампи та тотожність «високого», «гарного» та «істинного» зі «стабільним», «вічним» – з іншими словами, з штампом». Одним з проявів ліризації творів О. Забужко є їх автокомунікаційність, організація розповіді за схемою «Я-Я» (наприклад, «Польові дослідження...», «Інопланетянка», «Сестро, сестро», «Інструктор із тенісу»). В ролі наративу та фокалізатора тут найчастіше виступає жінка (з винятком можливо лише «Книги буття...»). Авторка відрізняється граничною відкритістю, автобіографічністю, хоча намагається заперечити наявність себе в тексті наперед відмежовується від усіх можливих аналогій між описаним у цій книжці, з одного боку, та реальними особами й подіями, з другого.

Авторка цікаво розвиває імпресіоністичну стилістику, наприклад, в «Інопланетянці». Подекуди тут спостерігаємо специфічну – в найкращих традиціях Коцюбинського – подвійну, а то й потрійну фокалізацію оповіді, наприклад, в ситуації, коли Рада, відчувши раптову спорідненість зі світом живих істот, пригортає сусідського собаку Чорниша: «Потім вона подумала – думка була з іншого, дотеперішнього світу, – що в Чорниша, мабуть, блохи, – і, відтритивши собаку, встала, троху соромлячись цієї своєї малодухості» [5, с. 162].

Тексти Оксани Забужко пронизані іронією, проте її іронія є сумною. На відміну від веселої іронії-бешкету Андрія Андруховича, у Забужко вона нагадує самоотруєння. У її творах часто відчутно пафос неприйняття доволишиного світу. Наприклад, у романі «Інопланетянка» нараторка іронічно описує спроби писати не «з серцем», а «з розумом»: «Можна, чому ні, вигадати, намислити дальший хід твору – так? ні, здається, краще отак... а може, розвинути оцю-ось лінію, щось вона тут зовсім захиріла..., і отак – теж непогано, і сюди, в цей бік – теж нівроку, і все це вже лайно. За перепошенням» [5, с. 168].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямку. Творчість Оксани Забужко відкрила зовсім нову систему образів та символів, яка надзвичайно збагачує читача. Художній світ у її творчості базується на засадах української ментальності, на фактах національної та світової історії. Саме тому яскрава та неповторна проза письменниці дозволяє краще зрозуміти явище постмодернізму, його характерні ознаки та сприяти формуванню особистості в новому інформаційному суспільстві. Подальші дослідження варто спрямувати вивченні особливостей стилю О. Забужко у контексті світової постмодерністської літератури.

Література:

1. Ніколенко О. М., Мацапура В. І. Літературні епохи, напрями, течії. К.: Пед. преса, 2004. 128 с.
2. Гребенюк Т. В. Художня культура українського постмодернізму (на матеріалі сучасної прози). Навчальний посібник з курсу «Культурологія». Запоріжжя, 2007. 136 с.
3. Забужко О. Польові дослідження з українського сексу. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2744> (дата звернення 02.05.20223).
4. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн. К.: Часопис. Критика, 2005. 263 с.
5. Забужко О. Інопланетянка. Жінка як текст: Емма Андіївська, Соломія Павличко, Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти / Упоряд. Л. Таран. К.: Факт, 2002. 208 с.
6. Гук О. В. За феміністичним каноном («Казка про калинову сопілку» О. Забужко). Вісник ЗНУ. Філологічні науки. 2009. № 2. С. 16–21.
7. Крупка М. Художні версії любовних драм у сучасному прозовому дискурсі (романи О. Забужко, І. Карпи, С. Пиркало). *Слово і час* 2007. № 7. С. 73–79.
8. Забужко О. Дівчатка. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4204> (дата звернення 02.05.20223).

Kapura O. Signs of postmodernism in the prose works of Oksana Zabuzhko

Summary. The article is dedicated to describing the features of postmodernism in the prose works of the well-known Ukrainian writer of postmodern literature, Oksana Zabuzhko. Some researchers claim that Zabuzhko's work cannot be unequivocally attributed to postmodernism, but her appeal to the Chernobyl disaster may serve as additional evidence of the «postmodernity» of her prose, as it has become one of the starting points of current aesthetics and morality. In our opinion, the characteristics of the writer's work that can be considered postmodern include the «logocentrism» of worldview, intertextuality, fragmentariness, the selection of material based on the principle of non-selection, and decanonization in the creative and political spheres. It is noted that Zabuzhko's prose works have a characteristic «wordiness» and linguistic expressiveness in reflecting

phenomena of being, which to some extent corresponds to Jacques Derrida's idea of deconstructing logocentrism. It is also noted that intertextuality is an obligatory feature of postmodern aesthetics. Thus, in the novel «Fieldwork in Ukrainian Sex," intertextuality is based on fragmentariness, quotation and self-quotation, the retelling of someone else's speech, the use of foreign words and a large number of English expressions. In contrast, intertextuality in the short story «The Alien» is observed at the level of the plot. Additionally, feminist issues (which are often accompanied by an emphasis on sexuality issues) dominate in all of the writer's prose works. For example, the novella «A Tale of the Hawthorn Branch» is permeated with feminist ideas that are revealed through the character of Hanna Panna. It is noted that the fragmentary nature of the narrative in Oksana Zabuzhko's prose is motivated by the fact that for the author, life itself is fragmented, atomized, and characterized by the Brownian

motion of human figures, devoid of internal coherence. Thus, the novella «Girls» is almost devoid of plot and is written in the form of associative flashes of memories of Darks's conscious «I» – the main character. One of the main features of postmodernism – intertextuality – in O. Zabuzhko's prose is manifested in auto-communication, organizing the narrative according to the «I-I» scheme. The author is characterized by extreme openness and autobiographical nature. The texts are permeated with irony, but her irony is sad and reminiscent of self-poisoning, in which there is a sense of the pathos of rejecting the surrounding world. Therefore, the bright and unique prose of the writer allows for a better understanding of the phenomenon of postmodernism, its characteristic features, and contributes to the formation of personality in the new information society.

Key words: postmodernism, prose works, Oksana Zabuzhko, signs of postmodernism.

*Корнієнко О. О.,**доктор філологічних наук,**професор кафедри світової літератури та теорії літератури
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова**Гудована Н. Ю.,**аспірантка кафедри української літератури**Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

ПОСТМОДЕРНІ ОЗНАКИ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА

Анотація. Статтю присвячено дослідженню розвитку постмодерного дискурсу в сучасній українській літературі на прикладі прозової творчості Володимира Даниленка. Відзначено, що у творах письменника постмодерний ігровий модус реалізується через сюжетно-композиційну організацію («Кохання в стилі бароко»), це роман-квест, що передбачає «подорож» головних персонажів до певної мети через подолання труднощів. Подекуди прийом гри реалізується за допомогою інтертекстуальних зв'язків: комбінуючи сюжети, образи й цитати з різних літературних текстів попередніх епох; надаючи їм нових сенсів, автор продукує новий мистецький твір («Маски Діани Стогодюк»).

У процесі дослідження творчої спадщини В. Даниленка було визначено й схарактеризовано такі типи інтертекстуальних зв'язків: із фольклором, античною міфологією і біблійними текстами, творами української та зарубіжної літератур, власними творами. Серед постмодерних прийомів, використаних у романі «Клуб «Старий Пегас»», – зображення національного мистецького життя пострадянської доби, висміювання колоніального мислення української мистецької інтелігенції тощо.

Окремим типом інтертекстуальних зв'язків у прозі В. Даниленка є ремінісценції і алюзії на власні твори, а наскрізним образом є образ фатальної і загадкової жінки, яка відіграє важливу роль у житті героя. Аналіз прозових творів В. Даниленка дає підстави виділити серед важливих ознак його творчості наявність іронічності і деструкції, що реалізована у прозі на різних рівнях – стильовому, жанровому, хронологічному.

Зроблено висновок про перевагу у прозовій спадщині таких постмодерних ознак, як інтертекстуальні зв'язки з усною народною творчістю, літературою попередніх епох, міфологією і біблійними текстами, а також із власною творчістю, наявне переосмислення морально-етичних і ціннісно-світоглядних орієнтирів, оригінальна організація текстового матеріалу, наповнення його новими сенсами, а також створення основи для множинного інтерпретаційного підходу до тексту літературного твору.

Ключові слова: постмодернізм, В. Даниленко, проза, інтертекстуальність, іронічність, гра, деструкція.

Постановка проблеми. Постмодернізм у пострадянських (постколоніальних) культурах виник як опозиція до соціалістичного реалізму, у руслі деідеологізації мистецтва в умовах реабілітації національної й історичної пам'яті, ревізії морально-етичних і зміни естетичних орієнтирів. Близькою до есте-

тичної позиції митців-вісімдесятників, представники якого (Ю. Андрухович, О. Забужко, І. Римарук, Ю. Іздрик) започаткували постмодернізм в українській культурі, є творчість сучасного прозаїка й літературознавця, представника «житомирської прозової школи» Володимира Даниленка. Про належність до постмодерністів свідчить його активна діяльність: полеміка з художніми тенденціями попередніх десятиліть, трансформація морально-етичних норм у творах, осмислення української і зарубіжної класики, творча рецепція фольклорних джерел і міфопоетичних моделей, асоціативність історико-суспільного характеру, пошук шляхів відновлення гармонії людини і світу, поглиблений психологізм, іронія, схильність до екзистенціалістського філософування [1]. Проте зазначені особливості потребують детального розгляду в межах літературознавчого аналізу творів Володимира Даниленка.

Аналіз останніх публікацій. Художньо-стильові, сюжетно-композиційні особливості, а також специфіку образної системи окремих творів Володимира Даниленка в контексті українського літературного процесу аналізували І. Бабич, І. Богдан-Терещенко, О. Вещикова, О. Галич, Н. Зборовська, Н. Козачук, В. Терлецький, О. Федосій, В. Шнайдер.

Мета статті – проаналізувати ознаки постмодернізму в художній прозі Володимира Даниленка.

Виклад основного матеріалу. Сучасний постмодернізм це полікультурний феномен осмислення дійсності сформувався під впливом інформаційного середовища, і характеризується визнанням вторинності сучасної культури, а також продукуванням мистецьких творів на основі гри із досягненням попередніх епох, на підґрунті їх переосмислення і довільного комбінування. Саме тому посилений модус гри стає однією з визначальних ознак постмодерної літератури, що виявляється як спосіб світовідчуття і ставлення до світу, а також у активізації ігрових прийомів.

У постмодерних творах гра увиразнює іронічність, скептичність, сприяє реалізації художньої умовності, образності та жанрової специфіки твору. Аналіз художніх творів В. Даниленка підтверджує, що прийом гри реалізується у них через сюжетно-композиційну організацію. Наприклад, «Кохання в стилі бароко» (2009) – своєрідний роман-квест, що передбачає «подорож» головних персонажів до певної мети через подолання труднощів. Подібний сюжетно-організаційний прийом відомий ще з давнини. Він проявляється у героїчних міфах народів світу (наприклад, дванадцять подвигів Геракла

у давньогрецькій міфології та ін.), чарівних казках у фольклорі, і, звісно, у творах світової літератури, починаючи з античних часів «Одіссея» Гомера, «Енеїди» Вергілія до нього зверталися й такі популярні автори, як Дж. Толкін, Д. Браун, А. Сяпковський та ін.

Приєм гри може реалізуватися письменником за допомогою інтертекстуальних зв'язків: комбінуючи сюжети, образи й цитати з різних літературних текстів попередніх епох тощо. Надаючи їм нових сенсів, автор продукує новий мистецький твір. Для творчості В. Даниленка властиві такі типи інтертекстуальності: поєднання із фольклором, з античною міфологією і біблійними текстами, із творами української та зарубіжної літератур, з власними творами. Зв'язок з усною народною творчістю прослідковується вже на рівні заголовків, наприклад, у назві «Свято гарбузової княгині» міститься натяк на народний обряд сватання, коли, дівчина, відмовляючись вийти заміж за юнака, підносила йому гарбуз, замість хустки. А «Різдвяна казка» відсилає читача до календарної обрядовості і звичаїв, пов'язаних зі святкуванням Різдва.

Потужні інтертекстуальні зв'язки із фольклором спостережено в романі «Кохання в стилі бароко» на рівні сюжету: про заховані скарби, які охороняє нечиста сила (розповіді про печери, що сполучають Чернігів і Київ; Голосіївський ліс і печери, у яких ховали свої скарби розбійники і давні жреці); зустрічі людини з нечистою силою (Хазяїном, що живе у підземеллях Зеленого театру; зустріч Івана Сулими із Баал-Зебулом; зустріч Валерія Колядевича зі смертю в образі Юлії Маринчук); кохання людини з фантастичною істотою (мавкою, русалкою, нявкою), стосунки із відьмами (розповіді про Лису гору в Києві), знахарками (про батуринську знахарку Явдоху Ропуху, київського підприємця Леоніда Родзянка) тощо. Водночас вважаємо, що письменник не прагне надати нового змісту використаним сюжетам і образам, розширити їхнє значення чи трансформувати його відповідно до мистецького задуму.

Окремим типом інтертекстуальності у тексті В. Даниленка є ремінісценції і алюзії на власні твори: у романі «Маски Діани Стогодюк» (2021) є ремінісценція на роман «Клуб “Старий Пегас”» (2019). Наскрізним образом для творів В. Даниленка є образ фатальної і загадкової жінки, яка відіграє важливу роль у житті героя: Юлія Маринчук («Кохання в стилі бароко»), Кароліна Гулій («Капелюх Сікорського» 2010), Тая-киз («Газелі бідного Ремзі» 2008), Ольга Фафлей («Тіні в маєтку Тарновських» 2012), Ганна Жебрий («Клуб “Старий Пегас”»), Діана Стогодюк («Маски Діани Стогодюк»).

Алюзії на сюжети й образи з античної міфології, біблійні тексти наявні в оповіданні «Посмішка Савула» (античний міф про Пігмаліона), новелі «Смерть учителя» (образ Іуди), оповіданні «Тір-лір-лі» (євангельський сюжет про народження й розп'яття Ісуса Христа). У романі «Кохання в стилі бароко» зазначений тип інтертекстуальних зв'язків репрезентовано через образ Баал-Зебула, що походить з асиро-вавилонської міфології, а згодом згадується в Старому Завіті як божество, якому поклонялися филистимляни, а в Євангелії – як князь бісів. Н. Яблонська зазначає, що, «будучи письменником-вісімдесятиником, В. Даниленко демонструє апокаліптичне мислення, яке реалізується в демонічному образі Баал-Зебула (Вельзевула) як алюзії на Мефістофеля («Фауст» Й. Гете)» [2, с. 125].

У традиціях постмодернізму у творах В. Даниленко згадує й представників сучасної йому української літератури, зокрема

й Валерія Шевчука. До його творчості В. Даниленко звертається в оповіданні «Слива кісточка», в романі «Кохання в стилі бароко», повістях «Усипальня для тарганів» і «Дзеньки-бреньки». Зокрема у «Дзеньки-бреньки» включено епізод зустрічі знакових постатей української літератури від часів Київської Русі (Боян і Нестор Літописець) до сучасності (Валерій Шевчук, Оксана Забужко, Сергій Жадан), а також відомих літературознавців (Григорій Грабович, Юрій Шерех) у шинку (письменницькому кафе «Еней»). Автор у бурлескній формі описує їх як звичайних людей з усіма їхніми вадами і дивацтвами: «Біля Сквороди сидів Валерій Шевчук, підсипав салат олів'є, мовчав і закохано дивився на нього» [3, с. 174]. Роман «Кохання в стилі бароко» містить епізод, коли герої Валерій Колядевич і Юлія Маринчук їдуть до Житомира і зустрічають дивну процесію, яку очолює «місцева знаменитість – Валерій Шевчук» [4, с. 114], якого оточують найяскравіші персонажі творів: – козопас Іван («Дім на горі»), горбунка Зоя («Горбунка Зоя»), Місяцева Зозулька («Місяцева зозулька із ластів'ячого гнізда»), Рая-Чортиця («Чортиця»), Віталік Волошинський («Стежка у траві»), Лаврентій («На полі смиренному»), Гальшка («Птахи з невидимого острова»), панотець з Гапонівки («Сповідь»), старий Підгасцький («Двоє на березі»). Відзначимо, що В. Шевчук називає зацікавленість В. Даниленка своєю постаттю літературною грою. Літературознавиця Н. Козачук стверджує, що «запозичені з творів Валерія Шевчука персонажі Володимира Даниленка змальовані в іронічному ключі, а тому набувають нових ознак» [5].

Отже, іронічність – важлива ознака прозової творчості В. Даниленка, наслідок кризового стану пострадянської і постколоніальної дійсності кінця ХХ – початку ХХІ ст. Н. Яблонська вважає, що «художня проза Володимира Даниленка синтезує різні рівні іронічності – світоглядну, антитоталітарну, постмодерністську» [2, с. 105].

Постмодерним творах В. Даниленка притаманні ознаки іронічного письма: «прихована авторська іронія, іронічна гіперболізація, карикатурність персонажів, гротескні образи, іронічно-комедійний контраст, модель персонажа як суперечливої істоти з деструктивною свідомістю і роздвоєним внутрішнім світом» [6]. Зокрема у гротескно-сатиричному романі «Клуб “Старий Пегас”» на рівні назви твору наявний іронічний підтекст. У світовій культурі Пегас постає як символ натхнення й захисник творчих людей, афоризм «осідлати Пегаса» означає «зловити своє натхнення», «стати поетом». Зважаючи на це, назва мистецького об'єднання (натяк на Національну спілку письменників України) «Старий Пегас» має іронічне забарвлення, адже Пегаса зазвичай зображують як молодого породистого гарного коня з крилами.

У романі «Клуб “Старий Пегас”» В. Даниленко у викривальному тоні зображує національне мистецьке життя пострадянської доби, висміює колоніальне мислення української мистецької інтелігенції тощо. О. Бондаренко стверджує: «У творі показано як застійні явища, котрі лишилися в Україні з радянських часів, так і вже нові, теж мало приємні, які з'явилися в незалежній Україні... Це твір – роман-симулякр, де сатирично зображені імітація творчості, науки, культури й почуттів, відвертою пародією на світ, у якому немає нічого справжнього» [7]. Підтвердженням позиції науковця, на нашу думку, є те, як з іронією письменник описує конкурс на крашу гумористичну п'єсу, організований клубом: голова журі Микита

Косогляд «був старий, глухий, переплутував дні тижня, забував, який зараз рік, не запам'ятовував імена людей» [8, с. 70], а на врученні премії він спотворив назву п'єси переможця Маркіяна Хруня. Карикатурно зображені й інші члени клубу «Старий Пегас»: Жора Пидик постійно шукає, де випити; Оріся Кука без запрошення відвідує усі фуршети і скрізь виступає з промовами; сімдесятирічна поетеса Зоя Стрикало намагається звабити значно молодшого за себе Юлія Солодчука; Броніслав Нишота здатний виголошувати тільки некрологи. Імена героїв промовисті, а іронічність репрезентована у творах В. Даниленка і на мовному рівні. Така іронічність щодо власних імен наявна й у романі «Маски Діани Стогодюк»: героїня, глузуючи з того, що Ірен Давимуха є прихожанином Української православної церкви Московського патріархату, нагадує, що він – Давимуха, а не Мухобоев. Окрім того, у назві роману «Маски Діани Стогодюк» убачаємо маніпуляції зі значеннями: Стогодюк («сто років») та Стогадюк, як її дражили в школі («сто гадюк»).

Іронічний наратив характерний для багатьох прозових творів В. Даниленка. Так, у сатиричному романі «Газелі бідного Ремзі» автор змальовує будні і свята країни Гюлістан, яка нагадує Україну: «Я зрозумів, Едіє, що рік у Гюлістані складається з трьох циклів: до свят, під час свят і після свят» і є лише один період, коли люди працюють. У цій країні, Едіє, росте корінь, який вони називають картопля .... У Гюлістані, Едіє, всі несамоовито працюють тільки у двох випадках: коли закопують і відкопують цей загадковий корінь» [9, с. 122]. Сатира на спосіб життя мешканців країни є ремінісценцією відомого твору зі світової літератури «Мандри Гуллівера» Д. Свіфта, де у сатиричній формі описане життя іншої країни – Англії. У романі В. Даниленка в назві країни «Гюлістан» присутня також певна конотація: адже «гюль» з перської та тюрських мов у перекладі – «квітка», копонент (“-стан”) – складова назв країн та регіонів – з перської «місце чогось», «країна». Тобто у буквальному перекладі – «квітуча країна», – яка в рецепції вітчизняного читача експліцитно асоціюється з Україною. Проте другий складовий компонент “-стан” формує назви держав Центральної Азії та Індійського субконтиненту, завдяки чому в контексті вигаданої сучасним автором країни відбувається розширення ареалу і посилення типізації зображуваних в романі явищ.

У повісті «Дзеньки-бреньки» в іронічному ракурсі описана зустріч відомих українських письменників XVI–XVIII ст.: «За столом сиділи переважно достойні люди. Уткнувшись носом в печеню, хрпів Транквіліон Ставровецький. Памво Беринда сьорбав борщ і сперечався з Герасимом Смотрицьким. Лаврентій Зизаній спрагав в'юни з хроном і непомітно витирав жирні пальці об сутану Лазаря Барановича, що сопів над «Мечем духовним». Він не звертав уваги, як збуджено тупав, сякався і підсовував коржі з маком Феофану Прокоповичу, що улесливо терся біля Мазепи. У гетьмана в голові крутилася вірша, але він не міг її скомпонувати в рака. Прокопович щось підказував і сикався допомогти, но словеси розсипаються, аки крупа. А усердніший муж і раб божий Феофан сєтоваше і посрамленість» [3, с. 159–160]. Постмодерністські риси простежуються у суміщенні різночасових пластів в одному «звуженому» гіперреальному просторі (за одним столом зустрічаються знакові постаті української культури XVI, XVII, XVIII ст.), в іронічній десакаралізації та підміні

«святинь» симулякрами (за Ж. Бодріаном) як результату постмодерністського тотального сумніву у будь-які авторитети. На мовно-стилістичному рівні іронічність твору увиразнюється шляхом уживання низки просторіч («хрпів», «сьорбав», «сякався»), фразем і метафоричних висловів («улесливо терся», «у голові крутилася вірша»), а також мови, стилізованої під урочистий стиль давньоукраїнської мови («словеси розсипаються, аки крупа»). Усе це набуває іронічності в поєднанні з епітетом «достойні» й розраховано на читача-інтелектуала, обізнаного з фактами біографії і творами зазначених персоналій. Звертаючи увагу на іронічний наратив у творчості митця, дослідниця Н. Яблонська зазначає, що «...іронічна модальність прозописьма Володимира Даниленка засвідчує неповторний, індивідуальний авторський стиль, де прочитуються традиції романтичної іронії: бунт проти світового зла, розуміння творчості як гри, синтез трагічного і комічного, високого і низького, реального і фантастичного, так звана «трансцендентальна буфонада» [2, с. 103].

У творах В. Даниленка простежується і постмодерністська текстова деструкція. Погоджуємося з Н. Кондратенко, що деструкція є «не тотальним порушенням структури або змісту тексту, а особливим типом цієї структури (або змісту), що подібно до прийомів «шокової терапії» впливає на адресата: внутрішньотекстові суперечності, скеровані на відображення специфіки еkleктичної реальності. І водночас текст, що містить деструктивні елементи, є цілісним і зв'язним утворенням, тобто парадоксально деструкція сприяє загальній гармонійній організації дискурсу» [10, с. 152].

У творах В. Даниленка деструкція реалізована на стильовому, жанровому та хронотопному рівнях. Зокрема, В. Шнайдер зазначав, що «химерна проза митця виникає на перетині барокових, сюрреалістичних і постмодерністських компонентів, демонструючи оригінальний національний характер його письма» [11, с. 167]. Особливостями його індивідуального стилю є наявність рис постмодернізму і містичного реалізму, залучення до художнього тексту елементів готичного, фентезі, мелодрами тощо. Письменник спочатку здійснює постмодерну реконструкцію мистецьких феноменів, надалі, використовуючи їх елементи, продукує авторський текст як нове мистецьке явище. На жанровому рівні В. Даниленко модифікує традиційні жанрові форми: історико-біографічний роман «Капелюх Сікорського», іронічний роман «Газелі бідного Ремзі», сатирична повість «Дзеньки-бреньки», гротескно-сатиричний роман «Клуб “Старий Пегас”», іронічно-психологічний роман «Маски Діани Стогодюк» тощо. Жанрові модифікації детерміновані посиленням сюжетної інтриги, художньої деталізації, формотворчих чинників, як-от: сюжетний паралелізм, внутрішній сюжет, недомовленість, аллюзійність, зміщення часопросторових векторів.

Про деструкцію традиційного хронотопу свідчить порушення хронологічної послідовності і просторових маніпуляцій у викладі матеріалу, що призводить до зміщення певних хронотопних площин. Як зазначалося, у сатиричній повісті «Дзеньки-бреньки» в одному місці і в один час зустрічаються усі знакові постаті нашого письменства: «“Моє довготерпіння кінчається!” – прорік во гніві Шевченко і витрищився на вісімдесятників. Та всує. ...Котляревський відкинув поли фрака і виголосив таку промову: “Ви всі як хочете, але дев'ятнадцяте століття я забираю з собою. Я вас сюди привів, я вас

звідси і виведу» [3, с. 191]. Поєднуючи персоналії із різних епох, автор творить новий художній світ, конструює певні віртуалії та симулякри, які реципієнт має сприйняти й розкодувати. Сучасний автор пропонує альтернативний погляд на усталені образи української літератури й певні ситуації, використовуючи прийоми постмодерного мистецтва.

У романі «Кохання в стилі бароко» деструкція наявна також на часопросторовому рівні: традиційний хронотоп руйнується шляхом уведення різних оповідачів – Горгулі, Заплеканої Вдови, братів Нечистюків, атлантів, які розповідають історію розгадування загадкового архітектурного кросворду, що змушує Валерія Колядевича і Юлію Маринчук знайомитися з історичними долями відомих киян, їхніх помешкань, містичних осередків Києва. Оповідачі змінюють хронотопні параметри твору (реальний та ірреальний світи, ретроспективні вставки, сновидіння, містичні мікросюжети тощо), а в результаті створюють особливий художній світ роману. Отже, деструкція в постмодерному тексті В. Даниленка передбачає трансформацію класичних наративів, деідеологізацію традиційних жанрів, гру сенсами, руйнування традиційного логоцентризму, експериментаторство з різними елементами змісту й форми.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У прозовій спадщині В. Даниленка переважають такі постмодерні ознаки: використання прийому деконструкції, що детермінує жанровий синкретизм й стильовий поліфонізм; іронічність, що є наскрізною характеристикою творчості митця і дає йому змогу осмислити пострадянську дійсність; інтертекстуальні зв'язки з усною народною творчістю, літературою попередніх епох, міфологією і біблійними текстами, а також із власною творчістю; активізацію гри для моделювання художнього світу, створення підґрунтя для плюралістичних інтерпретацій літературного твору.

Перспективи подальших досліджень полягають у порівняльно-зіставних студіях, присвячених постмодерним мотивам творчості Володимира Даниленка й інших представників української і зарубіжної літератур.

Література:

1. Даниленко В. Вечеря на дванадцять персон: Житомирська прозова школа – лабораторія сучасної української прози, де ведуться експерименти для протидії чужим культурним агресіям: антологія. Київ: Генеза, 1997. 537 с.
2. Яблонська Н. Постмодерністський дискурс художньої прози Володимира Даниленка: дис. ...канд.філ.наук10.01.01. / Терноп. нац. пед. ун-т. Тернопіль, 2017. 211 с.
3. Даниленко В. Місто Тіровиван. Львів: Кальварія. 2001. 266 с.
4. Даниленко В. Кохання в стилі бароко. Львів: Піраміда, 2009. 300 с.
5. Козачук Н. Валерій Шевчук як герой творів Володимира Даниленка. URL: http://library.zu.edu.ua/vz/20/Vg_2010_20_14.pdf
6. Герасименко Н. Під маскою східної посмішки (українська іронічна новела 80–90-х рр. ХХ ст.). *Слово і час*. 1999. №6. С. 37–40.
7. Бондаренко О. Між гламуром і деспотизмом: Жінки в романі Володимира Даниленка «Клуб «Старий Пегас». URL: <http://ukrainka.org.ua/node/8941>.
8. Даниленко В. Клуб «Старий Пегас». Львів: ЛА «Піраміда», 2019. 252 с.
9. Даниленко В. Газелі бідного Ремзі. Львів: ЛА «Піраміда», 2008. 488 с.
10. Кондратенко Н. Деструкція в постмодерністському художньому дискурсі: сутність і типологія. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2014. № 2. С. 152–156.
11. Шнайдер В. Демони кохання в мастку Тарновських. Даниленко В. Тіні в мастку Тарновських: повісті. Львів: ЛА «Піраміда», 2012. С. 165–178.

Korniyenko O., Hudovana N. Postmodern features of Volodymyr Danylenko's artistic prose

Summary. The article is devoted to the study of the development of the postmodernist discourse in modern Ukrainian literature on the example of the prose work of Volodymyr Danylenko. It is noted that in the works of the writer, the postmodern method of the game is implemented through the plot and compositional organization («Love in Baroque style»), this is a novel-quest that involves the «journey» of the main characters to a certain goal by overcoming difficulties. In some places, the reception of the game is realized with the help of intertextual connections: combining plots, images and quotes from various literary texts of previous eras, giving them new meanings, the author produces a new work of art («Masks of Diana Stohodyuk»).

In the process of researching V. Danylenko's creative heritage, the following types of intertextual connections were identified and characterized: with folklore, ancient mythology and biblical texts, works of Ukrainian and foreign literature, and his own works. Among the postmodern techniques used in the novel «Old Pegasus» are depictions of the national artistic life of the post-Soviet era, mockery of the colonial thinking of the Ukrainian artistic intelligentsia, etc.

A separate type of intertextual connections in the works of V. Danylenko are reminiscences and allusions to his own works, and the image of a fatal and mysterious woman who plays an important role in the life of the hero is a through image for his works. The analysis of V. Danylenko's prose works gives reasons to single out among the important features of his work the presence of irony and destruction, which is realized in prose at different levels – stylistic, genre, textual, chronotopic.

A conclusion is made about the superiority in the prose heritage of such postmodern features as intertextual connections with oral folk creativity, literature of previous eras, mythology and biblical texts, as well as with one's own creativity, existing rethinking of moral-ethical and value-worldview guidelines, original organization of the text material, filling it with new meanings, as well as creating a basis for a multiple interpretive approach to the text of a literary work.

Key words: postmodernism, V. Danylenko, prose, intertextuality, irony, play, destruction.

*Косарева Г. С.,**кандидат філологічних наук,**в.о. доцента кафедри української філології та міжкультурної комунікації
Чорноморського національного університету імені Петра Могили*

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ТОПОГРАФІЇ У РОМАНІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «МЕСОПОТАМІЯ»

Анотація. Запропонована стаття покликана репрезентувати актуалізацію просторових топосів у романі Сергія Жадана «Месопотамія». Мета статті – з'ясувати специфіку просторового виміру, художньої топографії роману в аспекті композиційних, образних особливостей твору. Проаналізовано теоретичні засади дослідження художнього простору у контексті сучасних здобутків хронотопної методології. Розглянуто різні рівні реалізації художньої топографії – від зовнішніх локусів до психологічних, міфологічних, сакральних тощо.

Місто Харків стає композиційним центром та головним просторовим маркером у сюжеті твору. Ацентовано на тому, що місто є амбівалентним для героїв: особистісним інтимним простором, але водночас великим урбанізованим, у якому пульсує життєва енергія. Автором статті доведено, що у творі зображено ідею міста як цілісного географічного простору існування людей, еволюцію їхнього життя у межах постколоніального топосу.

Акцентовано, що назва твору є важливим чинником творення міфологічного простору книги. У ній виявляється ідея автора щодо оприявлення естетичної концепції першопочатку буття. Месопотамія – це символічний просторовий топос між річками, Тигром і Єфратом, які започаткували цивілізацію. У такий спосіб оновлюється авторський космогонічний міф про зародження нового світу, у центрі якого – проблема колоцентричності буття. Простежено, що розкриття внутрішньої сутності героїв роману відбувається через образ міста.

Зазначено, що у «Месопотамії» художнє моделювання простору часто супроводжуються описами природи, які ілюструють не лише душевний стан героїв, але й їхні роздуми та вчинки. Окреслено, що Сергій Жадан послуговується синестезійними прийомами задля розкриття додаткових просторових координат. Запахи виступають і як ретранслятори інтроспективної пам'яті.

У статті ретельно проаналізовано мотив дороги, який визначається не лише просторовими переміщеннями протагоністів роману, але й пошуками себе, або спробами втечі та поверненнями до себе. Мотив дороги увиразнено екзистенційними площинами роману. Охарактеризовано, що вокзал виступає як транзитний локус, який актуалізує постмодерну поетику твору, характеризуючи водночас психологічний часопростір його героя та міжчасся.

Доведено, що Сергій Жадан своєрідно використав просторову топографію як універсальний засіб творення художнього світу. Семантично навантажений художній простір пронизує авторський текст і як один із способів відображення й наголошення постмодерністської концепції світу залишається важливим об'єктом аналізу під час рецепції роману.

Ключові слова: художній простір, часопростір, міфологічний простір, авторська концепція світу, постколоніальний топос, мотив дороги.

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть як у літературознавчому дискурсі, як і в культурології посилюється увага до проблеми конструювання просторів, топографії та їх смислотворення. Простори є носіями певної інформації, наголошують на символічних характеристиках буття, оприявнюють тяглість часу та людину у ньому. Особливої актуальності цей феномен набуває у добу постмодернізму.

У передмові до книги «Рухливий простір» її автори акцентують на багатогранності просторів: це «базова передумова людського сприйняття й існування, топографічна одиниця, картографічний растр, національна територія, зона осілості й міграції, об'єкт присвоєння і маркування, місце дії, відкрита чи закрита область, околиці та кордон» [1, с. 8]. Тож увага до просторів та їхнього конструювання у художніх текстах постійно зростає.

Для прозової творчості одного із культових авторів сучасного письменства – Сергія Жадана, зокрема його романістики, характерне повсюдне наголошення на часових та просторових топосах, які активно сприяють розкриттю основних проблем і посутньо визначають сюжетно-композиційні особливості, своєрідність авторського стилю, водночас підкреслюючи ряд стильових домінант. У романі «Месопотамія», написаного автором 2015 року, вже у назві метафорично оприявлено просторовий вимір, у центрі якого – постколоніальна атмосфера Харкова.

Аналіз останніх досліджень. Поетика та проблематика творчості Сергія Жадана сьогодні стає об'єктом особивої уваги літературознавців. Зокрема, у центрі уваги сучасних дослідників – різновекторні дослідження романістики Сергія Жадана: від жанрових, ідейно-тематичних векторів у розвідці Т. Мейзерської [2, с. 140], виокремлення специфіки провідних мотивів та актуалізації поліваріантності образної системи – до розширення контексту через омовлення травми постколоніального покоління у монографії Т. Гундорової «Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми» [3]. Науковиця виділяє такі координати світу в текстах Сергія Жадана: «дорога, яка нікуди не веде, бездомність, безбатьківство» [3, с. 126]. Б. Матіяш акцентує на відсутності у романістиці письменника топосу дому як «окремої сфери приватності», як особистого простору [4, с. 766], що актуалізує екзистенційний мотив подорожі.

У сучасному українському літературознавстві для нас є вихідною в аспекті цієї розвідки є типологія часопросторових зав'язків, розроблена Нонною Копистянською [5]. Зокрема, у монографії «Час і простір у мистецтві слова» [5] нею репрезентовано такі різновиди просторів, як: зовнішній, внутрішній, географічний, духовний, особистий, локальний, пам'яті, природи, свій/ чужий тощо.

Поставлена у фокус пропонованої статті проблема художньої топографії у романі Сергія Жадана «Месопотамія» потребує більш ґрунтовного інтерпретаційного прочитання в контексті сучасних тенденцій часопросторового дискурсу, чим і зумовлено її актуальність.

Мета статті – з'ясувати специфіку просторового виміру, художньої топографії роману Сергія Жадана «Месопотамія» в аспекті композиційних, образних особливостей твору.

Виклад основного матеріалу. Події у романі «Месопотамія» зосереджені у межах одного топоніму – міста на сході України. У творі митець порівнює Харків із Стародавньою Месопотамією – першопочатком зародження цивілізації, що конструє міфологічний простір у творі. Книга Сергія Жадана «Месопотамія» складається з 9 новел та 30 віршів, нібито, на перший погляд, ніяк не поєднаних між собою, окрім часу та простору дії. Головні герої історій переходять з одного твору до іншого, з віршів у прозу. Оповідання збірки мають лаконічні назви – це імена головних героїв: «Марат», «Ромео», «Іван», «Маріо», «Юра», «Фома», «Матвій», «Боб», «Лука». Персонажі кожної з історій не просто живуть і діють в одному й тому ж місці чи приблизно в той самий час, зв'язки між ними набагато складніші. У кожному із оповідань цієї книги йдеться про окремого протагоніста, водночас кожен із них активно взаємодіє з іншим на ідейно-тематичному, сюжетно-композиційному рівні. Автор акцентує на тому, що у творі насамперед відображено ідею міста як цілісного географічного простору існування людей, еволюцію їхнього життя у межах постколоніального топосу. Зокрема, письменник зазначає: «Харків – багатощарове місто. У ньому є місця, знакові для тих, хто цікавиться українською літературою і так само – російською чи радянською. Свою приватну харківську топоніміку я описав у «Месопотамії». Мені хотілося зробити книгу про харківські місця, які я найбільше люблю. Нагірний район – кілька кварталів у старому центрі. Це той Харків, який я знаю і який насамперед мене й асоціюється з містом» [6, с. 12]. До того ж, назва твору є важливим чинником творення міфологічного хронотопу книги. У ній виявляється ідея автора щодо оприявлення естетичної концепції першопочатку буття. Месопотамія – це символічний просторовий топос між річками, Тигром і Єфратом, які започаткували цивілізацію. Семантичного навантаження набуває місто Харків, у якому народився і живе зараз Сергій Жадан. Цей простір схожий на Месопотамію, оскільки його географічне розташування – у долині двох річок на вододільному підвищенні. У такий спосіб реміфологізується авторський космогонічний міф про зародження нового світу, у центрі якого – проблема колоцентричності буття.

Прикметно, що заголовок до книги вперше згадується в оповіданні «Юра». С. Жадан розповідає про одного з героїв на ім'я Юра, котрий лежить у лікарняній палаті зі своїм новим знайомим Валерою. Вони несподовано думають, куди подіти труп померлого. Під час цих розмірковувань, Юра знаходить минулорічний випуск журналу «Національна географія» та читає, що: «Месопотамія, думав, Месопотамія – щось пов'язане з водою. Щось із каміння та піску. З тваринним світом у Месопотамії складалося не найгіршим чином – стверджували в журналі. Худоба здебільшого належала монастирям, тварин приносили богам у жертву, у подяку за щедроти, повертаючи таким чином борги. Прочитавши про борги, Юра занервував і відклав журнал убік. Засинаючи, слухав човгання малого.

Навіть не повертаючись, знав, що той кружляє довкола мерця. Смерть притягує, особливо чужа» [6, с. 171–172]. Тлумачення Месопотамії як чогось пов'язаного з водою, межиріччям створює речове наповнення міфічного часопростору. Ще одну асоціацію на Месопотамію можемо простежити раніше у фрагменті «Ромео». Головний герой думає про те, що місто лежить між двома річками, а отже місто має свої межі і свій порядок.

У романі «Месопотамія» Харків є центральними топонімом. Автор вдається до численних урбаністичних описів у кожному фрагменті. Для когось це місто – новизна (фрагмент Ромео) як пошук самого себе, комусь вже набридло жити в цій місцевості і персонаж шукає себе в іншому місці, як герой Боб. Для інших це місто неприємних випадків та випробувань. Насамперед бачимо це у фрагментах про Івана, Маріо, Фома та Матвія. А спільним для всіх героїв є місто-пам'ять як простір існування. Крім того, розкриття внутрішньої сутності героїв роману відбувається через образ міста.

Автор знайомить реципієнта з містом через фрагмент «Марат». Сергій Жадан подає досить чітку деталізацію зовнішнього простору, через який помічаємо різні ознаки міста, які впливають на головних героїв: «Ми жили в старих квартирах, що зависли над рікою, виростили в перебудованих і переділених помешканнях, вибігали зранку з вогких під'їздів, поверталися ввечері під ненадійні діряві дахи, які годі було латати до кінця» [6, с. 15]. Те, що місто стає невід'ємною частиною кожного героя і символом, актуалізовано у цитаті: «З одного боку, внизу, за дахами – набережна й міст, чорні заводські корпуси, новобудови, непролазний харківський приватний сектор. З іншого, вгорі – центральні вулиці, церкви й торгівля я пройшов брамою, відчуваючи все, з чим жив стільки років: пил, глина й піски, крізь які навіть трава не могла пробитися» [6, с. 26]. Надалі місто постає перед читачем зовсім в іншому ракурсі. Розглянемо, приміром, фрагмент з оповідання «Ромео». Юнак, який приїздить до міста на літній період, щоб обжитися і зрозуміти, що він надалі має робити та де навчатися. Цей топос в очах персонажа постає таким: «Місто мені подобалося: тихі привокзальні двори, зарослі травою й засаджені абрикосами, гаражі, флігелі та аварійні будинки з яких виходили повільні, мов хамелеони, пенсіонери – мене все влаштувало» [6, с. 58]. Для Ромео місто має зовсім інший вигляд, навіть занедбані будівлі для нього постають затишними. Загалом, усі враження від міста надалі цей герой ретранслює з історій Даші, у якої винаймав кімнату: «Усе, що я знав про це місто, я знав від неї. Це вона розповідала мені всі свої неправдоподібні історії. Говорила завжди голосно й переконаливо, називала імена й адреси, згадувала дати, малювала носом черевика на піску, показуючи напрямком, у якому рухаються ріки, і місця» [6, с. 95].

Художню топографію міста Сергій Жадан конструє на прикладі інших оповідань книги. Наприклад, у фрагменті «Іван» автор вдається до деталізованого опису Харкова, яке нагадує стародавню Месопотамію: «Місто стояло на пагорбах, в межиріччі, омиваючись із двох боків руслами» [6, с. 130]. Топос – як місто-контраст: у дешевих їдальнях – студенти, у дорогих ресторанах – бізнесмени, під мостом жили жебраки, за аеродромом працівники ринків та вокзалів, там, де свіже повітря – церкви, синагоги та мечеті. Все в цьому місті мало своє завчасно відведене місце та призначення.

Художня топографія у романі «Месопотамія» окреслюється також за допомогою локусів головних героїв. Напри-

клад, у фрагменті «Марат» оповідь відбувається в одному приватному локусі – квартирі Марата на його похоронах, і не виходить за межі цього локусу. Так і у фрагменті «Ромео» – дії зосереджені в одному локусі, квартирі Даші. В оповіданні «Іван» зав'язка починається у квартирі Соні, нареченої Івана, надалі простір розширюється до іншого локусу, місця проведення весілля. Події у фрагменті «Юра» зосереджені лише в єдиному локусі – місцевій лікарні, як місце схованки від Чорного. Щодо фрагментів «Фома» та «Матвій», тут дії не локалізуються у конкретному просторі, художнє моделювання простору є фрагментованим, що часто є рисою постмодерністської поетики у зображенні міста. Своєрідним є простір у фрагменті «Боб». Події тут відбуваються у Сполучених Штатах Америки, у місті Філадельфія. Тут оприявлено *свій / чужий* простір, у якій Харків – свій простір для головного героя, а його подорож виявилась чужим простором, в якому герой відсуває самотність та відчуженість [курсив наш – Г.К.].

У «Месопотамії» художнє моделювання простору досить часто супроводжуються описами природи, яка служить не тільки для передачі душевних станів героїв, а й загальної картини навколишнього світу: «У липні ці порожні будинки видаються особливо занедбаними. Трава на підвіконнях втрачає свіжість, сухо вказуючи напрямок ранкових протягів. Деревам у під'їздах не стає вологи. Гіркота битого каміння, сонячна липка павутина, вуличні пси – чутливі й повільні, наче вагітні жінки: липень видовжує тіні й випалює кольори, довгі вечори настають раптово й несподівано» [6, с. 211]. Від стану природи змінюється психологічні настрої протагоністів у творі. З приходом нової пори року місто змінює свою маску: «За вікном починались ліси, над ними стояли щедри хмари. Раптом стало багато неба. Серпень...» [6, с. 302].

Сергій Жадан у романі послуговується синестезійними прийомами задля розкриття додаткових просторових координат. Головні герої досить своєрідно сприймають місто за запахами: «Запах цукру й шоколаду у кварталах довкола кондитерської фабрики, суворі цехи порожніх підприємств довкола ринку, брами, крамниці та лікувальні заклади – усе було за мене» [6, с. 58]. Або ж: «Розповідала, що навесні в передмістях вода розмиває фундаменти старих санаторіїв, ріки стають червоними й пахнуть медикаментами, тому справжній запах весни – це запах нашатиру» [6, с. 96]. Для кожного героя місто має свій запах. Для Фоми – це ночі, які пахнуть бузком, а в повітрі відчувається запах маку та шоколаду. За запахами актуалізовано внутрішній простір персонажів: «Коли з коридорів потягли дими й запахло медом, цукром та корицею, і сонце зайшло за вежі та антени горішніх кварталів, а тут, унизу, на схилах пагорбів повернутих на південь, по-вечірньому остигали рослини, вони надумали таки вибиратись» [6, с. 113]. Запахи виступають і як ретранслятори інтроспективної пам'яті. Це показано на прикладі однієї із протагоністок – Насті у фрагменті «Маріо», яка з дитинства запам'ятала безліч запахів та смаків і кожна страва, яку вона готувала, була пов'язана з різними спогадами, деякі з яких повертали її дитинство. Також це Ваня з оповідання «Марат», квартира якого пахла теплим одягом, деревом і чаєм ще з дитинства. Крім цього, для автора жінки мають свій запах. Передовсім це запах сну та любові. Таку інтроспективну пам'ять можемо назвати *пам'яттю запаху*, яка ретрансляється через спогади та стає одним із важливих смислотвірних концептів [курсив наш – Г.К.].

Зауважимо, що головні герої у книзі також сприймають місто за звуками. Приміром, картина пробудження міста, що актуалізовано автором за допомогою персоналізованого опису: «Ближче до ранку починався рух, з'являлись перші звуки – вітер протягувався підвіконням і кімнатами, наче духовними інструментами, скрипіли долівки, озивалися радіоголоси, починали звучати ножі й пательні, бритви і фени, можна було розрізнити праски і тостери, дзвінко сигналізували рингтони, солодко передавалися останні новини, чутно було посуд, чутно було воду, поцілунки й перешіптування, наспівування маршів і наговорювання молитов, веселе збігання сходами, що остаточно будило коридори й балкони, які звучали тепер ніби зрушене з місця піаніно...» [6, с. 76]. У такий спосіб письменник виявляє майстерність у конструюванні внутрішнього психологічного простору героїв твору.

Своєрідність художньої топографії роману актуалізовано також з погляду історії з фрагменту «Ромео». Ромео ХХ століття закохався у власницю квартир та приїхав до міста у пошуках себе, щоб зробити кар'єру. Окрім шекспірівського персонажа він нагадує дещо героя Степана з роману Валер'яна Підмогильного «Місто». З такими ж амбіціями та натхненням приїжджає до міста, але стає розчарованим як у коханні, так і в самому місті: «Літо буде довгим, сонце буде пекучим, мої радощі будуть сумнівними мої муки будуть пекельними. Завершиться все щасливо, до кінця не доживе ніхто» [6, с. 86].

Зовсім іншим постає простір героя Луки з однойменного фрагменту у книзі. Це персонаж, який помирає від раку горла і відчуває, що смерть поруч. Найяскравіше цей образ репрезентовано через тему кохання. Лука наголошує: «Єдине, що по-справжньому має вагу, – це наша закоханість, любов, яку ми в собі тримаємо, яку ми носимо при собі, з якою ми живемо. Адже ти ніколи не знаєш, скільки тобі її відпущено, скільки її в тебе є, скільки її на тебе чекає» [6, с. 312]. На його думку, все в житті трапляється через закоханість, все виникає вразі закоханості, а отже, без неї немає сенсу. Схожими у творі є також рефлексії Даші з фрагменту «Ромео»: «Усе буде тривати доки ми будемо любити» [6, с. 96]. У кінці фрагменту «Фома», також спостерігаємо за роздумами головного героя: «Тому їм залишається кохати й сподіватися, вірити і розчаровуватись, чекати й не відступатись дякувати й переконуювати втрачати все що надбали, і починати щоразу все спочатку» [6, с. 234].

У конструюванні художньої топографії роману «Месопотамія» важливе сюжетотвірне значення відіграє також мотив дороги. Наявність постійного мотиву переходу від однієї історії до іншої – перехід із життя в смерть, із одного простору в інший, дає підстави стверджувати про мотив дороги як прояву трансформації часопросторових зв'язків у творі. В окресленому руслі цей мотив поєднується з думками, які обґрунтував В. Войтович: «...дорога співвідноситься з життєвим шляхом, шляхом душі у потойбічний світ і семантично виділяється у перехідних ритуалах: похоронах, деяких сімейних обрядах. Дорога – місце, де проявляється доля, вдача людини при її зустрічі з людьми, тваринами, демонами. Дорога – різновид межі між *своїм і чужим* (курсив наш – К.Г.) простором; це місце виконання лікувальних або шкідливих магічних дій» [7, с. 163].

Мотив дороги як пошуку себе оприявнюється у фрагменті «Ромео» з роману «Месопотамія». Двадцятирічний юнак приїздить до міста з великими очікуваннями та надіями. Але надалі розуміє, що у цьому місті на нього не чекали. Доказом того,

що головний герой приїхав до міста в пошуках себе свідчить цитата: «...А тим чим збираєшся займатись? – запитала Даша – Обживусь поки що, – відповів я.» [6, с. 66]. Дорога головного героя у місто пов'язана з локусом приміського вокзалу, який неодноразово виокремлюємо у художніх творах С. Жадана. Цей шлях закінчується циклічно. У фіналі своєї історії Ромео вирішує заночувати на вокзалі: «Я побрів додому піднявся до себе, викинув брудний одяг, зібрав речі. Окуляри залишив на столі. Спустився вниз. Переночую на вокзалі, подумав» [6, с. 95]. Вокзал виступає тут як транзитний локус, який актуалізує пост-модерну поетику твору, характеризуючи водночас психологічний часопростір його героя та міжчасся.

Мотив дороги як пошуку виявляється також у фрагменті «Маріо». Іноді Маріо замислюється над тим, щоб поїхати з міста: «Можливо, думав Маріо, я б теж міг зірватися і рушити вперед, можливо, мені б вдалося почати все спочатку, знайти своє місце, відшукати свою територію. Я міг би зупинитися у великих містах, жити поміж таких само біженців. Ловити свій шанс, випробувати долю, не затримуватись ніде надовго, рухатись далі до того благословенного місця, де сонце над моєю головою не буде ніколи заходити, де дощі оминатимуть моє житло, де земля для мене буде м'якою, а хліб солодким» [6, с. 167]. Але головний герой не готовий до цього, його бентежить те, що він має від чогось відмовитись і залишити все. Коли Настя пропонує йому поїхати, Маріо відмовляється, навіть не замислившись над вибором. До того ж, мотив дороги проявляється у фрагменті «Боб». Головний герой оповідання відлітає до Америки на два місяці. На нашу думку, навіть ім'я героя є дещо іронічним. Боб – типове американське ім'я, як і герой із стереотипізованою американською мрією. Означеним топосом Боба є Харків, як і для всіх героїв. Але дорога персонажа спрямована на Америку з таких причин: впевненість в надійності конституційних норм, сталості демократичних засад, гнучкість американської системи та впевненість в майбутньому: «Два місяці тому, на початку літа, він висадився на летовищі Джона Кеннеді й рушив уперед, почувачись так, як мабуть, почувався свого часу Колумб: хитавиця не відпустила, думка про океан викликала спазми, про під ногами лежала Америка й час було братися до її підкорення та окультурення» [6, с. 269]. Навіть зовнішнім виглядом Боб схожий на американця: ковбойський капелюх, яскраві шорти: «Займатись особливо не було чим, до роботи його поки що ніхто не заохочував, зворотній літак, квиток на який Боб про всяк випадок узяв, був лише за два місяці можна було пізнавати дійсність і заглиблюватись у невідоме» [6, с. 277]. Але завоювання дикої Америки не здійснилося. Більше того, на дорозі з'являлись різні випробування, частіше через пристрасть до алкоголю та жінок, які і наштовхнули його на думку: «Потрібно повертатись додому» [6, с. 285]. Звернемось до тексту: «Я просто хочу додому – до міста сонця, яке я залишив так легковажно, від якого я так необачно відійшов на небезпечну відстань аж, утратив будь-яке його відчуття» [6, с. 287]. У цьому випадку мотив дороги розглядаємо як повернення додому, відтак – до своєї тожсамості. Разом з тим, романтика дороги означається локусами аеропортів та вокзалів. І в цьому разі, шлях цього персонажа є циклічним, адже фрагмент закінчується перед відльотом у терміналі.

На противагу цим героям, мотив дороги заперечує інший герой в фрагменті «Юра». Це новий знайомий Юри – Валера,

який все життя працював у цирку, переїжджаючи з місця до місця: «Потрібно повертатися, потрібно вертатися до міста, яке на тебе чекає, яке лежить поміж рік, на пагорбах відкрите небу, засипане синім снігом потрібно повертатись, оскільки немає щастя в дорозі, немає порозуміння поміж чужинцями» [6, с. 198]. Утакий спосіб, дорога стає смислотвірним чинником лінійного сюжету твору, засобом характеротворення та його екзистенційним компонентом.

Висновки. Отже, у романі Сергія Жадана «Месопотамія» Харків – це місто, яке стає одним із найголовніших протагоністів, місто, котре є живим фіксатором реалій життя, водночас і топосом, крізь призму якого увиразнюється психологія персонажів, їх особистий простір. Крім того, міста постають як топоси пам'яті.

Письменик своєрідно репрезентував просторову топографію як універсальний засіб творення художнього світу. Семантично навантажений художній простір пронизує авторський текст і як один із способів відображення й наголошення пост-модерністської концепції світу залишається важливим об'єктом аналізу під час рецепції роману.

Література:

1. Рухливий простір / З ред. К. Міщенко, С. Штретлінг. Київ : Medusa, 2018. 224 с.
2. Мейзерська Т. С. Роман Сергія Жадана «Месопотамія»: жанрова своєрідність та ідейний зміст. *Проблеми сучасного літературознавства*. 2016. Вип. 22. С. 139–150.
3. Гундорова Т. І. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї. К. : Грані-Т, 2013. 548 с.
4. Матіяш Б. В. Його приватна територія. URL: <https://krytyka.com/ua/articles/yoho-pryvatsna-terytorya> (дата звернення: 14.03.2018).
5. Копистянська Н. Х. Час і простір у мистецтві слова : монографія. Львів : ПАІС, 2012. 344 с.
6. Жадан С. Месопотамія : збірка оповідань і віршів Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. 368 с.
7. Войтович В. Українська міфологія. К. : Либідь, 2002. 664 с.

Kosariyeva H. The peculiarities of artistic topography in the novel “Mesopotamia” by Sergiy Zhadan

Summary. An article aims to represent the actualization of spatial topos in Sergiy Zhadan's novel "Mesopotamia". The purpose is to explain the specificity of the spacious world and artistic topography considering the compositional and descriptive features of the novel. The theoretical ambush of the artistic space investigation regarding the current achievements in chronotopic methodology was the primary subject for analysis. Different levels of realizing the artistic topography, including the external, psychological, mythological, and sacral loci, were reviewed.

Kharkiv, the Ukrainian city, becomes the compositional center and the primary marker of the work. It is focused on the fact that the city is ambivalent for heroes: it's both an intimate and highly urbanized space, which pulsates with life energy. The author of the article reports that the novel has depicted the idea of the city being the complete geographical existence space for people, and their lives' evolution at the borders of post-colonial topos.

It is emphasized that the work's name is an essential factor in the mythological space of the book. It shows the author's idea of adopting the “origins of being” aesthetic concept. “Mesopotamia” is a symbolic special topos between rivers, Tigris and Euphrates, that created civilization. In such a way, the author's cosmogonic myth about the birth of a new

world is updated, at the center of which there is the problem of the being's turnover. It was observed that the inner heroes' essence has been revealed through the city's image.

It is indicated that the artistic modeling of the space in "Mesopotamia" is often accompanied by nature descriptions, which illustrate not only their spiritual condition but also the heroes' thoughts and actions. The author of the article points out that Serhiy Zhadan uses synesthesia techniques for revealing additional space coordinates. For instance, smells are used as repeaters of introspective memory.

The motive of the path was precisely analyzed in the article. It is defined not only by the protagonists' spatial displacement but also by searching for themselves, making escape attempts,

and then coming back to themselves. In such a way, the motive of the road is revealed by the novel's existential planes. It was depicted that the railway station acts like a transit locus, which actualizes the novel's postmodern poetics by characterizing the psychological time-space of its hero and intertime.

It was proved that Serhiy Zhadan specifically used spatial topography as a universal reference for creating the artistic world. Semantically loaded artistic space permeates the author's text and remains a crucial analysis object as one of the ways to expose the postmodern concept of the world during the novel's reception.

Key words: artistic space, time-space, mythological space, postmodern conception of the world, post-colonial topos, motive of the path.

*Макимець В. О.,
викладач кафедри китайської мови і перекладу
факультету східних мов
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ЕСТЕТИКА ПОТВОРНОГО В ОБРАЗНІЙ СИСТЕМІ ПРОЗИ ЦАНЬ СЮЕ

Анотація. Китайська література 1980-х років гостро потребувала глибоких змін, щоб відновити свою суб'єктивність, а не служити лише ідеологічним інтересам, щоб підкреслити цінність і художню якість творів. Письменники прагнули відійти від нав'язаної реалістичної моделі як єдино прийнятної в літературній творчості, аби дослідження та окреслення людської природи набуло більшої глибини та переконливості.

Рецепція західної літературної традиції певним чином відкрила нову сторінку тогочасної китайської літератури, що спонукало багатьох письменників спробувати нові техніки написання творів, ««екзотичні» для китайських читачів. Цань Сюе (справжнє ім'я Ден Сяохуа (邓小华), 1953 р.н.) – одна з найкреативніших представниць китайської жіночої літератури ХХ століття, яка змушує читача зануритися у світ незбагненого, а її творчість досить шокуюча і навряд чи сприймається усією читацькою аудиторією. У статті проаналізовано специфіку потворного в образній системі оповідань Цань Сюе «Мильна бульбашка у брудній воді» «Віл», «Хатинка на пагорбі». З'ясовано, що така «антиестетичність» пов'язана з проблематикою цих творів, де авторка зображує абсурдний, деформований і кошмарний світ, де персонажі, які ненавидять один одного, живуть із відчуттями похмурості, невідомості, страху, тривожності. А також із авторським завданням дослідити людську природу, вказати шляхи пошуків внутрішньої свободи.

У своїх творах Цань Сюе кидає виклик загальноприйнятим стандартам краси та культурним нормам, щоб, критикуючи суспільні цінності, підірвати панівну ідеологію. Письменниця наслідує трансцендентний погляд на літературу і мистецтво, створює літературу «людської природи» у феноменологічних термінах, відкидає соціологічні судження про «правильне» і «неправильне», «добро» і «зло» в людській особистості.

Ключові слова: Цань Сюе, жіноча проза, китайська література, естетика потворного, абсурд.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На початку 1980-х років під час Культурної революції китайські читачі шойно позбулися «революційної літератури» та почали контактувати із творчою діяльністю, яка все ще мала сильне політичне забарвлення, але більше не була «окупованою». Цань Сюе неабияк вразила незвичними образами й шокуючим стилем написання. Поява Цань Сюе була нічим іншим, як літературним ураганом, який змусив похитнутися естетичні концепції, що продовжували розвиватися і мали неабияке значення в китайській літературі. Сьогодні Цань Сюе – одна із найскравіших представниць жіночої прози авангардної літератури в Китаї, творчість якої активно студіюється, проте в Україні питання її ідіостилю досі малодосліджене (Н. Ісаєва,

М. Война). Отже, вивчення особливостей естетики потворного в образній системі творів Цань Сюе позначене новизною.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням творчості Цань Сюе займаються як у Китаї Лі Сяофен (李曉峰) [1], Цю Фен (丘峰) [2], Бай Сяньюн (白先勇) [3], так і в західних країнах – М. Дюк (M. S. Duke) [4]. В українському літературознавстві питанню особливостей прози Цань Сюе присвячені праці Н. Ісаєвої [5; 6] і М. Войни [7; 8].

Мета статті полягає у визначенні специфіки потворного в образній системі творчості Цань Сюе.

Виклад основного матеріалу. У 1853 році вийшла у світ книга німецького філософа Карла Розенкранца «Естетика потворного», де потворне виступає самостійною категорією естетики, а не доповненням чи протилежністю прекрасного. Так «потворне» в мистецтві отримало самостійну цінність, припинивши відігравати допоміжну роль. Поява цієї категорії порушила традиційний естетичний стереотип і призвела до розширення простору естетики.

У мистецтві ХХ століття простежуються різноманітні художні засоби та форми відтворення потворного, спостерігається стійкий інтерес до дисгармонії, асиметрії та численних видів потворного. Під впливом західних художньо-естетичних тенденцій, естетична свідомість у китайській літературі ХХ століття зазнала різких змін. Такі письменники, як Цань Сюе (残雪), Хань Шаогун (韓少功), Юй Хуа (余华), Су Тун (苏童) і Мо Янь (莫言), свідомо запозичують західний модерністський досвід. Так, Цань Сюе, розповідаючи в інтерв'ю про початок свого творчого шляху, зазначає: «У кінці 1970-х р., коли, нарешті, в Китаї з'явилися перші переклади модерністів, мені вже було 27–28 років. Читаючи модерністську літературу, я не дуже-то її розуміла, але продовжувала читання. У тридцять років, одного прекрасного дня, я усвідомила і відчула близькість цієї літератури, зрозуміла, що «так» я теж можу, причому зможу висловити свої думки і почуття відмінним від інших письменників модерністів способом» [9]. У результаті молоді письменники реформують національну традицію реалізму; сміливо розкривають «чорне» життя, страждання та розгубленість сучасників, патологію та потворність у людині. Використовуючи гротеск, метафори, фантазію, абсурд, деконструкцію, авангардисти викликають потужну хвилю естетики потворного в тогочасній китайській літературі.

У традиційній і, можна сказати, стереотипній свідомості існує переконання, що жінки-автори за своєю природою здатні описувати лише сентиментальне кохання, гармонійну сім'ю та ніжні жіночі образи. Цань Сюе вийшла за рамки традиційної естетики в пошуку нового образу світу. І тепер у китайському літературному світі вона одна з жінок-письменниць із

яскравою творчою індивідуальністю. Водночас у китайському літературознавстві її творчість є явищем, що спонукає до роздумів і полеміки. Щоправда, альтернативний стиль творчості Цань Сюе не раз викликав занепокоєння й палкі дискусії і за кордоном. Із розвитком літератури все більше читачів, письменників і науковців приєднуються до команди шанувальників і дослідників творчості Цань Сюе, намагаючись відчувати дивний світ її творів, замислюючись над їхніми прихованими смислами. «Незрозумілість романів Цань Сюе принципово зумовлена своєрідним «анти-розумінням». Цей вид «анти-розуміння» в основному відображається в трьох аспектах: немає змісту твору; авторка в основному описує невимовні та ірраціональні частини, такі як мрії, галюцинації та підсвідомість; історії, сюжети, герої, позбавлені логіки» [10], – зазначає Гао Юй (高玉).

Фантастичні мотиви – чи не один із важливих художніх засобів творчості Цань Сюе. Переплетення сну та дійсності, містики і реальності у творах письменниці не дають змоги досягнути – ілюзія це чи реальність. Моделі поведінки персонажів зображені абсурдними, на межі реального та ірреального, вчинки їхні нерідко незбагненні. В оповіданні «Мильна бульбашка у брудній воді» («污水上的肥皂泡») син Сан Мао (三毛) – інфантильний та безпорадний перед владною матір'ю-тираном фантазує, що вона перетворюється на брудні мильні бульбашки: «我的母亲化作了一木盆肥皂泡。没人知道这件事。如果有人明白底细，他们一定会视我是畜牲，是卑鄙阴毒的谋杀者» [11] (Моя мати перетворилася на мильну бульбашку. Ніхто не знає, що сталося. Мене б назвали чудовиськом, твариною, грішним вбивцею, якби хто-небудь дізнався) (тут і далі переклад наш – В. Максимець). У фіналі герой починає гавкати, як злий собака, і навіть відкушує від людини шматок живої плоті: “我一头向他冲去，咬住他的胳膊，狠狠一捧，撕下一块肉来。他像一堆臂柴一样 哗啦哗啦 地倒在血泊中……” [11] (Я кинувся вперед і вкусив його за плече. Вчепившись щосили, я відірвав шматок плоті. Він звалився на землю, стікаючи кров'ю....).

У оповіданні «Віл» («公午») щоразу, коли дує вітер, у думках героя виникають химерні вигадки:

“一刮风，我就生出许许多多伤感的想法。比如昨天，我然想到将拔掉的牙浸泡在玻璃里保存起来。我仔细地观察那上面的猪蛙洞，心里想起一些往事” [12] (Вітряно, у мене з'являється багато сумних думок. Наприклад, вчора, я, раптом, вирішив покласти вирваний зуб у скляну банку з водою. Я уважно спостерігаю за гнилими порожнинами, і згадую собі дещо з минулого).

Творчість Цань Сюе насичена фантастичними мотивами, особливо, якщо мова йде про конструювання образів персонажів. Поєднуючи дві реальності, справжню і вигадану, письменниця показує фізичне життя людини одночасно з життям її душі. Так, в оповіданні «Хатина на пагорбі» («山上的小屋») «Я» живе в нещасливій сім'ї, без любові та взаєморозуміння, члени якої байдужі один до одного, там життя як стояча вода, а у світі мрій душа героя ще жива, хатинка – це таємниця, а також вітра для неї.

Професор М. Дюк, досліджуючи творчість Цань Сюе, зазначав, що авторка є «...найбільш антитрадиційною, наймодернішою китайською письменницею, усі її твори антиреалістичні, навіть, як стверджують деякі критики, нечитабельні або ж такі, що взагалі не належать до китайської літератури» [4].

Твори Цань Сюе наповнені потворними образами, а ті, що символізують надію, завжди тлінні, минуші, легко руйнуються. В оповіданні «Віл» чарівне «пурпурове світло» символізує пробудження самосвідомості героїні, якусь духовну шляхетність та обнадійливу віру. Жінка щоразу бачить у великому дзеркалі вола в ореолі пурпурового світла. У цей час вона занурюється у власний світ, дивиться вдалину, її світ ніби більшає, виходить за межі маленького села і нудного життя з чоловіком, який не турбується про неї і не в змозі її почути. Чоловік і жінка можуть проговорити всю ніч, але кожен про свої справи, не слухаючи один одного. Чоловік зосереджений лише на своїх гнилих зубах і постійно бубонить про це. В інтерпретації авторки це символізує його турботу про реальне життя. Натомість дружина думає про світ у дзеркалі, тобто про своє несвідоме та духовне. У фіналі чоловік розбиває дзеркало молотком, і віл та пурпурове світло зникають назавжди. Розбите дзеркало, пурпурове світло, що згасло, – символи спустошення духовного світу, розбитих сподівань, які б допомогли відшукати персонажам власне «Я».

В оповіданні «Хатина на пагорбі» ідеальним, але ілюзорним простором стає для нещасливої героїні невелика хатинка, вільне місце для її душі. «Я» не бачить цю хатинку, але знає, що вона існує. Наприкінці міраж хатини зникає, що характеризує повне духовне вигорання героїні, неможливість визначити свою ідентичність, зрозуміти внутрішній світ. За допомогою символу «хатинки» та «пурпурового світла» письменниця описує розпач та безсилля людини у складних міжособистісних стосунках.

Однією з виразних особливостей творчості Цань Сюе стає побудова алогічних діалогів, абсурдних висловлювань, пов'язаних із порушенням основних законів логіки. В оповіданні «Мильна бульбашка у брудній воді» спостерігається несподівана пертурбація та порушення логіки висловлювань: “她睡在屋里时总是说有一只蝎子在她头部蜇一下半边脑袋麻木，然后就起来翻箱倒柜，弄得我通夜失眠” [11] (Вона спала в кімнаті, постійно скаржилася на те, що її кусала ящірка. Половина її голови німіла. Потім матір вставала і починала порпатися в ящиках і скринях, через це я всю ніч не міг заснути).

Алогізми діалогів підкреслюють суперечливість думок героїв, її заплутану свідомість, відображають парадоксальність життя, відсутність взаємного розуміння і бажання чути один одного. В оповіданні «Віл» дружина мріє про ірреальний світ, а чоловік дбає лише про свої зуби:

“我看见了一点东西，我用不确切的语气告诉他，一种奇怪的紫色” [12].

Дружина: «– Я бачила дещо, – сказала я йому невпевненим тоном, – своєрідний, дивний пурпуровий колір».

“你看，他朝着我龇出他的黑牙，这里面就像一些田鼠洞” [12].

Чоловік: «– Ти бачиш, – він шкірить до мене чорні зуби, там ніби шурачі нори».

“那个东西整日整夜线着我们的房子转悠，你就一次没看见?” [12].

Дружина: «– Ця «річ» (віл) крутиться біля нашого дому цілодобово, ти жодного разу не бачив?»

“有人劝我拔牙，说那样就万事大吉” [12].

Чоловік: «– Хтось переконує мене видалити зуб, говорять, що таким чином все буде добре».

Проте такий парадокс не порушує цілість структури тексту, а, оприявлюючи потік свідомості персонажів, розкриває їхній

внутрішній світ, породжує нові сенси та сприяє зростанню ступеню художності.

Для художнього світу Цань Сюе характерні метафоричні образи. Найчастіше в ролі таких образів виступають рослини – дерева, виноградна лоза, троянди та ін. У творах письменниці рослини, що символізують життєву силу, стають смертельною отрутою. Тобто набувають потворної естетики. Аналогічно і переважна більшість комах і тварин викликає огиду та страх – (мертві) метелики, бабки, метелики, дощові черв'яки, комарі, мухи, таргани, цвіркуни, богомоли, павуки, мурахи, ящірки, гусениці, клопи, риби, черепахи, горобці, чорні кішки, миші, вовки та ін. Символічною потворністю авторка наділяє і природні явища – дощ, вітер, туман, гроза. На сторінках творів письменниці топоси, пов'язані з тлінням, гниттям, – смердючі стічні канали, огидні трупи тварин, фекалії та ін. Використовуючи огидні образи, які викликають «естетичний» дискомфорт, Цань Сюе, на нашу думку, метафорично відображає брехню, страждання, смерть, порожнечу тощо.

Тож можна погодитись зі слухним зауваженням китайського критика Хун Чжиган (洪治纲): «Головний внесок Цань Сюе в китайську авангардну прозу значною мірою полягає в тому, що вона успішно вирвалася з традиційного викладу, наголосивши на естетичній цінності фрагментів дискурсу, і підвищила рівень естетичної насолоди за допомогою яскравих деталей» [13].

Висновки. Отже, Цань Сюе «виходить на волю» з клітки естетики традиційного: вона схильна до всього химерного, ірраціонального, що не відповідає загальноприйнятим стандартам. Звертаючись до естетики потворного, письменниця при цьому звертає увагу на таємну глибину свідомості та душі людини, показує іншу правду життя, що спонукає нас раціонально мислити навіть в ірраціональному світі. У творах письменниці спостерігаємо глибоке авторське занепокоєння реальним простором людського буття.

Абсурдний світ творчості Цань Сюе – це зворотний бік буденної картини суспільства. Страх, тривога та інші патологічні стани психіки розкривають особливий світ персонажів, що постійно змінюється. Це корелює із закликом письменниці до читачів вирватися з логічних рамок звичного мислення, відмовитися від звичної естетики для того, щоб зрозуміти її. Потворні метафоричні образи з їхньою ірраціональністю, алогічністю та аномальністю в текстах Цань Сюе вважаємо однією з найпомітніших художніх особливостей її творчості.

Брудний і зіпсований світ, потворні, злісні та підступні персонажі, непрості людські стосунки – це складники художньої картини світу Цань Сюе. Питання естетичної функції цих елементів ще потребує подальших досліджень.

Література:

1. 李晓峰. 小说: 黑暗灵魂的舞蹈 论残雪的文学观. 当代文坛. 2006. № 2.
2. 丘峰. 80年代中期中国先锋小说回眸. 嘉应学院学报. 1999. № 4.

3. 白先勇. 现代主义的刺激 – 评(一个人死了),(山上的小屋) 联合文学. 1987. № 4.
4. Duke M. Introduction, *Modern Chinese Woman*. Armonk, 1989. 300 p.
5. Ісаєва Н. С. Авангардна природа символів у прозі Цань Сюе: образи комах. Мова і культура. Видавничий дім Дмитра Бураго. Київ, 2011. С. 328–335.
6. Ісаєва Н. С. Концептуалізація страху в малій прозі Цань Сюе. Літературознавчі студії, КНУ. Київ, 2011. С. 180–185.
7. Война М. О. Психологічний вимір новелістики Цань Сюе: самоаналіз як пошук істини. Літературознавчі студії. Видавничий дім Дмитра Бураго. Київ, 2015. С. 76–86.
8. Война М. О. Образ як засіб самопізнання героїв у прозі Цань Сюе (на прикладі образу дзеркала). *Science and Education a New Dimension*. Budapest, 2016. 65–69 p.
9. 残雪. 为了报仇写小说—残雪访谈录. 湖南文艺出版社. 长沙, 2005.
10. 高玉. 论残雪 “反懂” 的文学观及其写作. 小说评论. 2011. 第5期.
11. 残雪. 污水上的肥皂泡. 苍老的浮云. 残雪文集第一卷. 湖南文艺出版社. 长沙, 1998.
12. 残雪. 公牛. 苍老的浮云. 残雪文集第一卷. 湖南文艺出版社. 长沙, 1998.
13. 洪治纲. 先锋文学聚焦之十四, 见 小说评论. 2002. 第2期.

Maksymets V. The aesthetics of the ugly in the figurative system of Tsan Xue's prose

Summary. Chinese literature of the 1980s was in dire need of profound changes to restore its subjectivity rather than serve only ideological interests, to emphasize the value and artistic quality of works. Writers sought to move away from the imposed realist model as the only acceptable one in literary creativity, so that the study and delineation of human nature could become more profound and convincing.

The reception of modern realist literature from the West in a way opened a new page in contemporary Chinese literature, prompting many writers to try new techniques of writing that were quite strange to Chinese readers. Can Xue (real name Deng Xiaohua (邓小华), born in 1953) is one of the most creative representatives of Chinese women's literature, who makes the reader plunge into the world of the incomprehensible, and her work is quite shocking and hardly perceived by a wide readership. The article analyzes the specifics of the ugly in the figurative system of the stories «A Soap Bubble in Dirty Water», «The Ox» and «The Hut on the Hill». It is found that this «anti-aesthetics» is related to the problems of these works, where the author depicts an absurd, deformed and nightmarish world with feelings of gloom, uncertainty, fear, anxiety, which the characters live with, hating each other. But the writer's goal is to explore human nature and the search for inner freedom.

In her works, Can Xue «challenges» the generally accepted standards of beauty and cultural norms in order to undermine the dominant ideology by criticizing social values. The writer follows a transcendental view of literature and art, creates a literature of «human nature» in phenomenological terms, and rejects sociological judgments of «right» and «wrong», «good» and «evil» in the human personality.

Key words: Can Xue, women's prose, Chinese literature, aesthetics, ugly.

*Ababilova N. M.,**Candidate of Pedagogical Sciences,**Associate Professor at the Department of Theory and Practice of Translation from English
Petro Mohyla Black Sea National University*

REVISION AS A KEY STAGE OF THE TRANSLATION PROCESS

Summary. Being a part of professional translation, translation revision is considered to be a means of translation quality assessment. A translator should never call the translation finished if it has not been checked. Quality in translation is assessment of its strong and weak points and, therefore, it cannot be taken for granted. Revision and translation have many common features and at the same time these processes are different. In foreign literature translation revision is characterized by lack of consensus regarding its terms and definitions. The majority of definitions may be explained by the fact that translation studies sphere is in a flux, so is the term “revision”. In the article revision is defined as operations used to check and improve the quality of the translated text by eliminating grammatical, lexical and stylistic mistakes through the comparison of the target text with the source one. The revision types are identified taking into account different criteria. The following types have been analyzed in the article: monolingual (or unilingual – a revisor focuses on the translated text itself) and comparative (or bilingual – a revisor constantly compares the target text with the source one); self-revision (when translators themselves reread and revise their own translations) and other-revision (a translation is read by a revisor); full and partial (the revision of only some parts of the translated text). Their peculiarities have been discussed. The number of steps of the revision process have been examined. Having analyzed the scientific literature on revision parameters those suggested by Mossop (2014) have been reviewed being detailed and systematic, used by revisors themselves and in the process of their training. The process of revision has no clear boundaries and can occur at any stage of translation, it is worth paying as much attention to as the translation of the text itself.

Key words: translation, revision, types of revision, revision peculiarities, revision parameters.

Introduction. Being a part of professional translation, and one of the biggest workloads of translation companies, translation revision is considered to be a means of translation quality assessment. A translator should never call the translation finished if it has not been checked. Quality in translation is assessment of its strong and weak points and, therefore, not something that should be taken for granted. Revision and translation have many common features and at the same time these processes are different.

Related research. A review of the scientific literature has shown that since the beginning of the 21st century there have been published some researches devoted to both theoretical and practical issues of translation revision: differentiating between translation and revision (Fordonski, 2014); introducing various methods of text revision, correlation of revision procedure with error detection (Ipsen and Dam, 2016). A few studies are devoted to different types of revision and their peculiarities (Mossop, 2007, 2014; Brunette, 2008; Gile, 2009); translators’ and revisors’ attitudes to

the translation revision (Scocchera, 2018). The impact of the revision procedure and strategies on the revision product quality has also been highlighted (Robert, 2014). There are practical researches analyzing the way revision is carried out at some agencies and firms (Rasmussen and Schjoldager, 2011).

The article aims at analyzing the essence of translation revision, its stages and peculiarities as seen by foreign researchers.

Presentation of the main research material. Lack of consensus characterizes translation revision if it goes about its terms and definitions as such of them are used to refer to this part of translation process: “linguistic revision/editing, copyediting and translation revision” [1].

Thus, Brian Mossop classified four broad types of the revised work: copyediting (correcting pre-set rules), stylistic editing (tailoring vocabulary and sentence structure to the readership, and creating a readable text), content editing, and structural editing. As for the first ones, the author emphasized that it is the tasks that translators are most likely to be asked to perform. Another frequently used term connected with translation revision is proofreading, which is often used for any kind of linguistic checking, or mechanical slips checking (typing errors, missing words, errors in page layout) [2].

Having reviewed the translation studies sources, we have concluded the term under study is most often is defined as:

- careful *analysis* of a text in order to bring it into generally accepted linguistic and functional criteria (Louise Brunette) [3];
- *function* of professional translators in which they find features of the draft translation that fall short of what is acceptable, as determined by some concept of quality, and make any needed corrections and improvements (Brian Mossop) [2];
- all-embracing *exercise*, including features of proofreading (layout, font, typos, punctuation), editing (rearranging and scrapping text, adherence to house rules), reviewing (terminology, correcting conceptual errors) and post-editing (machine translation) (Spencer Allman) [4];
- *checking* linguistic correctness as well as the suitability of a text’s style for its future readers and for the use they will make of it (Brian Mossop) [5];
- *the process of inspecting and correcting* that is done by a separate revisor (Daniel Gile) [6].

The majority of definitions may be explained by the fact that translation studies sphere is in a flux, so is the term “revision”.

We define revision as operations used to check and improve the quality of the translated text by eliminating grammatical, lexical and stylistic mistakes through the comparison of the target text with the source one.

The importance of the translated text being revised has been also emphasized by Peter Arthen who stated that the revision should be done by a person or persons other than a translator as “four

eyes are better than two" [7]. Brian Mossop supports the idea but adds that revision is beneficial if only a revisor does not worsen the translation by making wrong corrections [2].

There are some types of translation revision.

On the one hand researchers often mention monolingual (or unilingual) and comparative (or bilingual) revision. In monolingual (unilingual) revision a revisor focuses on the translated text itself, check it for language and logic and refers to the original if questions arise. In comparative (bilingual) revision a revisor constantly compares the translated text with the original. Though advantages of such revisions are obvious still there are some disadvantages. Thus, Brian Mossop supposes that comparative revision sounds unnatural as actually readers do not go back and forth between the original and translation. While going back and forth a revisor may not consider the translated text as a whole but concentrate on searching for inaccuracies and errors. So, the translated text may lose coherence and be illogically structured. Being more time-consuming than monolingual revision, nevertheless it allows the revisor to check for accuracy and completeness of transfer [2]. On the contrary Isabelle Robert partly agrees to the comparative revision taking more time, as after conducting her research she concluded that it takes a third more time than unilingual revision [8].

On the other hand, revision may be full and partial. Partial revision presupposes the revision of only some parts of the translated text (Mossop, 2014). This type is usually used when the time but not perfect linguistic quality matters. Louise Brunette also advocates for full revision [3]. In discovering errors full revision is more useful and efficient.

In accordance with Kristen Rasmussen and Anne Schjoldager a full revision comprises both comparative and unilingual revisions. The research shows that when deciding on revising the text such factors as translators' experience, difficulty of the text (terminology, complex language), text genre, sphere of the text usage (if the text is going to be seen by a large audience, published in some open sources) and the importance of the client are paid attention to. As for partial revision researchers list the following reasons of its usage: 1) the client does not want to pay for revision; 2) the translation is for informal use only or perfect translation is not required under the circumstances; and 3) a translator is highly experienced and unlikely to commit mistakes. We agree that using all available and necessary translation tools and a translator being experienced are definitely to minimize the amount of mistakes and thus eliminate the urgent necessity of translation revision [9].

In an attempt to describe an "ideal" revision process, Paul Horguelin and Louise Brunette identify a three-step activity consisting of source text reading, followed by a comparative reading of the source text and the target text (what they refer to as "bilingual revision"), and finally the target text correction and re-reading [3].

However, Brian Mossop favours "unilingual revision," that is, the revisor's reading of the target text alone, going back to the source text only when the revisor detects a problem and subsequently makes a change. Mossop says in this case it is well possible to produce a translation that is not quite as close in meaning to the source as a comparative re-reading will produce. On the one hand, it will often read better because the revisor has been attending more to the flow and logic of the translation. On the other hand, reading translation without comparing it with the source text

is risky as passages may be omitted or mistranslated and the revisor will not notice it [2].

Having conducted her research, Isabelle Robert suggests the following four types of revision procedure used as variables: one monolingual proofreading without consulting the source text, except in doubt; one bilingual proofreading; a bilingual proofreading followed by a monolingual proofreading; and a monolingual proofreading followed by a bilingual proofreading. Following data analysis and interpretation, Robert inferred that procedure may indeed affect revision quality, revision duration and its error detection potential [8].

Scientific findings of Hellen Ipsen and Helle Dam allowed them to summarize revisors' explanations of the process into the following revision procedures including different numbers of steps [10]:

1) comparative revision – a one-step procedure implying working on the source text and its translation. The portions of the original are read before the corresponding target portion;

2) comparative revision and monolingual revision – a two-step procedure comprising reading source text segments before the corresponding target segments and reading target text segments before reading the corresponding source segments;

3) partly comparative revision and monolingual revision – a two-step procedure. During the first stage a revisor deals with the target text referring to the source text only when doubts arise;

4) the combination of partly comparative revision and two comparative revisions – a three-step procedure. During the first stage a revisor deals with the target text referring to the source text when in doubt; target text segments are read before source segments during the second and the third stages;

5) the combination of source text monolingual reading, translated text monolingual reading, comparative revision and monolingual revision – a four-step procedure.

Moreover, revision may be classified into self-revision, when translators themselves reread and revise their own translations, and other-revision where a translation is read by a revisor who may be either a colleague, i.e. a translator, or a language professional as a revisor needs to consider the interference from the source language, check the omissions and mistranslations.

Brian Mossop singles out three separate stages, two of which are specifically carried out through reading, in self-revision. At the first stage the monolingual reading of a small extract of the translation is performed. Such reading without looking at the source text can assist to identify general language and style problems. The second stage implies reading an extract of the translated text followed by a comparison with the source text thus identifying specific omissions and mistranslations and forming the overall idea of the translation quality. Self-revision makes it possible for a self-revising translator to reconsider choices previously made or adopt different strategies and solutions. The third stage is taking final decision on specific issues or translation/revision problems that are particularly hard to solve.

When performing self-revision, it is necessary to adopt alternative "distancing" strategies, which Andrew Chesterman and Emma Wagner define as a stepping back mentally from what you are creating to get a better perspective on it, and they advise on strategies that, when applied during self-revision, can produce a kind of artificial forgetting, a clearing of the mental screen in order to get a new and fresh view on the translated text. Also, researchers propose a set of efficient "reading strategies" for translators performing

self-revision, namely: changing the medium (i.e. from screen to paper), starting to read at some point in the middle of the document, reading the text aloud to someone else or pretending to be someone else while reading one's own translation [11].

To our point of view, self-revision may happen both throughout a process of text translation and as a separate stage of a translation process.

While revising translation three its aspects are to be checked: the degree of the original text formal consistency; the degree of formal consistency in the target language; and the degree of meaningfulness and acceptability for the target audience.

To Krzysztof Fordonski's point of view, when revising translation three major dangers may appear. Firstly, translating word for word as by preserving exactly as it is in the original one is likely to lose the spirit of the work, violate the syntactic norms of the language. The depth and meaning of a literary work cannot be reflected by a word-for-word translation. Secondly, it is translators' and editors' ignorance of the original meaning and language. Finally, it is an abuse of power when translators cannot influence corrections made to the text after their submitting it [12].

Having analyzed the scientific literature on revision parameters we have come to conclusion that those of Mossop's are detailed and systematic, have been used in revisors' training and other scientists (Kristen Rasmussen and Anne Schjoldager) used them when conducting their researches and questioning translators and revisers thus proving their efficiency.

So, speaking on the revision parameters, Brian Mossop points to their such four groups: transfer, content, language, and presentation. Mossop claims that all these parameters may be applied to all types of revisions and it is a reviser who decides which parameters are useful to meet the client's requirements. As for the first group, transfer, it means checking the translated text in terms of accuracy and completeness. A revisor is to examine whether the message of the source texts has been reflected in translation and whether a translator has avoided unnecessary additions and omissions. Checking the content is discovering logical and factual mistakes. There are two cases when logical mistakes may arise. Firstly, the original was illogical and the translator just followed the original. Secondly, translators' insufficient knowledge of the language may lead to making such mistakes. Factual mistakes are those connected with real facts, mathematics, notions, terms, and concepts. Language group parameters is the most numerous and comprises smoothness (correlation of the passages), tailoring (taking into account readers' education, ability to perceive the translated text, knowledge, motivation), sub-language, idiom and mechanics (proofreading). It is these parameters that influence the readability of the translated text. In general, this group parameters are aimed at checking the style, cohesion and linguistic errors. The last group includes layout, topography and organization as it is seen they are aesthetic aspects of translation [2].

Conclusions and prospects for further research. Although the process of revision has no clear boundaries and can occur at any stage of translation, it is worth paying as much attention to as the translation of the text itself. To error is human, so such factors as inattention or fatigue can directly affect the quality of translation. The revision of translations by a second translator may be considered as necessarily beneficial to its quality at the same time revision by another person can only assure quality if this person is truly

competent and the translation/revision process is properly executed. Furthermore, the improvements to quality that revision may bring are not always worth the extra time, effort and cost. More importantly, when the revision process is poorly executed it can reduce and even destroy the quality of the translated text. We are sure that during performing professional duties translators develop and modify revision parameters considering customers' feedback and their professional experience. Without revision, the translated text may not match the original meaning of the source text.

Our further research presupposes carrying out a questionnaire for professional revisors in translation agencies aiming at finding out the most efficient revision method and possibilities to reduce the revision time.

References:

1. Lieve Macken (UGent), Bram Vanroy (UGent), Luca Desmet and Arda Tezcan (UGent) Proceedings of the 23rd Annual Conference of the European Association for Machine Translation. 2022 P.101-110.
2. Mossop B. Revising and Editing for Translators (Manchester: St. Jerome, 2001/2014). URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315767130/revising-editing-translators-brian-mossop>
3. Horguelin P.A. et Louise Brunette: *Pratique de la revision*, 3 edition revue et augmentee. Brossard (Quebec). Linguatex editeur. 2008. 263 p.
4. Allman, S. Negotiating Translation Revision Assignments. In I. Kemble (Ed.), *Translation and Negotiation: Proceedings of the Conference held on 10th of November 2007 in Portsmouth* (pp. 35–47). Portsmouth: University of Portsmouth, School of Languages and Area Studies.
5. Mossop Brian, Jungmin Hong and Carlos Teixeira. *Revising and editing for translators* (4th edition). Routledge, Taylor and Francis: London; New York. 2020. 302 p.
6. Gile Daniel (2009) Basic concepts and models for interpreter and translator training. URL: https://www.researchgate.net/publication/314566841_Gile_Daniel_2009_Basic_Concepts_and_Models_for_Interpreter_and_Translator_Training_Revised_edition_AmsterdamPhiladelphia_John_Benjamins_283_p
7. Arthern, P. 1987. Four Eyes are Better than Two. In: Picken, C. (ed.) *Translating and the Computer 8: A Profession on the Move*. London: Aslib, The Association for Information Management. 14–26.
8. Isabelle Robert and Luuk Van Waes, "Selecting a Translation Revision Procedure: Do Common Sense and Statistics Agree?", *Perspectives* 22, no. 3 (2014): 304–20.
9. Kirsten W. Rasmussen and Anne Schjoldager, "Revising Translations: A Survey of Revision Policies in Danish Translation Companies", *Journal of Specialised Translation* 15 (2011), http://www.jostrans.org/issue15/art_rasmussen.php
10. Ipsen, A. Helene and Helle V. Dam. Translation Revision: Correlating Revision Procedure and Error Detection. *HERMES – Journal of Language and Communication in Business*, 55 2016. P. 143–156.
11. Andrew Chesterman and Emma Wagner, *Can Theory Help Translators? A Dialogue Between the Ivory Tower and the Wordface* (Manchester: St. Jerome, 2002), 68–72.
12. Fordonski Krzysztof. The Art of Translation and the Art of Editing. "Komunikacja Specjalistyczna". Vol. 7. 2014. P. 167–173.
13. Mossop B. Empirical Studies of revision: what we know and need to know. *The Journal of Specialised Translation*, Issue 8. 2007. P. 5–20.
14. Giovanna Schocchera "Translation Revision as Rereading: Different Aspects of the Translator's and Reviser's Approach to the Revision Process", 2018 URL: https://www.researchgate.net/publication/323175145_Translation_Revision_as_Rereading_Different_Aspects_of_the_Translator's_and_Reviser's_Approach_to_the_Revision_Process

Абабілова Н. М. Редагування як ключовий етап процесу перекладу

Анотація. Будучи складовою роботи над перекладом, редагування перекладеного тексту розглядається як один зі способів оцінювання його якості. Перекладач не може вважати переклад завершеним, якщо переклад не перевірено. Якість перекладу – це оцінка його сильних і слабких сторін, а отже, вона не може сприйматися як щось само собою зрозуміле. Редагування та переклад мають багато спільних рис, але водночас ці процеси відрізняються один від одного. Серед зарубіжних науковців все ще залишається дискусійним питання використання певного терміну на позначення процесу редагування перекладу. У статті «редагування» визначено як операція з перевірки та покращення якості перекладеного тексту шляхом усунення граматичних, лексичних та стилістичних помилок шляхом зіставлення тексту перекладу з оригіналом. В статті проаналізовано існуючі типи редагування, які визначаються з урахуванням різних критеріїв. У статті проаналізовано такі види редагування:

монолінгвальне (або унілінгвальне – редактор працює безпосередньо з самим текстом перекладу) та порівняльне (або білінгвальне – редактор порівнює текст перекладу з оригіналом); саморедагування (перекладач сам перечитує та редагує власний переклад) та редагування іншою людиною (переклад читає редактор); повне та часткове (редагування лише деяких частин перекладеного тексту). Окреслено особливості вищезазначених типів редагування. Розглянуто етапи процесу редагування. Проаналізувавши наукову літературу щодо параметрів редагування, встановлено, що запропоновані Mossop (2014) параметри є детальними та систематизованими, використовуються як в процесі роботи редакторів, так і у процесі їх професійної підготовки. Редагування не має чітких меж і може відбуватися на будь-якому етапі перекладу, йому варто приділяти не менше уваги, ніж власне перекладу самого тексту.

Ключові слова: переклад, редагування, види редагування, особливості редагування, параметри редагування.

Ahieieva-Karkashadze V. O.,

Candidate of Philological Sciences (Ph.D.),

Senior Teacher of Department of Theory and Practice of English Translation

Petro Mohyla Black Sea National University

POETIC TRANSLATION AS A MULTIVARIATE PHENOMENON: THE PROBLEM OF PRESERVATION AND OPTIMIZATION OF THE AUTHOR'S INDIVIDUAL STYLE IN TRANSLATION

Summary. The issue of poetic translation, its peculiarities, difficulties and importance still occupies one of the leading positions in the translation sphere. It is especially essential if the question is regarded with an individual style of an author and the problem of transferring, preservation and optimization of this style in translation. The question of an individual style of an author and the specifics of its singling out is also within the interests of modern linguistic sciences connected with the translation sphere. An individual style of an author is understood as a set of characteristics peculiar to an author in all his works created during his whole creative path or done within a definite period of his creativity. If to take into consideration the problem of preserving an individual style of an author in translation, it is necessary to mention several important questions. Firstly, it is the way an individual style of an author can be defined, that is, through literary and linguistic approaches. Secondly, why it is important to preserve an individual style of an author in translation – an individual style reflects the vision and the world perception of an author, and creates the general notion about the author himself. Thirdly, why the process of preserving an individual style of an author is considered to be a complicated act. It is because poets often act as translators dealing with the translation of poems. In this aspect one may say about influence of poet-translator's style on the original author's style. And, finally, the importance of optimizing an author's style in translation lies in the necessity of creating the same feelings of a target language reader as a source language reader has. Thus, the process of preserving and optimization of an author's style in translation is of importance in translation and should always be taken into consideration.

Key words: poetic translation, individual style, optimization, preservation, translation process.

Formulation of a research problem. As Wilhelm von Humboldt notes, the mentality of each nation to a certain extent finds its expression in a language that "... always embodies the originality of the whole people... the spirit of the people". In the writings of many researchers we can find a continuation of the idea of W. von Humboldt, who understands the vocabulary of the language as a whole, generated by a single force and continuously remaining in this process of creation. From this statement we conclude that the root of the native word in the systematic connections of the vocabulary of the language is a stabilizing factor in the life of the language, and it ensures the integrity and the unity of its lexical system. At the same time, "interlingual comparison allows us to provide a typological description of the construction of unrelated languages (universals), and against their background – features

specific to large language groups that unite languages into different types" [2].

"The comparison of related languages (for example, Slavic or German) also leads to the creation of a historical linguistic community, manifested not only in structural and semantic aspect, but also in the close proximity of comparable units (comparative historical linguistics – comparative studies)". The main directions of interlingual comparisons are determined by the translation theory and the contrastive linguistics. The translation theory deals with the establishment of constant regular functional-semantic identities between individual language units of two languages; the contrastive linguistics reveals the difference between a foreign language and a native language that is essential for the methodology of teaching a foreign language.

Based on these provisions, the modern linguistic studies of the language systems are unthinkable without comparing the objects under study. "The main element of linguistic comparison is the identification of identical (integrative) and different (differential) features of the compared facts of a language".

In the light of such a vision, it is necessary to further develop the theoretical aspects of translation related to the description of the poetic text, where the linguistic systems of images of two interrelated texts (the original text and its translated version) are analyzed. Similar works are known, but they are few, while the relevance of such studies is indisputable, since it is of theoretical interest to linguists, and it also has practical significance for translation studies.

And yet, the literal translation of key lexemes outside their grammatical indicators in two different languages has led to the fact that the translated text is "detached" from the original in nature.

Analysis of the latest research into this problem proved that the translation of poetry, being one of the most difficult areas of translation, requires the special principles and the criteria different from the translation of prose. According to A.V. Fedorov, "the requirements for the transmission of rhythm, rhyme, stanza etc., on the one hand, and words, on the other hand, sometimes enter into a more dramatic collision than the requirements of accuracy of the literal and precise semantic element in the translation of prose". In other words, the translation of poetic works is particularly noticeable in the clash of form and content, and since both content and form are rarely reproduced in translation, the translation of poetic works is not without "losses". According to Y. Naida, the form is usually sacrificed for the sake of content. However, the same author points out that, on the other hand, a lyrical poem translated into prose is not an adequate equivalent to the original.

Although this translation conveys conceptual content, it does not reproduce the emotional coloring and aroma of the original, and the translator faces the task not only to convey information, but also to create a translation of approximately the same mood as for the reader of the original, and therefore in translation it is necessary, if possible, to reproduce accurately the rhythmic structure, since it “forms the “skeleton” of poetic meaning”.

However, the translation problems are not limited to grammatical differences and losses of emotional content of the text. Another important problem of translation is that the search for a lexical equivalent must also take into account the difference in the semantic volume of words of different languages. And this is not just a difference in the set of lexical-semantic options. This is the difference in complex associations connected with each lexical-semantic variant and, as a result, with the lexeme as a whole [5].

The main task of the article is to analyze the approaches to the specifics of poetic text and its translation as a multivariate phenomenon, to explain the way the individual style of the author is manifested, and to determine the options for preserving and optimizing the individual style of the author in poetic translation.

Statement regarding the basic material of the research. There is no doubt, that in poetry more attention is paid to formal elements than in prose, therefore, when translating poetry, the translator should reproduce the metric form and combine the correct words with it, distribute words and phrases into verses and stanzas in more or less close accordance to the original, in order to preserve (or change) the division and the connections established by the original. Belehova L. admits that when translating into another language in poetry it is impossible to save everything. The researcher notes that the complete preservation of all the semantic elements “would lead to changes in the form, and the formal elements in poetic performance have both meaningful and aesthetic value”. Therefore, it cannot be argued that when translating a poem, meaning is necessarily sacrificed in the form, but this content is compressed into a certain formal framework. It is very rare to reproduce the meaning and the form in translation. As L.S. Barkhudarov states, when replacing the text with the source language, a certain invariant must be preserved. The extent to which this invariant is preserved determines the degree of equivalence of the target language text to the source language text. One cannot but agree with this, since the emphasis on the “letter” can lead to the conviction of the “untranslatable” poetic text. The complete semantic-functional and compositional-structural identity of the original and the translation should not be discussed. The difficulties associated with the language differences often force the translator to sacrifice the transmission of differential meanings in order to preserve the information contained in the expressed pragmatic meanings that is incomparably more relevant for this type of texts. The translator should always look for the so-called golden mean in choosing between the form and the content, since the translation that most fully reproduces both the substantive and the formal aspects of the source language text can be considered as adequate. Both the form and the content must equally correspond to the form and the content of the original text.

First, it should be noted that no translation has ever conveyed the full text of the original. On the one hand, literary translation in many ways resembles the interpretation of the relationship between intentions and actions. On the other hand, the translator of literary works is often interested not so much in the literal transmission of the original text, the “transliteration” of the text,

as in the transmission of the appropriate mood, tone, voice, sound, reaction etc. Literary translation allows many different, in terms of artistic value, options. One of the reasons for a great amount of translations is a different understanding of the original text, since translators have different “information reserves”. The translator introduces elements of his own perception of the original text into the text of literary translation, endowing the word with his semantic associations, conditioned both by the objectivity of the native language and the subjective “reading”: as each individual linguistic person, the translator interprets textual information differently, differently presents himself in the general sphere of the information space. He uses his translation strategy, uses specific or definite, considered to be correct, means of transforming information. It follows that the translation of a literary text in general and a poetic one in particular, is not a translation in itself, but a translation interpretation of the original text.

By translation interpretation, we mean the process of creative rethinking of the original text and the result of this process is the translation text. We can say that a good translation shows the “dynamics” of poetry, even if it is not always possible to convey it to the “mechanic”. It should be noted here that literary translation in general is the type of translation in which the framework is most put to the test of the translator's professionalism.

In this regard, there are several main types of poetic translation of texts: literal (to some extent adapted to the poetic form); stylized (with an approximate preservation of the external value, the translation style is intentionally changed); artistic (the purpose of this translation is to preserve the beauty and the image of the original); formalistic (strict adherence to rhythm, rhyme system and stanzas of the original); functional (search for cultural and linguistic equivalents and analogues, taking into account the associations generated by the lexeme in the mind of the native speaker) [3].

The text of the translation of a poetic work shows differences from the original, due to the interpretation and ethnocultural specifics of the translator. So, in translation, there is an emphasis on the figurative expression. At the same time, translation substitutions and “extensions” in the form of epithets, comparisons, metaphors etc are used in the transmission of poetic images.

The degree to which interpretation of lexical-semantic equivalence is achieved is also different. Such a translation resolves discrepancies. Thus, if the author of the original text gives an exact indication of belonging to something, then the translation may be deprived of confidence. It is at the lexical-semantic level that the individual vision and understanding of the poetic image by the translator is clearly manifested by including figurative epithets, metaphors, comparisons etc.

As for the individual style, it is nothing more than the manner of writing of a certain author, distinguishing him from the other authors. It includes various language means at different levels, reflecting the attitude of this author to the world around him. Individual style can be traced in every work of the author. It is the result of the selection of the author's language means. It has its own structure and logic, which must be taken into account in the translation process, that is, to preserve the integrity and the structure of the original work.

From the point of view of the translation studies, there are important aspects of posing the problem of individual style. Firstly, it is a primary need to distinguish purely author's linguistic phenomena in the original text and the ability to distinguish them from

general linguistic phenomena. The principles of distinguishing between common linguistic phenomena and purely author's phenomena are studied by many scientists, among whom we can single out I.A. Kashkin. The principles of distinction noted by the scholar indicate that monumentality, oratory and documentary can be traced in an individual style. And in the process of identification of an individual style all the three components must be taken into consideration. Monumentality itself can be distinguished, however, stating its presence. We cannot imagine what means it can be conveyed by. The presence of the only one monumentality in the work indicates only the stylistic manner of the author, and not his individual style. Secondly, an individual style is a deep structure and requires the use of a functionally dominant approach when describing.

The adequacy, the equivalence of translation, the reflection of authenticity and, as a result, the perception of the translated work depends on the correct definition and the transfer of all the elements of an individual style. Thus, the main task is to find ways to identify and to transmit adequately the elements of an individual style. This goal is achieved by the statistical method, as well as the comparative analysis of existing translations by different authors, which makes it possible to form an idea of the author's individual style. The criterion of objectivity is the systematic repeatability of the phenomenon under consideration in the text.

The interaction of an individual style in the act of creative and translation communication determines the perception of the translated work by the final recipient – the reader – who identifies it with the original writing in a foreign language, or perceives it as an independent work. There are many cases when the translated work was included to the culture of the target language as an independent one, associated with the title and the manner only by the personality of a translator. If information about this type of text is available, in particular about the individual style of the author of the original work, it is possible to reduce significantly the time for its reproduction. It is important that the result is a clearer idea of the translator about the manifestation of the original author's individual style in this work. This will highlight the ways in which elements of individual style are transmitted in the target language. In some cases, the corpus of the author's texts is fully examined or, if necessary, the translator needs to refer to the relevant lexicographical works.

Elements of individual style cannot exist outside of the interaction with each other, since they are united by the space of the artistic text and are an act of manifestation of the creative personality of the author. These facts (the presence of elements and their systemic relationship) give reason to consider an individual style as a semiotic system. Individual style is characterized by the ratio elements in terms of expression and content, which are recognizable by the way they are organized, and the totality of such elements should be traced in the works of this author in a separate period of creativity, or characterize all of his works. In an individual style the content plan is noticeable, that is, the general differential features of this author's style, and the plan of expression, that is, specific verbal, linguistic or graphic means etc.

It is worth noting that within the framework of an individual style it is also worth distinguishing the concept of "micro individual style", that is, the style in the refraction of a particular text of an author. Micro individual styles can both have similarities and differ significantly depending on the topic that the author touches on, or depending on the period of his life. It is known that the work of many writers is divided into "early" and "late" periods, which are

characterized by certain stylistic differences. G.O. Vinokur noted on this occasion that the literary personality of a writer can appear in different forms in his various works, depending on the conditions of genre and thematic. The image of the author is determined by the whole complex set of phenomena that create a particular literary environment, that is, his literary school and aesthetic views. Thus, the researcher also touches upon the problem of the author's and integral linguistic elements of the author's era or the stylistic features of his literary school. All these problems require from the translator attentiveness and awareness of the peculiarities of speech and style in different periods of time, as well as the artistic directions of foreign literature.

And finally, in the connection with the problem of transmitting the individual style, it is also worth considering the issue of the translator's individual style. The translator is also characterized by the selection and the use of his own certain linguistic means to convey certain meanings. This undoubted fact cannot be ignored in assessing the stylistic properties of translated works, however, with the correction that the very concept of an individual style should hardly be applied to the secondary creative product of the translator [3].

Translators tend not only to tracing the source language (the law of interference), but also to standardization, the latter being expressed both in the use of the standard means of the target language and in the insufficient use of unique features of the target language in translation.

Sometimes a translator sets himself an overly difficult task of correcting the author's text. So, for example, a shy hero may, at the whim of a translator, become bold or acquire the other features that are not peculiar to him in the work of the original language. The frequent use of such freedoms of a translator becomes a consequence of ideological ideas about translation. For example, according to the concept of postmodernism, a translator can consider himself as a co-author of a work, having every right to make any changes to the translation text in the case he would like to bring the translation work to the so-called perfection according to his point of view. He can put literalism at the service of achieving this perfection: in the transmission of general linguistic phenomena, the translator, instead of using functional analogues, follows the syntactic, semantic, formal and stylistic forms of the original, as mentioned above, thus creating something like the author's style from common linguistic phenomena.

At the same time the equivalent translation, which is the most accurate, will not be adequate, that is, optimally accurate, and will not create a sense of the whole, but not necessarily the sense of components. V. N. Komissarov considers "adequacy" as a broader concept characterizing the necessary completeness of interlingual communication in specific conditions, whereas by equivalence he understands the semantic commonality of units, comparable units of speech. It is obvious that when translating fiction, one of the main goals of which is not only to convey the author's idea to the reader, but also to convey aesthetic pleasure. The adequacy of translation is more important than the equivalence of individual components of the language.

A. D. Schweitzer considers the concept of equivalence more broadly, giving the statement that this category describes not only the relationship between individual linguistic signs, but also between all the texts, noting the existence of different levels of equivalence. Thus, if a fully equivalent translation is not possible, the translator

must first strive to achieve equivalence of the text, that is, the equivalent transmission of the communicative intention of the author to the original. An important part of equivalence is the stylistic equivalence, and part of it is, in its turn, a thoughtful and creatively implemented program (strategy) for transmitting an individual style.

In this regard, it is worth mentioning the functional dominants, which, according to A. D. Schweitzer, are a complex of basic functional characteristics of the text, which correspond to the communicative attitude of the author of the original text and which determine the patterns of analysis and synthesis of texts in the process of their translation. Functional dominants, in the combination with the communicative attitude and the socio-cultural norms, determine what function of the source language text comes to the fore when being translated. In order to determine the necessary dominants in the transfer of an individual style in translation, it is necessary to first formulate the features characterizing the individual style of the author of the original text. After formulating these features, the translator must develop a strategy for their translation, because any individual style is a system, therefore, its transmission in translation must be systematic.

Conclusions. As the result of the successful translation of a poetic work, including the transfer of an individual style, the pragmatic influence of the text on the reader who perceives it in the target language will be the same as for the reader who perceives the work in the original language. It is important to understand what constitutes the author's individuality, what feature distinguishes him from the other creators of the verbal genre, and what exactly the reader, having familiarized himself with the translation, should note for himself as a connecting component of this author's text with his other works.

As it has already been stated, when conveying the author's individual style, it is also necessary to take into consideration the individual style of the translator himself and the stages of his creative path, since poets often act as translators of poetic works.

The linguistic science of translation makes it possible to isolate signs of an individual style both in a particular work and in the corpus of texts, to work with them as with the units of translation, even in the absence of pre-compiled lexical and graphical reference books, for example, writer's dictionaries or thesauruses. Consciously finding the corresponding units to these units, which does not cancel the parallel creative, intuitive side of the process, but complements it, relying on the corpus of texts of the writer translated, the translator thus improves the level of representativeness of the text both at the micro and macro levels, approaches the maximum possible representation of an individual style and the personality of the author translated. All this then largely determines the quality of the translation and, subsequently, the place of the work in the culture, and in the language of translation.

Thus, to preserve and to optimize an individual style of a particular author in poetic translation, it is necessary to combine literary and linguistic approaches in a single philological analysis, which

provides an opportunity to see the author's individual creative reality through the figurative and speech system reflected directly in the poetic language of this author.

References:

1. Демецька В. «Теорія адаптації в перекладі.» Автореферат, дисертація, перекладознавство, Київський університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2007.
2. Casagrande J. "The End of Translation". *International Journal of American Linguistics*, vol. 20, no. 4, 2003, pp. 335–340.
3. Белехова Л. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : 10.02.04 "Германські мови" / Лариса Іванівна Белехова. К., 2002. 476 с.
4. Корунець І. *Теорія та практика перекладу: Аспектний переклад*. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
5. Чердниченко О. "Теоретичні основи удосконалення практики перекладу і двомовної лексикології". *Теорія і практика перекладу*. К., вип. 14, 2007. С. 3–13.

Агєсва-Каркашадзе В. О. Поетичний переклад як багатовимірне явище: проблема збереження та оптимізації індивідуального стилю автора в перекладі

Анотація. Питання поетичного перекладу, його особливостей, труднощів і важливості досі посідає одне з провідних місць у перекладацькій сфері. Особливо це стосується питання індивідуального стилю автора та проблеми передачі, збереження та оптимізації цього стилю в перекладі. Питання індивідуального стилю автора та специфіки його виокремлення також перебуває в колі інтересів сучасних лінгвістичних наук, пов'язаних зі сферою перекладу. Під індивідуальним стилем автора розуміють сукупність ознак, властивих автору в усіх його творах, створених протягом усього творчого шляху або в межах певного періоду творчості. Якщо розглядати проблему збереження індивідуального стилю автора в перекладі, то необхідно відзначити кілька важливих питань. По-перше, це те, яким чином можна визначити індивідуальний стиль автора, тобто через літературознавчий та лінгвістичний підходи. По-друге, чому важливо зберігати індивідуальний стиль автора в перекладі – індивідуальний стиль відображає бачення і світосприйняття автора, а також створює загальне уявлення про самого автора. По-третє, чому процес збереження індивідуального стилю автора вважається складною справою. Це пов'язано з тим, що поети часто виступають у ролі перекладачів, займаючись перекладом віршів. У цьому аспекті можна говорити про вплив стилю поета-перекладача на стиль автора оригіналу. І, нарешті, важливість оптимізації авторського стилю в перекладі полягає в необхідності створення у читача мови перекладу тих самих відчуттів, що й у читача мови оригіналу. Таким чином, процес збереження та оптимізації авторського стилю в перекладі має важливе значення в перекладі і завжди повинен братися до уваги.

Ключові слова: поетичний переклад, індивідуальний стиль, оптимізація, збереження, процес перекладу.

Бондар Н. В.,*orcid.org/0000-0002-6768-5863**кандидатка філологічних наук,**старша викладачка кафедри загального мовознавства та іноземних мов
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»***Житник О. М.,***orcid.org/0000-0001-5397-8238**студентка IV курсу**Навчально-наукового інституту фінансів, економіки, управління та права
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті проаналізовано особливості перекладу термінологічних одиниць економічної сфери у німецькомовному дискурсі. Актуальність обраної теми зумовлена потребою поширювати фахові знання щодо особливостей реалізації перекладу, оскільки його якість залежить від того, як філологи володіють мовними, граматичними нормами. Доведено, що переклад – це складний багатофакторний процес, пов'язаний із інтерпретацією лексичного змісту тексту мовою оригіналу, і подальше створення нового, еквівалентного базовому тексту, мовою перекладу. Мета перекладацької діяльності – встановлення еквівалентних взаємозв'язків між оригінальним і перекладеними текстами, тобто у їхній лексико-семантичній відповідності один одному. Указано на широкий спектр напрямків використання умінь і навичок сучасних фахівців-перекладачів. Стандартизація, уніфікація та гармонізація міжнародної фахової мови значно покращує результативність взаємодії економістів України, Німеччини й інших німецькомовних країн.

Окреслено специфіку перекладу німецькомовних термінів-комполітів, для яких характерні багатозначність і синонімічність. Простежено своєрідні труднощі під час перекладу іншомовних текстів, які виникають через логіко-семантичні процеси імплікації, експлікації, інкорпорації, диверсифікації і компресії семантичної структури німецьких економічних термінів.

Оприйвнено різні методи перекладу німецькомовних економічних термінів чи текстів загалом, зокрібно: транслітерацію, калькування, описовий метод. Окреслено перспективу подальшого вивчення німецькомовних текстових зразків.

Ключові слова: економічні німецькомовні терміни, методи перекладу, тексти економічного спрямування, безеквівалентна лексика, особливості перекладу.

Постановка проблеми. У фокусі пильної уваги мовознавців перебувають ключові результати процесу міжнаціональної інтеграції, а саме перекладацька діяльність у всіх її проявах, у різних типах дискурсів. Беручи до уваги активні глобалізаційні процеси, які відображаються у все більшій інтеграції економік різних країн, діяльність економістів у наш час не обмежується виконанням лише безпосередніх професійних обов'язків. Не менш важливими тепер вважаються також уміння роботи

з офіційними документами та навички вести якісне ділове спілкування, тому високоякісний переклад фахових іншомовних текстів перетворюється у невід'ємну складову частину функціонування вітчизняних компаній.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення лексичного значення термінів фахового спрямування – постійний об'єкт наукових досліджень провідних германістів України. До когорти останніх можна віднести О. В. Арт'омцева [1], Н. С. Ольховську [2], Т. А. Руденко [3], К. М. Яслинську [4] та ін. Питання комюлятивності семантики німецьких термінів різних професій розглядали К. Норд [5], Р. Штолце [6]. Значна кількість українських і зарубіжних лінгвістів займалися вивченням структурних особливостей складних слів німецької мови (Г. Пауль, О. Бехагель, Е. Доналіс, Л. Ортнер, Х. Ортнер, М. Д. Степанова, Л. Ф. Омельченко, В. С. Вашунін, Г. О. Винокур, В. А. Карплюк та інші). Не зважаючи на масив напрацювань у галузі перекладу технічної та наукової термінології, переклад саме економічних термінів досліджено неглибоко. Тому досить **актуальним** є комплексне дослідження базових принципів здійснення перекладу німецькомовних текстів економічного характеру українською.

Мета – визначити й охарактеризувати особливості перекладу українською економічних термінів німецькомовного дискурсу.

Згідно з поставленою метою визначено **завдання** дослідження:

- 1) з'ясувати суть термінологічної роботи над іншомовними текстами;
- 2) описати основні лексико-граматичні особливості текстів економічного характеру у розрізі необхідності їх перекладу,
- 3) визначити та охарактеризувати головні способи перекладу економічних термінів у німецькомовному текстопросторі.

Для дослідження фактичний матеріал дібрано шляхом часткової вибірки зі зразків німецькомовних економічних текстів.

У праці застосовано власне лінгвістичні (семантико-стилістичний, дискурс-аналіз) та загальнонаукові (спостереження, зіставлення, узагальнення, систематизація, описовий) методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термінознавство – це наука, яка вивчає різноманітні терміни

та цілі терміносистеми. У фокусі уваги цієї галузі лінгвістичних знань – дослідження спеціальної лексики з точки зору її типології, походження, форми, значення, функціонування та використання, упорядкування й творення. На сьогодні виокремлюють різні трактування понять «термін» та «переклад». Зокрема, під економічними термінами прийнято розуміти повноцінні складові частини загальнолексичної системи сучасних літературних мов (англійської, німецької, української та інших), для яких характерні чіткі семантичні межі, однозначність визначення, окреслення регламентованості їх уживання, що відповідає вимогам фахової комунікації. У розрізі лінгвістики економічні терміни розглядають як лексико-граматичні одиниці мови, що використовуються й у системі загальнолітературної національної мови, і в системі економічної науки. Надмірний узаємозв'язок економічних явищ і понять та відповідних їм термінів можна пояснити тим, що упорядкування економічної термінології є неможливим без комплексного якісного наукового дослідження економічних понять, їхнього логічного аналізу і конкретизації при визначенні.

Переклад – це багатоаспектний процес, який потребує від фахівця володіння іноземною та рідною мовами, культурно-соціальними особливостями обох країн. Використання перекладу є допоміжним інструментом сприйняття та вивчення іноземного тексту. Правильний, якісний переклад професійних економічних текстів, володіння методикою перекладу, її грамотне застосування під час роботи з окремо взятим текстом дуже важливий.

Оскільки терміни за своєю суттю є специфічними мовними одиницями, то відповідно і до їх українськомовного перекладу з німецької є певні вимоги. Особливість перекладу термінів та текстів економічного характеру в цілому ґрунтується на важливості досягнення чіткої еквівалентності, при цьому під час перекладу необхідно забезпечувати збереження змістовної точності термінів оригінальної мови, забезпечувати повну ідентичність понять, що окреслюються дефініціями оригінальної мови та мови перекладу.

Отто Каде зауважував, що елементарною умовою успішної комунікації є тотожність кодів відправника і одержувача. До того ж коди учасників цієї комунікації ніколи не бувають повністю ідентичними [7, с. 4].

Будь-яка мова, визнана офіційною в країні, є відповідно мовою законодавства, адміністрування та судочинства. Виникає гостра необхідність перекладу іноземних професійних текстів державною мовою. Перед сучасними лінгвістами та мовознавцями постає завдання систематизації та стандартизації усієї існуючої економічної термінології, щоб для кожного терміна існувало лише одне єдине, чітко сформульоване визначення. Це дозволить забезпечити недвозначність та ясність спілкування фахівців, а також юридичну визначеність.

Доцільно зацентувати увагу на передумовах покращення процесу перекладу актуальної для сфери бізнесу термінології з німецької мови українською:

- часто різні терміни використовуються для позначення одного й того ж явища чи предмета;
- глобалізація вимагає зрозумілої й зручної для споживачів товарів і послуг мови;
- виникнення труднощів у взаємодії, пов'язаних із зростанням локалізації певних бізнес-процесів;

- потенціал економії витрат: мінімізування потреби в обговореннях через лінгвістичні трактування та зменшення загальних витрати на переклад;

- високі мовні стандарти, які визначає сучасність, є основою глобально впізнаваного фірмового стилю компанії тощо [8, с. 4].

Особливість перекладу німецькомовних текстів економічного дискурсу українською тому, що відтворення лексичного потенціалу професійної економічної термінології відбувається не лише на основі контексту, але й з використанням перекладачем фонових знань і модальності як специфічних засобів трактування сутності явищ.

Для того, щоб здійснити переклад німецькомовного науково-економічного тексту, недостатньо мати досконалі знання німецької. Потрібно також володіти ще й фаховими економічними знаннями. Адже під час роботи з текстом перекладач досить часто зіштовхується з необхідністю підбору термінологічних еквівалентів словам німецького походження. Це пов'язано з тим, що німецька мова насичена складними словами-термінами. Іноді їх перекладають, використовуючи аналогічні за лексичним змістом прості слова, часом за допомогою різноманітних словосполучень або підбору лінгвістичних еквівалентів. Особливо значущо це під час роботи з текстами галузевої спрямованості, як наслідок фахівць-перекладач, який виконує переклад німецького автентичного тексту мусить добре володіти спеціальною економічною термінологією, щоб визначити правильні аналоги термінів. Науково-економічним текстам притаманні й інші специфічні лексико-граматичні відмінності, із-поміж яких можна виокремити:

- 4) наявність значної кількості наукової лексики, представленої суто економічними термінами;

- 5) наявність стилістичних відхилень від загальнолітературного шару мовних дефініцій. Особливо яскраво це простежено в офіційних документах;

- 6) існування скорочень та аббревіатур, переважну кількість яких використовують тільки в економічних текстах та документах. Як наслідок, для перекладу більшості аббревіатур перекладачеві варто звертатися зі словниками, довідниками чи пошуковими системами з метою кращого розуміння значення таких скорочень;

- 7) широке використання ідіоматичних висловів і фразеологічних поєднань, які вживаються у загальнолітературному шарі мови. Складність перекладу фразеологізмів полягає у неспроможності словників надати всі можливі варіанти їх трактування у економічному контексті. Зауважимо, що фразеологічні одиниці в економічних текстах прийнято перекладати нейтрально.

Сучасна перекладацька наукова сфера виділяє різноманітні методи перекладу мовної одиниці, особливо якщо вона не має конкретного аналога в мові, якою здійснюють переклад. Як зауважує Н. С. Ольховська, з-поміж способів перекладу можна виокремити: транслітерацію, калькування, наближений переклад, елімінацію національно-культурної специфіки, описовий переклад, перерозподіл значення лексичної одиниці [2, с. 58–59]. Розглянемо деякі з них.

Метод транслітерації полягає у використанні перекладацького еквівалента, який є відтворенням його літер у письмовому перекладі, а в усному – згідно з усіма фонетичними правилами. Отже, транслітерація – це графічне відображення слова іноземного походження за допомогою літер алфавіту. За

свою суттю цей метод є запозиченням іншомовного слова, чого варто уникати за умови наявності вітчизняного еквівалента (*die Bank* – банк; *das Prozent* – процент; *das Marketing* – маркетинг; *der Kredit* – кредит; *der Aktionäre* – акціонер).

Калькування – метод дослівного перекладу лексичних одиниць, що уможливує переклад зі збереженням семантики досліджуваного слова. Його мета – переклад лексичної лакуни оригіналу шляхом заміни її складових частин лексичними аналогами в мові, якою перекладають. Калькування використовують, коли слова-реалії неможливо транслітерувати або переклад повністю передає зміст реалій. Метод калькування застосовано для таких економічних лексем: *die Materielle Güter* – матеріальні блага; *die Wettbewerbsfähigkeit* – конкурентоспроможність; *das Sonderziehungsrecht* – спеціальні права запозичення; *die Verpackungskosten* – видатки на пакування; *der Geldumlauf* – грошовий обіг. Зауважимо, що досить часто калькування поєднують із попереднім способом транслітерацією, прикладом є *die Geschäftsbank* – комерційний банк.

Описовий метод перекладу є досить красномовним, у цьому полягає і його недолік, адже дослівний переклад часто призводить до змістовних помилок. Саме тому цей метод перекладу рекомендовано використовувати там, де можна зазначити коротке пояснення (*die Ankerwährung* (досл. якірна валюта) – стабільна валюта держави, союзу держав, до якої прив'язують національні валюти інших країн; *das Ausgleichskonto* (досл. компенсаційний рахунок) – допоміжний рахунок, на якому протягом року відображають витрати за видами і статтями; *die Kollisionsklausel* (досл. умова про зіткнення) – умова про відповідальність страхувальника за збитки застрахованого судна на випадок зіткнення [3, с. 195–196].

Як було вже зауважено, однією з лексико-граматичних особливостей економічних текстів є наявність значної кількості скорочень та аббревіатур. Німецькі економічні тексти, порівняно з українськими, більш насичені різними термінологічними аббревіатурами. Німецькі економічні терміни з їх скороченими інваріантами мають еквіваленти в українській мові, але вітчизняні терміни експліковані без аббревіатур:

1. MA – [Markenartikel] – фірмовий товар.
2. Vrz. A – [Vorzugsaktie] – привілейована акція.
3. VZ [Vorauszahlung] – задаток; авансований платіж.
4. BLZ – [Bankleitzahl] – індекс банку (банківський код).
5. a.L.u.L.– [alle Lieferungen und Leistungen] – всі поставки та послуги.

6. ELSTER – [Elektronische Steuererklärung] – електронна податкова декларація.

7. ESt – [Einkommensteuer] – податок на прибуток.
8. RSt – [Rohstoffe] – сировина.

Під час українського перекладу фахових німецьких термінів із паралельними скороченнями не варто шукати еквівалент з аббревіатурою, оскільки перекладу підлягають тільки слова-терміни, що мають приховану семантичну структуру, яка завдяки семантичній диверсифікації стає перекладацьким еквівалентом [1, с. 244].

Висновки. Отже, ґрунтовне вивчення особливостей і методів перекладу текстів економічного характеру відчутно впливає на його результативність, оскільки правильне визначення сутності німецьких специфічних фахових термінів є першочерговим завданням для кожного перекладача.

Кожен із виокремлених способів перекладу (транслітерація, калькування, наблизений, описовий переклади, елімінація національно-культурної специфіки, перерозподіл значення лексичної одиниці) має і переваги, і недоліки. Німецькомовні економічні тексти, порівняно з українськими, більш насичені різними термінологічними аббревіатурами. Перекладач, працюючи над тестом, досить часто зіштовхується з проблемою підбору термінологічних еквівалентів словам німецького походження, іноді використовуючи аналогічні за лексичним змістом прості слова, часом за допомогою різноманітних словосполучень або підбору лінгвістичних еквівалентів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів студіювання особливостей перекладу термінологічних одиниць економічної сфери у німецькомовному дискурсі. Перспективу вбачаємо у детальнішому вивченні німецькомовних терміноодиниць, що, безумовно, сприятиме модернізації й нормалізації економічної термінологічної системи України.

Література:

9. Артгомцев О. В., Синегуб С. В. Особливості перекладу німецької економічної термінології українською мовою. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Т. 32 (71). № 1. Ч. 2. 2021. С. 240–246. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.1-2/42>
10. Ольховська Н. С. Німецькомовна безеквівалентна лексика: способи відтворення українською мовою. *Науковий журнал «Міжнародний філологічний часопис»*. Т. 10. № 2. 2019. С. 57–62. URL: <http://dx.doi.org/10.31548/philolog2019.02.057>
11. Руденко Т. А., Гаврилова І. М. Специфіка перекладу безеквівалентної лексики у німецькій мові. *Науковий вісник ДДПУ імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. № 12. 2019. С. 193–197. URL: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2019/NV_2019_12/41.pdf
12. Яєлинська К. М. Деякі особливості перекладу фінансово-економічних текстів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету «Педагогічні науки»*. Т. 3. № 5. 2017. С. 191–193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_75%283%29_41
13. Nord Ch. Einführung in das funktionale Übersetzen: Am Beispiel von Titeln und Überschriften. Tübingen und Basel: Francke, 1993. 315 S.
14. Stolze R. Die Fachübersetzung: Eine Einführung (Narr Studienbücher). Narr Francke Attempto, 1999. 280 S.
15. Kade O. Kommunikationswissenschaftliche Probleme der Translation. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. (Beihefte zur Zeitschrift Fremdsprachen 2). Hrsg. Albrecht Neubert. Leipzig: Enzyklopädie, 1968. 3–19 S.
16. Zentralverband Elektrotechnik und Elektronikindustrie (ZVEI) e.V. Fachverband Automation. Erfolgsfaktor Terminologie management: Nutzen, Kosten, Rentabilitätscheck. Zweite Auflage, Oktober 2014. URL: <https://www.zvei.org/presse-medien/publikationen/erfolgsfaktor-terminologiemangement-nutzen-kosten-rentabilitaetscheck>

Bondar N., Zhytnyk O. Specificity of translation of economic terms in German discourse

Summary. The article analyzes the peculiarities of the translation of terminological units of the economic sphere in the German-language discourse. The relevance of the topic chosen by us is due to the need to spread professional knowledge about the specifics of translation implementation, since its quality depends on how philologists possess linguistic and grammatical norms. It is proven that translation is a complex multifactorial process associated with the interpretation of the lexical content of the text in

the original language, and the subsequent creation of a new, equivalent base text in the language of translation. The goal of translation activity is to establish equivalent relationships between the original and translated texts, that is, in their lexical-semantic correspondence to each other. A wide range of directions for using the skills and abilities of modern translation specialists is indicated. Standardization, unification and harmonization of the international professional language significantly improves the efficiency of interaction between economists of Ukraine, Germany and other German-speaking countries.

The specifics of the translation of German-language composite terms, which are characterized by ambiguity

and synonymy, are outlined and characterized. Peculiar difficulties during the translation of foreign language texts, which arise due to the logical-semantic processes of implication, explication, incorporation, diversification and compression of the semantic structure of German economic terms, are traced.

Different methods of translation of German-language economic terms or texts in general are presented, including: transliteration, tracing, descriptive method. The perspective of further study of German-language text samples is outlined.

Key words: German economic terms, translation methods, economic texts, non-equivalent vocabulary, translation features.

*Даниляк Б. О.,
студент освітньо-професійної програми «Переклад (англійська мова)»
Київського університету імені Бориса Грінченка*

*Козачук А. М.,
кандидат філологічних наук,
завідувач кафедри лінгвістики та перекладу
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ВІДТВОРЕННЯ ВИГАДАНИХ РЕАЛІЙ ТА АЛЮЗІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. ОРВЕЛЛА «1984»

Анотація. Статтю присвячено використанню в оригіналі та відтворенню українською мовою таких художніх засобів, як вигадані реалії та алюзії у романі Дж. Орвелла «1984». Матеріалом дослідження крім оригіналу вибрано українськомовний текст перекладу В'ячеслава Стельмаха.

Реалії, зокрема і вигадані, вважаються безеквівалентною лексикою, в той час як алюзії належать до інтертекстуальних елементів у ширшому значенні терміну. Проте, вони характеризуються схожими семантико-стилістичними функціями у художньому тексті, оскільки дають повніше уявлення про хронотоп твору та його сюжет у цілому. При перекладі реалій та алюзій важливо розуміти не лише значення окремої лексичної одиниці, а й такі чинники як суспільно-політичне оточення лексики, мікро- та макроконтекст, у якому вони використовуються.

Розглядаючи зовнішні чинники, що зумовили автора використати ті чи інші реалії та алюзії, варто зауважити період написання «1984», що припадає на початок післявоєнного періоду після завершення Другої світової війни. Унаслідок неї у світі виокремилися дві наддержави з абсолютно протилежними ідеологіями: США та СРСР. Детально дослідивши Радянську ідеологію та принципи правління, Джордж Орвелл створив численні реалії та алюзії на життя в тоталітарному суспільстві. Власне назвою твору став рік його написання 1948, в якому змінено порядок розташування двох цифр.

Орвеллом створені численні реалії та алюзії, багато з яких відображені у його штучній мові під назвою «новоговір». Лексика новоговору становить чверть усіх вигаданих реалій та алюзій у тексті. Майже половина досліджуваних елементів є словосполученнями, тобто деякі з них є вигаданими реаліями у конкретному контексті.

Встановлено, що у перекладі вигадані реалії та алюзії відтворені переважно за допомогою буквального перекладу. У третині випадків перекладач також вдався до транскодування, меншою мірою було застосовано транспозицію.

Ключові слова: алюзії, антиутопія, вигадані реалії, новоговір, художній переклад.

Постановка проблеми. У часи глобалізації, коли існує тенденція до зростання обсягів міжнародної комунікації засобами обмеженої кількості міжнародних мов, збільшується також загроза зникнення малочисельних мов. Відтак набуває важливості проблема збереження мовного розмаїття, що, у свою чергу, допомагає зберігати і культурне розмаїття, оскільки мова тісно пов'язана з культурою. Одним із засобів збереження культури є художній переклад. Тому актуальність теми полягає

в необхідності глибшого дослідження відтворення вигаданих реалій та алюзій у літературі та культурному просторі задля глибшого розуміння проблематики. Аналіз цих художніх засобів та їхнього перекладу створить умови для детальнішого відтворення у тексті перекладу, що у свою чергу зробить сприйняття тексту читачем легшим та цікавішим.

Метою цієї статті є аналіз перекладацьких стратегій відтворення вигаданих реалій та алюзій в антиутопії Дж. Орвелла «1984» і дослідження передачі культурних особливостей у перекладі українською мовою. Матеріалом дослідження послужила перевидана у 2013 році версія тексту роману обсягом 383 стор. та його український переклад, виконаний В. Стельмахом і виданий у 2022 році (368 стор.).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальновідомо, що від ранніх етапів свого історичного розвитку різні народи мали свої культурні, релігійні, ідеологічні та мовні особливості. Багато з них перетинаються й поширюються до інших, решта ж залишається унікальними для свого етносу. Для опису унікальних мовних особливостей часто застосовуються визначення «безеквівалента лексики» або «безеквівалентні одиниці».

Питання відтворення безеквівалентної лексики, реалій та культурем досліджували Т. Бондар, М. Лісна, С. Федоренко та інші. У свою чергу М. Остапович, Х. Петрина, В. Хоміченко, О. Ярема та інші досліджували способи відтворення алюзій.

Щодо визначення поняття безеквівалентних одиниць, Т. Бондар вважає, що «це одиниці, наявні лише в певній мовній системі й відсутні в інших» [1, с. 19].

Слід зазначити, що М. Лісна надає інше визначення і називає такою безеквівалентною лексикою слова, що в певному контексті можуть виявляти безеквівалентні значення [2, с. 59].

Як ми бачимо, поняття безеквівалентної лексики вживається в доволі широкому значенні. Ми також вважаємо доцільним поділ безеквівалентної лексики на культурами, реалії, екзотизми та інші [2, с. 59].

У своїй праці «Міжкультурна комунікація і переклад реалій» С. Федоренко наголошує на тому, що роль слів-реалій у процесі міжкультурної комунікації дуже важлива, адже вони відображають соціокультурний аспект картини світу [3, с. 110].

Отже, реалії мають значення, унікальні для певної культурної спільноти. Зважаючи на це, якщо розглядати реалії в аспекті перекладознавства, важливо вміти правильно їх відтворювати у мові перекладу для уникнення втрати змісту.

Алюзія є одним зі структурних елементів інтертекстуальних уключень, серед яких можуть бути цитати, ремінісценції, афоризми, метамовне висловлювання тощо, зауважує В. Хоміченко [4, с. 288].

Алюзії є одними з центральних художніх засобів у романі-антиутопії «1984», адже, як було зазначено Х. Петриною, алюзія постає універсальним засобом творення мовної гри у тканині художнього тексту [5, с. 53]. Саме завдяки алюзіям світ Океанії (тобто хронотоп твору) стає таким схожим на наш, адже, як наголошує Х. Петрина, алюзія, взаємодіючи з іншими компонентами твору, постає як засіб творення поліфонії й тонального наповнення всього тексту [5, с. 54].

При дослідженні алюзій в текстах британської художньої літератури О. Ярема зауважує, що вони є засобом емоційно-естетичного збагачення тексту, у наслідок чого її асоціативне поле розширює прагматичні межі нового контексту, а сама алюзія постає як складне подвійне інтертекстуальне утворення відносно прецедентного тексту [6, с. 5]. М. Остапович вважає, що саме алюзія здатна ненав'язливо апелювати до культурних реалій [7, с. 141].

Як бачимо, алюзії і справді є невід'ємною частиною культурних реалій того чи іншого суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. За сюжетом роману, новоговір (англ. – Newspeak) – нова мова, що була створена владою Океанії для задоволення ідеологічних потреб англосоцу (англійський соціалізм) (англ. Ingsoc; English Socialism). Основа новоговору – староговір (англ. Oldspeak), тобто стандартна англійська мова, однак головною метою була трансформація мови таким чином, щоб носії новоговору не могли зрозуміти староговір [8, с. 352]. Станом на 1984 рік, жодна людина не володіла нею як рідною мовою. За планами керівництва, новоговір мав би витіснити староговір до 2050 року [8, с. 352].

Основною місією новоговору було обмеження думок населення, унеможливлення інакодумства. Для цього у мові навмисно вилучено «зайві» слова, що могли мати загрозові для режиму значення. З їхньої точки зору, якщо у мові відсутні слова для інакодумства, то й будь-які думки, що суперечать основним принципам англосоцу, стануть буквально неможливими [8, с. 352].

Однією з основних характеристик цієї мови є те, що більшість слів мають лише одне, дуже конкретне значення. Через це, деякі лексеми, що мали декілька значень і одне з яких виражало неприйнятну думку, зберегли лише одне, «правильне» значення. Враховуючи це, вважаємо за необхідне розглянути та проаналізувати певні приклади відтворення вигаданих реалій та алюзій «1984».

(1-о) BIG BROTHER IS WATCHING YOU, the caption beneath it ran [9, р. 3]. – (1-п) Нижче на плакаті був підпис: «СТАРШИЙ БРАТ СТЕЖИТЬ ЗА ТОБОЮ» [8, с. 7].

Це гасло стало культовим в англословному середовищі. Його часто застосовують для вираження чогось тоталітарного, або щодо людей, які прагнуть більшого контролю. У даному перекладі BIG стає СТАРШИЙ. Слід зауважити, що поза цим контекстом англійською частіше використовують слова older чи elder по відношенню до старших. Натомість, нещодавно в українській лінгвокультурі словосполучення старший брат набуло особливо негативної конотації в межах політичного дискурсу.

(2-о) The instrument (the telescreen, it was called) could be dimmed, but there was no way of shutting it off completely

[9, р. 4]. – (2-п) Цей пристрій (телеекран – так його називали) можна було приглушити, однак цілковито вимкнути його було неможливо [8, с. 8].

Telescreen – це пристрій для шпигунства та контролю суспільства. Він працює як телевізор, однак крім цього у нього вбудовані мікрофон та камера, щоб стежити за діями людей. В англійській мові ця назва є неологізмом, адже те, що ми називаємо телеекран, вони називають “screen” або “TV screen”. В українському ж перекладі ця лексема не є неологізмом, адже ми її чуємо майже щодня. Ми вважаємо, що буквальный переклад у даному випадку є доречним, але, втрата неологізму в такому випадку неминуча.

Розглянемо приклад політичного лозунгу в тексті твору:

(3-о) WAR IS PEACE
FREEDOM IS SLAVERY
IGNORANCE IS STRENGTH. [9, р. 6].
(3-п) «ВІЙНА – ЦЕ МИР
СВОБОДА – ЦЕ РАБСТВО
НЕВІДАННЯ – ЦЕ СИЛА». [8, с. 10].

Ці рядки (тези, які стверджує влада), характеризуються абсурдністю. Війна та мир, свобода та рабство, невідання та сила, – усі ці слова є антонімами. Хочемо звернути увагу на використання крапки в кінці, адже для політичних лозунгів, тим більше у випадках, коли усі літери великі, це не надто характерно.

Алюзіями є деякі власні назви у тексті твору, як от:

(4-о) Winston dialed ‘back numbers’ on the telescreen and called for the appropriate issues of the Times, which slid out of the pneumatic tube after only a few minutes’ delay [9, р. 45]. – (4-п) Вінстон натиснув кнопку «старі випуски» на телеекрані й замовив потрібні числа газети «Таймс», що вже за кілька хвилин вилетіли до нього із пневматичної трубки [8, с. 49].

У цьому творі газета «Таймс» поширює останні новини соціально-політичного життя Океанії. Тут використано саме транскрибування, що є традиційним перекладацьким прийомом для мовних одиниць такої семантики в межах досліджуваної нами мовної пари.

Розглянемо приклад перекладу типової вигаданої реалії:

(5-о) The only clue lay in the words ‘refs unpersons’, which indicated that Withers was already dead [9, р. 53]. – (5-п) Єдине, за що можна було зацепитися – це за слова «згадка неосіб», які свідчили про те, що Візерса вже не було серед живих [8, с. 57].

Unperson (неособа) – слово новоговору, що використовувалося в офіційній документації для позначення осіб, що не існують. Це означає, що цю людину було вбито через її незгоду з режимом. При перекладі словосполучення refs unpersons - згадка неосіб відбулась певна втрата особливості новоговору, адже refs – це скорочений варіант слова refers, у той час як згадка – повна форма слова.

Текст також містить одиниці, які є водночас реаліями та власними назвами, наприклад:

(6-о) There were even organisations such as Junior Anti-Sex League which advocated complete celibacy for both sexes. All children were to be begotten by artificial insemination (artsem), it was called in Newspeak) and brought up in public institutions [9, р. 76]. – (6-п) Існували навіть такі організації, як Юнацька антистатєва ліга, що виступала за абсолютну цнотливість для представників обох статей. Згідно із її переконаннями, усі діти мали з’являтися на світ через штучне запліднення (штучзап, як

це називалося новоговором), а виховувати їх мали у спеціальних державних закладах [8, с. 80].

Океанія мала чіткі переконання щодо кожного аспекту життя людини, і статеві відносини не були винятком. Юнацька антистатева ліга та штучне запліднення – інструменти тотального контролю над суспільством.

При буквальному перекладі *artificial insemination* (штучне запліднення) не виникає проблем, але у варіанті новоговору бачимо вилучення інтерфіксу *in-* для більш швидкої та зручної вимови, тому замість *artensem* бачимо варіант *artsem*. Якщо у перекладі прибрати інтерфікс *за-*, то був би варіант штучплід замість штучзап. Хоч штучплід і враховує лінгвістичні особливості оригіналу, він має декілька недоліків. По-перше, цей варіант містить 8 літер, що на 2 більше за оригінал і суперечить принципу лаконічності новоговору. По-друге, корінь плід вводить читача в оману і складається враження, що сам плід є штучним, а не процес запліднення. Це суперечить ще одному принципу новоговору про чіткість етимології. Через це, В'ячеслав Стельмах обрав більш доцільний варіант, який має на одну літеру менше і, найважливіше, має зрозумілу етимологію.

(7-о) Before the Revolution they (proles – авт.) had been hideously oppressed by the capitalists, they had been starved and flogged, women had been forced to work in the coal mines (women still did work in the coal mines, as a matter of fact), children had been sold into factories at the age of six [9, p. 81]. – (7-п) До революції проли зазнавали жахливого гніту капіталістів, які шмагали їх і морили голодом, змушували жінок працювати у вугільних шахтах (утім, правду кажучи, жінки й досі працювали у вугільних шахтах), а дітей продавали на фабрики у шестирічному віці [8, с. 86].

Революція у романі є початковою точкою Партії. У наслідок цієї революції, Старший Брат захопив владу, і для того, щоб не відбулася ще одна, Партія почала змінювати дореволюційну історію. Вони розповідають про «жахливе» життя при капіталістах, про муки та страждання, щоб проли були вдячними та покірними.

У перекладі використано прямий відповідник, однак через відсутність артиклів в українській мові, спостерігаються певні семантичні втрати у перекладі, адже англійський артикль *the* означає щось конкретне, завдяки чому цю революцію неможливо сплутати з іншою. В українській же мові у читача може постати питання про яку саме революцію йде мова.

Однією з реалій є вигадана специфічна мовленнєва поведінка деяких персонажів, зокрема тих, що належить до нижчого соціального класу:

(8-о) 'Steamer' he yelled. 'Look out, guv'nor! Bang over'ead! Lay down quick!' 'Steamer' was a nickname which, for some reason, the proles applied to rocket bombs [9, p. 96]. – (8-п) – Пароплав! – заволав він. – Шухер, начальник! Щас рване! На землю, бистро! «Пароплавами» проли чомусь прозивали ракети [8, с. 101].

Як бачимо, крім створення новоговору, Джордж Орвелл надав пролам акцент робітничого класу. Для позначення опущення звуків, автор використовує апострофи на місцях пропущених літер. Для відображення цих особливостей мовлення, В'ячеслав Стельмах використав суржик та нелітературну лексику, наприклад шухер, щас, рване та бистро. Це дає нам додаткову інформацію про особливості їхнього мовлення.

Поняття про хронотоп твору формується також і з допомогою вигаданих власних назв та алюзій:

(9-о) ... the conditions of life in all the three super-states are very much the same. In Oceania the prevailing philosophy is called Ingsoc, in Eurasia it is called Neo-Bolshevism, and in Eastasia it is called by a Chinese name usually translated as Death-Worship, but perhaps better rendered as Obliteration of the Self [9, p. 226]. – (9-п) ... умови життя в усіх трьох наддержавках є надзвичайно подібними. Основну ідеологію Океанії називають ангсоцом, Євразії – неობільшовизмом, Остазії – китайським словом, яке зазвичай перекладають як смертопоклонство – утім, можливо, точнішим перекладом було б «знищення свого “я”» [8, с. 233].

У світі цього роману-антиутопії існують 3 наддержави: Oceania – Океанія, Eastasia – Остазія та Eurasia – Євразія. При перекладі кожної з них, В'ячеслав Стельмах використав різні прийоми. У першому випадку, Oceania адаптували за допомогою транслітерації, тому в перекладі бачимо Океанія. У наступній власній назві бачимо заміну кореня *East* на корінь *Ост*, що означає Схід, і відтак є культурним еквівалентом. Оскільки країна Eurasia має таку саму назву, як і найбільший континент, перекладач використав традиційну назву Євразія.

У кожній з цих наддержав є своя ідеологія, однак, незважаючи на відмінності в назвах, за сутністю вони дуже схожі. Головна ціль цих держав: тотальний контроль над владою під видом турботи та рівності кожного громадянина. Не дивно, що для назви однієї з ідеологій Орвелл обрав саме Neo-Bolshevism (необільшовизм), адже ця «нова» течія за своєю сутністю аж ніяк не відрізняється від ідеології більшовиків. Перекладач інтерпретував цю назву за допомогою додавання префіксу «нео-» (тобто «новий») та українського відповідника більшовизм замість використання російського «большевизм».

З цього можна зробити певні висновки:

По-перше, новоговір у творі уявляється, як новий етап розвитку стандартної англійської мови. На відміну від інших основних етапів еволюції англійської мови (староанглійська, середньоанглійська та сучасна англійська), новоговір не є природним продовженням англійської, адже усі нововведення та зміни (у тому числі і грандіозне зменшення вокабуляру) були штучно впроваджені представниками вищої влади тоталітарного режиму Океанії.

По-друге, головна мета новоговору – зниження комунікативної здатності мови. Зменшення словникового запасу, звуження та повне знищення значень слів, орієнтованість мови на потреби режиму, а не звичайного мовця – усе це робить новоговір додатковим інструментом влади для боротьби з інакодумством.

По-третє, абсолютна більшість вигаданих реалій належить до лексики Б. Саме тому ми зосередимо увагу на дослідженні цієї частини вокабуляру новоговору.

Загалом, Джордж Орвелл створив надзвичайно комплексну систему мови, завдяки чому всесвіт роману-антиутопії стає надзвичайно схожим на наш реальний світ, особливо присутні паралелі з тоталітарними режимами СРСР та Фашистської Німеччини.

У ході нашого дослідження, нами було створено вибірку ключового вокабуляру даного роману. При створенні вибірки ми обирали реалії повсякденного життя мешканців Океанії та алюзій. Метою створення цієї вибірки є дослідження декількох речей: по-перше, наскільки часто використовуються новоговірні слова; по-друге, як перекладач усвідомлює реалії новоговору та соціально-політичного життя мешканців Океанії

та які перекладацькі прийоми використовує для адаптації українському читачу.

Враховуючи це, ми визначили п'ять критеріїв, на основі яких опрацьовувалася укладена за репрезентативним принципом вибірка для англо-української мовної пари, а саме:

- 1 – належність елементу до новоговору (N);
- 2 – використання транскодування при перекладі (T);
- 3 – застосування буквального перекладу (L);
- 4 – наявність власної синтаксичної структури (словосполучення, P);
- 5 – використання транспозиції в перекладі (R);

Кількісне вираження питомої частки кожного критерію C визначалося за формулою $C(S) = S_c / \sum S \cdot 100\%$ для $C\{N, T, L, P, R\}$, де SC – кількість релевантних одиниць в межах певного критерію, а $\sum S$ – загальна сума всіх одиниць вибірки.

Результати дослідження показали, що лексикон новоговору становить 25% від вигаданих реалій та алюзій у творі. При перекладі В'ячеслав Стельмах використав транскодування (часткове та повне) у 30% випадків, а буквалістичний переклад властивий 92% випадків. Майже половина (48%) одиниць є словосполученнями, а транспозиція використовувалась лише у 20% випадків.

Зважаючи на ці статистичні дані, бачимо, що:

1. В'ячеслав Стельмах використовував транскодування не надто часто, надаючи перевагу українським відповідникам у випадках, коли вони існують.

2. Абсолютну більшість одиниць адаптовано буквально. Завдяки цьому, читачі мають кращу змогу відчутти сутність тоталітарного режиму Океанії.

3. Через особливості новоговору словосполучення відіграють значну роль у формуванні повсякденного вокабуляру, а велика кількість лексем має 2 чи більше коренів.

Висновки. У результаті дослідження відтворення вигаданих реалій та алюзій у романі Дж. Орвелла «1984», приходимо до висновку, що автор приділяє велику увагу саме лінгвістичній складовій. Це виражається у створенні новоговору, обговоренні персонажами нових видань словників та лексем тощо. Окрім новоговору, Джордж Орвелл використовує палітру особливостей англійської мови. Різні персонажі мають свою манеру мовлення, наприклад проли спілкуються з акцентом робітничого класу, що надає нам додатковий опис їх соціального стану та рівня освіти.

Проаналізувавши основні прийоми створення та відтворення у перекладі вигаданих реалій та алюзій виділимо такі, як буквализм, транслітерація та об'єднання двох коренів для створення однієї лексеми із власним значенням. В'ячеслав Стельмах у своєму перекладі роману «1984» використовує здебільшого транскодування, буквальный переклад та транспозицію.

Перспектива подальших досліджень полягає у можливій екстраполяції вивчення відтворення хронотопу твору на сучасні глобальні умови.

Література:

1. Бондар Т. Безеквівалентна лексика: труднощі перекладу. Актуальні питання іноземної філології. Збірник наукових праць. № 3. 2015. С. 19–24.
2. Лісна М. Безеквівалентність як об'єкт теорії перекладу та двомовної лексикографії. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ФІЛОЛОГІЯ». № 1127. 2014. С. 59–63.

3. Федоренко С. Міжкультурна комунікація і переклад реалій. Наукові записки. Серія «Філологічна». Випуск 25. 2012. С. 110–112.
4. Хоміченко В. Діалогічний потенціал алюзії як передумова створення поліфонічної оповіді. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. РОЗДІЛ VII. Дискурсознавство. Текстологія. Літературознавство. №3. 2017. С. 287–292.
5. Петрина Х. Алюзія як засіб мовної гри в українських постмодерністських художніх текстах. Закарпатські філологічні студії. Випуск 11. Том 1. 2019. С. 52–56.
6. Ярема О. Алюзія в текстах британської художньої літератури: лінгво статистичний аспект (на матеріалі творів модерністів). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Спеціальність 10.02.04 (германські мови). Запорізький національний університет, 2016. 21 с.
7. Остапович М. Алюзія як засіб демонстрації іронічної інтенції наратора у творах Станіслава Дигата. Наукові записки ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Літературознавство. № 91–92. Вип. 1–2. 2019. С. 140–151.
8. Orwell G. *Nineteen Eighty-Four: The Annotated Edition*. Modern Classics, 2013. 383 p.
9. Орвелл Дж. 1984 / Джордж Орвелл; пер. з англ. В. Стельмаха. Київ: Видавництво Букшєф, 2022. 368 с.

Danyiak B., Kozachuk A. Rendering of invented realia and allusions in Ukrainian translation of G. Orwell's *Nineteen Eighty-Four*

Summary. The article is devoted to the use of such artistic means as invented realia and allusions in the novel *Nineteen Eighty-Four* by G. Orwell and their rendering in its Ukrainian translation. The text of the novel's Ukrainian translation by Vyacheslav Stelmakh has been added to the body of research.

Realia, including the invented ones, are considered non-equivalent vocabulary, while allusions belong to intertextual elements in the broader sense of the term. However, they are characterized by similar semantic-stylistic functions in the literary text, since they give a more complete understanding of the chronotope of the work and its plot as a whole. When translating realia and allusions, it is important to understand not only the meaning of a each separate lexical unit, but also such factors as the socio-political environment of the lexicon, the micro- and macro-context in which they are used.

Considering the external factors that made the author use certain realia and allusions, it is worth noting the period of writing *Nineteen Eighty-Four*, which corresponds to the beginning of the postwar period after the end of the Second World War. As a result, two superpowers with completely opposite ideologies emerged in the world: the United States and the USSR. Having thoroughly studied the Soviet ideology and principles of government, George Orwell created numerous realities and allusions to life in a totalitarian society. The actual name of the work was the year of its completion – 1948, in which the order of the two digits was changed.

Orwell created numerous realia and allusions, many of which are reflected in his artificial language called Newspeak. The vocabulary of the Newspeak makes a quarter of all invented realia and allusions in the text. Almost half of the elements studied are phrases, that is, some of them are invented realia in a specific context.

It is discovered that in translation, invented realia and allusions are reproduced mainly by means of the literal translation. In each third case, the translator also involved transcoding, transposition was applied to a lesser extent.

Key words: allusions, antiutopia, invented realia, Newspeak, literary translation.

*Зінченко А. В.,
кандидат філологічних наук,
викладачка кафедри германської філології
Сумського державного університету*

*Руденко М. Д.,
магістр кафедри германської філології
Сумського державного університету*

ВІДТВОРЕННЯ КІНЕМАТОГРАФІЧНИХ ОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ЕФЕКТИВНІ ПРИЙОМИ (НА ПРИКЛАДІ ОНОМАСТИКОНУ КІНОСАГИ «ЗОРЯНІ ВІЙНИ»)

Анотація. Статтю присвячено актуальному питанню відтворення англійських кінематографічних онімів українською мовою. Переклад кінострічок, або аудіовізуальний переклад, є відносно молодим напрямком у перекладацькій справі. Класична проблема перекладу фантазійного ономастикону є актуальною і для кіноперекладу. Визначальною особливістю системи іменувань у фантастичних кінострічках є їх промовистість та насиченість інгерентною інформацією про носія назви. У статті розглянуто ефективні підходи до відтворення кіно-ономастикону на матеріалі фентезійної саги «Зоряні війни». Дослідження пропонує аналіз двох блоків назв у системі ономастичної системи кінострічок: назви частин саги та назви героїв саги. Характерною особливістю кіносаги є створений всесвіт із власною системою іменування та мовами, що обумовило велику кількість складних та незрозумілих українському глядачеві форм імен. Метою перекладача постає не лише збереження закладеної інформації про іменованний об'єкт у перекладеному імені, але й адекватне відтворення його засобами української мови – щоб український глядач міг відтворити онім у подальшому. У результаті проведеного дослідження було визначено, що для перекладу іменувань героїв кінострічки найдієвішими є лексичні трансформації: транскрибування, транслітерація та калькування. Авторами було зауважено, що тематична специфіка кінофільму обмежує залучення граматичних чи лексико-граматичних прийомів. Подальше дослідження окреслило перелік дієвих перекладацьких прийомів для відтворення фільмонімів – назв частин саги. Серед найпоширеніших – калькування, підбір еквівалентів, використання граматичних замінів. У статті обґрунтовано вибір кожного прийому та визначено його потенціал адекватного відтворення оригінальної назви. Автори зауважують, що деякі випадки фільмонімів потребують ретельної уваги при перекладі з урахуванням особливостей сюжету та головної ідеї фільму.

Ключові слова: кінопереклад, фентезійний ономастикон, фільмонім, перекладацький прийом.

Постановка проблеми. Історичні зрушення останнього року в Україні безумовно вплинули на усі сфери діяльності, викриваючи значні лакуни в україномовному перекладному контенті. Активний розвиток українського кіноперекладу викриває численні транслятологічні проблеми, які потрапля-

ють в коло наукових інтересів перекладознавців. Однією із найпоширеніших вважаємо особливості відтворення кінематографічних онімів українською мовою, де будь-яке серйозне відхилення від заданого змісту може призвести до спотворення ідеї фільму та сприйняття сюжетної лінії. Актуальність статті зумовлена потребою аналізу перекладацьких прийомів для відтворення ономастикону кінофільму українською мовою на конкретних прикладах англійського кінематографу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перекладацька проблематика у сфері кінодискурсу вже тривалий час розробляється як зарубіжними (Д. Л. Мейор, А. Сербан, А. Фуентес-Люк, Т. Фукусіма, Н. Л. Х. Чен), так і вітчизняними вченими (Т. Крисанова, Т. Кропінова, Т. Лук'янова, М. Мельник та ін.). Варто зазначити, що у сфері перекладу кіно особливу увагу останніми роками приділяли дослідженню саме аудіовізуального перекладу, який презентований переважно субтитруванням, дублюванням та накладанням голосових доріжок [1, с. 80]. Вивчення аудіовізуального перекладу багато в чому зобов'язано бурхливому розвитку мультимедійних платформ, телевізійних каналів та соціальних мереж [2, с. 370], переважно фокусуючись на технічних особливостях реалізації кожного з підвидів кіноперекладу (дублювання, субтитрування тощо) [3]. Тим не менш, аудіовізуальний переклад не може бути повністю відділений від класичних видів перекладу та їх існуючої проблематики.

Постановка завдання. Серед широкого кола наукових питань стосовно кіноперекладу особливий науковий інтерес викликають підходи до відтворення кінематографічного ономастикону, який є визнаною частиною існуючих класифікацій онімів. Проблема перекладу кіно-онімів різного плану висвітлювали зокрема О. В. Греков [4, с. 97] та А. Г. Гудманян [5, с. 26]. Утім питання ефективних прийомів відтворення назв у кінофільмах й досі лишається без остаточного вирішення. **Метою** пропонованої статті постає вивчення перекладацьких прийомів для ономастикону фентезійної кіносаги *Star Wars (Зоряні війни)* для визначення найдієвіших в умовах перекладу українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Англійський кінодискурс в жанрі фентезі має тенденцію до створення промовистих імен, які виступають у ролі міні-тексту із важливою інформацією про носія імені. Відповідно, навантаження антропо-

німу полягає у денотативному значенні, а почуття та асоціації пов'язуються з носієм [6; 65]. Промовистим прикладом можуть слугувати щонайменше назви частин кіносаги, які містять у собі конденсований сюжет частини. До прикладу, назва першого фільму другої трилогії містить слова «*A New Hope*» – «*Нова Надія*», натякаючи на початок нової ери в Далекій-Далекій Галактиці, адже з'являється нова надія Супротиву – Люк Скайуокер, молодий джедай, здатний врятувати Всесвіт від Імператора. Утім розгортання Всесвіту Зоряних воєн українською мовою вимагало від перекладачів сумлінного підбору перекладацьких тактик, аналіз яких подано у запропонованому доробку.

Визначна особливість кіносаги полягає у використанні сценаристами вигаданих мов та створін, чим обумовлена велика кількість складних та незрозумілих українському глядачеві форм імен, наприклад: *Jar-Jar Binks*, *Qui-Gon Jin*, *Obi-Wan Kenobi*. Ця частина кінономастикону створює значні перепони для його адекватного відтворення українською мовою.

Услід О. Грекову, ми можемо виокремити наступні рекомендації при перекладі антропонімікону: ім'я має бути максимально наближене до оригінальної вимови, але з урахуванням того, щоб глядач міг зрозуміти і відтворити його засобами рідної мови; також потрібно перевіряти написання імені згідно зі словниками, пошуковими програмами, енциклопедичними довідниками [4, с. 96].

Ретельний аналіз випадків перекладу власних імені дозволив авторам статті виокремити типові прийоми їх відтворення, а саме: транскодування, калькування, описовий переклад та еквівалентний переклад. Так, транскрибування (передача звукової форми) була використана для більшості випадків співпадіння фонетичної складової мов оригіналу та перекладу. Найвідомішими прикладами перекладацького транскрибування є такі випадки: *Darth Vader* – *Дарт Вейдер*, *Darth Sidius* – *Дарт Сідіус*, *Luke Skywalker* – *Люк Скайуокер*, *Kylo Ren* – *Кайло Рен*, *Obi-Wan Kenobi* – *Обі-Ван Кенобі*, *Chewbacca* – *Чубакка*, *Leia Organa* – *Лея Органа*. До того ж, деякі космоніми світу кіносаги теж були перекладені транскрибуванням: *Tatooine* – *Татуїн*, *Dantooine* – *Дантуїн*, *Naboo* – *Набу*, *Yavin* – *Явін*. Також, ми вважаємо, що часте застосування транскрибування пояснюється універсальністю цього метода за неможливості використання інших прийомів перекладу.

Транслітерація (відтворення початкової лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу) є не менш ефективним способом передачі графічної форми слова, за умови розходження звукової форми. Нами було відмічено, що транслітерація найчастіше була використана топонімів, до прикладу: *Mustafar* – *Мустафар*, *Alderaan* – *Альдераан*, *Endor* – *Ендор*, *Dagoba* – *Дагоба*, *Takodana* – *Такодана*, *Hosnian* – *Хосніан*. Серед антропонімікону є декілька імен, що були перекладені за допомогою транслітерації: *Han Solo* – *Хан Соло*, *Ben Solo* – *Бен Соло*, *General Tarkin* – *Генерал Таркін*, *Padme Amidala* – *Падме Амідала*.

Окремо варто зазначити залучення цього прийому перекладу для відтворення назв дроїдів, адже їхні оніми створюються за допомогою лише літер алфавіту на цифр: *R2-D2* – *Р2-Д2*, *C3-PO* – *С3-ПО*, *BB-8* – *ББ-8* (при цьому вимова відбувається із називанням кожної літери окремо, наприклад: *R2-D2* – *Р2-Д2* – «ар-два-де-два», *BB-8* – *ББ-8* – «бі-бі-вісім», *C3-PO* – *С3-ПО* – «сі-три-пі-о»).

За допомогою калькування (передача лексичної одиниці оригіналу за допомогою заміни її складових (морфем або слів) лексичними аналогами в мові перекладу) були перекладені переважно назви організацій, зброї та угруповань, що діяли у Далекій-далекій Галактиці. Показовими прикладами можуть бути такі оніми як: *Galactic Republic* – *Галактична Республіка*, *First Order* – *Перший Орден*, *Death Star* – *Зірка Смерті*, *Galactic Empire* – *Галактична Імперія*, *Jedi Order* – *Орден Джедаїв*, *Inner Rim* – *Внутрішнє кільце*, *Outer Rim Territories* – *Території Зовнішнього кільця*, *Confederacy of Independent Systems* – *Конфедерація Незалежних Систем*, *Unknown Regions* – *Невідомі Регіони*. Ефективність калькування для перекладу цієї частини ономастикону Зоряних воєн ми пояснюємо наявністю загальних назв у складі онімів, що значно полегшило пошук еквівалентної одиниці.

Додаткову увагу автори розвідки приділили прийомам передачі фільмонімів (назв кінофільмів), з-поміж яких було виокремлено такі: калькування, підбір еквівалентів, використання граматичних заміни. Прийом калькування, базуючись на граматичній та лексичній структурах мов оригіналу та перекладу, уможливив вдале перенесення сенсу в перекладі: *A New Hope* – *Нова надія*, *Revenge of the Sith* – *Помста ситхів*, *The Phantom Menace* – *Прихована загроза*, *Attack of the Clones* – *Атака клонів*, *The Last Jedi* – *Останній джедай*, *Return of the Jedi* – *Повернення джедая*.

Серед опрацьованих перекладів вирізняються кілька, до яких застосовано інші прийоми перекладу. Так, для відтворення назви *The Force Awakens* було використано метод граматичної заміни, що у перекладі звучало як «*Пробудження Сили*»: оригінальна назва є простим реченням з повною граматичною основою, тоді як назва українською – субстантивне словосполучення. Можливостей української мови достатньо для відтворення оригінальної назви буквальним перекладом речення, утім перекладачі застосували граматичну заміну для відтворення мелодійності звучання назви епізоду кіносаги та загального прагматичного впливу.

Напроти, для відтворення фільмоніму *The Empire Strikes Back* було використано еквівалентний переклад. Оригінальна назва є своєрідним міні-текстом, який вдалося відтворити еквівалентною синтаксичною конструкцією «*Імперія наносить удар у відповідь*» (фразове дієслово *to strike back* українською передано варіантом «нанести удар у відповідь»).

Фільмонім *The Rise of Skywalker* в українському перекладі представлений перекладом *Скайвокер: Сходження*, де очевидною є трансформація у вигляді перестановки слів в рамках словосполучення. Український перекладач зробив акцент саме на прізвищі Скайвокер як головних героїв всієї саги, навколо яких і будується сюжет. Можливо, переклад за допомогою калькування втратив би акцентування на героях, адже у словосполучення *Сходження Скайвокера* ми не маємо уявлення про те, якого саме представника родини Скайвокер виділяють. Під час використання варіанту *Скайвокер: Сходження* автори ніби роблять зібраний сюжет всіх носіїв цього прізвища як людей, які зробили свій внесок у розвиток сюжету.

Висновки. Останнє десятиліття стало знаковим для українського кіноперекладу англійських стрічок. Високий попит на якісний кінопереклад українською мовою розкрив низку проблем у цій сфері перекладу, які вимагають

детального вивчення. Кінодискурс – це динамічний процес взаємодії між автором та глядачем, між героєм та публікою. Одним із важливих елементів будь-якого фентезійного фільму є ономастикон – система імен, які зазвичай містять у собі значну кількість інгерентної інформації про їх носіїв та описуваний фентезійний світ уцілому. Відтворення кіноономастикону мовою глядача постає важливим етапом у перекладенні будь-якого фільму надто вже фентезійного, на кшталт кіносаги «Зоряні війни». Вивчення різних підходів до перекладу власних назв у стрічках космічної кіносаги дало можливість розрізнити підходи до відтворення власних імен героїв та назв частин кінострічки. Так, було виявлено, що при перекладі імен найефективнішими підходами є низка лексичних перетворень, враховуючи особливості світу космічної саги. Тим не менш, переклад самих фільмів включає як лексичні так і граматичні перетворення. У ракурсі цього дослідження перспективним вважаємо аналіз етимології власних назв героїв та антигероїв, та визначення ефективних прийомів їх перекладу українською мовою.

Література:

1. Ababilova N. M., Usachenko I. V. Audiovisual Translation as A Challenge for Contemporary Translators. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Germanic Studies and Intercultural Communication*. 2020. No. 2. P. 79–85.
2. Valdeón R. A. Latest trends in audiovisual translation. *Perspectives*. 2022. Vol. 30, no. 3. P. 369–381. URL: <https://doi.org/10.1080/0907676x.2022.2069226> (date of access: 01.05.2023).
3. Zanotti S. Audiovisual translation. In K. Malmkjaer (Ed.), *The Cambridge handbook of translation*. Cambridge University Press, 2022. P. 440–460.
4. Греков О. В. Роль ономастики у навчанні та вдосконаленні навиків перекладу. *«Молодий вчений»*, № 9 (61). 2018. С. 94-100.
5. Гудманян А. Г. Відтворення власних назв у перекладі : автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.02.16. Київ, 2000. 40 с.
6. Склярєнко О. Типологічна ономастика : монографія. Одеса, 2012. 413 с.

Zinchenko A., Rudenko M. Efficient translation techniques for rendering cinematic onyms into Ukrainian: (based on the Star Wars film saga)

Summary. The article is devoted to the topical issue of reproducing English-language cinematic onyms into Ukrainian. Film translation, or audiovisual translation, is a relatively young field of translation. The classic issue of translating fantasy onomastics is also viewed as relevant for film translation. The article defines the naming system as the dominant feature of fantasy films, concerning their eloquence and abundance of inherent information about the object of naming. The article discusses sufficient approaches to translating cinematic onomastics into Ukrainian based on the Star Wars fantasy saga. The study analyses two blocks of onyms in the onomastic system of films: titles of saga parts and titles of saga characters. The article's authors stated that a distinctive feature of the film saga is the created universe with its naming system and languages, leading to many forms of names, often complex and incomprehensible for the Ukrainian audience. The translator's goal is not only to preserve the inherent information about the named object in the translated onym but also to adequately reproduce it in the Ukrainian language so that the Ukrainian viewer can reproduce it in the future. The results of the findings determined that the most effective lexical transformations for translating the names of film characters are transcription, transliteration and calquing. The authors noted that the thematic explicitness of the film limits the use of grammatical or lexico-grammatical techniques. Further research has outlined a list of effective translation techniques for reproducing filmonyms or film names of parts of the saga. The most common include calquing, selection of equivalents, and grammatical substitutions. The article substantiates the choice of each technique and determines its potential for adequate reproduction of the original title. The authors note that some cases of film names require careful attention when translating, taking into account the plot's peculiarities and the film's main idea.

Key words: cinema translation, fantasy onomastics, filmonym, translational technique.

Коккіна Л. Р.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри французької філології

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ У ФРАНКОМОВНИХ ЗМІ

Анотація. Статтю присвячено виявленню особливостей передачі українських лексичних та семантичних неологізмів, які виникли під час війни, французькими ЗМІ. Шляхом компаративного аналізу вивчаються інваріанти передачі зазначених мовних одиниць у сучасній французькій пресі, з огляду на специфіку сприйняття російської агресії європейським суспільством, тяжіння до нейтральності, евфемізації явищ та подій. У статті представлено ретельний огляд останніх праць, дотичних теми нашого дослідження, українських та зарубіжних фахівців, внесок яких пов'язано із актуальністю проблеми, її соціолінгвістичним характером. Важливим виявляється розуміння того факту, що наразі немає конкретної чіткої позиції в світі, зокрема у Франції, щодо війни в Україні, що, відповідно, має вербальне відлуння в усіх мовах, якими висвітлюються події. Лінгвістичні коливання іншомовних журналістів, ситуація вибору оптимального політкоректного еквіваленту серед багатьох інших становлять інтерес нашої роботи. Отримані результати засвідчили, що незважаючи на певну нерішучість франкомовних журналістів, у більшості випадків, основну ідею передано, завдяки використанню перекладацьких трансформацій різного характеру. Перевага надається, здебільшого, прийомам, що забезпечують відтворення лексичних одиниць на прагматичному рівні, що є типовим для перекладу лінгвістичних словотворень, які, зазвичай, мають ситуативний характер. Оскільки серед проаналізованих одиниць багато онімів, то застосування транскрипції та транслітерації є, також, частотним. Адекватне відображення іншою мовою ситуативно новітніх яскравих мовленнєвих елементів вимагає наявності сукупності компетенцій, де домінують позицію посідає екстралінгвістична. Цей факт пояснюється тим, що картина світу носіїв досліджуваних мов є, наразі, здебільшого, тотожною, завдяки поєднанню певних факторів синхронічного та діахронічного типу, серед яких суттєве місце посідає глобалізація та прозорість інформаційного світу.

Ключові слова: неологізми, засоби масової інформації, оніми, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Безпрецедентна соціально-політична ситуація, в якій опинилася Україна через російську агресію, розпочату 24 лютого 2022 року, не окреслюється географічними кордонами країни. Майже весь світ виявився, якщо не причетним, то, без сумнівів, більш чи менш опосередковано, втягнутим до війни, економічно, соціально, морально.

Так, вже більше за рік, провідні світові ЗМІ постійно оновлюють інформацію щодо подій в Україні, стрімкість розвитку яких є вражаючою. Вочевидь, до процесу оприлюднення фактів

залучено не лише досвідчених фахівців, але й менш професійних журналістів, до чого ми маємо додати швидкість опрацювання отриманих даних, існування заангажованих осіб, пропаганди, що призводить до появи фейкових новин, недостовірної інформації, подекуди, одночасної публікації діаметрально протилежних за змістом текстів різними сайтами та Телеграм каналами, в україномовному Інтернет просторі. Відповідно, матеріал, який пропонується франкомовному читачеві, достатньо часто, базується на текстах, на перевірку яких було замало часу. Переклад французькою мовою нових лексичних одиниць, що описують актуальні явища та події, й смисл яких достеменно не зрозумілий ще навіть широкому загалу українців, є однією з проблем адекватного транскодування даних в сучасній журналістиці.

Актуальність обраної проблематики зумовлено недостатньою кількістю праць, зокрема, серед вітчизняних науковців, які б узагальнювали розробки з даного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Насамперед, слід зазначити, що дослідженням української ідентичності, яка зіткнулася з путінською агресією, вітчизняні вчені зацікавилися ще в 2014 році. Так, відомий перекладознавець, О. Чередніченко, описує проєвропейську спрямованість більшості українців у статті, присвяченій періоду після подій на Майдані. Вчений наводить частотні ЛО публікацій того часу: “*agresseur*”, “*ennemi*”, “*une nouvelle monarchie*”, “*un nouveau tsar*”, “*impérialisme russe*”, “*rachisme*” (телескопічне утворення від *Russia + fascisme*) та назвисько *Poutler* (*Poutine + Hitler*) [1].

Стратегії українського медіа захисту та роль перекладача в вірному відтворенні воєнної доктрини було окреслено Н. Дзюбою в 2016 році, яка однією з перших проаналізувала військову лексику у французьких ЗМІ, її значну евфемізацію. Дослідниця пояснила необхідність транслітерації виразу “*Slava Oukraini – Gerioiam Slava!*”, актуальне значення топоніму Мордор, дійшовши висновку про важливість перекладу на рівнях слова, мовлення, метадискурсу та концепту, в контексті війни [2].

Сьогодні, увага вітчизняного наукового мовознавчого суспільства відволіклася від аналізу нового вокабуляру, який з'явився під час пандемії Covid-19, та прикута до лінгвістичних процесів, які відбуваються в українській мові через появу нових реалій, спричинених війною. М. Хар ретельно дослідила процеси неологізації у воєнному дискурсі, в площині української мови, деталізуючи походження, значення та конотації лексичних одиниць, серед яких *чорнобайти*, *затрудні*, *арестовити*, *кіміти*, *наволонтерити*, *макронити*, *бледіна*, *затрьохсотити* [3].

С. Гриценко презентує «мовний щит» як засіб ідентифікації співрозмовника за допомогою кодових слів, зважаючи на те, що для більшості українців стали повсякденними специфічні терміни димова граната, осколкова граната, безпілотні авіаційні комплекси й ін. Дослідниця доводить, що мотиватором творення нових слів були прізвиська визначних політичних діячів чи відомих публічних фігур, їхні домінуючі ознаки та риси, герої творів, український топонімікон, запозичення [4].

Л. Сінна присвячує своє дослідження евфемізації при перекладі політкоректної лексики, при перекладі англійською текстів україномовних ЗМІ, наголошуючи на домінуючій ролі маніпулювання громадською думкою, особливо при передачі військової та економічної лексики [5].

Вихід уживання військової лексики поза межі професійного військового дискурсу є типовим для сьогодення, отже, на думку І. Лисичкіної та О. Лисичкіної, дослідження такого характеру є важливими для розуміння військової культури в умовах міжкультурної взаємодії та відповідає орієнтації сучасного перекладознавства на встановлення відповідників професійним термінам [6].

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження є аналіз особливостей відтворення французькою мовою лексико-семантичних новоутворень, на матеріалі публікацій провідних ЗМІ у франкомовній площині. Серед інформаційних джерел було обрано сайти Le Monde, Le Figaro, Le nouvel Observateur, Libération, Les Echos, La Tribune, L'Humanité, La Croix, які пройшли шлях від несприйняття України як гравця світового рівня до зневіри у сили росіян, та відображують різні суспільно-політичні погляди П'ятої Французької Республіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед лексичних одиниць дотичних теми війни, які було згадано та додатково пояснено у французькій пресі від 24 лютого 2023 року, в річницю початку війни, найбільш поширеними виявилися наступні лексеми, які представлено в роботі з їхньою експлікацією, запропонованою французькими інтернет-виданнями:

Azovstal. *Ce gigantesque site sidérurgique de la ville ukrainienne de Marioupol (sud-est) était jusqu'à sa chute en mai 2022 le symbole de la résistance acharnée des Ukrainiens, malgré un déficit en hommes et en armes.*

Boutcha. *Ayant échoué à conquérir Kiev, le Kremlin retire fin mars ses forces du nord de l'Ukraine. Le 2 avril, la planète découvre les images de l'AFP montrant les corps de civils exécutés, certains les mains liées dans le dos, jonchant les rues de Boutcha, une ville en lisière de la capitale que l'armée russe avait occupée.*

Caesar. *La France a livré plusieurs exemplaires à l'Ukraine de ce canon automoteur, un des fleurons de son artillerie. "Caesar" est l'orthographe latine de "César", mais c'est aussi l'acronyme de "CAmion Equipé d'un Système d'ARtillerie". Il s'agit d'un canon de 155 mm, long d'environ 8 mètres, installé sur un camion, et disposant d'une excellente mobilité. Développé dans les années 1990, le canon Caesar entre en action pour la première fois en 2009 en Afghanistan, mais est devenu lors de la guerre d'Ukraine un enjeu géopolitique et politique majeur [7].*

Groupe Wagner. *Il s'agit d'une organisation paramilitaire, formée de mercenaires russes, qui entretient des liens étroits – mais officieux – avec le pouvoir russe. Depuis 2012, cette "armée fantôme" de Vladimir Poutine intervient sur des théâtres d'opérations où Moscou n'a officiellement envoyé se battre aucun*

soldat: la République centrafricaine, la Syrie, la Libye, le Mali, Madagascar ou encore l'Ukraine, avant même l'invasion par l'armée régulière russe [8].

Himars. *Ce système américain de lance-roquettes mobile de haute précision a été fourni à l'Ukraine en juin 2022, devenant une pièce maîtresse des contre-offensives ukrainiennes de l'été et de l'automne 2022.*

Mobiki. *Ce terme familier est utilisé en Ukraine pour désigner les centaines de milliers de réservistes russes mobilisés à partir de septembre 2022 par Vladimir Poutine pour consolider ses lignes après une série d'humiliants revers.*

Orques. *Sobriquet utilisé par les Ukrainiens pour qualifier les soldats russes. Les Orques, parfois retranscrit en "Orcs" à l'anglaise, sont des créatures humanoïdes laides et cruelles qui constituent l'armée des ténèbres dans l'univers de J.R.R. Tolkien, l'auteur du "Seigneur des anneaux".*

SVO. "Opération militaire spéciale", et son abréviation en russe "SVO", est l'euphémisme du Kremlin pour décrire son assaut contre l'Ukraine. Une loi a même été votée, permettant de réprimer l'usage des mots "guerre" ou "invasion" dans le contexte ukrainien.

Ukronazi. *Vladimir Poutine justifie l'invasion par la nécessité de "dénazifier" l'Ukraine, accusée de vouloir anéantir la population russophone. Dans la foulée, le surnom d'"Ukronazi" s'est imposé parmi les propagandistes russes.*

Va te faire... *Dès le premier jour de l'invasion, l'armée russe s'attaque à l'île des Serpents, caillou stratégiquement situé à quelques dizaines de kilomètres des côtes, à l'embouchure du Danube. Le navire amiral de la flotte russe de la mer Noire, le croiseur Moskva, exige alors la reddition du petit contingent ukrainien sur l'îlot. Un militaire rétorque "Navire de guerre russe, va te faire foutre !" Cette réplique deviendra culte et un succès sur Internet [9].*

Bavovna. *Il s'agit d'un terme humoristique ukrainien utilisé pour se moquer de la façon dont les Russes minimisent les explosions qui ont lieu sur leur territoire, notamment après des frappes ukrainiennes [10].*

Отже, ми відзначаємо, що при вживанні онімів (топонімів *Boutcha*, ергонімів *Azovstal*, *Groupe Wagner*) журналісти завжди вдаються до різноманітних перекладацьких трансформацій, від транслітерації до експлікації, в залежності від цільової аудиторії та хронометражу існування терміну на шпальтах.

Епонім *Caesar* та міфонім *Himars*, які не так давно стали частиною вокабуляру звичайних, не військових українців, мають декілька варіантів передачі на шпальтах українських видань: латинськими літерами, або кирилицею, транскрибуванням чи транслітеруванням, тож їх поява у франкомовних статтях потребує простої експлікації для читачів. Поява в українському лексиконі нового дієслова, похідного від назви *Himars*, так само, постає перед читачами французької преси: *Un nouveau verbe dans le lexique de la guerre en Ukraine: "Himarser", un verbe régulier qui est conjugué très régulièrement au sud et à l'est de l'Ukraine par les vaillantes forces armées Ukrainiennes. Les agresseurs en bavent de colère!!*

Переклад французькою мовою російської аббревіатури *СВО* відбувається так само, за рахунок транслітерації *SVO*, з подальшим поясненням сутності явища.

Відтворення міфоніму *Орки*, зазвичай виглядає як *Orques*, однак можливі й випадки використання англійського варіанту *Orcs*, з референцією до твору Дж.Р.Р. Толкіна.

Передача французькою ситуативних неологізмів, утворених за допомогою контамінації або телескопії, відбувається за різними схемами: іноді їх супроводжує експлікація елементів словотвору, напр.: *rachisme (formation par télescope de Russia + fascisme)*, або, як у процитованому вище випадку з *Ukronazi*, журналіст задовольняється референцією до ситуації, та вказує на його поширеність в російській пропаганді.

Відсутність достатньої експлікації при вживанні новоутвореного терміну *Mobiki* позбавляє франкомовного читача можливості відчутти ту демінутивно-пейоративну конотацію, яку було створено українськими журналістами. Ідентична ситуація виникає і зі словом *Bavovna*, проста транслітерація якого гарантує повну відсутність прагматичного ефекту, тотожного оригінальному.

Зазначимо, що, навіть сьогодні, у французьких ЗМІ існують коливання щодо вживання терміну *vîna – la guerre* для опису російської інвазії, який вони замінюють евфемізмом *le conflit*:

Le 24 février 2022, la Russie envahissait l'Ukraine pour le lancement de son "opération militaire spéciale". Un an après, le conflit n'est toujours pas réglé [11]. Це ще раз підтверджує постулат про те, що заангажованість ЗМІ, їхня залежність від політики держави стає на перешкоді адекватному відтворенню авторської інтенції в реальному зображенні подій.

Специфічною рисою українського народу є невсучасний оптимізм, який знаходить своє відображення, наприклад, в численних мемах, якими українці реагують на актуальні події, не менш, ніж створюючи нові слова. У більшості випадків, вони стають об'єктами аналізу фахівців, які намагаються, таким чином, дослідити менталітет незламної нації, що призводить до появи міждисциплінарних розвідок. Компаративний аналіз невербальної емотивної складової, із залученням графічних елементів, які з'являються в іноземній пресі, став би суттєвим внеском в роботу на даному напрямку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз засобів передачі неологізмів, які з'явилися під час війни, розпочатою російськими окупантами в Україні, проведений на матеріалі публікацій французьких провідних ЗМІ, за 2022–2023 роки, дозволяє зробити висновки, що, здебільшого, франкомовний читач має змогу отримати інформацію, тотожну оригінальній, в залежності від сукупності екстралінгвістичних факторів, які впливають на вибір перекладацького відповідника. Зазвичай, переклад терміну супроводжується його експлікацією, лише при першій появі в ЗМІ.

Серед перспектив подальшого дослідження ми вбачаємо компаративне вивчення мемів періоду російської агресії, на матеріалі української, англійської та французької преси.

Література:

- Cherednychenko O. L'Ukraine après le Maidan : une nouvelle identité. URL: <https://www.cairn.info/revue-cahiers-sens-public-2014-1-page-75.htm>
- Dziub N. Traduire la guerre d'Ukraine de 2014. URL: <https://hal.science/hal-03088863/document>
- Хар М. Военный дискурс: процесси неологізації. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/24/part_1/31.pdf
- Grytsenko S. Language innovations of Russian-ukrainian war 2022. URL: <https://philology-journal.com/index.php/journal/article/view/10>
- Сінна Л. Особливості перекладу політкоректної лексики в контексті евфемізації (на матеріалі текстів ЗМІ). URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.63>

- Лисичкіна І., Лисичкіна О. Сучасна військова лексика в аспекті англо-українського перекладу. URL: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.57.44>
- Un an de guerre en Ukraine : d'Azovstal à la lettre Z, l'abécédaire du conflit. URL: <https://www.tfl1info.fr/international/guerre-en-ukraine-russie-24-fevrier-un-an-apres-d-azovstal-a-la-lettre-z-l-abecedaire-du-conflit-2248106.html>
- Slavicek M. Guerre en Ukraine: les mots pour comprendre le conflit, des armes lourdes à la dissuasion nucléaire. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2023/02/20/guerre-en-ukraine-les-mots-pour-comprendre-le-conflit-des-armes-lourdes-a-la-dissuasion-nucleaire_6162549_3210.html
- D'«Azovstal» à «Z» : petit lexique d'un an de guerre en Ukraine. URL: <https://www.nicematin.com/conflits/dazovstal-a-z-petit-lexique-dun-an-de-guerre-en-ukraine-830153>
- Horn A. Que sait-on de l'attaque sur le port de Sébastopol en Crimée. URL: https://www.liberation.fr/checknews/que-sait-on-de-lattaque-sur-le-port-de-sebastopol-en-crimée-20221030_ZZSSMGMLZRFWC6CDGWETY4YLE/?outputType=amp
- Guerre en Ukraine : Ukronazi, Boutcha, drones kamikazes... le lexique des mots qui ont marqué l'année de conflit. URL: <https://www.midilibre.fr/2023/02/23/guerre-en-ukraine-ukronazi-boutcha-drones-kamikazes-le-lexique-des-mots-qui-ont-marque-lannee-de-conflit-11016318.php>

Kokkina L. Reproduction of Ukrainian lexico-semantic neologisms of the period of russian aggression in the French-speaking media

Summary. The article is devoted to identifying the peculiarities of the transmission of Ukrainian lexical and semantic neologism that arose during the war by the French mass media. By means of a comparative analysis, the invariants of the transmission of the mentioned language units in the modern French press are studied, considering the specifics of the perception of Russian aggression by European society, the tendency towards neutrality, and the euphemism of phenomena and events. The article presents a thorough review of the latest works related to the topic of our research, Ukrainian and foreign specialists, whose contribution is related to the relevance of the problem, its sociolinguistic character. It is important to understand the fact that at the moment there is no specific clear position in the world, in particular in France, regarding the war in Ukraine, which, accordingly, has a verbal echo in all languages in which the events are covered. Linguistic fluctuations of foreign language journalists, the situation of choosing the optimal politically correct equivalent among many others are the interest of our work. The obtained results proved that despite certain indecision of French-speaking journalists, in most cases, the main idea was conveyed, thanks to the use of translation transformations of various nature. Preference is given, for the most part, to techniques that ensure the reproduction of lexical units at the pragmatic level, which is typical for the translation of linguistic word formations, which usually have a situational character. Since there are many onyms among the analyzed units, the use of transcription and transliteration is also frequent. Adequate display in another language of situationally the latest vivid speech elements requires the presence of a set of competencies, where the dominant position is occupied by extralinguistic. This fact is explained by the fact that the picture of the world of the speakers of the studied languages is, for the most part, identical, thanks to the combination of certain factors of the synchronic and diachronic type, among which globalization and the transparency of the information world occupy a significant place.

Key words: neologisms, mass media, onyms, translation transformations.

Kotsiuba O. O.,

*5th-year student at the Faculty of Oriental Languages
Borys Grinchenko Kyiv University*

Semenist I. V.,

*Doctor of Philology,
Dean of the Faculty of Oriental Languages
Borys Grinchenko Kyiv University*

STRATEGIES OF ADAPTATION IN CHINESE FICTION TRANSLATION (BASED ON CAN XUE'S SHORT STORY "黑眼睛")

Summary. This article attempts to outline the problem of selecting translation strategies for the adaptation of Chinese fiction texts. The material chosen for practical research is a story by a famous Chinese contemporary writer, a prominent representative of avant-garde women's prose – Can Xue (殘雪). The study examines the main functions of translation as a medium of intercultural communication, its role and influence on the "dialogue of cultures", as well as establishes the importance of choosing expedient translation strategies to achieve and fulfill the previously mentioned functions of translation. The theoretical part of the paper provides an overview of the existing classifications of translation strategies, characterizes their division into macro- and micro-strategies, which is caused by the difference between so-called «broad» and «narrow» understanding of the term "strategy". Particular attention is paid to two types of text adaptation strategies: foreignization (укр. *очуження*) and domestication (укр. *одомашнення*), outlining the advantages and disadvantages of both types in terms of adequacy, accuracy and stylistic conformity of the target language text to the original.

In the practical part of the paper, we describe the mechanisms of the translator's choice of a macro-strategy for translating the short story "Black Eyes" (黑眼睛) by Can Xue and provide some examples of specific translation cases in which we consider ways to overcome translation difficulties, in particular, the transmission of the author's style, atmosphere, and cultural and historical realities. In addition, we provided a brief description of the peculiarities of the writer's individual style and established the connection between the features of Can Xue's works and personal life experience and worldview.

The results of the research not only contribute to the current issues of Oriental translation studies, but can also be used to deepen knowledge in an interdisciplinary context: the availability of high-quality literary translations into the Ukrainian language paves the way for further linguistic, literary and socio-cultural studies of the creative heritage of China.

Key words: translation strategies, Chinese avant-garde, dialogue of cultures, translation adaptation, foreignization, domestication.

Research analysis. Considering the topic of our research, it is impossible not to mention prominent scholars such as L. Venuti, F. Schleiermacher, S. Bassnett, A. Lefevere, E. Nida, G. S. F. Fong, W. Dongfeng, I. Korynets, O. Volchenko and others, who have devoted their research to translation problems and, in particular, translation strategies. The very concept and definition of strategies

first appeared in the works of L. Venuti [1], which inspired our current research and became the foundation of our paper. The literary scholars who have studied the works of the Chinese writer Can Xue include M. S. Duke, Li Xiaofeng, Bai Xianyun, Qu Feng, Hong Zhigang, as well as Ukrainians: V. Maksymets, M. Voyna, and N. Isaeva.

The objective of the paper is to define the types of translation adaptation strategies, analyse the advantages and disadvantages of each of them, and determine the optimal approach to choosing a successful translation strategy when dealing with Chinese fiction.

The outline of the main findings. Translation has been around since the emergence of the earliest language barriers experienced by humans. Nowadays, depending on the purpose of the translation, it can perform a variety of functions, but the most important and oldest has always been and still is a social one. At the simplest level, this function involves ensuring interlingual communication between individuals. Yet, if we are to consider literary translation, its social function is to provide the world community with access to the cultural heritage of separate nations, which, in turn, ensures the mutual exchange of literary experience, mutual linguistic and cultural enrichment, and deepening of people's understanding of the world. Therefore, the term "translation" is almost always accompanied by the concepts of "intercultural interaction", "dialogue of cultures", "ethnocultural integration", etc [2, pp. 179–183].

The study of various aspects of literary translation is essential for understanding the peculiarities of intercultural discourse, especially when it comes to cultures that appear to be quite distant from each other, such as Chinese and Ukrainian. Literary translation of Chinese literature into Ukrainian introduces Ukrainian readers not only to the writings of a certain author, but also to all the ethnocultural, historical, and social backgrounds of a given piece. In this way, this kind of "dialog" between our cultures allows us to identify and explore both their differences and similarities, thereby enabling a better understanding and development of our own identity.

The matter of intercultural interaction, achieved through literary translation, is often followed by the problem of choosing and applying translation strategies. While the translated work serves as a bridge between two cultures, the translator himself becomes an intermediary between the author of the original work and its foreign-language reader [1; 3]. In this case, the translation strategy applied might have a significant impact on both the result of the translation and the fulfillment of the objectives and tasks assigned to it.

As of now, the concept of translation strategies in Oriental translation studies remains more or less unclear. The most attention is often paid to translation transformations, methods and ways of solving separate translation problems, while the concept of strategies, despite being widely studied in Western translating tradition, can be considered a relatively recent phenomenon. Nevertheless, the problem of translation strategies is gradually gaining recognition in wide circles of sinologists and orientologists. It is believed that there are two main interpretations of the concept of translation strategies: broad and narrow [1, p. 242]. The «broad» one describes translation strategies as a collection of principles, rules, and beliefs that form the general point of view of the translator, which he or she adheres to during the translation process. In the «narrow» interpretation, strategies are equated with methods used to solve specific translation difficulties in a particular part of the text. Thus, the main difference lies in the level or «layer» of their implementation. The broad understanding refers to the macro level (the level of the entire text in its integrity), and the narrow one to the micro level (the level of specific textual units).

Scholars have suggested the division of translation strategies into the following directions: standardization and adaptation. Standardization is generally known to lose the cultural value of a work, whereas, from the linguistic aspect, the received text is brought to a common language standard. This determines the relative unpopularity of standardization among the majority of literary translators. Adaptation is an attempt to capture and portray the peculiarities and specific features of the original text in the target language. In this way, the text is «adapted» to a new audience, while preserving its linguistic, pragmatic, and socio-cultural value. Adaptation comprises two types of strategies: foreignization (укр. *очуження*) and domestication (укр. *одомашнення*). The latter has the advantage of focusing on the target language and, eventually, on the potential reader. Its main purpose is to bring the product of translation closer to the mentality and worldview of the target audience, and for this reason, the historical and cultural specifics of the source text are partially omitted and smoothed out. On the contrary, the strategy of foreignization emphasizes the ethnic aspect of the text, the difference between the language and socio-cultural environment of the original and the translation [3, p. 439].

The choice of strategy is usually the personal decision of the translator, but there are also certain trends in the approach of Western researchers to translating Chinese literature: previously, the perception of Chinese literature had a festival and exotic nature, but nowadays the mindset has become one of tolerance and a sense of equality between Eastern and Western cultures. In other words, many former translations may have contained too much domestication of the «Chinese nature» of the translated text, attempting to accommodate and adjust the foreign culture to a «familiar and explicit» Western standard. In some other cases, the Chinese text was subjected to excessive foreignization, lacking any adaptation for the potential audience. This led to further misunderstanding and deepening of the intercultural gap. As a result, many modern translation specialists are guided by the well-known Eastern principle of the «golden mean» in their approach to the choice of translation strategies. The key is to find a balance and maintain the flexibility that will allow them to meet all the objectives and tasks of translation. The issue of the use of translation strategies remains no less tangible when it comes to contemporary Chinese literature.

Can Xue (born 1953), whose real name is Deng Xiaohua (邓小华), is a prominent representative of avant-garde women's fiction in China and abroad. The Chinese avant-garde was greatly inspired by Western modernism and postmodernism. It is referred to by many scholars as a synthesis of the formal techniques of Western modernism and Chinese traditional reality [4, p. 127; 5; 6]. This allowed the creation of new, alternative literature and the destruction of conservative ideas of writing by all means. The representatives of this literary movement expressed their desire to reform the established concepts of literature and introduce them to the global arena. Can Xue's works have many features that are typical of the time: fatalism, mysticism, the dominance of text's form over content, fiction as the work's core, time-space discretion, schematization of characters, distorted cause-and-effect relationships, extensive symbolization, abstraction, and a metaphorical tone [7, pp. 329–331; 8, p. 68].

Can Xue's fiction, including the short story «Black Eyes» (黑眼睛), is imbued with a mysterious atmosphere that is fascinating, surprising, and frightening at the same time. It is marked by deep psychologism, chaos, and a sense of doom in human existence [9]. Recognizable features of the author's idiosyncrasy are the placement of characters in the reality of a nightmare, the events in which are devoid of any apparent logic and chronological sequence:

«三叔，你见过黑眼睛了吗?»

«那是大迁徙之首的传说了，你说的就是那个东西吧。唉，本来我是不想去哪山沟的，可是你姨姨她快临产了，只有那里有个产婆。黑灯瞎火的，我扶着她走了多少路啊»

– «Дядьку, а ти бачив чорні очі?»

– «Ти говориш про легенду, що існує з часів Великого переселення народів, Ех, спочатку я не хотів їхати до гірського яру, але твоя тітка ось-ось мала народити, а повитуха була лише там. О, скільки ж доріг я допомагав їй пройти за суцільної темряви...» [10, p. 89]

[– "Uncle, did you see the black eyes?"

– "You're talking about a legend that has existed since the Great Migration... Eh, at first I didn't want to go to the mountain gully, but your aunt was about to give birth, and there was the only midwife. Oh, how many roads I helped her cross in the pitch black..."]

One of the central themes is the theme of insanity (often female):

«我既受不了那双眼睛的邪恶，我也受不了它的严肃和专注。它的严肃和专注全是对着我来的，它穿透了我的五脏六腑，并且在我的胃里面烧起一团火.....»

«Не витримую зла цих очей, так само як не витримую їхньої суворості та пильності. Вони все ж настigli мене, проникли в моє тіло та душу, навіть розпалили вогонь у моєму животі» [10, p. 88].

["I cannot bear the evil of those eyes, nor can I bear their severity and vigilance. They have reached me, penetrated my body and soul, and then lit a fire in my stomach"].

In the dreams of Can Xue's characters, human sensations materialize into images of insects:

«可惜这样做的结果是除了斩断了一些蚯蚓，让少量鲜血流出之外，还留下了惶惑不安的感觉»

«Та, на жаль, усе, з чим я лишаюсь, – тільки тривожне почуття розгубленості, декілька розрубаних черв'яків і трохи витеклої з них крові» [10, p. 87].

["But unfortunately, all I was left with was a disturbing feeling of confusion, a few chopped-up worms, and some blood that had leaked out of them"].

«我将冬茅拔出泥土，看见洞里满是大大小小的蚯蚓，令人肉麻»

«Я стрімко почав виривати очерет із землі й натрапив на яму з купою огидних, різних за розміром хробаків» [10, p. 87].

["I quickly started pulling the reeds out of the ground and came across a pit with a bunch of disgusting worms of different sizes"].

Idioms, metaphors, and symbols are also culturally marked:

«当夜生了个男孩。满山都是猴子在叫。接生婆举着个脸盆，对着月亮敲了又敲»

«У ту ніч народився хлопчик. Пам'ятаю крики мавп з гори. А повитуха, що приймала пологи, підняла розбитий таз і стукала по ньому на місяць» [10, p. 89].

["A boy was born that night. I remember the monkeys screaming from the mountain. And the midwife who delivered the baby picked up the broken bowl and was knocking on it for a month"].

«我找三叔打听，三叔坚决地否定了我的企图，说我»不知天高地厚»

«Я знайшов дядька, аби розпитати у нього, але він рішуче відмовив мені, сказавши, що я, мовляв, не знаю «наскільки високе небо і наскільки широка земля» [10, p. 94].

["I found an uncle to ask him, but he flatly refused, saying that I didn't know 'how high the sky and how wide the earth are'"].

These excerpts from the short story translation include recognizable features of Can Xue's writing (symbolic images, distinctive speech of the characters, historical and customary allusions, idioms, etc.), and therefore may create certain challenges in translation. While choosing adaptation strategies, it is necessary to analyse what impact the chosen strategy will have on different levels of translation. First of all, it is worth noting that in literary translation, the structural and formative correspondence of the resulting text to the original is of great value (syntactic level). This principle should also guide the choice of a translation strategy: if a work in the source language is difficult to understand, has a confusing structure, or inconsistent narrative, the translator's task is to perceive these as important features of the author's ideostyle that should be reflected in the target language to the fullest extent possible. The second level is the emotional and stylistic one. It includes all the means of expression that create the proper atmosphere when reading, convey emotions, and are in charge of the text's aesthetics. For instance, if the key element of the text's style is its so-called "Chineseness", this feature may be lost when using the domestication strategy. The third level is lexical, which involves the difficulties of translating allusions and translation realias. At this level, the translator will need to estimate his or her audience and guess at the possible level of their background knowledge - will it be enough to understand what is being said without context? In any case, a fairly safe option is to use translation comments at the bottom of the page or at the end of the translation, which will contain explanations of all the "risky" moments, although this approach also can be considered passive domestication.

Conclusions. The author's style, similar to that of Can Xue, enriched with allusions, psychology, and deep folk touch, makes the text difficult to understand even for native speakers, which must be taken into account when translating. In order to correctly determine the ratio of translation strategies used, it is necessary to anticipate the potential readiness of the Ukrainian reader for such literature and pre-estimate the level of their background knowledge. However,

even with all this in mind, the complexity of the translation task is caused by the need to preserve the originality and authenticity that the author has brought to the work. This is one of the most striking cases of the urgent importance of maintaining a delicate balance between domestication and foreignization. Hence, researchers of Can Xue's oeuvre believe that the key to understanding her stories is to understand her own worldview and self-identity, as well as the peculiarities of the customs, traditions of the area, and the life circumstances in which she grew up. Through the dark, smoky prism of sleepwalking madness, she conveys her impressions of real life and everything about it.

References:

1. Venuti, L. *Strategies of translation. Routledge encyclopedia of translation studies*. London, Taylor and Francis Books Ltd., 2001. С. 240–244.
2. Корунець, І. «Доместикація як засіб збагачення національних мов і літератур» *Український журнал іноземної літератури Всесвіт*, 2012. Р. 177–187.
3. Волченко, О. «Дослідження стратегій фореїзації та доместикації в теорії перекладу.» *Мова і культура*, 2017, С. 437–441.
4. Duke M. Introduction, *Modern Chinese Woman*. Armonk, 1989. 300 p.
5. 洪治纲. 先锋文学聚焦之十四, 见 *小说评论*. 2002. 第2期.
6. 丘峰. 80年代中期中国先锋小说回眸. *嘉应学院学报*. 1999. № 4.
7. Ісаєва Н. С. Авангардна природа символів у прозі Цань Сюе: образи комах. *Мова і культура*. Видавничий дім Дмитра Бураго. Київ, 2011. 328–335 с.
8. Максимець, В., Москальов Д. «Наратор и хронотоп у прозі Цань Сюе» *ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2019. С. 68–71.
9. 李晓峰. 小说: 黑暗灵魂的舞蹈 论残雪的文学观. *当代文坛*. 2006. № 2.
10. Українська асоціація викладачів китайської мови. *Китайська поезія та проза. Збірка перекладів*. Київ, Саміт-Книга, 2021.
11. Dongfeng W. (2002). Domestication and Foreignization: a contradiction? *China Translation*. 2002. № 9. Р. 24–26.
12. Schleiermacher F. *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens*. Berlin, 1838. P. 207–245.
13. 白先勇. 现代主义的刺激 – 评(一个人死了), (山上的小屋) 联合文学. 1987. № 4.

Коцюба О. О., Семеніст І. В. Стратегії адаптації перекладів китайськомовної художньої літератури (на прикладі оповідання Цань Сюе «黑眼睛»)

Анотація. У цій статті зроблено спробу окреслення проблеми вибору перекладацьких стратегій адаптації китайськомовного художнього тексту. Матеріалом для практичного дослідження було обрано оповідання відомої китайської письменниці сучасності, яскравої представниці жіночої прози авангарду – Цань Сюе (残雪). У ході дослідження розглянуто головні функції перекладу як медіуму міжкультурної комунікації, його роль та вплив на «діалог культур» та встановлено важливість питання вибору перекладацьких стратегій для досягнення й виконання вищезгаданих функцій. У теоретичній частині роботи наведений огляд існуючих класифікацій стратегій перекладу, охарактеризовано їхній поділ на макро- та мікстратегії, що обумовлюється різницею між, так званими, «широким» та «вузьким» розуміннями терміну «стратегія». Більшу увагу приділено двом піднапрямам стратегії адаптації тексту: фореїзації (очуженню)

та доместикації (одомашненню), викладено погляди на переваги та неділки обидвох напрямків з точки зору адекватності, точності та стилістичної відповідності тексту мови перекладу до оригіналу.

У практичній частині роботи описуємо механізми вибору перекладачем макростратегії перекладу оповідання Цань Сюе «Чорні очі» (黑眼睛) та наводимо окремі приклади перекладацьких ситуацій, в яких розглядаємо шляхи подолання труднощів перекладу, зокрема передачі авторського стилю, атмосфери й реалій культурно-історичного характеру. Окрім цього, надано коротку характеристику особливостей ідіостилю письменниці

та встановлено зв'язок рис її творчості з особистим життєвим досвідом та світоглядом авторки.

Результати праці не лише становлять внесок в актуальні питання східного перекладознавства, а й можуть бути використані для поглиблення знань у міждисциплінарному розрізі: наявність якісних художніх перекладів українською мовою відкриває двері для подальших лінгвістичних, літературних та соціокультурних досліджень творчої спадщини Піднебесної.

Ключові слова: перекладацькі стратегії, китайський авангард, діалог культур, адаптація перекладу, форенізація, доместикація.

Krainiak L. K.,

*PhD in English Philology, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages,
Information and Communication Technologies,
West Ukrainian National University*

Duda O. I.,

*PhD in English Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Information and Communication Technologies,
West Ukrainian National University*

Rybachok S. M.,

*PhD in English Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Information and Communication Technologies,
West Ukrainian National University*

ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF COMMONLY USED VOCABULARY WITHIN ECONOMIC DISCOURSE TEXTS

Summary. The proposed article is devoted to the identification of the translation linguistic features of commonly used vocabulary in English economic literature into Ukrainian. As a result of the analysis of the material under study, the authors have found that the more polysemantic a commonly used word is, the more proper meanings it acquires, depending on the economic context.

The paper attempts to classify commonly used lexemes according to the degree of dependence on the context. The analysis of the material under study has shown that the first group of commonly used words (such as provision, patent, discount) does not cause difficulties in translation, while the second part of this type of words is associated with certain problems, since the translation of such lexical items directly depends on the context. The latter one includes two groups of commonly used vocabulary:

1) connective words like before, since, as, after, for. The peculiarity of these words is that they can perform the functions of different parts of speech and, in addition, some of them have different meanings within the same part of speech;

2) words used in meanings that differ from those generally accepted in everyday life.

Unlike terms, the commonly used vocabulary of economic texts is characterized by the fact that it does not have the property of denoting concepts and objects of the economic sphere, but can, together with terms, determine the specifics of scientific and economic and popular economic styles. The commonly used vocabulary of economic discourse consists of words, phrases, separate entities, special phrases and clichés used to express connections and relations between the termed concepts and objects, as well as to express qualitative, quantitative and other evaluative characteristics in the differentiation and classification of general scientific and special concepts of the economic field.

Based on the material of the studied literature, the authors established that the relationship between industry terminology and commonly used vocabulary should be taken into account during the translation of economic texts. Special attention

in economic translation should be paid to the fact that many unmotivated words of everyday vocabulary become motivated in the economic sphere as a result of reinterpretation of fixed meanings of names already existing in the language and the formation of new meanings in them.

Key words: commonly used vocabulary, texts of English economic literature, economic context, special concept of economic sector.

Problem statement. Due to the recent changes in the world, the economic topic has become one of the most popular for both professionals and people who are not directly involved in finance, credit, monetary exchange and production. In addressing the financial crisis, economists, politicians and businessmen from almost all countries have joined forces to create anti-crisis programs. Economic journals of all countries publish articles, reviews, analytical reports, and the latest news on this topic. People of all ages and professions are actively discussing events in the economic world and expressing their attitudes toward them. Under such conditions, the role of translation as a service factor in economic relations between nations is growing enormously. As a field of practical language and speech activity, economic translation is one of the types of special translation, the object of which is a variety of economic discourse materials used for translation, which are different in genres, styles and functions.

Analysis of recent research and publications. The term "discourse" (French "*discours*", English "*discourse*") began to be widely used in the early 70s of the XX century in a sense close to that in which the term "*functional style*" existed in domestic linguistics [1, p. 234; 2, p. 103]. Discourse was then considered a functional style. Since the term "*discourse*" is not unambiguous, it is used in modern linguistics in three meanings.

The first is discourse as a language "inscribed in a communicative situation and as a category with a clearly expressed social content in comparison with the speech activity of an individual" [3; 4; 5].

The second meaning is the use of the term "discourse" as a way of speaking. In this context, researchers are interested not in discourse in general, but in its specific varieties, which are determined by a wide range of parameters: purely linguistic distinctive features (to the extent that they can be clearly identified), stylistic specificity (largely determined by quantitative trends in the use of language), and even the specifics of the subject matter, system of beliefs, ways of reasoning, etc. Discourse in this sense is stylistic specificity plus the ideology behind it [6, p. 35–36].

Finally, there is a third meaning of the term "discourse" associated primarily with the name of the German philosopher and sociologist J. Habermas. It can be considered a species in relation to the previous understanding, as it has semantic specificity. In this third sense, "discourse" refers to a special ideal type of communication carried out in conditions of maximum possible detachment from social reality, traditions, authority, communicative routine, etc. In the context of the second meaning, it can be called "discourse of rationality" [7, p. 5–7].

Discourse is a multifaceted term in a number of humanities whose subject matter directly or indirectly involves the study of language functioning, such as linguistics, literary studies, semiotics, sociology, philosophy, ethnology, and anthropology. There is no clear and universally recognized definition of "discourse" that covers all cases of its use, and it is possible that this has contributed to the wide popularity of this term in recent decades [7; 8; 10]. The relevance of our study's topic lies in the fact that the special economic translation theory, despite the interest in it in recent years, remains poorly understood, but very important. The practical significance of the work lies in the possible use of the research results in the translation of English economic literature into Ukrainian.

The **objective** of our research is to identify the linguistic features of the commonly used vocabulary translation within English economic literature into Ukrainian, to classify commonly used lexemes of this type of discourse according to the degree of dependence on the context.

Presentation of the main findings. In addition to special vocabulary and terms, texts of economic discourse contain commonly used vocabulary, which is heterogeneous and therefore requires different approaches when translating different genres of this literature [9, p. 111–113]. For example, the verb *to offer* in economic texts is most often used in the sense of *чинити* (*offer*) rather than *пропонувати*, the verb *to attack* means *приступити до вирішення (завдання)*, rather than *нападати*, the verb *to happen* means *виявлятися* rather than *відбуватися*, *випадково виявлятися*. For the noun *state*, the main meaning is *стан, становище*, not *державна*.

Chain management oversees the enterprise relationships in order to get the information necessary to run the business, to get product delivered through the business, and to get the cash that generates profits for the business. (Відділ організації поставки слідкує за зв'язками підприємства, з метою отримати інформацію, необхідну для управління бізнесом, поставки продукції, та отримання готівки, що генерують прибуток) [10, p. 200]. In the economic literature, the most common equivalent of this word is the verb «керувати», as opposed to its commonly used equivalents «бігати», «переслідувати».

Some service words deserve special attention, such as *for*, *as*, *since*, *after*, *before*, etc. The peculiarity of these words is that they

can perform the functions of different parts of speech and, moreover, some of them have different meanings within the same part of speech. For example, the word *for* can be a preposition or a conjunction. As a preposition, *for*, in addition to its most common meaning *для*, has the meaning *протягом*, and as a conjunction, it has the meaning *так як*. Words and phrases that serve to express the author's attitude to the facts being presented or to clarify these facts have a significant share in specialized economic texts. For example: *needless to say* – *не викликає сумніву*, *unfortunately* – *на жаль*, *strictly speaking* – *строго кажучи*, *in a sense* – *у сенсі*, *at most* – *у разі*, etc.

In linguistics, the ability of a word to collocate with other words is called valence [11; 13; 14]. In the special vocabulary, there is a significant list of word combinations that form a kind of micro-contexts with different levels of internal organization. Here are some examples with the word "problem": *basic (chief, main, essential, specific, difficult, complex, etc.) problem. This is a problem dealing (concerned) with (bearing on..., relating to...) computer science. – Основна (головна, істотна, певна, важка, складна, і т.д.) проблема. Це проблема, що має справу (стосунок), (що стирається ..., торкаючись ...) до інформатики.*

It should be emphasized that there is a large group of words and terms called "false friends of the translator" (e.g. *data* – *дані*, *decade* – *десятиковий*, *instance* – *екземпляр*, *simulation* – *моделювання*), transliteration of which leads to the semantic distortions of the translated text [15, c. 70].

It is a mistake to assume that they pose a danger only to novice translators. Even an experienced translator can transform words belonging to this group inadequately. Incorrect translation of these words can lead to a distortion of the document's meaning and cause large losses for the company. When translating financial and economic documents, we may encounter such "false friends of the translator" as, for example: "interest" – «відсотки», instead of «цікавість», "data" – *дані*, instead of «дата», "object" – «ціль, предмет», instead of «об'єкт», "receipt" – «квитанція, чек», instead of «рецепт». More complicated cases are those English "false friends of the translator" that coincide with Ukrainian words in only one or two senses, but differ in others, for example: «balance – сальдо, залишок», and not only «баланс», «person – юридичне особа», and not only «особистість»; «figure – цифра», and not only «фігура», «contract – угода», and not only «контракт (міжнародна угода)».

In addition to all the cases mentioned above, we may also encounter ambiguous words that have their own meaning in the context of financial and economic documentation, for example: «return – декларація, доходи», rather than «повернення», «active – ринок з активними торгами», rather than an adjective «енергійний», «away – відмінний від», rather than «далеко», «acceptance – акцент», rather than «прийом», «bear – спекулянт, який грає на зниження», rather than «ведмідь», «to buy in – закрити угоду», rather than «викупувати назад», «call – достроковий», rather than «телефонний».

As a result of the analysis of the material under study, we conclude that one part of commonly used words such as (*provision, patent, discount*) does not cause difficulties in translation, while the other part of this type of words causes certain problems, since the translation of such lexical items directly depends on the context. The latter include the following groups of commonly used vocabulary:

1) syntactic words (*before, since, as, after, for*), the peculiarity of which is that some of them have different meanings within the same part of speech and, in addition, they can perform different functions of parts of speech. For example: "OK, so we have arranged for finance and now we can go ahead with marketing";

2) words used in meanings that differ from those generally accepted in everyday life. For example, the adjective "red" in the phrase "to be in the red" has a different meaning at the stylistic level and is translated as «збанкрутувати або мати заборгованість». For example: "The economic crisis shows signs of improving and we are deep in the red at the bank" – *Економічна криза демонструє ознаки покращення, а ми все ще перебуваємо в глибокому мінусі* or another example: "The old model of running the businesses in tandem has outlived its purpose" – *Стара модель ведення бізнесу в тандемі пережила свою мету*. Usually, the commonly used vocabulary of economic texts acquires a completely different meaning from that of the dictionary. For example: *a party – сторона, to invite – пропонувати, to instruct – доручати, etc.* Obviously, commonly used units can serve as a nomination of a special concept by combining their meanings with adjectival terms. For example: *international guaranties – міжнародні гарантії, packing list – накувальний реєстр, preliminary agreement – попередня домовленість*.

When translating economic texts, the relationship between industry-specific terminology and common vocabulary should be taken into account. Many unmotivated words of everyday vocabulary become motivated in the economic sphere. There is a rethinking of the fixed meanings of the names already existing in the language and the formation of their new meanings. As a rule, most of the commonly used vocabulary does not cause any particular difficulties in translating economic texts. However, a translator should pay attention to those words that acquire a different meaning in economic texts, as well as to the so-called "false friends of the translator."

Unlike terms, the commonly used vocabulary of economic texts is characterized by the fact that it does not have the property of denoting concepts and objects of the economic sphere, but together with terms it determines the specifics of scientific and economic and popular economic styles. The commonly used vocabulary of economic discourse consists of words, phrases, separate entities, special phrases and clichés used to express connections and relations between the termed concepts and objects, as well as to express qualitative, quantitative and other evaluative characteristics in the differentiation and classification of general scientific and special concepts of the economic field.

In economic texts, words are distinguished that, together with lexical units with clearly expressed informative semantics (*problem, information*), form the lexical environment of terms: *menu (можливість вибору, набір, перелік), opis (завдання, борг), strength (гідність, перевага), to see (реагувати, фіксувати), to drive (привести до спрацювання)*. These are words of common vocabulary that sometimes function in their associative meanings in business, scientific and economic, and popular economic texts.

The peculiarity of these words is the difficulty of determining their meanings in the source text and, as a result, finding their equivalents in the target language. Stylistically colored ones are often found among these words: *mushrooming (швидкий розвиток, швидка зміна), bugaboo (проблема, труднощі), beauty (гідність, перевага), workhorse (основний, головний, провідний), wisdom (доцільність, заснованість на точному розрахунку)*, the trans-

lation of which is especially difficult when revealing their meanings and finding an acceptable equivalent. Any stylistically colored units of the original should be transformed into neutral ones that accurately convey their informational essence. In different contexts and in different syntactic functions, these words can be used in different meanings.

In specialized economic texts, we note the widespread use of verbs such as *perform (виконати), obtain (отримати), provide (забезпечити), give (дати), involve (залучити)*, whose meaning and translation depends entirely on the nouns that carry the main semantic load in the sentence. At the same time, in economic texts there are lexical elements that are more characteristic of a conversational style, during the translation of which the translator has to face the need of choosing expressive and stylistic options. It happens that economic texts are sometimes not completely neutral and objective. It is obvious that in order to understand and translate such phrases, it is not enough for a translator of economic literature to have only knowledge in the field of economic terminology and special vocabulary. Like any translation specialist, he must master all the riches of the languages he deals with.

The economic terminology of the English language is in the process of constant development, as it is regularly updated with new terms that reflect the current phenomena of economic reality. The relationship between scientific terminology and common vocabulary is manifested in the fact that many unmotivated words become motivated when used in the economic sphere.

Difficulties in transforming the content of economic texts arise not only in the case of translating special vocabulary or terms, but also in the case of common vocabulary. If the translation of one group of words does not cause any problems, (for example: "capital – капітал", "corporation – корпорація", "address – адреса", "to arrive – прибувати" "to apply – застосовувати", "to give – давати", «such – подібний», «depending – залежний», «independent – незалежний»), translation of other commonly used words can be problematic due to the polysemantic nature of these words and their dependence on context, for example: «bill – вексель», and not only "білль", "principal – основна сума (боргу)", and not only "головний", "maturity – термін боргового зобов'язання", and not only "зрілість", "instrumen" – документ", and not only "інструмент, зряддя», «advising – авізо, повідомлення», and not only «консультування», «outstanding – невикористаний, несплачений, прострочений», and not only «знаменитий».

Conclusions. The analysis of the material under study has revealed that the more polysemous a commonly used word is, the more its own meanings, depending on the economic context, it acquires. The commonly used lexemes are classified according to the degree of dependence on the context. The analysis of the studied material showed that the first group of common words (such as *provision, patent, discount*) does not cause difficulties in translation, but the second part of this type of words is associated with certain problems, because the translation of these lexical units is directly dependent on the context.

The latter ones include two groups of common vocabulary: 1) syntactical words such as *before, since, as, after, for*, the feature of which is that some of them have different meanings within one part of speech and, in addition, they can perform different functions of parts of speech; 2) words that are used in meanings that differ from the generally accepted in everyday life.

On the basis of the studied literature the authors have established that when translating economic texts, the interrelation between industry terminology and general vocabulary should be taken into account. Particular attention in economical translation should be given to the fact that a lot of non-motivated words of everyday vocabulary become motivated in the economic sphere as a result of re-modification of fixed meanings of already existing names and creation of their new meanings.

References:

1. Андрієнко Т.П. Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську та російську): монографія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2020. 336 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод. К.: «Просвещение», 1975. 354 с.
3. Виноградов В.С. Перевод: Общие и лексические вопросы. К.: Высшая школа, 1971. 240 с.
4. Вуколова В. О. Translation as a Component of Intercultural Communication. Формула компетентності сучасного перекладача: матеріали VII Міжнародної науково-методичної конференції. Київ, 4 жовт. 2016р. К.: НТУУ «КПІ». С. 50–52.
5. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. К.: Наука, 1981. 336 с.
6. Ерогова А.М. Теория и практика перевода экономических текстов с английского языка на русский. К.: Науковий світ, 2001. 122 с.
7. Карасик В.И. О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискурс / В.И. Карасик: сб. науч.тр. Харьков: Перемена, 2000. С. 5–20.
8. Кибрик А., Паршин П. О понятии дискурса. URL: <http://www.krugosvet.ru/articles/82/1008254/1008254a6.htm> (дата звернення: 15.11.2019).
9. Кияк Т.Р., Д'яков А.С., Куделько З.Б. Основы терминотворения. Київ: Наукова думка, 2000. 206с.
10. Кланцакова, А.Ю. Метафора в структуре экономического дискурса: опыт комплексного исследования (на материале английского языка): дис. ...канд.филол. наук: 10.02.04. Донецк, 2003. 286 с.
11. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: учеб. пособие. Харків.: ЭТС, 2002. 424 с.
12. Макконнелл, К.Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика. К.: ИНФРА-К, 1999. 974с.
13. Михайленко О.А. Поняття «перекладацької стратегії» як складова стратегічної компетентності. Педагогічні науки. Харків, 2014. Вип.121. С. 148–154.
14. Ольховська Н.С. Специфіка тексту та стратегії перекладу. URL: http://nimfilm.dpu.mozello.com/vseukrainska-nternet_konferencija/perekladoznavstvo_/params/post/1338438/ (Дата звернення 15.08.2021)
15. Скороходько Е.Ф. Сучасна англійська термінологія. Київ: Український інститут лінгвістики і менеджменту, 2002. 76 с.
16. Черноватий Л.М., Липко І.П. Співвідношення стратегій перекладу та рівня перекладацької компетентності майбутніх фахів-

ців у галузі міжнародних відносин. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1469 (дата звернення 15.08.2021)

Крайняк Л. К., Дуда О. І., Рибачок С. М. Англо-український переклад загальноживаної лексики текстів економічного дискурсу

Анотація. Запропонована стаття присвячена виявленню мовних особливостей перекладу загальноживаної лексики текстів англійської економічної літератури українською мовою. В результаті аналізу досліджуваного матеріалу авторами встановлено, що чим багатозначнішим є загальноживане слово, тим більше власних значень, залежних від економічного контексту, воно набуває.

У роботі здійснена спроба класифікації загальноживаних лексем за ступенем залежності від контексту. Аналіз досліджуваного матеріалу засвідчив, що перша група загальноживаних слів (типу provision, patent, discount) не викликає труднощів у перекладі, а з другою частиною цього типу слів пов'язані певні проблеми, оскільки переклад таких лексичних одиниць безпосередньо залежить від контексту. До останніх віднесено дві групи різновидів загальноживаної лексики: 1) службові слова типу before, since, as, after, for. Особливістю цих слів є те, що вони можуть виконувати функції різних частин мови і, крім того, деякі з них мають різні значення в межах однієї частини мови; 2) слова, які вживаються у значеннях, які відрізняються від загальноприйнятих у повсякденному побуті.

На відміну від термінів загальноживана лексика економічних текстів характеризується тим, що вона не має властивості позначати поняття та об'єкти сфери економіки, але може разом з термінами визначати специфіку науково-економічного та популярно-економічного стилів. Загальноживана лексика економічного дискурсу складається зі слів, словосполучень, відокремлених утворень, спеціальних оборотів і кліше, що використовуються для вираження зв'язків та відносин між термінованими поняттями та об'єктами, а також для вираження якісних, кількісних та інших оціночних характеристик у диференціації та класифікації загальнонаукових та спеціальних понять економічної галузі.

На матеріалі досліджуваної літератури авторами встановлено, що під час перекладу економічних текстів слід враховувати взаємозв'язок між галузевою термінологією та загальноживаною лексикою. Особливу увагу в економічному перекладі слід приділяти тому, що багато невмотивованих слів побутової лексики стають мотивованими в економічній сфері внаслідок переосмислення закріплених значень вже існуючих у мові найменувань та утворень у них нових значень.

Ключові слова: загальноживана лексика, тексти англійської економічної літератури, економічний контекст, спеціальне поняття економічної галузі.

*Лещенко Г. А.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»**Тарасенко К. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ КАЗКОВИХ АНТРОПОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Проблема семантики власних імен та їх зв'язок із носіями давно цікавить науковців. Вивченням антропонімів займається така галузь ономастики, як антропоніміка. Ця стаття сфокусована на проблемі перекладу власних імен у казках. Власні назви в казках відіграють важливу роль у створенні характерів героїв та передачі інформації про їх соціальне становище, родинне походження, професійну діяльність та інші аспекти їхнього життя. Часто вони мають складну смислову структуру та унікальні форми, які створюють специфічну атмосферу казки та надають тексту особливого колориту. Власні назви, що входять у структуру художнього твору, зазвичай органічно пов'язані з його змістом. Вони можуть бути також важливими для сюжету казки, вони можуть вказувати на роль персонажа у вирішенні конфлікту або вказувати на його особливості характеру. Крім того, вони можуть слугувати для створення комізму та іронії у тексті казки.

Власні імена, як правило, є важливими для розуміння характеру героя, ставлення до нього автора та асоціацій, які виникають при їх згадці. Ця стаття звертає увагу на те, що антропоніми мають складну смислову структуру, унікальні особливості форми і етимологію, здатність до змін та словотворення, а також численні зв'язки з іншими категоріями мови. При перекладі імені на іншу мову, значна частина цих смислів і зв'язків може бути втрачена. У казках, власні імена можуть передавати інтертекстові послання та мати глибинний зміст, оскільки казки відтворюють національний світогляд та менталітет. Тому адекватний переклад власних імен є необхідним для збереження та передачі текстових змістів.

В результаті проведеного дослідження та аналізу з'ясовано, що при відтворенні казкових імен перекладачі активно використовують різні прийоми, такі як транскодування, калькування, адаптацію, одомашнення чи описовий переклад. У більшості випадків вони намагаються уникати транскодування, що дозволяє їм влучно відтворити образний складник промовистого імені і водночас зберегти емоційну тональність оригіналу.

Ключові слова: оніми, антропоніми, власні імена, казковий дискурс, переклад казкових онімів, транскодування, калькування, адаптація, одомашнення, описовий переклад.

Постановка проблеми. При перекладі казки нерідко виникають значні труднощі, що пов'язані з відтворенням власних імен, адже кожна назва є тісно пов'язана із соціокультурним

контекстом мови-джерела. Незвичні імена персонажів змушують перекладача замислюватися над тим, якими засобами можна передати їхню оригінальність. Адже в казці власні імена досить часто сповнені особливого змісту, мають специфічне значення, важливе для розуміння характеру героя, ставлення до нього автора, а також тих асоціацій, що виникають при згадці того чи іншого імені.

Нагадаймо, що антропоніміка – це наука, яка вивчає імена, їх виникнення, розвиток та використання. Антропонімами або онімами називають слово або словосполучення, що служить для виділення іменованого ним об'єкту з-поміж інших об'єктів: для його індивідуалізації та ідентифікації. Навіть при перекладі на інші мови, власні імена зазвичай звучать однаково, тому вважається, що мовні бар'єри не впливають на їхній переклад. Однак антропоніми мають складну смислову структуру, унікальні особливості форми і етимологію, здатність до змін та словотворення, а також численні зв'язки з іншими категоріями мови. При перекладі імені на іншу мову, значна частина цих смислів і зв'язків може бути втрачена.

Вкрай цікавою в аспекті вивчення власних імен є казки, в яких антропоніми несуть яскраво виражене смислове навантаження та мають своєрідну звукову форму. Тут власні імена відіграють особливу роль, вони застосовуються для посилення інтриги, створення колізії чи комізму ситуації, вони також можуть характеризувати певні якості героїв, рід діяльності, соціальне положення, тощо.

Власні імена є важливою частиною будь-якої мови, а українські оніми мають свої особливості. Імена казкових героїв можуть передавати інтертекстові послання та мати глибинний зміст. Оскільки казки відтворюють національний світогляд і менталітет, власні назви є важливими для інтерпретації прихованих змістів і фонові інформації. Тому їх адекватний переклад є необхідним для збереження та передачі текстових та позатекстових значень антропонімів.

Аналіз останніх публікацій. Проблемам ономастики та казкового дискурсу присвячено низку праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Так, казковий дискурс вивчався О. Гарачковською, В. Шаблювським та ін. [2; 14]. Теорію ономастики досліджували Ю. Карпенко, О. Склярченко, W. Bright [5; 9; 16], різні класи топонімів аналізував М. Торчинський. [12]. Семантичні та функціональні характе-

ристики символічних власних імен висвітлено в дисертації Т. Олійник [7]. Питання перекладу власних імен присвячено роботи М. Бережної та М. Педан [1; 8]. Значення контексту для реалізації семантичного потенціалу онімів ґрунтовно проаналізувала Л. Дука [4]. Аналіз цих джерел виявив той факт, що питання декодування українських казкових антропонімів та способи їх відтворення мовою перекладу поки що недостатньо висвітлені, а отже мають певну дослідницьку перспективу.

Метою статті є порівняльний аналіз методів перекладу власних імен казкового дискурсу при перекладі з мови оригіналу на мову перекладу. Матеріалом дослідження є оніми з українських народних казок, а саме «Казка про Іллю Муромця і Солов'я-розбійника», «Крихітка-Хіврунька», «Сірко», «Про бідного Івана і Премудру Дуляну», «Солом'яний бичок», «Котигорошко» (переклад англійською здійснила Ірина Железнова) Іван Малий – розумом великий (з російської на українську перекладено Анатолієм Григоруком, а на англійську – Доріаном Ротгенбергом), «Чарівне горнятко» (переклад англійською здійснений Іриною Діденко) [6; 13; 17; 18; 19].

Виклад основного матеріалу дослідження. Власні імена в сучасній українській мові складають систему, яка підпорядковується певним закономірностям і виконують певні функції, безпосередньо пов'язані як із їхньою лінгвістичною, так й з екстралінгвістичною природою. Для правильного декодування художнього тексту мовою перекладу необхідний багатосторонній підхід до власних імен, адже онімний простір художнього тексту визначається національною або авторською свідомістю та збуджує широкий комплекс певних асоціативних значень. У художньому тексті власні назви семантизуються на трьох рівнях семантичної композиції: лінійно-мовленнєвому, сюжетно-образному та концептуальному. Як підкреслює В. Слабоуз, «кожне власне ім'я крім виконання власне номінативної функції, виконує роль «транспортного засобу», який везе акумульовану в імені історичну, етнографічну, географічну, конотативну й іншу супутню інформацію. У художньому тексті саме вона постає як головна і найважливіша для розуміння сенсу твору» [10, с. 120]. Отже, оніми є індивідуалізуючими й ідентифікуючими знаками і можуть нести додаткову інформацію через асоціації.

Переклад власних імен іноземною мовою – це складне завдання, що іноді може призвести до перекладацьких помилок. Тож, щоб уникнути непорозуміння при перекладі, слід враховувати деякі чинники, що є важливими для реципієнта мови перекладу. По-перше, необхідно враховувати фактор благозвучності [1, с. 63], оскільки випадкове порушення мелодійності може викликати незакладений у мові оригіналу емоційний ефект (комічний, шокуючий і т. ін.) чи породити цільової читачької аудиторії певні труднощі з вимовою того чи іншого імені. По-друге, треба зберігати тотожність імені, адже імена мають зменшувальні чи скорочені форми. Перекладати оніми потрібно так, щоб у читачів не виникало труднощів з ідентифікацією варіантів одного і того ж імені.

Особлива складність виникає у перекладача казкового твору, коли він стикається з так званими смисловими (значущими, значимими, такими, що «говорять», номінативно-характеристичними) іменами і прізвиськами. В такому разі він має активно задіяти творчий компонент, аби вирішити проблеми, що пов'язані з аналізом суті та функції значимих імен в тексті

оригіналу та виявленням оптимального способу їх передачі при перекладі.

Як правило, існує декілька можливих прийомів перекладу власних імен: транскодування (транскрипція та транслітерація), калькування, адаптація, одомашнення та приблизний (або вільний) переклад.

Транскодовані власні імена зберігають певну національну своєрідність у своїй словесній звуковій формі, наприклад: *Сірко* – *Sirko*, *Іванко* – *Ivanko*, *Дуляна* – *Duliana*, *Оленка* – *Olenka*, *Марійка*, *Ганнуся*, і *Василінка* – *Mariyka*, *Gannusya* and *Vasylinka*.

Такі оніми можуть вказувати і на походження героя, наприклад, *Ілля Муромець* – *Ilya of Murom*. В таких випадках перекладач може відмовитись від передачі звукової форми, оскільки в англійській мові використовуються прийменник «of» щоб вказати на походження або зв'язок між Іллею та Муромом.

Ще одним прийомом перекладу імен власних є калькування – спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (в разі стійких словосполук) – їх лексичними відповідниками в мові перекладу. Переклад шляхом калькування, як зазначає М. Педан, полягає у дослівному перекладі власного імені по частинах з наступним складанням цих частин в одне ціле [8]. Такий спосіб перекладу є досить поширеним при відтворенні складних онімів, наприклад: *Одноочка*, *Двоочка* й *Триочка* – *One-Eye*, *Two-Eyes* and *Three-Eyes*, *Іван Малий* – *Ivan-Young* або *Ivan-Young of Years*, *Премудра Дуляна* – *Duliana the Wise*. В останньому прикладі застосовується також адаптація, оскільки прикметник «the wise» є типовим використанням в англійській мові, щоб надати характеристику людині, яка має мудрість, розум і досвід. Адаптацію визначають як «сукупність трансформаційних дій з боку перекладача, спрямованих на пристосування тексту оригіналу до мовних, стилістичних, культурних та когнітивних структур реципієнта» [15, с. 96]. Отже, можна вважати, що в даному випадку використано транслітерацію з української мови і додавання англійського прикметника «the wise» для вираження характеристики «премудра» до імені «Дуляна» в англійському контексті.

Зазначена стратегія проявляється і в наступному випадку: *Крихітка-Хіврунька* – *Wee Little Havroshechka*. Такі номінації набувають експресивного забарвлення за допомогою суфіксації, що надають оніму зменшено-пестливого відтінку. Англійською мовою такі оніми перекладаються стилістично нейтральними лексемами, наприклад, *One-Eye*, *Two-Eyes* and *Three-Eyes*. Проте «Крихітка» перекладено як «wee little», де «wee» є скороченням від «little» і вживається в шотландському та ірландському діалектах англійської мови, щоб підкреслити невеликий розмір предмета чи особи [3]. Тут перекладач старається зробити текст більш зрозумілим, знайомим та прийнятним для цільової аудиторії, відповідно до культурних, соціальних та лінгвістичних норм цільової мови. Він послуговується доместикацією (одомашненням), яку дослідник Л. Венуті визначає як «орієнтованість тексту перекладу на домінуючі цінності приймаючої культури» [20, с. 18]. Отже, в цьому випадку перекладач компенсує втрату емоційного забарвлення оніму. Отже, використано літературний переклад з української мови на англійську мову з врахуванням культурних та мовних особливостей, що дозволяє зберегти оригінальний настрій та характеристики персонажів у новому мовному контексті.

Ласкава номінація «Хіврунька» для позначення маленької дівчинки або дівчинки з деякими непосидючими рисами перекладено як «Navroshchka», де «Navroshchka» є англійським варіантом транслітерації російської назви «Хаврушечка». В українській мові зустрічається ще такий варіант імені дівчинки як *Крихітка-Хаврихітка* [6]. Така номінація, здається, є більш вдалою, адже вона забезпечує ритм та звучання фрази в українському тексті.

Стратегія одомашнення застосовується й при перекладі оніма *Пан Коцький* на англійську мову як *Sir Cat-o-Puss*. Тут лексема «пан» адаптується до іншомовного середовища і перетворюється на «Sir», а друга частина номінації поєднує нейтральну лексему «кот» зі словом «Puss», можливо це алюзія на «Puss in the Boots» (Кіт у чоботах). Частина «-о-» робить kota ірландцем за походженням. Ймовірно, таким чином в перекладі зберігаються основні риси героя – загадковість і таємничість.

Казки рясніють онімами, що створені шляхом метонімічного перенесення однієї з характеристик персонажів, зокрема *Котигорошко*, *Вернигора*, *Вернидуб*, *Крутивус*. Саме вони є найбільш складними з точки зору перекладу. Адже смислове ім'я – це своєрідний троп, до певної міри подібний до метафори, епітету, чи порівняння. Автор використовує такі імена, які справедливо називають стилістичними антропонімами, для характеристики персонажа або його соціального середовища, професійної приналежності тощо. Вони вигадуються з певною метою, при цьому автор спирається у своєму словотворенні на традиції, що існують в ономастиці, і моделі, типові для його власної мови, або культури чи етносу, який він зображає.

Оскільки значущі власні назви виконують не стільки номінативно-називну, скільки характеристично-оцінну функцію, то їй підходить до передачі мовою перекладу тієї інформації, що міститься в них, повинні відрізнятися від принципів відтворення звичайних власних назв. Прихована в значущих власних назвах смислова й емоційна інформація має бути «проявленою». Значуще ім'я потребує від читача розуміння смислу внутрішньої форми та сприйняття її образності. Будучи транскрибованим, воно само по собі не може здійснити емоційного впливу на реципієнта, тоді як в оригіналі воно розраховане на такий вплив. Тому перед перекладачем постає завдання зберегти його емоційну силу.

При відтворенні таких імен перекладачі можуть використовувати лексичні заміни з метою збереження характерологічних функцій антропонімів. У більшості випадків українські перекладачі намагаються уникати транскодування, що дозволяє їм влучно відтворити образний складник значущого імені і водночас зберегти емоційну тональність оригіналу.

В казках такі власні імена передають ознаки казкових істот. Так, онім *Котигорошко* вказує на енергію та життєвість героя, *Вернигора* – має владу над горами, *Вернидуб* – є символом міцності та стабільності, *Крутивус* – пов'язан зі словом «крутити», що може означати, що ця істота має здібності до магії або може мати здатність змінювати реальність навколо себе. При перекладі потрібно передати означувальний компонент, нехтуючи при цьому звуковою формою антропоніма: *Pea-Roll Along*, *Move-Mountain*, *Twist-Oak*, *Twirl-Whisker*. Калькування

смислового ряду словесного образу онімів дозволяє передати внутрішні оціночні значення персонажів.

Окрім вищезазначених способів перекладу онімів виділяють ще один – приблизний або описовий переклад, тобто спосіб передачі безеквівалентної лексики, який полягає в тому, що для позначення іноземної реалії в мові, якою здійснюється переклад, варто знайти поняття, яке хоч і не збігається повністю з вихідним, але має з ним значну семантичну схожість і певною мірою здатне розкрити для реципієнта перекладу сутність описуваного явища. Такий прийом застосовується у відтворенні оніма *Солом'яний бичок* англійською мовою *The Little Straw Bull with the Tarred Back*. «The Little» – це описове слово, яке у поєднанні з лексемою «Bull», вказує на вік бичка. «Straw» – це переклад українського слова «солома», яка є основним матеріалом, з якого зроблений бичок. «With the Tarred Back» – це описовий елемент, який відтворює процес створення бичка.

Ще одним прикладом може бути переклад антропоніму *Соловей-розбійник* з його характерним свистом і злочинними діями як *Solovei the Whistler-Robber*, що відображає оригінальне ім'я та характер героя.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків.

Відтворення казкових онімів у мові перекладу є складною задачею, оскільки вони мають специфічне значення та наділені емоційно-оцінною конотацією у мові-оригіналі. Крім того, казкові оніми можуть бути засновані на культурних, історичних та фольклорних реаліях, які можуть бути незнайомими для читачів іншомовного тексту.

У процесі перекладу власних імен, перекладачі можуть використовувати різні прийоми, такі як транскодування, калькування, адаптацію, одомашнення чи описовий переклад. Транскодування може бути корисним для збереження звучання та орфографії оригінальних онімів, а калькування може використовуватися для передачі культурних та історичних асоціацій. Адаптація може включати зміни в самому онімі, щоб він краще відповідав цільовій мові та культурі. Реномінація може використовуватися, якщо відтворення оригінального оніма неможливе у цільовій мові. Пояснення можуть допомогти читачам зрозуміти семантичне наповнення імені та характерних риси героїв.

Однак, незалежно від того, який прийом використовується, важливо, щоб перекладач вдало відтворив значення та емоційно-оцінну конотацію казкових онімів у цільовій мові, щоб зберегти їх магичність та чарівність для читачів.

Література:

1. Бережна М.В. Тринадцять етапів перекладу власних назв та імен. *Вісник СумДУ. Філологія*. 2007. № 1. С. 62–67.
2. Гарачковська О. О. Жанр казки в дослідницькому дискурсі. *Київська старовина*. 2007. № 6. С. 129–137.
3. Діалекти англійської мови. URL: <https://opentalk.org.ua/langstory/dialekty-anglijskoyi-movy/> (Дата звернення 20.04.2023)
4. Дука Л. І. Прагматичний потенціал онімів та способи його актуалізації в тексті: к.філол.н. : спец. 10.02.02. Запоріжжя. 2002. 19 с.
5. Карпенко Ю. О. Ономастика. *Українська мова*. Київ : Видавництво ім. М. П. Бажана «Українська енциклопедія», 2000. С. 403–406.
6. Крихітка-Хаврихітка: Казка. Харків : ООО «Септіма ЛТД», 2003. 20 с.

7. Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2001. 21 с. URL: <http://disser.com.ua/contents/5781.html>. (Дата звернення 10.04.2023)
8. Педан М.С. Особливості перекладу власних назв в художніх творах [Електронний ресурс]. URL: http://confcontact.com/2013_04_17/25_Pedan.htm. (Дата звернення 12.04.2023)
9. Склярєнко О. Типологічна ономастика : У 5 кн. Кн. 2 : Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі Одеса : Астропринт, 2013. Кн. 2. 408 с.
10. Слабоуз В. В. Власні назви як об'єкт ономаграфії у теоретичному та прикладному аспектах. Дисертація канд. філол. наук: 10.02.15, Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2015. 180 с.
11. Глумачний онлайн словник української мови «УКРЛІТ.ORG» URL: <http://ukrlit.org/slovyk> (Дата звернення 12.04.2023)
12. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький : Авіст , 2008. 546 с.
13. Українські народні казки. URL: <https://derevo-kazok.org/> (Дата звернення 12.04.2023)
14. Шаблювський В. С. Казковий дискурс як об'єкт наукових досліджень (на матеріалі слов'янських, англійських, німецьких, французьких, іспанських, новогрецьких народних казок. *Слов'янський світ* : Зб. наук. пр. Київ : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2009. Вип. 7. С. 81–108.
15. Шахновська І. І. Кондратьєва О. В. Прагматична адаптація під час перекладу англомовних анімаційних фільмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»* 2019 . Вип . 40. Т. 3. С. 96–99.
16. Bright William What Is A Name? Reflections on Onomastics. 2003. URL: https://www.academia.edu/73597311/What_IS_a_Name_Reflections_on_Onomastics (Дата звернення 15.04.2023)
17. Suwyn B. J. The Magic Egg and Other Tales from Ukraine / [retold by] Barbara J. Suwyn. Ed. and with an introduction by Natalie O. Kononenko. Englewood, Colorado : Libraries Unlimited Inc. 1997. 222 p.
18. Ukrainian folk tales / trans. from Ukr. by I. Didenko. Kyiv : Dnipro publishers, 1974. 122 p.
19. Ukrainian folk tales / trans. from Ukr I. Zheleznova. Kyiv : Dnipro publishers, 1986. 396 p.
20. Venuti L. Rethinking Translation. London and New York : Routledge, 1992. 235 p.

Leshchenko H., Tarasenko K. Peculiarities of reproducing fairy tale anthroponyms into English

Summary. The problem of the semantics of proper names and their connection has long been of interest to scholars. The study of anthroponyms is a branch of onomastics, such as anthroponymy. This article focuses on the problem of translating proper names in fairy tales into English. Proper names in fairy tales play an important role in creating characters and conveying information about their social status, family background, professional activities, and other aspects of their lives. They often have a complex semantic structure and unique forms that create a specific atmosphere of a fairy tale and give the text a special nuance. Proper names being part of the structure of a fiction work are usually organically linked to its content. They can also be important for the plot development of the fairy tale, they can indicate the role of the character in resolving the conflict or indicate his or her character traits. In addition, they can serve to create comedian or ironic moments in the text of a fairy tale.

Proper names are usually important for understanding the hero's character, the author's attitude towards him or her, and the associations that arise when they are mentioned. This article draws attention to the fact that anthroponyms have a complex semantic structure, unique features of form and etymology, the ability to change and form words, as well as numerous connections with other language categories. When a name is translated into another language, a significant part of these meanings and connections can be lost. In fairy tales, proper names can convey intertextual messages and have deeper meanings, as fairy tales reflect the national worldview and mentality. Therefore, adequate translation of proper names is necessary to preserve and convey textual meanings.

As a result of the research and analysis, it has been found out that translators actively use various techniques, such as transcoding, calquing, adaptation, domestication, or descriptive translation, when reproducing fairy tale names into English. In most cases, they try to avoid transcoding, which allows them to accurately reproduce the figurative component of the fairy name and at the same time preserve the emotional tone of the source text.

Key words: homonyms, anthroponyms, proper names, fairy tale discourse, translation of fairy tale homonyms, transcoding, calquing, adaptation, domestication, descriptive translation.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Апоненко І. М.</i> ОСОБОВІ ІМЕНА В УСТАЛЕНИХ ЗВОРОТАХ «КАЗКИ ПРО КАЛИНОВУ СОПЛКУ» ОКСАНИ ЗАБУЖКО.....	4
<i>Аскерова І. А.</i> ПОЛЬСЬКИЙ ЕМОТИВ <i>VAC SIE</i> «БОЯТИСЯ»: СИНХРОННО-ДІАХРОННА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	8
<i>Бабич М. Є., Слива Т. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ ОБРАЗНИХ ЗНАЧЕНЬ ЧЛЕНІВ АСОЦІАТИВНО-СЕМАНТИЧНИХ ГРУП.....	14
<i>Близнюк К. Р.</i> «ТАЄМНИЦЯ СТАРОГО ЛАМІ» ДОРЖА БАТУ ЯК ПРИКЛАД МОДЕЛЮВАННЯ БАГАТОМОВНОГО СУСПІЛЬСТВА У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ.....	18
<i>Боговик О. А.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК НА ПРИКЛАДАХ ВЖИВАННЯ ПРЕДИКАТИВ ЗНАННЯ У РОМАНІ ЇСНА МАК'ЮЕНА “LESSONS”.....	23
<i>Борисов О. О., Васильєва О. Г.</i> МОВНЕ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ MCDONALD'S: СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ СЛОВНИКІВ ТА САЙТУ <i>WWW.MCDONALDS.COM</i>).....	28
<i>Бортун К. О.</i> ПРОСТІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ІМПЕРАТИВНОСТІ.....	32
<i>Венгринюк М. І., Мельник О. М.</i> АКТУАЛІЗАЦІЯ БІНАРНОЇ ОПОЗИЦІЇ «ТИША / ГАЛАС» У ВИДАННІ ЕРЛІНГА КАГІЕ «ТИША В ЕПОХУ ГАЛАСУ».....	36
<i>Жадлун М. І.</i> КОНЦЕПТ <i>ВОДА</i> В ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «КАЗКА ПРО КАЛИНОВУ СОПЛКУ».....	40
<i>Жулінська М. О.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>ANXIETY</i> НЕОЛОГІЗМАМИ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	44
<i>Зінчук Р. С., Остапчук С. С., Кевлюк І. В.</i> ПУНКТУАЦІЙНА КУЛЬТУРА СУЧАСНИХ ОНЛАЙНОВИХ ЗМІ: РІЗНОВИДИ АНОРМАТИВІВ ТА РЕДАГУВАННЯ.....	48
<i>Ігнат'єва С. Є., Цюп'як І. К.</i> ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСІВІЗАЦІЇ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА.....	53
<i>Карп'юк М. І., Ярова А. Г.</i> ЛІНГВОРИТОРИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОМОВНОГО РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ.....	57
<i>Козловська Л. С.</i> ЕПІТЕТ ЯК КОМПОНЕНТ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ЧАС» У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ЛІНИ КОСТЕНКО.....	61
<i>Коцюба З. Г.</i> БАГАТСТВО ЯК УНІВЕРСАЛЬНИЙ МАРКЕР ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ЦІННОСТЕЙ У РІЗНОМОВНИХ ІДІОМАХ І ПАРЕМІЯХ.....	65
<i>Курбатова Т. В., Мосієвич Л. В.</i> СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА АНГЛІЙСЬКОМОВНА КАРТИНА СВІТУ.....	69
<i>Ланчуковська Н. В., Шальов А. С.</i> ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРС – ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	73

<i>Зінченко А. В., Руденко М. Д.</i> ВІДТВОРЕННЯ КІНЕМАТОГРАФІЧНИХ ОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ: ЕФЕКТИВНІ ПРИЙОМИ (НА ПРИКЛАДІ ОНОМАСТИКОНУ КІНОСАГИ «ЗОРЯНІ ВІЙНИ»)	144
<i>Коккіна Л. Р.</i> ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ У ФРАНКОМОВНИХ ЗМІ	147
<i>Kotsiuba O. O., Semenist I. V.</i> STRATEGIES OF ADAPTATION IN CHINESE FICTION TRANSLATION (BASED ON CAN XUE'S SHORT STORY "黑眼睛")	150
<i>Krainiak L. K., Duda O. I., Rybachok S. M.</i> ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF COMMONLY USED VOCABULARY WITHIN ECONOMIC DISCOURSE TEXTS	154
<i>Леценко Г. А., Тарасенко К. В.</i> СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ КАЗКОВИХ АНТРОПОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ	158

CONTENTS

LINGUISTICS

<i>Aponenko I.</i> PERSONAL NAMES IN FIXED EXPRESSIONS “TALE ABOUT A PIPE OF SNOWBALL TREE” BY OKSANA ZABUZHKO	4
<i>Askerova I.</i> POLISH EMOTIVE <i>BAC’ SIEŻ</i> ‘TO BE AFRAID’: SYNCHRONIC-DIACHRONIC CHARACTERISTICS	8
<i>Babych M., Slyva T.</i> PECULIARITIES OF ACTUALIZING THE FIGURATIVE MEANINGS OF MEMBERS OF ASSOCIATIVE-SEMANTIC GROUPS	14
<i>Blyzniuk K.</i> DORJE BATU’S “SECRET OF THE OLD LAMA” AS AN EXAMPLE OF MODELING A MULTILINGUAL SOCIETY IN FICTION	18
<i>Bohovyk O.</i> CHARACTERISTICS OF WOMEN’S SPEECH BEHAVIOUR BASED ON KNOWLEDGE PREDICATES IN IAN MCEWAN’S LESSONS	23
<i>Borysov O., Vasylieva O.</i> VERBAL IMPLEMENTATION OF THE CONCEPT MCDONALD’S: SEMANTIC AND COGNITIVE ASPECT (ON THE MATERIAL OF ENGLISH DICTIONARIES AND THE WEBSITE <i>WWW.MCDONALDS.COM</i>)	28
<i>Bortun K.</i> SIMPLE SENTENCES AS A MEANS OF REALIZING THE IMPERATIVE	32
<i>Venhryniuk M., Melnyk O.</i> REPRESENTATION OF BINARY OPPOSITION “SILENCE/NOISE” IN ERLING KAGGE’S BOOK “SILENCE IN THE AGE OF NOISE”	36
<i>Zhadlun M.</i> THE CONCEPT OF <i>WATER</i> IN THE NOVEL “THE TALE OF THE GUELDER–ROSE FLUTE” BY OKSANA ZABUZHKO	40
<i>Zhulinska M.</i> VERBALIZATION OF THE <i>ANXIETY</i> CONCEPT WITH MODERN ENGLISH NEOLOGISMS	44
<i>Zinchuk R., Kevliuk I., Ostapchuk S.</i> PUNCTUATION CULTURE OF MODERN ONLINE MASS MEDIA: VARIETIES OF DEVIANTS AND EDITING	48
<i>Ihmatieva S., Tsiupiak I.</i> LEXICAL MEANS OF EXPRESSIVISATION IN THE ARTISTIC TEXTS OF VOLODYMYR VYNNYCHENKO	53
<i>Karpik M., Yarova A.</i> LINGUISTIC POTENTIAL OF GERMAN-LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE	57
<i>Kozlovska L.</i> THE EPITHET AS A COMPONENT OF THE LEXICO-SEMANTIC FIELD OF <i>TIME</i> IN LINA KOSTENKO’S POEMS	61
<i>Kotsiuba Z.</i> WEALTH AS A UNIVERSAL MARKER OF ETHNO-CULTURAL QUALIFICATION OF VALUES IN MULTILINGUAL IDIOMS AND PAROEMIAS	65
<i>Kurbatova T., Mosiyevych L.</i> MODERN POLITICAL ENGLISH-SPEAKING WORLDVIEW	69

<i>Zinchenko A., Rudenko M.</i> EFFICIENT TRANSLATION TECHNIQUES FOR RENDERING CINEMATIC ONYMS INTO UKRAINIAN: (BASED ON THE STAR WARS FILM SAGA)	144
<i>Kokkina L.</i> REPRODUCTION OF UKRAINIAN LEXICO-SEMANTIC NEOLOGISMS OF THE PERIOD OF RUSSIAN AGGRESSION IN THE FRENCH-SPEAKING MEDIA	147
<i>Kotsiuba O., Semenist I.</i> STRATEGIES OF ADAPTATION IN CHINESE FICTION TRANSLATION (BASED ON CAN XUE'S SHORT STORY "黑眼睛")	150
<i>Krainiak L., Duda O., Rybachok S.</i> ENGLISH-UKRAINIAN TRANSLATION OF COMMONLY USED VOCABULARY WITHIN ECONOMIC DISCOURSE TEXTS	154
<i>Leshchenko H., Tarasenko K.</i> PECULIARITIES OF REPRODUCING FAIRY TALE ANTHROPNOMS INTO ENGLISH	158

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 60 Том 1, 2023

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Молодецька О.І.

Підписано до друку 05.04.2023 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 26,18, ум. друк. арк. 23,25.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0723/443.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7623 від 22.06.2022 р.)

65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua